

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KÂMURAN ŞİPAL'İN ESERLERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

NECLA ANKAY

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SELMA BAŞ

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Necla ANKAY tarafından hazırlanan "Kâmuran Şipal'in Eserlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Selma BAŞ Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Başkan : Prof. Dr. Zeki TAŞTAN Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Bakır ŞENGÜL Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	10/07/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLUK Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (10.07.2019)

Necla ANKAY

(Yüksek Lisans Tezi)
Necla ANKAY
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz, 2019
(KÂMURAN ŞİPAL'İN ESERLERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM)

ÖZET

Psikanaliz, 19. Yüzyılda psişik rahatsızlıkların sağaltımı amacıyla Sigmund Freud tarafından bir kuram olarak ortaya atılmış ve psikoloji bilimi için çığır açıcı bir etki yaratmıştır. İlk ortaya atıldığından bu yana edebî eserlerde yer alan bireylerin bunalımları, belirsizlikleri, çatışmaları gibi birçok unsur, psikanalitik kuram uygulanarak irdelenmeye çalışılmıştır. Psikanalitik kuramı, ilk olarak edebî esere uygulayan kişi ise Freud'dur. Freud ile birlikte dünya edebiyatında birçok edebî eser psikanalitik yöntem uygulanarak incelenmiştir. Türk edebiyatında bireyi, bireyin i dünyasını ve varoluş sorunlarını konu edinen yazarlar, psikanalitik açıdan kayda değer bir malzeme sunarlar. Bu bağlamda eserleri incelenmesi gereken yazarlardan biri de modernist bir tutumla eserlerini kaleme alan Kâmuran şipal'dir. Bundan hareketle oluşturduğumuz bu çalışmamız, şipal'in eserlerinin tematik bulguları üzerinde psikanalitik kuramın uygulanması sonucu oluşturulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde psikanalitik kuramın kavramsal açıklaması, bir kuram olarak ortaya çıkışı, günümüze kadar psikanalitik kuram ekseninde gelişen teori ve teorisyenlere yer verilmiştir; ikinci bölümünde Kâmuran şipal'in hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine yer verilmiştir; üçüncü bölümünde ise psikanalitik kuramın şipal'in eserlerine uygulanması sonucu elde edilen verilerin ışığında rüya, cinsiyet karmaşası, cinsellik, doğum travması, narsizm, oedipus, sevgi ve şiddet gibi izlekler irdelenmiştir. Bu bölüm ayrıca gerek şipal'in eserlerinden yapılmış alıntılarla gerek psikanalize dair kuramsal kitaplardan alınmış bilgilerle desteklenerek sistematize edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kâmuran şipal, Sigmund Freud, psikanaliz, psikanalitik.

Sayfa Adedi : 158

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Selma BAş

(Master Thesis)
Necla ANKAY

VAN YÜZÜNCÜ YILUNIVERSITY
SOCIALSCIENC ESINSTITUTE

July, 2019

(A PSYCHOANALYTIC APPROACH TO KAMURAN ŞİPAL'S WORKS)

ABSTRACT

Psychoanalysis was put forward by Sigmund Freud as a theory for the treatment of psychic disorders in the 19th century and had a ground breaking impact on the science of psychology. Since the psychoanalytic theory was first put forward, many factors such as depressions, uncertainties and conflicts of individuals in literary works have been tried to be examined by applying this theory. Freud was the first to apply the theory of psychoanalysis to literary work. Together with Freud, many literary works in the world literature have been examined by applying psychoanalytic methods. In Turkish literature, there are writers dealing with the individual, the inner world of the individual and the problems of existence. These authors present a remarkable material in psychoanalytic terms. In this context, one of the writers whose works should be examined is Kâmuran Şipal, who wrote his works with a modernist attitude. This study is based on the application of psychoanalytic theory on the thematic findings of Şipal's works.

In the first part of the study, the conceptual explanation of psychoanalytic theory, its emergence as a theory, the theories and theoreticians that have developed in the axis of psychoanalytic theory have been included. In the second part, the life, literary personality and works of Kâmuran Şipal are given. In the third part, the data obtained from the application of psychoanalytic theory to the works of Şipal are examined along with the data such as dream, gender confusion, sexuality, birth trauma, narcissism, oedipus, love and violence. This section has also been systematized by supporting both the extracts from Şipal's works and the information obtained from theoretical books on psychoanalysis.

Key Words : Kâmuran Şipal, Sigmund Freud, psychoanalytic, psychoanalysis.

Quantity of Page : 158

Scientific Director: Professor Dr. Selma BAŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	I
ETİK BEYAN SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	X
1. BİR RUH ÇÖZÜMLEME ARACI: PSİKANALİZ.....	1
1.1. Psikanalizin Ortaya Çıkışı ve Freud'un Esin Kaynakları	3
1.2. Freud'un Kuramları	5
1.2.1. Dinamik Görüş.....	7
1.2.2. Rüya Mefhumu	7
1.2.3. İçgüdüler.....	9
1.2.4. Topografik Görüş.....	10
1.2.5. Psişik Fenomenlerin Üç Boyutu	11
1.3. Psikanalizde Yol Ayrımları.....	18
1.3.1. Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji	19
1.3.2. Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji.....	23
1.3.3. Otto Rank ve Psikoterapi Kuramı.....	29
1.4. Freud'un Ardından.....	31
1.4.1. Ego Psikolojisi.....	31
1.4.2. Heinz Khout ve Benlik (Self-Kendilik) Psikolojisi	39
1.4.3. Karen Horney ve Bütüncü (Holistik) Yaklaşım	41
1.4.4. Erich Fromm	43
1.5. Jacques (Marie Emile) Lacan'la Freud'a Dönüş	46
2. KÂMURAN ŞİPAL HAKKINDA	48
2.1. Hayatı.....	48
2.2. Edebi Kişiliği	48

2.2.1. Öykücülüğü.....	50
2.2.2. Romancılığı.....	52
2.2.3. Çevirmenliği	54
2.2.4. Şairliği	56
2.3. Eserleri	57
2.3.1. Öyküleri.....	57
2.3.1. Romanları	61
3. KÂMURAN ŞİPAL'İN ESERLERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM ...	63
3.1. Bilinçdışının Keşfine Doğru: Rüyalar	63
3.2. Cinsiyet Karmaşası	77
3.3. Bireyin Yaşamsal Dürtüsü: Cinsellik	84
3.3.1. Cinsel Arzunun Din Olgusuyla Çatışması.....	85
3.3.1.1. Bir Toplum Eleştirisi ve Cinsel Dürtülerin Dinî Çağrışımlar Üzerinden İfade Buluşu	90
3.3.2. Libidinal Dürtünün Uyanışı: Ergenlik.....	97
3.3.3. Cinsel Nesnenin Saplantılı Hâlleri: Fetişizm.....	102
3.4. Bireyin İlksel Acısı: Doğum Travması.....	104
3.5. Bir Kişilik Bozukluğu: Narsisizm	113
3.6. Oedipal Duygunun Yansımaları	120
3.6.1. Baba İdeali Olan Dayının Oedipal Rakip Olarak Seçilmesi.....	127
3.7. İki Zıt Olgu: Sevgi ve Şiddet	129
3.7.1. Bir Nevroz Anı: İntihar	138
3.7. 2. Şiddetin Haz Alma Biçimi: Sadizm	143
SONUÇ	146
KAYNAKÇA	150
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.y.	Adı Geçen Yazı
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
ed.	Editör
Dr. Öğr. Ü.	Doktora Öğretim Üyesi
Haz.	Hazırlayan
Prof. Dr.	Profesör Doktor
S.	Sayı
S. A. Ayvaz	Sezer Ateş Ayvaz
TYB	Türkiye Yazarlar Birliği
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
YKY	Yapı Kredi Yayınları

ÖN SÖZ

Kâmuran Şipal, Almancadan Türkçeye yaptığı çevirilerin yanı sıra modernist bir tutumla kaleme aldığı roman ve öyküleriyle de Türk edebiyatına değerli katkılarda bulunmuş usta yazarlarımızdan biridir. Şipal'in eserlerinde çoğunlukla bunalım, mutsuzluk, cinsellik, aile, tedirginlik, din, sevgi, şiddet, pişmanlık gibi temler, orta halli bireyin yaşamı temel alınarak işlenmektedir. Şipal'in eserlerinde öne çıkan durumlardan biri, bireylerin gerek toplumsal gerek bireysel birtakım unsurların güdümünde arzularını, düşüncelerini ve eylemlerini baskı altına almalarıdır.

Psikanalitik kurama göre, insanların birtakım olgular tarafından bastırmak zorunda oldukları arzular, düşünceler, eylemler bireyin yaşamında nevroza dönüşerek dışlaşmaktadır. Şipal'in bireylerinin baskı altına aldığı arzu, düşünce ve eylemlerinin dışlaşma biçiminin çok yönlü oluşu, Şipal'in eserlerinin psikanalitik okumaya elverişli olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Biz de bundan hareketle bu çalışmamızda Şipal'in eserlerini psikanalitik kuramı esas alarak incelemeye çalıştık.

Tez çalışmamız “Giriş”, “Bir Ruh Çözümleme Aracı: Psikanaliz”, “Kâmuran Şipal Hakkında”, “Kâmuran Şipal'in Eserlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım” adlarını taşıyan bölümlerden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde psikanalitik kuramın kısa bir açıklamasına, dünya edebiyatında edebî esere ilk uygulayıcısına, Türk edebiyatında uygulandığı eserlere yer verilmiştir. Ardından Şipal'in de eserlerinin psikanalitik çalışmaya uygunluğu belirtilerek çalışmanın amacı, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları, yöntemi, materyal kısmına dair bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın “Bir Ruh Çözümleme Aracı: Psikanaliz” başlığını taşıyan birinci bölümünde psikanaliz kavramı üzerine teorik açıklamaların yanı sıra psikanalizin ortaya çıkışına, esin kaynağına ve başta Freud olmak üzere psikanalitik kuram yürüngesinde teori geliştiren teorisyenlere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Çalışmamızın “Kâmuran Şipal Hakkında” başlıklı ikinci bölümü, Şipal'in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu alt başlıklar Şipal'e dair bilgilerin yer aldığı kaynaklar taranarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın “Kâmuran Şipal’in Eserlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım” başlıklı üçüncü bölümünde psikanalitik kuramın Şipal’in eserlerine uygulanması sonucu elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak yedi ana başlık oluşturduk. Bu başlıklar; “Bilinçdışının Keşfine Doğru: Rüyalar”, “Cinsiyet Karmaşası”, “Bireyin Yaşamsal Dürtüsü: Cinsellik”, “Bireyin İlksel Acısı: Doğum Travması”, “Bir Kişilik Bozukluğu: Narsizm”, “Oedipal Duygunun Yansımaları”, “İki Zıt Olgu: Sevgi ve Şiddet”ten oluşmaktadır. Bu başlıklarda ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız konuları ulaştığımız veriler doğrultusunda sonuç bölümünde açıkladık. Çalışmamızın “Kaynakça” bölümünde tez çalışmamız süresince yararlandığımız 100’ü aşkın kaynağı alfabetik sırayı gözeterek sıraladık.

Bu çalışmamın hazırlanma sürecinde geniş bilgi birikimiyle çalışmama çok kıymetli katkılar sağlayan değerli danışman hocam Prof. Dr. Selma BAŞ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendilerinden lisans hayatımdan bu yana sadece akademik bir danışman olarak değil, ayrıca manevî açıdan da çok şey öğrendiğimi; yüksek lisans eğitimim boyunca karşılaştığım bir takım sorunlardan ötürü düştüğüm her umutsuzluktan kendisinin beni motive eden yaklaşımıyla uzaklaştığımı belirterek şunu ifade etmek isterim; size ayrıca müteşekkirim sayın hocam!

Yüksek lisans eğitimim boyunca başta Edebiyat Fakültesi Dekanımız ve Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Zeki TAŞTAN ve Dr. Öğr. Ü. M. Arif ERZEN olmak üzere kendilerinden çok şey öğrendiğim Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda eğitim veren saygı değer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam sürecinde benden maddî ve manevî desteğini esirgemeyen ve tüm eğitim hayatım boyunca bir pusula gibi yol gösteren Dr. Öğr. Ü. Nurcan ANKAY’a; bu süreçte her zaman desteğini benden esirgemeyen Nursen ANKAY’a; gerek yüksek lisans eğitimim boyunca gerek bu çalışmam esnasında ihmal etmek zorunda kaldığım kahrımı ziyadesiyle çeken başta annem olmak üzere canım aileme çok teşekkür ederim.

Necla ANKAY

VAN-2019

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, insanın düşünebilme ve kendini ifade edebilme yetisidir. Fakat bazı dış olguların devreye girmesiyle insan, düşünce ve duygularını ifade etmek yerine bilinçdışına itmektedir. Bu bastırmanın bir sonucu olarak birtakım psişik problemlerle yüzleşen insan, birtakım davranış bozuklukları sergileyebilir. İşte insanın bu davranışlarının incelenmesi psikoloji biliminin konu alanına girmektedir. 19. yüzyılda Sigmund Freud'un (1856-1939) insanın uyumlu veya uyumsuz davranışlarının kaynağı sayılan, bilinçdışı süreçleri araştırıp bilince çıkararak bir davranış çözme yöntemi olarak ortaya koyduğu psikanalitik kuram, psikoloji bilimi için bir devrim niteliğindedir. Psikanalitik kurama göre, insanların toplumsal olgular tarafından bastırmak zorunda oldukları birtakım arzular, düşünceler, eylemler bireyin yaşamında dil sürçmesi, hatalı hareket, rüya ve nihayetinde bir nevroz olarak dışlaşmaktadır.

Psikanalitik kuram, ilk ortaya atıldığından bu yana edebî eserlerde yer verilen bireylerin bunalımları, belirsizlikleri, çatışmaları gibi birçok unsur, psikanalitik kuram uygulanarak irdelenmeye çalışılmıştır. Psikanalitik kuramı ilk olarak edebî esere uygulayan kişi Freud'dur. Onun *Kramazov Kardeşler* (1880) romanı üzerine yazdığı, Oedipus kompleksinin karakterler üzerindeki etkisinin öne çıktığı *Dostoyevski ve Baba Katilliği* yazısı önemlidir. Ayrıca Lacan, Adler, Jung gibi birçok psikanalist de edebiyat-psikanaliz açısından bazı çalışmalara imza atmıştır.

Dünya edebiyatında birçok edebî eser, psikanalitik kuram uygulanarak incelenmiştir. Türk edebiyatına özgü eserler üzerine de yapılmış bazı araştırma ve incelemelerde psikanalitik kuramdan yararlanıldığı görülmektedir. Haluk Sunat, *Hayal, Hakikat, Yaratı/ Adalet Ağaoğlu ve Roman Dünyasına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış* (2001) ve *Boşluğa Açılan Kapı: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış* (2004) adlarında iki eser verir. Cafer Gariper ve Yasemin Küçükcoşkun *Dionizyak Coşku'nun İhtişam ve Sefaleti: Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım* (2009) adlı bir kitap yayımlarlar. Mustafa Karabulut, *Edip Cansever Şiirine Psikanalitik Bir İnceleme* (2013); Hülya DüNDAR Şahin, *Narsisist Entrikalar: Nahit Sırrı Örik'in Yapıtlarına Psikanalitik Bir Bakış* (2017) adlarında kitaplarını yayımlarlar. Peyami Safa'nın (1899-1961)

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930); Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1901-1962) *Huzur* (1948); Yusuf Atılgan'ın (1921-1989) *Aylak Adam* (1959) adlı romanları psikanaliz açıdan Ahmet Sarının *Psikanaliz ve Edebiyat* (2008) adlı kitabında ele alınmıştır.

Bu eserlerin yanı sıra psikanalitik bağlamında tez ve makale olmak üzere birçok akademik çalışma da mevcuttur. Ziya Paşa (1825-1980), Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), Ahmet Hâşim (1884-1933), Peyami Safa, Nahit Sırrı Örik (1895-1960), Yusuf Atılgan, Füzûzan, Leylâ Erbil (1931-2013), Hasan Ali Toptaş, Oğuz Atay (1934-1977), Pınar Kür, Nazan Bekiroğlu, Buket Uzuner, Elif Şafak, Aslı Erdoğan gibi yazarların kısmen ya da tüm eserleri esas alınarak psikanalitik yöntem uygulanarak incelenmiştir. Zikredilen bu isimlerin dışında burada sayamayacağımız birçok yazar ve şairin eserleri psikanalitik kuram gözetilerek incelenmiş akademik makale ve kitaplara konu olmuştur.

Görüldüğü üzere Türk edebiyatında bireyi, bireyin iç dünyasını ve varoluş sorunlarını konu edinen yazarlar, psikanalitik açıdan kayda değer bir malzeme sunmuştur. Bu bağlamda eserleri irdelenmesi gereken yazarlardan biri de modernist bir tutumla eserlerini kaleme alan Kâmuran Şipal'dir. Şipal, eserlerinde kendi yalnızlığının ekseninde dolaşan psikolojik açıdan saplantılı ve bunalımlı bireyleri ele almaktadır.

Bu çalışmamızın amacı, Kâmuran Şipal'in eserlerinde öne çıkan bireyin saplantı ve bunalımlarına yönelik ele alınan konuları psikanalitik kuram aracılığıyla irdelemektir. Şipal'in bireylerinin ayrıntılarda gizli kalmış davranışları, bunalımları, arzuları, çatışmaları gibi birçok olgunun anlaşılması, ancak bu yöntemin uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

Çalışmamızın önemi ise edebiyat ve psikanaliz arasında bir ilişki kurmak ve bu kuram aracılığıyla eserlerin, ele alınan konu ve bireyler çerçevesinde, daha ayrıntılı bir çözümlemesini ortaya koymaktır. Böylece somut örnekler üzerinden hem edebiyat psikanalitik ilişkisi ele alınacak hem de eserler bu kurama göre farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiş olacaktır.

Çalışmamızın en önemli yanı ise Kâmuran Şipal ismiyle ilgilidir. Çünkü Şipal, psikoloji alanında yaptığı çevirilerin yanı sıra Freud, Jung, Adler gibi

psikanalitik kuramın önde gelen isimlerinin eserlerini de Türkçeye çevirmiştir. Bu çalışmanın sonunda Şipal'in eserlerinde yer verdiği bireylerin sergilediği tutum ve davranışların altında yatan asıl nedenlerin psikanalitik yorumla anlaşılması sağlanacaktır. Ayrıca bu çalışmada Şipal'in eserlerinin psikanalitik kuram aracılığıyla incelenmesi, psikanalitik ve edebiyat arasındaki ilişkinin somutlaştırılması ve örneklendirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmamızın materyal kısmı, Kâmuran Şipal'in romanları ve öykü kitapları; Şipal'in ya da eserlerinin bir şekilde konu edildiği ansiklopedi, sözlük, kitap, dergi, gazete, tez, makale, elektronik kaynaklardan alınmış yazı; psikanalitik kuramı üzerine yazılmış sözlük, kitap, tez, makale gibi materyallerden oluşmaktadır.

Çalışmamızda psikanalitik yöntem kullanılmıştır. Kâmuran Şipal'in eserlerini psikanalitik kuram aracılığıyla incelediğimiz bu çalışmamız, başta Freud olmak üzere psikanalitik kuramın önde gelen teorisyenlerinin öğretilerine dayandırılmıştır.

Çalışmamız, Kâmuran Şipal'in öykü kitapları ve romanlarından oluşan bütün eserlerinin incelenmesiyle şekillenmiştir. Kâmuran Şipal'in eserlerinin yayınevleri ve yayımlama tarihleri ile birlikte adları sırasıyla şöyledir:

Öyküleri: *Beyhan* (Ataç, 1962), *Elbiseciler Çarşısı* (Ataç, 1964), *Büyük Yolculuk* (Cem, 1969), *Bûhurumeryem* (Cem, 1971), *Köpek İstasyonu* (Cem, 1988), *Gece Lambalarının Işığında* (Toplu Öyküler) (YKY, 2009).

Romanları: *Demir Köprü* (AFA, 1998), *Sırrımsın Sırdaşısın* (YKY, 2010), *Dua Çiçeği* (YKY, 2018).

1. BİR RUH ÇÖZÜMLEME ARACI: PSİKANALİZ

Avusturyalı nörolog Sigmund Freud'un 19. Yüzyılda ortaya koyduğu psikanaliz (psychoanalysis), Freud'un kendi ifadesiyle "belli birtakım sinir hastalıklarının tedavi metodu"¹ olarak tanımlanmaktadır. Psikanaliz, kısaca; psikoloji alanında bireylerin yaşadıkları nevrozların sağaltılması² amacıyla kullanılan, insan ruhunun bilimsel olarak araştırılmasına dayanan bir yöntemdir. Fransızca kökenli psikanaliz kavramı, "ruh çözümü" anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre psikanaliz; "ruh bilimi" olarak tanımlanır. "Ruhbilimi" ise "Duyum, heyecan, düşünme vb. olguları ve bunların yasalarını inceleyen bilim, ruhiyat, psikoloji"³ olarak nitelendirilir. Bu bağlamda psikanaliz, insan ruhunun ve psikolojisinin duyu, düşünce ve heyecanlarının odağa alınarak incelendiği bilim olarak tanımlanabilir.

Mehmet Doğan'ın *Büyük Türkçe Sözlüğü*'nde psikanaliz, "[ş]uur altında karışık halde bulunan, ruhî ve bedeni rahatsızlıklar meydana getiren arzu, hâtıra ve sembolleri serbest çağrışım yoluyla şuurun dışına çekerek zararlarını gidermeye yönelik ruh tababeti usulü, ruh tahlili"⁴ olarak tanımlanır. Bu bağlamda psikanaliz, insanın ruhî ve bedeni rahatsızlıklarının şuur altında yatan nedenlerinin tespit edilmesi adına serbest çağrışım tekniğinin kullanılmasıyla uygulanan bir ruh hekimliğidir.

Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*'nde psikanalizin "bir insan gelişimi ve davranışı teorisi"⁵ olduğunu vurgular. Ian Craib'in *Psikanaliz Nedir?* adlı eserinde bir öğrenci sözlüğünden yaptığı alıntıda psikanalizin kavramsal ve yöntemsel olarak açıklamasını şu şekilde verir:

Psikanaliz.1. Esas olarak, güdülerin libido tarafından saptanmış olduğu varsayımına dayalı olan ve bunların dışavurumlarının libidinal dürtüler ve toplumsal öğretisi arasında bir çatışmanın var olduğu bilinçdışı güçlerle denetlenen, **Freud** tarafından insan kişiliğini, motivasyonu, düşleri ve hataları

¹ Sigmund Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, (Çev. Selâhattin Hilâv), Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, 7.

² **Sağaltmak:** Hastalığı iyileştirmek, tedavi etmek. (Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989, 951)

³ <http://www.tdk.gov.tr>

⁴ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989, 921

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2017, 596.

açıklamak amacıyla ileri sürülmüş dinamik ve kapsamlı bir kuram. 2. Zihinsel bozuklukları tedavi etme yöntemi... Hastaların düşlerini, fantezilerini, serbest çağrışımlarını, hatalarını ve davranışlarını yorumlayarak onlara bilinçdışlarının işleyişine ilişkin içgörüler verme girişiminde bulunulmuştur. Bu gibi içgörülerin neden nevrozun üstesinden gelmesi gerektiği belli değildir ve çoğunlukla bu gerçekleşmez. Şimdilerde, normal insanlar çoğu zaman, psikanalizin kendileriyle ilgili içgörüler vermesi ve kişisel sorunlarını çözmeye yardımcı olması umuduyla psikanalize başvurumaktadırlar. ⁶

Sözlük anlamlarının dışında psikanalize farklı yorumlar getiren araştırmacılar da vardır. Bunlardan biri Türkiye’de psikanalitik kuramı temel alarak çalışma yapacakların eserlerine ilk başvuracağı birkaç isimden biri olan psikiyatrist Saffet Murat Tura’dır. Ona göre, terapistlerin terapi sırasında hastaları yatıştırmak için uyguladıkları psikanalizin uygulama biçimi çocukların masallar aracılığıyla yatıştırılma biçimiyle benzerdir. Tura’ya göre, “[p]sikanaliz çağdaş bir masal, analistler de çağdaş büyücülerdir.” ⁷ Onun ifadesiyle: “[g]erçekten de bazı masallarla (mesela perili köşk) çocukları ve ilkeleri korkutmanın mümkün olduğunu herkes bilir. Tam tersine, bazı masallarla çocukların korkuları yatıştırılabilir. İşte, belki de psikoterapi, büyükler için masallardan ibarettir. Bu masalın bir kısmını hastalar anlatır, boşlukları da psikoterapist doldurur.”⁸

Tura’nın cümleleri esas olarak şöyle açıklanabilir: Psikoterapistin hastasına uyguladığı tedavi yönteminin hastada vuku bulan etkisi, masal dinleyen bir çocuğun hayali bir dünyanın içinde gezinen sersemliğiyle benzerdir. Masal bittiğinde çocuk gerçek olmadığını bildiği masaldan alması gereken dersleri almıştır. Bu da terapiden sonra hasta üzerinde etkili olan sağaltıcı telkinlerle bir benzerlik taşır.

Son olarak psikanalizle ilgili şunu belirtmekte yarar vardır; Günümüze kadar insan psikolojisine dair yapılmış en kayda değer katkıyı ⁹ sağlayan kuram olmakla birlikte psikanaliz, sanılanın aksine sadece anormal zihin işleyişleriyle değil; aynı zamanda normal olan zihin işleyişleriyle de ilgilidir. ¹⁰ Çünkü bireyin gerek zihinsel

⁶ Ian Craib, *Psikanaliz Nedir?*, Say Yayınları, Ankara, 2011, 13.

⁷ Saffet Murat Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Kanat Kitap, İstanbul, 2005, 9.

⁸ Tura, a.g.e., 9.

⁹ Charles Brenner, *Psikanalizin Temelleri*, (Çevirenler: Işık Savaşır/ Yusuf Savaşır) Ankara Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayınları, Ankara, 1977, 2.

¹⁰ Brenner, a.g.e., 2.

gerek fiilen gerçekleştirdiği normal ya da normal dışı her eylemin ardında çoğu zaman bireyin bile farkında olmadığı gizil olgular yatmaktadır.

1.1. Psikanalizin Ortaya Çıkışı ve Freud'un Esin Kaynakları

Psikanaliz, 20. yüzyılın başlarında davranış bozukluklarının tek nedenini beyin patolojisine dayandırılmasına karşı çıkararak dönemi için devrim niteliği taşıyan bir düşünce¹¹ olarak ortaya çıkmıştır. Günümüz için psikanalizin ilk uygulayıcısı, Avusturyalı hekim Anton Mesmer (1734-1815) dir. İlk olarak çalışmalarına Viyana 'da başlayan Mesmer, ardından 1778'de Paris'e gider ve orada açtığı klinikte hastaları "hayvansal manyetizma" yöntemiyle tedaviye başlar. Mesmer, hipnoz yöntemiyle yapılan denemelerin ilk uygulayıcılarından¹² dır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fransa'da Liébault ve Berheim adlı Nancyli iki hekim, histeri ve hipnoz üzerine yaptıkları araştırmanın sonunda "histeride görülen kol ya da bacak felci, deride anestezi bölgele, işitme kaybı, vb. belirtilerinin nedeni bedensel bir patoloji değildir; aynı belirtiler normal insanlar hipnoza sokulduğunda telkinle oluşturulabilir ya da benzer belirtiler gösteren histeri hastalarına hipnoz altında telkin yapılarak tümenden ortadan kaldırılabilir" olduğunu ileri sürer ve bu görüşü savunanlar o dönem Fransa'da Nancy Ekolü diye adlandırılır.¹³

Freud'un Parisli nörolog Jean Martin Charcot'la karşılaşarak onun güçlü kişiliği ve görüşlerinden etkilenmesi bu döneme rastlar. "O güne kadar histeri zengin imgelemi olan kişilerin bilinçli ve amaçlı olarak geliştirdiği, sayrısama (temaruz) benzeri belirtiler olarak yorumlanıyor ve gerçek bir normaldışı davranış türü olarak nitelendirilmeyerek ciddiye alınmıyordu. Oysa Freud, Charcot'nun kişiliğinde gözlemlediklerinden sonra, histerinin üzerinde çalışılması ve anlaşılması gereken gerçek bir patolojik durum olduğuna inanmaya başlamış"tır. Freud, Paris'ten ayrıldığında artık insanın bilinç dünyasından ayrı gizli ve çok yönlü süreçlerin

¹¹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, 14.

¹² Geçtan, a.g.e., 14.

¹³ Geçtan, a.g.e., 15

varlığına dair düşünceleri oluşmuştur.¹⁴ 1886'da Viyana'ya dönen Freud, nöroloji uzmanı olarak bir muayenehane açmasına rağmen aklının Paris gözlemlerinde kalması üzerine 1889'da Nancy'e gider. Burada Liébault'un kliniğinde geçirdiği birkaç hafta süresince Liébault ve yardımcısı Bernheim'in hipnoz vasıtasıyla hastalarıyla kurdukları ilişkiden çok etkilenir. Freud, Nancy'den ayrıldığında, "insanın bilincinin dışında oluşan zihinsel süreçlerin varlığına olan inancı" tamamen netleşir.¹⁵

"Freud'un yaşamında 1887'ye kadar geçen on yıllık sürenin psikanalizin temelini atıldığı dönem olduğu söylenebilir." Freud, Viyana'ya döndüğünde nevroitik davranışlı hastalarının arasından histeri belirtileri bulunanlara giderek daha fazla odaklanır. Bu yöndeki çalışmaların kuramsal bir hale gelmesi ise Freud'un Brücke'nin Fizyoloji Enstitüsü'nden tanıdığı Viyana'nın tanınmış hekimlerinden Joseph Breuer'in etkisiyle olur.¹⁶ Eylül 1909'da verdiği beş konferansın birincisinde Freud, psikanalizi bulup ortaya koyanın arkadaşı Josef Breuer olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

Psikanalizi bulup ortaya koymak yararlı bir hizmetse, söz konusu hizmetin şerefi bir başkasına aittir. Bu bilim dalının ilk gelişim evresine benim bir katkı olamamıştır. Viyanalı hekim Josef Breuer psikanaliz yöntemi ilk kez histerili bir kız üzerinde uyguladığında (1880-1882) ben henüz üniversitede okuyor, bitirme sınavına hazırlanıyordum.¹⁷

Breuer, hastalarını hipnoz ederek problemlerini baskı altında olmaksızın anlatmalarını sağlar, hastalar uyandıklarında ise bir duygu boşalması yaşayarak bir rahatlama duyarlar. Bu yönetime ise arınma anlamına gelen "katarsis" denmektedir. "Sağladığı rahatlamanın yanı sıra bu yöntem, hastaların nevroitik belirtilerinin oluşmasına neden olan sarsıcı olayların ve duygusal çatışmaların ortaya çıkmasını da" sağlamaktadır.¹⁸

Psikanalizin tarihi açısından önemli olan ve gelişmesine katkıda bulunan histerili kızın hikâyesine kısaca değinecek olursak: Anna O., Breuer'un 1880 ve

¹⁴ Geçtan, a.g.e., 15.

¹⁵ Geçtan, a.g.e., 16.

¹⁶ Geçtan, a.g.e., 16.

¹⁷ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*, (Çev. Kâmuran Şipal), Say Yayıncılık, İstanbul, 2015, 27.

¹⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 16.

1882 arasında tedavi ettiği 21 yaşındaki histerili hastasıdır. Babasına çok düşkün olan Anna, babasının hastalığı süresince ona bakmış ve ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır.¹⁹ Anna'daki histeri belirtileri ise şu şekildedir; kol ve bacaklarda hissizlik ve felç durumu, görme duyusunda güçlük, öksürük nöbetleri, yemek yiyememe ve çok susuz olmasına karşın haftalarca su iememe, anadilini anlama ve konuşma yeteneğinin kaybı “ve nihayet bilinç bölünmesi, ruhsal karmaşa (konfüzyon), hezeyan, kişiliğin tümüyle başkalaşımı” gibi belirtilerdir.²⁰

Anna, tedavi süresince babasına duyuduğu sevgiden söz ettiğinde ya da “histeri belirtilerinin hangi koşullar altında ortaya çıktığımı” anlattığında histeri belirtileri ortadan kalkmaktadır. Anna, bu tedavi sürecine “konuşma kr” ya da “baca temizliği” adını vermiştir.

Anna, anılarına o kadar baskı uygulamıştır ki bu anılar sadece hipnoz altında ağrıştırılabilir. Tedavi boyunca Breuer'in Anna'ya olan ilgisi artmış ve ona daha fazla vakit ayırmaya başlamıştır. “Breuer, hastasıyla olan ilişkisinin cinsel açıdan da bir niteliğinin olabileceğini fark ettiğinde” tedaviyi keser. Anna'nın tekrar rahatsızlanması zerine Breuer, tedavi için gittiğinde onu histerik doğum sancıları çekerken bulur. “Anna'nın yalancı gebeliği, Breuer'in tedavi amacıyla ona göstermiş olduğu ilgiye karşı geliştirdiği cinsel duyguların simgesel bir anlatımıydı.” Anna'yı hipnozla güçlükle yatıştıran Breuer, orayı terk ederek hemen eşiyle ikinci bir balayına çıkar.²¹

Breuer'in Freud'un histeri patalojisine duyuduğu ilgiden ötürü ona anlattığı Anna'nın hikyesi, psikanalitik kuramın temellendirilmesi ve geliştirilmesi adına Freud için en önemli esin kaynağı olmuştur.

1.2. Freud'un Kuramları

Bir kuram olarak ortaya atıldığı ve şekillendiği günden bu yana psikanaliz üzerine birçok araştırmacı, kapsamlı araştırmalar yaparak çalışmalar ortaya koymuş fakat hiçbir araştırmacının adı, Freud'un ki kadar psikanaliz ile bağdaşmamıştır.

¹⁹ Geçtan, a.g.e., 17.

²⁰ Freud, *Psikanaliz zerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*, 28.

²¹ Geçtan, a.g.e., 17.

Bilimsel çalışmalarını yürüttüğü ilk günden bu yana “dünya sorunlarına çözümün ancak bilimdeki gelişmeyle sağlanabileceği biçimindeki gerekirci”²² tezini savunan Freud, tüm yaşamını psikanalizin anlaşılmasına ve geliştirilmesine adanmıştır. Bu da onun psikanaliz üzerine çalışma yapanların başvuracağı ilk kaynaklardan biri olmasını sağlamıştır. Psikanalitik kuramın başat ismi Freud’un psikanaliz bağlamında geliştirdiği kuramlar vardır. Bu kuramlar, psikolojinin gelişmesine oldukça katkı sağlamış ve günümüzde halen psikolojik bağlamda ilgi odağı olmuşlardır. Freud, kuramlarını tanıtmak adına birçok eser yayımlamış ve bu eserler vasıtasıyla kuramlarını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Freud ilk eseri olan *Ön İletişim*’i (1883) kendisinin psikanalizle ilgili çalışmalara yönelmesinde büyük payı olan arkadaşı, Breuer ile hazırlayıp yayımlar. Bu eserin ardından *Histeri Üzerine İncelemeler* (1895) adlı eseri de birlikte yayımlarlar.²³ Bu ikili, *Histeri Üzerine Çalışmalar* adlı eserde histeri üzerine elde ettikleri bulguları, “katarsis” kuramına dayandırır. Bu dayanağa göre; “histeri belirtisi, kendini açığa vurması engellenmiş içgüdüsel bir isteğin yerini tutan oluşum ve buna yol açan yaşantının anımsanmasıdır.”²⁴ Freud’un histeri belirtileri üzerine çalışmalarında cinselliğe verdiği önemi, Breuer’in bir türlü benimseyememesinden ötürü iki araştırmacı, birbirleriyle yollarını ayırır.²⁵

Artık çalışmalarını bireysel olarak sürdürecektir olan Freud, hipnoz yerine hastaları uyutmadan “düşünce düzenini ve ahlak kurallarını gözetmeksizin özgürce” konuşmalarını sağladığı bir yöntem geliştirir.²⁶ “Serbest çağrışım” olarak adlandırılan “bu yöntemle hastalar içsel engellerini yenebiliyor, unutulmuş anılarına inebiliyor ve giderek sorunlarını açıkça tartışabilir bir duruma geliyorlardı.”²⁷ Freud, hastaların içsel dünyalarına inerek tedavi edildiği bu yöntemin ilkelerini psikanaliz olarak adlandırır. Freud’un bu alanla ilgili oluşturduğu kuramlar şöyle belirtilebilir:

²²Geçtan, a.g.e., 12.

²³Geçtan, a.g.e., 18.

²⁴Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev: Kâmuran Şipal), Cem Yayınevi İstanbul, 2018, 104.

²⁵Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 18.

²⁶Geçtan, a.g.e., 18-19.

²⁷Geçtan, a.g.e., 19.

1.2.1. Dinamik Görüş

Dinamik (dynamic) görüş, psikanalizin temelini oluşturan görüştür. Freud'un psikanalizle ilgili ilk yorumları dinamik görüş çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda Freud, nevrotik olguları bilinçdışı çatışkı ve bastırma gibi kavramlarla açıklamış ve daha çok bastırılan unsurların cinsel içeriğine odaklanmıştır. Freud'a göre bir takım çelişik psişik güçler arasında uyumsuzluk vardır ve bu da bastırma mekanizmasıyla ilgilidir. "Bu çatışkı, bastırılmış dürtü bilinçdışındaki varlığını sürdürdüğü sürece yeni öğelerin ilave olmasıyla" güçlenmektedir. Bastırılan dürtüler, kendilerini farklı simgelerle ifade etmenin yollarını bularak bastırma mekanizmasını aşarlar. Bu simgeler, "kendini görünüşte hiçbir anlamı olmayan rüyalarda, dil sürçmelerinde, hatalı davranışlarda, nevrotik semptomlarda ifade ederek doyum yolları" arar. Bu da psikanalizin bir anlam arayışı olduğunu kanıtlamaktadır.²⁸ Özetle dinamik görüş, Freud'un psikanalitik kuram çerçevesindeki ilk görüşlerinin oluştuğu dönemdeki öğretilerini kapsar. Bundan sonra Freud, araştırmalarını bilinçdışının bir yansıması olduğuna inandığı rüyalar üzerinde yoğunlaştırır.

1.2.2. Rüya Mefhumu

İnsanlığın var olduğu ilk çağlardan bu yana gizemini koruyan rüyalar, hâlâ insanlar tarafından bir muamma olarak görülerek birçok araştırmanın ilgi odağı olmuştur. Kavramsal olarak rüya (dream), "REM uykusu sırasında, ancak diğer zamanlarda gözlenen öykümsü imajlar, hisler, algılar dizisi. Ya da uyku sırasındaki zihinsel etkinlikler; uykuda kurulan hayaller; bilinçdışının uyku sırasındaki sembolik dışavurumları, vb."²⁹ ifadelerle tanımlanır. Şüphesiz rüya mevzu bahis olduğunda akla gelen ilk isimlerden biri Freud'dur. Onun psikanalitik kuram kapsamında bilinçdışının gizemini araştırdığı ilk çalışmalarında rüyaların büyük öneme sahip olduğu görülür.

Freud, hastalar üzerinde serbest çağrışım yöntemini uygularken rüyaların önemli bir işleve sahip olduğunu fark eder ve çalışmalarını rüyalar üzerinde yoğunlaştırır. Daha çok kendi gördüğü rüyaları temel alarak çalışmalarını sürdüren

²⁸ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 55.

²⁹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 623.

Freud, rüyaların “bilinçdışında gizlenen isteklerin bilinç düzeyindeki anlatımı” olduğunu tespit eder. Freud, ulaştığı bu tespitleri ilk bireysel çalışması olan *Rüyaların Yorumu* (1900) adlı kitabında yayımlar. Günümüzde halen “bilinçdışı süreçleri en iyi açıklayan belge” olarak ³⁰ işlevselliğini sürdüren eser, rüyalar üzerine yapılmış en nitelikli çalışmalardan biri olarak kabul edilir.

Freud’a göre, bir önceki günün düşünsel ve duygusal kalıntıları, çocukluk dönemine ait dürtü ve düşünceler, çevresel ve bedensel uyarımlar rüyaların içeriklerini belirleyen üç temel unsurdur. Freud, rüyalarla ilgili “görünür içerik” ve “gizil içerik” olmak üzere iki temel içeriğin varlığından söz eder. Rüyaların gizil içeriği simgeleştirme, yön değiştirme, daraltma (yoğunlaştırma) ve yansıtma olmak üzere dört mekanizmanın yardımıyla görünür içeriğe dönüştürülür. ³¹ Bu dört mekanizma şu şekilde özetlenebilir:

Simgeleştirme mekanizmasının görevi, rüyanın görünür içeriği vasıtasıyla rüyanın gerçek içeriğini rüya gören kişiden saklamak ve onun tedirgin olmasını engellemektir. Simgeler, kişinin kolay kolay kabullenemeyeceği duygu, istek vb. maskeler ve böylece kişinin bilinçdışında yatan duygu ve istekleri bir nevi tatminini sağlarlar. Yön değiştirme mekanizmasının görevi, rüyanın gizil içeriğindeki “ruhsal enerji”yi imgeler vasıtasıyla görünür içeriğe taşımaktır. Simgeler masum görünümlüdür ve bu açıdan sansür mekanizmasına takılmazlar. “Ne var ki, enerjinin bir nesneden diğerine aktarılmasına karşın, bilinçdışındaki dürtünün amacı değişmez.” Bu manada rüya gören kişi anneden kaynaklanan ruhsal enerjiyi herhangi bir kadını rüyasında görerek simgeleştirebilir. Daraltma mekanizmasının görevi, bilinçdışındaki birden fazla dürtü ve isteği tek bir imge üzerine yoğunlaştırma vasıtasıyla görünür içeriğe taşımaktır. Son olarak yansıtma mekanizmasında ise kişi, bilinçdışından yansıyan kabullenmediği birtakım dürtü ve istekleri rüyasında başka birinden kendisine çevriliyormuş gibi görür. ³²

³⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 23-24.

³¹ Geçtan, a.g.e., 24-25.

³² Geçtan, a.g.e., 25-26.

1.2.3. İçgüdüler

Freud, *Uygurluk ve Hoşnutsuzlukları* (1930) adlı eserinde “toplum içinde yaşamak, maddi bir organizma-sistem olan insanda, kendine özgü içsel gerilimlere ve buna bağlı sorunlara yol açar”³³ demektedir. Freud’a göre, insanda doğuştan itibaren belirli uyarıcılara belirli davranış kalıplarıyla cevap verilmesine yol açan “içgüdüler” (instincts) vardır.³⁴

İçgüdüler, “fiziyojik ihtiyaçları içeren içsel uyarıların psikolojik görünümü temsilcileridir.” İçgüdülerin “kaynaklandığı bedensel uyarılmaya ihtiyaç, ihtiyacın psikolojik temsiline de istek denir.” İçgüdüler, kişinin uyarılara karşı duyarlılığını arttırarak davranış üzerinde belirleyici olurlar. Örneğin; aç birinin yiyeceğe karşı duyarlılığı artar, cinsel istek duyan biri karşı cinsle ilgilenmeye başlar.³⁵ İçgüdülerin belirsiz sayıda gruplara ayrılabilceğini³⁶ belirten Freud, son olarak içgüdülerini yaşam içgüdüsü (eros) ve ölüm içgüdüsü (thanatos) olarak iki ana bölüme ayırmıştır. Yaşam içgüdülerini, açlık, susuzluk ve cinsellik gibi temelde insan yaşamını sürdürmeye dayalı olan güdülerdir. Daha çok cinsellik içgüdüsü olarak anılan yaşam içgüdüsü, enerjisini “libido”dan alır.³⁷ Libido, canlıların cinsellik dürtülerinin uyanması sonucu ortaya çıkan bir duygudur. Bilim bu duyguyu “cinsel açlık” olarak ifade eder.³⁸

Yaşam içgüdüsünün “amacı, gittikçe daha büyük birimler üreterek” yaşamın devamlılığını kılmaktır. Bunun tam tersi bir amaç güden ölüm içgüdüsü ise Freud’un tabiriyle yıkıcı bir özelliğe sahiptir. “ ‘Yaşamın amacı ölümdür’ diyen Freud, her insanda bilincinde olmadığı bir ölüm isteğinin var olduğuna inanır. Ölüm içgüdüsünün önemli bir türü, saldırganlık dürtüsüdür. Freud’a göre saldırganlık, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki objelere çevrilmesidir.”³⁹ Freud, en çok cinsellik içgüdüsüyle ilgilenmiş ve psikanalizin ilk günlerinde insanın yaptığı her eylemi, bu güdüyle açıklamaya çalışmıştır.

³³ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2004, 216.

³⁴ Cebeci, a.g.e., 217.

³⁵ Geçtan, a.g.e., 28

³⁶ Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*, 199.

³⁷ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 30.

³⁸ Sigmund Freud, *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*, (Çev. Muammer Sencer), Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989, 21.

³⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 31- 32.

1.2.4. Topografik Görüş

Freud, *Düşlerin Yorumu*(1900) adlı eserinde insan zihninin temel yapısını tanımladığı iki kuramdan biri olan “topografik kişilik kuramı”nı geliştirmiş⁴⁰ ve “ ruhsal aygıtın yapısal modelini içeren Ego ve İd (1923) adlı” eserini yayımladığı 1923 yılına kadar da bu kuramla ilgilenmiştir⁴¹. Diğer bir adıyla “birinci topik” kuramına göre; insan zihni, “bilinç” (conscious), “bilinçöncesi” (preconscious) ve “bilinçdışı” (unconscious) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

İnsan zihninin algısı ve dikkati açıkken gerçekleştirdiği eylemler zihnin bilinç bölümünde; “dikkatin zorlanmasıyla bilinç düzeyinde algılanabilen”⁴² eylemler zihnin bilinçöncesinde; tamamen hatırlanamayan eylemler ise zihnin bilinçdışında gerçekleşmektedir. “...ruhsal yapıyı bir buz dağına, suyun üzerinde kalan küçük bölümü bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük bölümü bilinçdışı bölgesine benzeten”⁴³ Freud, daha çok buz dağının görünmeyen büyük kısmı, yani zihnin bilinçdışıyla ilgilenir. Bilinçdışı kavramı Freud’dan önce edebiyat ve felsefede kullanılan bir fikirdir. Freud’un yaptığı ise fikri geliştirerek psikolojik bir kuramın merkezine almaktır.⁴⁴

Freud, bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı kavramlarının izinde *Düşlerin Yorumu, Rüya ve Yorumlanması, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*(1901), *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*(1905) adlı eserlerini yayımlar.⁴⁵

1.2.4.1. Bilinçdışı

Bilinçdışı terimi, Freud’dan önce kullanılmasına rağmen ancak onun çalışmalarıyla tamamen özgün anlamını bulmuş ve onun kuramlarının en önemli kavramı haline gelmiştir. Freud, bilinçdışı kavramını iki şekilde kullanmaktadır: Bunlardan sıfat olarak kullanılanı, “bir anda bilincin dikkati dahilinde olmayan konuların zihin tarafından işlenmesi sürecine” göndermede bulunur. İsim olarak

⁴⁰ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 217.

⁴¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 26.

⁴² Geçtan, a.g.e., 26.

⁴³ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, 56.

⁴⁴ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 39.

⁴⁵ Craib,a.g.e., 56.

kullanılanı ise az önce de değindiğimiz gibi ruhsal yapının tarif edilen psişik sistemlerinden biridir.⁴⁶

19. yüzyılın sonlarında bilinçdışı fikrine psikiyatride, psikolojide, edebiyatta ve felsefede rastlanmaktaydı diyen Sarı'ya göre Freud'un meziyeti; "bilinçdışını keşfetmek değil, özellikle 'bastırma'yla ve daha özel olarak da 'cinsel bastırma'yla bağlantılı bir 'dinamik bilinçdışı'nın varlığını kanıtlayarak, insan varlığının karanlık yüzüne dair sahip olduğumuz bilgiyi yenileyen özgün soruşturma yöntemlerini kullanmasıdır."⁴⁷

Ruhsal yapının en önemli düzeyini oluşturan bilinçdışı, "en ilkel itkilere bağlı fikirleri içerir."⁴⁸ Anılar, hatıralar, boşluklar ve rüyalar; geçmiş yaşantıların izleğinde bizi doğruca bilinçdışına götüren unsurlardır.⁴⁹ Freud, *Düşlerin Yorumu II* adlı eserinde bilinçdışı için şu ifadeleri kullanır: "Bilinçdışı, asıl ruhsal gerçekliktir; en derin doğası bakımından bizim için dış dünyanın gerçekliği kadar bilinmezdir. Ve de bilincin verileri tarafından, dış dünyanın, duyu organlarımızın iletişimiyle temsil edildiği kadar eksik olarak temsil edilir."⁵⁰

1.2.5. Psişik Fenomenlerin Üç Boyutu

Freud, gelişimsel (developmental), ekonomik (economic) ve yapısal (structural) olarak adlandırdığı üç ekol üzerinden psişik fenomenleri incelemiştir. Bu bağlamdaki tespitlerini de *Haz İlkesinin Ötesinde, Kolektif Psikoloji ve Benin Analizi, Ben ve İd* adlı eserlerinde yayımlamıştır.⁵¹

⁴⁶ Dylan Evans, *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü*, (Çev. Umut Yener Kara, Turgay Sivrikaya), Isık Yayınlar, İstanbul, 2019, 62.

⁴⁷ Ahmet Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2008, 37.

⁴⁸ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 40.

⁴⁹ *Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, Bağlam Yayıncılık, Baharlık Kitap Dizisi -1, Sonbahar, 2000, 71.

⁵⁰ Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu II*, (Çev. Dr. Emre Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul, 1996, 327-328.

⁵¹ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 57.

1.2.5.1. Gelişimsel Görüş (Psikoseksüel Gelişim Evreleri)

Freud'un her şeyi cinselliğe dayandırarak ifade ediş şekli, onun neredeyse tüm kuramlarına sirayet eder. Freud, bu konuda biraz daha ileri giderek çocuk cinselliğini konu edindiği gelişimsel görüşü ortaya atar ve inanılmaz karşı tepkilerle karşılaşır. Freud, gelişimsel görüşü *Cinsellik Üzerine Üç Tartışma* (1915) adlı eserinde açıklamıştır. "Freud, kişiliği gelişim açısından inceleyen ve kişiliğin temel karakter yapısında bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini belirten ilk kuramcıdır."⁵² Freud'a göre; çocukluk döneminde yaşanan bazı cinsel içerikli sarsıcı olaylar, nevrozların oluşumunda etkilidir.⁵³ İşte bu düşünce Freud'un gelişim kuramının temel yapı taşını oluşturmaktadır.

Gelişimsel görüşe göre; "çocukta psikolojik ve cinsel gelişim, her biri bir önceki dönemin üzerine kurulan ve önceki dönemlerden kazanılan davranışları da özümleyen beş dönemde tamamlanır."⁵⁴ Bu beş dönem sırasıyla "oral", "anal", "fallik", "gizil" (latent) ve "genital" olarak adlandırılmaktadır.

Gelişimin ilk evresi olan oral dönem, 0-1,5 yaş aralığını kapsar. Bu dönem, bebeğin libidosu tamamıyla ağız bölgesine odaklanmıştır. Bebek, başta anne memesi olmak üzere ağzına aldığı belli nesnelere haz duyar ve doyuma ulaşır. Bebeğin açlık gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucu oral gerginlik doğar. Bu gerginlikle bebek oral saldırganlık eğilimleri gösterir. Örneğin; annenin karnı acıkan bebeğin açlık duygusuna geç cevap vermesi gibi durumlarda bebek, anne memesini emerken ısırma ve tükürme gibi saldırgan eylemler gösterebilir. Bu dönem gerçekleştirilen ağız yoluyla doyum sağlama ve ısırma gibi eylemler, insan yaşamının dinamikleri olan yaşam ve ölüm içgüdülerinin de ilk uyanışının habercisidir.

Bu dönem anne ve bebek arasında sezgisel iletişim vardır. Bu yolla anne tarafından hissedilen bebeğin temel ihtiyaçları düzenli bir şekilde karşılanır. Böylece bebeğin dış dünyaya karşı güven duygusu oluşmaya başlar. Aksi takdirde bebekte dış dünyaya karşı güvensizlik gibi duygular gelişir. Bu dönem oral ihtiyaçların fazlasıyla karşılanması ya da doyurulmayışı sonucunda çocuk gelecek yaşantısında abartılı

⁵² Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 61.

⁵³ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 33.

⁵⁴ Geçtan, a.g.e., 33.

iyimserlik, özseverlik, arada yaşanan yoğun karamsarlık ve insanlardan çok şey bekleme gibi kişilik özellikleri geliştirebilir. Oral karakterli insanlar, sürekli diğer insanlardan ilgi ve bakım beklerler, karşılıksız kimseye yardım etmezler. Ayrıca haset ve kıskançlık gibi duyguları bünyelerinde barındıran bu kişilerin kendilerine olan saygılarını bile başkalarının yargıları belirler. Bu dönemi sağlıklı atlatan kişilerde aşırı bağımlılık, kıskanma duygusu olmadan, diğer kişilerle paylaşımda bulunma gibi davranışlar gelişir. Böylece bu kişiler kendilerine ve diğer insanlara güvenerek iyi ilişkiler geliştirebilirler.⁵⁵

Gelişimin ikinci evresi anal dönem, 1,5 - 3 yaş arasını kapsar. Nesne libidosunun gelişmeye başladığı⁵⁶ anal dönemde libido anüs üzerinden doyum sağlar. Bu dönem çocuklar dışkılarını içlerinde tuttuklarında hissettikleri zevki tatmak için dışkılarını yapmayı ertelerler.⁵⁷ Buna anal erotizm; dışkıyı bir silah gibi kullanarak ortalığa püskürtme işlemine ise anal sadizm denir.⁵⁸ Anal dönemin erotizmine takılı kalan kişilerde aşırı düzenlilik, temizlik, tutumluluk ve inatçılık gibi davranışlar gelişebilir.⁵⁹ Anal dönemin çocukların gelecek yaşantılarında böyle sorunlara yol açmaması için düzenli bir tuvalet eğitimi verilmesi gerekir. Burada en büyük görev yine anneye düşer. Anne çocuk üzerinde ne katı ne de denetimsiz bir tuvalet eğitimi uygulamalıdır. Çocukla bu açıdan belli bir uyum yakalamalıdır.

Gelişimin üçüncü evresi, 3-5 yaş arasını kapsayan fallik dönemin “temel özelliği nesne libidosunun giderek ağırlık kazanmasıdır.”⁶⁰ Fallik dönemde libido için haz bölgesi artık cinsel organlardır. Çocuk, bu dönem cinselliğe yoğun ilgi gösterir ve cinsel bölgenin uyarılmasından oldukça haz duyar. Bu dönem çocuk, anne ve baba ile yoğun bir ilişki içindedir. Bu üçlü ilişkide yaşanacak aksaklıklar, çocuğun gelecek yaşantısındaki nevrotik belirtilerin temelini oluşturabilir. “Yarışma ve düşmanlık duygularını ve giderek belirginleşen özdeşimleri de içeren bu ilişkilere Freud oedipus kompleksi adını vermiştir.”⁶¹ Oedipus kompleksi, “psikanalitik

⁵⁵ Geçtan, a.g.e., 34-35

⁵⁶ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 57.

⁵⁷ Craib a.g.e., 83.

⁵⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 36.

⁵⁹ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 83.

⁶⁰ Craib a.g.e., 57.

⁶¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 37-38.

teoride, karşı cinsten ebeveyne sahiplenmesi ve kendi cinsinden ebeveyni ‘saf dışı’ etmesi konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin” toplamını ifade eder.⁶²

Bu evrede çocuk ilk kez psikolojik olarak cinsiyetinin farkına varır. Dolayısıyla oedipus kompleksi, her iki cinsiyet için ayrı ayrı değerlendirilmelidir.⁶³ Oedipal evrede erkek çocuk için yegâne istek, babanın yaptığı gibi anneyi bebek sahibi yapmaktır. Çocuk, anneye duyduğu cinsel isteklerin yanı sıra rakip olarak gördüğü baba ve kardeşlerini öldürmeyi de tasarlar. Fakat anne ve babanın intikamlarından ve sevgilerinin kaybindan korktuğu için bu tasarılarından vazgeçer. Anneye olan oedipal isteklerinden de baba tarafından iğdiş edilme (kastrasyon) korkusuyla vazgeçer. İğdiş edilme ve oedipal istekler arasında yaşadığı çatışma sonunda oedipal isteklerini bilinçdışına iter. Oedipal isteklerinin reddedilmesiyle çocukta anneye karşı kıskançlık, öfke gibi duygular gelişir ve çocuk anne yerine baba ile özdeşim kurmaya başlar⁶⁴

Oedipal evrede kız çocukta ise iğdiş edilme korkusu yoktur. Çünkü kaybedeceği bir penise de sahip değildir ve bu uzvun eksikliğinden dolayı utanç, aşağılanma ve kıskançlık gibi duygulara kapılır. Kendisini penissiz doğuran anneye duyduğu kızgınlıktan dolayı sevgisini babaya yöneltir ve anne yerine babanın yanında olmayı arzular. Oedipal istekleri engellendiğinde ise anneye tekrar döner ve onunla özdeşim kurar. Oedipal isteklerini bilinçdışında bastırmak zorunda kalan kız çocuğu, bir penise sahip olma ve erkek olma arzusunu tüm yaşamı boyunca sürdürür.⁶⁵

Oedipal evrenin bitimiyle çocuk, karşı cins ebeveynden kopmalı ve hemcinsi olan ebeveynle özdeşim kurmalıdır. Bunun aksi durumda “karşı cins ebeveynden kopamayan ve bu dönemin rakibini ilk eşcinsel sevgi nesnelere haline getiren çocuk,

⁶² Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 25

⁶³ Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*, 250.

⁶⁴ Brenner, *Psikanalizin Temelleri*, 111-114.

⁶⁵ Brenner, a.g.e, 114.

fallik dönemde saplantı (fiksasyon) yaşamış olarak kabul edilir ve Freud'un eşcinsellik gibi olguların kaynağı olarak gördüğü durum ortaya çıkmış olur.”⁶⁶

Gelişimin dördüncü evresi olan gizil (latent) dönem, yaşamın 5 yaşından 11-12 yaşlarına dek geçen süreyi kapsar. Cinsel dürtülerin durgunluk evresi olan bu dönemde deyim yerindeyse libido kış uykusuna yatırılmıştır. Bu dönem kendi hemcinsleriyle arkadaşlık ilişkileri geliştiren çocuk, cinsel ve saldırgan enerjilerini öğrenme, oyun, araştırma, beceri edinme gibi durumlar için harcar.⁶⁷ Böylece bastırma mekanizması, tüm enerjisini harcar ve toplumsal yüceltmelerin de yerleşmesi sağlanır.⁶⁸ “Bu dönemin başlıca amacı, fallik dönemin sonunda çocuğun kendi cinsinden olan ebeveyniyle yaptığı özdeşimi ve kendi cinsiyetine ilişkin toplumsal rolünü güçlendirmektir.”⁶⁹ Freud, bu dönemi birçok psikopatolojik durumun çıkış evresi olarak görür.⁷⁰ Bu açıdan bu dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılması oldukça önemlidir. Çocuğun gelecek yaşantısında özerk bir şekilde girişimde bulunması buna bağlıdır.⁷¹

Gelişimin son evresi olan genital dönem, 11-13 yaşlarından genç yetişkinliğe kadar geçen süreci kapsar.⁷² Bu evrede uzun bir duraklama döneminin ardından libido tekrar faaliyete geçer. “[C]insel ilgilerini tekrar kazanan birey, libidosunu sevgi nesnesi olarak ebeveynine değil, aile dışı karşı cinse yöneltir ve olgun ilişkiler kurmaya başlar.”⁷³ Bu evrede birey bir yandan kendi cinsiyetinin bedensel özellikleriyle tanışırken diğer bir yandan toplumun ondan beklediği cinsiyet rolünü benimseme, meslek seçimi ve iş edinme gibi vazifeleri yerine getirmekle yükümlüdür. Dolayısıyla bireyin bu süreçteki yaşantısı, bu yükümlülüklerin doğurduğu kimlik çatışmalarıyla geçer.⁷⁴ Genital dönemi sağlıklı atlatan bireylerde “doyurucu cinsel etkinlikler ve tutarlı kimlikle belirlenen olgun bir kişilik yerleşir.”⁷⁵

⁶⁶ Seda Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında İris Mursoch'un Romanları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2013, 19.

⁶⁷ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 41.

⁶⁸ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 58.

⁶⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 41.

⁷⁰ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında İris Mursoch'un Romanları*, 19.

⁷¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 41

⁷² Geçtan, a.g.e., 41

⁷³ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında İris Mursoch'un Romanları*, 19-20.

⁷⁴ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 42-43.

Freud, gelişimsel görüşle birlikte yaşamın ilk yıllarında çocukların bağlandığı insanların onların ruhsal gelişimi açısından büyük etkiye sahip⁷⁶ olduğunu vurgular. Bu görüşle Freud, gelişimsel dönemlerden herhangi birinde oluşabilecek kritik iki durumu karşılamak için kullanılan “saplantı” (obsession) ve “gerileme” (regression) gibi kavramları da geliştirir. Bu bağlamda gelişim evrelerinden herhangi birinde şiddetli bir sorunla karşılaşan kişi, “libidinal tatmini daha doyumlu olarak yaşadığı döneme ‘geriler’ farklı evrelerde saplantılar ortaya çıkar.” Gelişimsel görüşe göre, kişinin yaşadığı nevrozun veya psikozun kökeni bu evrelerde yaşanan gerileme ve saplantılara dayanmaktadır. “Bu anlamda nevrotik, duygusal gelişimini tamamlayamadan erişkin yaşamın toplumsal sorumluluklarını güçlüklerini üstlenmek zorunda kalan kişidir.”⁷⁷

1.2.5.2. Ekonomik Görüş

Ekonomik görüş açısına göre; psişik güçlerin nicel büyüklükleri vardır. Psikanalitik bulgularda belli bilinçdışı arzular yerine farklı birtakım olguların ortaya çıkması, bilinçdışı içgüdülerin farklı enerji nicelikleriyle ilgilidir. Ayrıca dürtülerin gücünün zaman içerisinde artışı onların birikme özelliklerine bağlıdır.⁷⁸

1.2.5.3. Yapısalcı Görüş

Freud, hastalar üzerinde yaptığı bazı gözlemlerin topografik modellerle uyuşmaması sonucu, insan zihninin temel yapısını açıkladığı “yapısalcı kişilik kuramı”nı bir diğer adıyla “ikinci topik”i geliştirir.⁷⁹ Bu doğrultudaki düşüncelerini de psikanalitik düşünce açısından yeni bir dönem başlamasına da neden olan *Ego ve İd* adlı kitabında yayımlar.⁸⁰ Günümüzde Freud’un en yaygın olarak bilinen kuramı, yapısalcı görüştür.⁸¹ Yapısalcı görüşe göre; insanın zihin yapısı “id”, “ego” (ben) ve “süperego” (üstben) olarak adlandırılan üç sistemden oluşur. Bu üç sistemin etkileşimi davranışı doğurur. Bu üçünün birbirinden bağımsız tek başına hareket

⁷⁵ Geçtan, a.g.e., 43.

⁷⁶ Brenner, *Psikanalizin Temelleri*, a.g.e., 103.

⁷⁷ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 58.

⁷⁸ Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, 58.

⁷⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 27.

⁸⁰ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 56.

⁸¹ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 219.

etmesi mümkün değildir. Bunlar “birbirleriyle dinamik bir ilişki içinde olduklarından, (...)‘içsel araçlar’” olarak da adlandırılmaktadırlar.⁸² Bu içsel araçlardan id, kişiliğin biyolojik yönünü; ego psikolojik yönünü; süperego ise, kişiliğin toplumsal yönünü temsil etmektedir.

Kişiliğin temel sistemi olarak kabul edilen id için Freud, “gerçek ruhsal varlık” ifadesini kullanır. Çünkü id, gerçeklikten uzak öznel yaşam dünyasıdır.⁸³ İd, zihnin “birincil düşünce süreçleri”nin merkezini yönetir. İd’de “zaman mekan sınırlamaları ya da ahlak kurallarını tanımayan ‘haz ilkesi’ hâkimdir.⁸⁴ İd, enerjiyi sistemin içinden dış dünyaya doğru iten ve anında doyum talep eden kişiliğin bir tür karmakarışık enerji deposudur.”⁸⁵ Bu yönüyle başına buyruk bir çocuk gibi olan idin talepleri üzerinde bir dengeleyici güce ihtiyaç vardır.

İşte bu dengeyi sağlayacak gücün adı, ego’dur. Ego, kişiliğin yürütme organı olarak işlev görür.⁸⁶ Her eylem onun denetimi altında gerçekleşir. Ego, algılanan verileri içgüdülerden bağımsız kalarak bütünleştirir ve bu doğrultuda kararlar verir. Ego’nun bu işlevi, id’in cinsel ve saldırgan içgüdüsel dürtülerini eyleme geçirmesinde bir engeldir.⁸⁷ Daha ayrıntılı olarak değinmek gerekirse ego (ben), “içsel itkilerin talepleriyle dış dünya talepleri arasında arabuluculuk yapma amacıyla, bunların arasındaki mücadeleden ortaya çıkar. Ego, id tarafından ‘yüklenilmiş’ nesnelere özdeşimlerden kaynaklanır ve sonra kaybolur. Bunun başka bir söyleyiş şekli, egonun yoğun bir biçimde sevilen nesnelere (rahim, belki de göğüs) yitirilmesi ve yitirilmiş nesneyle özdeşimleyerek onu kendisinin bir parçası olarak kabul etmesiyle oluşmasıdır.”⁸⁸ Ruh, durağan olmayan dinamik bir yapıya sahiptir ve bu yüzden onda tam bir denge ve bütünlüğün varlığından söz edilemez. Bu dinamik yapıda ego, kaygının çıkış noktası olarak görülür. Bu bağlamda dış dünyayla mücadelenin en dolaysız kaygılar olduğuyla ilgili bir düşünceye varılabilir. “Ama bunlar içsel baskılar ve her ikisini şöyle ya da böyle uzlaştırma güçlükleriyle

⁸² Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 56.

⁸³ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 44.

⁸⁴ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 219.

⁸⁵ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 57.

⁸⁶ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 46.

⁸⁷ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 57.

⁸⁸ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 58-59.

bütünleşmiştir; ve tüm bunlar libido ve ölüm içgüdüleri arasındaki çatışma bağlamında başarılmalıdır.”⁸⁹

Kişilik yapısının son ve üçüncü sistemi süperego'dur. Süperego, anne ve babanın uyguladığı ödül ve ceza gibi yaptırımların sonucunda çocuğun geleneksel değerleri ve toplum ideallerini içselleştirmesiyle gelişir. Kişiliğin toplumsal yönünü temsil eden süperego, bir şeyin doğru olup olmadığına toplum ya da toplum temsilcilerinin ölçütlerini göz önünde bulundurarak karar verir. Ayrıca süperego, kişiliğin vicdanî yönünü temsil eder.⁹⁰ Bu açıdan kişinin bilinçli deneyimlerinden dolayı kendisini yargılaması, yaptığı bir hata sonucu kendisini suçlaması, hep süperego'dan kaynaklanır.⁹¹ Freud, süperego'nun temellerinin Oedipus döneminde çocuğun anneye olan cinsel duygularından vazgeçerek babayla özdeşim kurmasıyla atıldığını vurgulamaktadır.⁹² Süperego, id'le sürekli çatışma içerisindedir. Ego, doymak bilmeyen ve bu uğurda kural tanımayan kişiliğin ilkel yönü id ile kişiliğin aristokrat ve despot yönü süperego arasında arabuluculuk görevini üstlenir.

1.3. Psikanalizde Yol Ayrımları

Freud, 1939'da hayata veda ettiğinde “geniş bir izleyici kitlesini esinlendirmiş ve kendini onun düşüncelerini sürdürmeye adanmış bir ruhçözümlemeci devim yaratmıştır.” Günümüzde bu devim, Freud'un öğretilerine az çok sadık kalan üyeleriyle Uluslararası Ruh Çözümleme Birliği'nde devam etmektedir. Psikanalize yönelen her teorisyenin başlangıçta Freud'un görüşlerinden yola çıkması kaçınılmazdır, fakat zamanla bazı teorisyenler, Freud'un öğretileriyle yaşadıkları birtakım görüş ayrılıklarından dolayı Freud ile yollarını ayırarak kendi kuramlarını geliştirmeye yönelmişlerdir. Çoğunluk Freud'un öğrencileri olmak üzere Alfred Adler (1870-1937), Carl Gustav Jung (1875-1961), Karen Horney (1885-1952), Otto Rank (1884-1934) gibi isimler bu teorisyenler arasındadır.⁹³

⁸⁹ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 59.

⁹⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 47.

⁹¹ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 60

⁹² Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 85-86.

⁹³ Raymond E. Fancher, *Ruhbiliminin Öncüleri*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul, 1997, 206.

Freud ile yol ayrımına giren öğrencileri, Freud'un normal dışı davranışların kökenini libidoya dayandırmasına karşı çıktılar. Freud'dan ayrılan bu öğrenciler, çocuk cinselliğine karşı "insan benliğine ve ilişkilere önem veren bu yeni görüşlerin oluşturduğu ikicilik (dichotomy), gerçekte yapay bir farklılık olmakla birlikte, çağdaş psikiyatrik düşüncedeki varlığını bu gün de sürdürmektedir."⁹⁴ Başta Jung olmak üzere Freud'un en önemli öğrencileriyle bir şekilde arasının bozulması, onun öğrencileriyle arasında geliştirdiği baba-oğul rekabeti olarak değerlendirilmiştir.⁹⁵

1.3.1. Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji

Bireysel psikolojinin kurucusu Avusturyalı psikiyatrist Alfred Adler,⁹⁶ tüm diğer psikanaliz ekolcöleri gibi başlangıçta sıkı bir Freud savunucusu ve takipçisi olmuştur. Freud, kendisinden on dört yaş küçük olan Adler ile sıkı bir dostluk kurmuş, onu kendi şahsi doktoru yapmış hatta bazı hastalarını ona yönlendirmiştir. Adler, bu sıralarda Freud'un güdü psikolojisini destekleyen makaleler yazmış ve "Psikanaliz Derneği Başkanlığı için Freud'un Halefi seçilmiştir."⁹⁷ Freud, 20. yüzyılın başlarında her hafta evinde psikanaliz toplantıları düzenlemiştir, başlangıçta bu toplantıların genç müdavimlerinden biri olan Adler, sonradan Freud'la anlaşmazlığa düşerek toplulukla yollarını ayıran ilk kişi olmuştur. Böylece Adler, tam bir Freud karşıtı olmuş, onun öğretilerini eleştirirken sınır tanımayarak Freud'un "libido kuramının tümünü ve bilinçdışı süreçlere ilişkin görüşlerin çoğunu geçersiz saymıştır."⁹⁸

Adler, Freud ile yollarını ayırdıktan bir yıl sonra kendi öğretilerini "Bireysel Psikoloji" (Individual Psychology) adı altında toplar. Adler, Freud'un insan davranışlarının biyolojik kökenli olduğu varsayımının aksine insan davranışlarının doğuştan itibaren toplumsal yapı içinde geliştiğini vurgulamaktadır.⁹⁹ Bundan dolayı insan davranışlarının anlaşılması da ancak davranışların toplumsal bağlam içinde

⁹⁴ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 123.

⁹⁵ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 224.

⁹⁶ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 15.

⁹⁷ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 125.

⁹⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 123.

⁹⁹ Geçtan, a.g.e., 125-128.

değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır. ¹⁰⁰ Adler'in insan davranışlarının oluşumunda toplumsal etmenlere verdiği önem, psikolojiye büyük katkı sağlamış ve böylece psikologların ilgisini toplumsal etkiler üzerine kaydırarak “sosyal psikolojinin gelişimine yardımcı olmuştur.”¹⁰¹ Bu bağlamda Adler'in de belirttiği gibi bireysel psikoloji, bir sosyal psikoloji kuramıdır. “Bireysel psikoloji, insanın toplumsal davranışlarını vurgular ve onun kişiler arası ilişkilerde gösterdiği tepkilere öncelikle önem verir.”¹⁰² Bu öğretiler bağlamında Freud'un insan kişiliğinde cinsel içgüdülerin belirleyiciliğine dair öğretisi değer kaybetmiş ve insanın sadece cinsel dürtülerden ibaret olmadığı toplumsal bir varlık olduğu vurgulanmıştır.¹⁰³

Adler, kişinin gerçekleştirdiği her eylemin temelde bir kusursuzluk arayışı denilen itici bir güçten kaynaklandığına dikkat çeker. Freud'un aksine “insan yaşamında bilinçli çabaların ağırlıklı bir yer tuttuğuna, kendi yaşamları konusunda bilinçli tercihler yapabileceğine ve insanda temel sosyal etkilerin doğuştan itibaren bulunduğu inanmıştır.”¹⁰⁴

1.3.1.1. Organ Eksikliği, Aşağılık Duygusu ve Üstünlük Çabası

Adler, herhangi bir organın eksikliğinin ya da organın yetersiz işleyişinin bireyde aşağılık kompleksi gibi bir duygunun gelişmesine yol açacağını ifade eder. Adler, böyle bir eksikliğin biyolojik belirtisinden çok, bireyin yaşamında bu durumun doğurduğu etkiye ve durumu algılayış biçimine odaklanır.¹⁰⁵ Adler, böyle bir durumla yüz yüze olan bireylerin bu eksikliği türlü çabalar ile ödünleme girişiminde bulunduğunu saptamıştır. Örneğin, çocukluğunda kekeme olan Demosten'in dünya çapındaki konuşmacılar arasına girmesi böyle bir çabanın sonucudur.¹⁰⁶ Adler, her insanda bir aşağılık duygusunun var olduğunu ve bu duygunun salt bir hastalıktan ziyade “bireyin sağlıklı ve normal çabaları ve gelişimi için bir uyarıcı rol” oynadığını

¹⁰⁰ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında Iris Mursoch'un Romanları*, 29.

¹⁰¹ Engin Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, 33.

¹⁰² Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 128.

¹⁰³ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 34.

¹⁰⁴ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 16.

¹⁰⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 129.

¹⁰⁶ Geçtan, a.g.e., 130-131.

vurgulamaktadır.¹⁰⁷ Aşağılık duygusunun telafisi ise bireyin “üstünlük çabası”yla sonuçlanmaktadır. Üstünlük çabası ve aşağılık duygusu, birbirlerini tamamlayan unsurlardır Adler, kişinin içinde eksiklik duyduğu bir durumda ancak başarı için çaba harcayabileceğini vurgular.¹⁰⁸

1.3.1.2. Yaratıcı Güç ve Toplumsal Duygu

Adler’e göre hangi çağında olursa olsun insan, dürtülerinin esiri pasif bir varlık değildir. Aksine, insan, doğuştan “kendi algılarını, eylemlerini, düşüncelerini ve görüşlerini oluşturma ve biçimlendirme” yeteneği olan yaratıcı bir güce sahiptir. İnsan, doğarken “toplumsal duygu” adında bir yetenekle doğar, zamanla bu yetenek çocuğun çevresine gösterdiği sevgi, ilgi gibi tepkilerle pekişir ve son olarak çevreyle paylaşma ve yardımlaşma gibi eylemlere dönüşür. Tabii toplumsal duygunun çocukta böyle bir gelişim göstermesi ve çevresiyle bir sevgi bağı oluşturmaması ancak çocuğun sevgi ve ilgi gösterilerinin çevresi tarafından olumlu tepkilerle karşılanmasına bağlıdır.¹⁰⁹ Aksi bir durumla karşılaşan çocuklarda toplumsal duygunun gelişmediği ya da hiç oluşmadığı görülebilir. Toplumsal duygunun eksikliğinde oluşacak durumları ise Adler şöyle ifade eder: “Toplumsallık duygusunun eksikliği yaşamın olumsuz tarafına doğru bir yönelişle eş anlamlıdır. Toplumsallık duygusunu kendilerinde barındırmayan insanlardan, sorunlu çocuklar, suça yönelik kişiler, akıl hastaları ve alkolikler çıkar.”¹¹⁰

1.3.1.3. Aile ve Kültürün Rolü

Çocuğun yaşamının ilk yıllarında aile içindeki insanların “oluşturduğu koşullar”, gelecek yaşantısındaki davranış örüntülerinin belirlenmesinde önemlidir.¹¹¹ Adler, bu yüzden çevresel faktörleri ele alırken aile kurumuna ayrıca önem verir. Yaşamın ilk beş yılında aile içi ilişkilere dikkat çeken Adler, bu yönüyle Freud ile benzer olsa da ondan farklı olarak “kuramında ebeveynin de özellikle annenin tutumları ve

¹⁰⁷ Alfred Adler, *Yaşama Sanatı*, (Çev. Kâmuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 2000, 48.

¹⁰⁸ Adler, *Yaşama Sanatı*, 43-44.

¹⁰⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 131-132.

¹¹⁰ Adler, *Yaşama Sanatı*, 15.

¹¹¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 128.

kardeşler arasındaki ilişkilerin niteliğine önem vermiştir.” Bu bağlamda Adler, ebeveyn-çocuk ilişkisinde şımartılmış ya da sevilmeyen çocuk kavramlarını irdelemiş, ayrıca dünyaya geliş sırasının çocukların kişilik gelişimindeki etkisine dikkat çekmiştir. “Adler, ailedeki diğer çocukların varlığına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkat çeken ilk kuramcıdır.”¹¹²

1.3.1.4. Yaşam Biçimi (Tarzı / Üslubu)

Bireysel psikolojinin temel sloganı olan ve temel dinamiğini oluşturan¹¹³ “Yaşam biçimi” “genel bir amaca yönelik olarak kurulur. ‘Yaşayan bir organizma, isterse tek hücreli bir amip, bir sinekkuşu ya da zürafa olsun, bir yaşam amacına sahiptir ve yaşam düzeni ve yaşam şekli bu amacı elde etmeye tahsis edilmiştir.’”¹¹⁴ İnsanlarda yaşam biçimi ilk olarak beş yaşlarında oluşmaya başlar ve ileriki dönemlerde de pek değişiklik göstermez. Her bir bireyin yaşam biçimi kendine özgüdür ve ilk oluştuğu andan itibaren yaşam boyu bireyin “tepkilerinin belirleyicisi olur ve kişinin her türlü davranışı onun egemenliği altındadır. Dolayısıyla, davranışların bütünleşimini ve kişiliğin birleşimini sağlayan da yaşam biçimidir.”¹¹⁵ Bu bağlamda diyebiliriz ki yaşam biçimi ile kişilik gelişimi arasında mutlak bir paralellik vardır ve bireyin kişiliğinin gelişimi için yaşam biçimi kritik bir öneme sahiptir.

1.3.1.5. Erkeksi Protesto

“Erkeksi Protesto” (masculine protest) Adler’in geliştirdiği bir kavram olup kadın ya da erkek bireylerin kendilerini “eksik ya da yetersiz” gördüğü herhangi bir durum karşısında başvurduğu “aşırı ödünleme biçimi”dir.¹¹⁶ Adler, “aşağılık duygularını dengelemek” amaçlı kullanılan erkeksi protestonun daha çok kadınlara özgü olduğunu savunarak¹¹⁷ bunun sebebini şöyle açıklar: Aslında kadın ve erkek arasında pek bir fark yoktur, fakat ataerkil toplum yapısının (Batı dahil olmak üzere)

¹¹² Geçtan, a.g.e., 133-135.

¹¹³ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 35.

¹¹⁴ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında Iris Mursoch'un Romanları*, 29.

¹¹⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 137.

¹¹⁶ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 36.

¹¹⁷ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 264.

kadının yaptıklarını göz ardı edip küçümsemesi ve buna karşın erkeği yüceltmesi ister istemez “eksiklik duygularının kadında erkeğe oranla daha fazla yaşanmasına neden olur.” Erkeksi protestonun kadınlarda yansması; kadınlığından vazgeçerek erkek rolüne bürünme ve bazen de dişiliğini kullanarak erkeklerden intikam alma gibi davranışlarda görülür. Erkeksi protesto, davranışları bir kız çocuğuna benzeyen ve toplumun beklediği erkek rolünü üstlenmemiş erkek çocuklarında da görülebilir. “Böyle bir çocuk, ileriki yaşamında abartılmış ve saldırgan bir erkek kimliğini benimseyebilir ya da kadınsı eğilimlerini çevresine meydan okurcasına yaşar.”¹¹⁸ Adler, davranış bozukluğu yaşayan kişilerin şu iki özelliğini vurgular:

1) Normaldışı nitelikte davranışlar gösteren bir insan, özellikle yaşamının ilk dönemlerinde, normal insana oranla daha yoğun eksiklik duyguları içindedir. 2) Bu duyguları ödünleme çabası içinde, uyumsuzluğunu arttırıcı davranışlar geliştirir. Bundan ötürü normaldışı davranışlar gerek yoğunluk gerek nitelik yönünden normalden farklılık gösterir.¹¹⁹

Adler normal dışı eksiklik duygularının, herhangi bir organın eksikliğiyle yüz yüze kalmışlık, çocukluğunda aşırı korunma ya da ilgisizliğe maruz bırakılmışlık gibi durumlarda ortaya çıktığını vurgular. Ona göre, bir bireyin davranışlarının normaldışı kabul edilmesi; bireyin diğer normal insanlara göre üstünlük çabalarında aşırı davranması, toplumsal ilgisinin gelişmemesi ve etkinlik düzeyinin düşük kalması gibi ölçütlere bağlıdır.¹²⁰

1.3.2. Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji

İsviçreli psikiyatrist Carl Gustav Jung, modern psikoloji alanında Freud’un ardından gelen en önemli teorisyendir.¹²¹ Jung, Bleuler ve Pierre Janet gibi ünlü psikiyatristlerle bir araya gelmesine rağmen esas olarak Freud’un öğretileriyle düşüncelerine yön vermiştir. Freud ve Jung, 1907 yılında ilk kez bir araya geldiklerinde birbirlerinden oldukça etkilenirler ve on üç saat boyunca aralıksız konuşurlar,¹²² bundan sonra da yollarını ayırdıkları zamana değin aralarındaki

¹¹⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 140.

¹¹⁹ Geçtan, a.g.e., 141.

¹²⁰ Geçtan, a.g.e., 141-143.

¹²¹ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 27.

¹²² Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 169-169.

“yıllarca sürecek verimli, entelektüel (...) fikir” alışverişini devam ettirirler.¹²³ Başlangıçta Jung’u halefi olarak belirleyen Freud, onunla ve Bleuler ile birlikte Uluslararası Psikanaliz Derneği’ni kurmuştur. Bu derneğin başkanlığına da ilk olarak Jung getirilmiştir.¹²⁴

Bu iki sıkı dost, zamanla yaşadıkları fikir ayrılıklarından dolayı birbirlerinden uzaklaşırlar ve tanıştıkları günden bu yana sürdürdükleri yazışmalara 1913’te son verirler. Bir yıl sonra ise Jung, sırasıyla hem dernek başkanlığından hem de üyelikten tamamen ayrılır.¹²⁵ Jung, “Freud’un nevrozların kökeninde cinsel travmaların yattığı savına, çocuk cinselliği konusundaki teorilerine, içgüdüsel itkileri öne çıkarmasına ve ruhsal yapının içeriğini kişisel yaşantılarla sınırlamasına karşı çıkmış (...) insanın psikoseksüel itkilerden çok manevi ve ahlaki değerlerle güdülendiğini savunmuştur”¹²⁶ İşte bu doğrultuda Jung, Freud’un kuramına rakip sayılabilecek bir kuram geliştirmiştir.¹²⁷ Bu kuram, başlangıçta Jung tarafından “Kompleks Psikoloji” son olarak da “Analitik Psikoloji” olarak adlandırılmıştır.¹²⁸

Jung, insanı incelerken erekbilimi nedensellikte birleştirmiştir. Ona göre, “insan davranışları, bireysel ve ırksal tarihinin (nedensellik) yanısıra, amaçları ve ülküleri (erekbilim) tarafından koşullanır.” Ayrıca Jung’a göre, insan, sürekli bir yenilenme, yaratma, bütünlük kurma ve yeniden dünyaya gelme arzusu içerisindedir. Jung’un teorisini farklı kılan en önemli unsur, “kişiliğin ırksal ve soygelişimsel yönlerine verdiği önemdir. Ona göre, kişiliğin temelleri arkaik, ilkel, doğal, bilinçdışı ve evrenseldir. Bu bağlamda Jung, diğer teorisyenlerden daha çok çaba harcayarak kişiliğin evrimi ve ırksal kökenini anlamak adına araştırmalarında insanlık tarihine odaklanmıştır. “Bir yandan mitoloji, din, ayinler, ilkel insanların inançları ve töreleri, öte yandan düşler, nevrotik belirtiler, psikotiklerin sanrıları ve sabukmaları Jung’un

¹²³ Frieda Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev. Aslan Yalçınar), Say Yayınları, İstanbul, 2015, 7.

¹²⁴ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 26.

¹²⁵ Geçtan, a.g.e., 26-27.

¹²⁶ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 403.

¹²⁷ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 219.

¹²⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 171.

ilgi konuları olmuştur.¹²⁹ Jung, bu yaklaşımla geliştirdiği kuramı için “[i]nsanlarla yeni bir bilimsel deneyim formülasyonu ve öneri çabalarıdır” der.¹³⁰

Günümüzde halen birçok alandaki araştırmalara dayanak oluşturan Jung psikolojisinin ana hatları şöyledir:

1.3.2.1. Psişe

Günümüzde “zihin” kavramına karşılık gelen “psişe” (psyche), analitik psikolojide kişiliğin tümünü tanımlamak için kullanılır. “Psişe, bilinçli ya da bilinçdışı, tüm duygu, düşünce ve davranışları içerir. İnsanın fizik ve toplumsal çevresine uyum yapmasını sağlar.” Esas olarak psişe kavramıyla Jung, insanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur ve kişiliğin farklı yapıda parçaların bir bileşimi olduğu görüşüne karşı çıkar. Psişe, “bilinç”, “kişisel bilinçdışı” (personal unconscious) ve “toplumsal (ırksal) bilinçdışı” (social unconscious) olmak üzere birbirinden bağımsız faaliyet gösteren fakat birbiriyle etkileşim içinde olan üç sistemden oluşmaktadır.¹³¹

1.3.2.1.1. Bilinç

Bilinç, “kişinin doğrudan farkında olduğu ve tanıdığı bir zihin parçasıdır.” Bilincin gelişmesi, sezgi, düşünme, hissetme ve duyu gibi zihin işlevlerinin günlük yaşamda uygulanmasına bağlıdır. Çocuk bu işlevlerden birine daha fazla ağırlık vererek bir seçim yapar ve böylece kendisini diğerlerinden ayıran karakter yapısına kavuşur. Bu işlevlerin dışında “içedönüklük” (introversion) ve “dışadönüklük” (extraversion) olarak adlandırılan iki tutum da “bilinçli zihnin yönelimini belirleyen” unsurlar arasındadır. “Bir insanın bilincinin diğer insanlarınkinden farklılaşması sürecine bireyleşme denir.” Bilinçlenmenin artmasına bağlı olarak bireyselleşme de oluşur ve böylece kişinin gelişimi de sağlanmış olur.¹³²

¹²⁹ Geçtan, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, 27-28.

¹³⁰ Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, 17.

¹³¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 171-172.

¹³² Geçtan, a.g.e., 172.

1.3.2.1.1.1. Ego

Ego, psişenin küçük bir kısmını kapsayan, bilince ait algı, anı, düşünce ve duyu gibi unsurlardan meydana gelen oldukça mühim görevleri olan bilinçli zihin örgütüdür. Ego, birçok düşünce, anı ve duyguyu bir damıtma aygıtı gibi süzgeçten geçirerek bilince ulaştırır. “Ego yaşantıların bilince ulaşması için geçit verdiği oranda bireyleşme gerçekleşir. (...)Yüksek düzeyde bireyleşmiş bir insanın egosu, daha fazla sayıda yaşantının bilince geçmesine olanak tanır. Güçlü yaşantılar egonun kaplılarını zorlayarak bilince ulaşır, zayıf olanlar geri çevrilir.”¹³³

1.3.2.1.2. Kişisel (Bireysel) Bilinçdışı

Kişisel bilinçdışı (individual unconscious), “bireyin yaşamında yücelttiği, unuttuğu ve bastırdığı her şeyi kapsar.”¹³⁴ Egonun süzgecinden geçemeyen yaşantıların tümü burada toplanır. Buradaki yaşantılar, “ya bilince ulaşamayacak kadar zayıf ya da bilinç düzeyinde varlıklarını sürdürmeyecek kadar güçsüzdürler.”¹³⁵ Yaşantıların bir kısmı hatırlanarak bilince ulaşabilir, bu yönüyle Freud’un önbilinç dediği kavramla da eşdeğer sayılır.¹³⁶

1.3.2.1.2.1. Kompleksler

“Kompleks” (complex), kişisel bilinçdışında yer edinmiş bazı düşüncelerin ve duyguların gruplaşmasıyla oluşmaktadır. Jung, bireyler üzerinde sözcük-çağrışım adında bir test uygularken bireylerin bilinçdışına itilmiş duygular ve anılarla ilintili bazı kelimelere takıldıklarını ya da çağrışım güçlüğü yaşadıklarını fark eder. Böylece Jung, bireylerin birtakım duygu ve anılara karşı geliştirdiği bu tepkiye kompleks adını vermiş ve kavramın günlük yaşamda kullanılmasına yol açmıştır. Kompleksler, bireyin uyumunu bozacak nevrozların oluşumunda oldukça etkili olduğu gibi bireyi “güdüleyen, esinleyen ve olağanüstü başarılarla ulaşmasını sağlayan güçlere de

¹³³ Geçtan, a.g.e., 173.

¹³⁴ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 439.

¹³⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 173-174.

¹³⁶ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 439.

kaynak olurlar.” Jung’a göre bireyin “varlığında çocukluk yaşantılarından daha derin bir olgunun var olabileceğini düşünmüş ve araştırmaları sonucunda psişenin bir diğer düzeyi olan ortak bilinçdışının tanımını yapmıştır.”¹³⁷

1.3.2.1.3. Kolektif (Ortak / Objektif/İrksal) Bilinçdışı

Kolektif bilinçdışı, arkaik olguların toplandığı, psişenin bilinçdışından da daha derin bir içeriğe sahip bölümüdür. Çoğunlukla birey bu sisteme ait bir unsurun bilinçte tezahürünün farkında bile değildir.¹³⁸ Jung, kolektif bilinçdışının deneyimlerden kaynaklanmadığını ve doğuştan var olduğunu vurgular ve bunu şöyle ifade eder: “Beden yapımız gibi ruhsal yapımız da, milyonlarca soygelişimsel izler taşır. Zamanı bilinmeyecek kadar eski bir tür yapıda doğar gibiyiz; binlerce yıllık oluşumlar yer alır bu yapının temelinde.”¹³⁹ Jung, kolektif bilinçdışının içeriğinin insana atalarından miras kalmış ırksal imgelerden meydana geldiğini ve bu imgelerin insanın atalarına benzer davranışlar sergilemesinin ardında yatan eğilimler ve gizilgüçler olduğunu savunur. Bu bağlamda yılandan ya da karanlıktan korkan birinin geçmiş yaşantısında bu korkularla yüzleşmesine gerek yoktur, bu korkular zaten atalarından kuşaklar boyu aktararak gelmiştir. “Dolayısıyla, insanın algı ve eylemlerindeki seçiciliği, ortak bilinçdışının içeriğiyle açıklanabilir. Bazı şeyleri kolaylıkla algılamamızın ve onlara belirli tepkilerde bulunmamızın nedeni, ortak bilinçdışında var olan eğilimlerimizdir.”¹⁴⁰

1.3.2.1.3.1. Arketipler

Prototip yani ilk örnek anlamına gelen arketipler, kolektif bilinçdışının içeriğidir.¹⁴¹ “Arketipler ‘önceden var olan kavrayış biçimleri’(yani, bilincin ortaya çıkmasından önce) ya da ‘sezginin doğuştan gelme koşullarıdır... İçgüdülerin insanı kendine özgü belirli bir yaşam sürdürmeye zorlamaları gibi, arketipler de sezgi ve

¹³⁷ Geçtan, a.g.e., 174-175.

¹³⁸ Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, 27.

¹³⁹ Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, (Çev. Engin Büyükinal), Say Yayınları, İstanbul, 2001, 221.

¹⁴⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 176.

¹⁴¹ Geçtan, a.g.e., 177.

kavrayışı insana özgü biçimlere zorlarlar”¹⁴² Örneğin bilinçdışından kaynaklanan yaratıcılık arketiplerle ilgilidir. “Arketipler, bilinçte, sanki yoktan var olan, bazı çarpıcı imgeler oluştururlar.” Herhangi bir sanatçının bir eseri yaratmadan çok önce muhayyilesinde beliren ilhamlar arketiplerden kaynaklanır. Jung, arketiplerin varlığını efsane, rüya ve sembollerin birbirleriyle olan paralelliğiyle açıklar. Bu bağlamda gerçek yaşamda birbirleriyle karşılaşmaları mümkün olmayan dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan insanlar, benzer imgelerin yer aldığı rüyalar görür ve benzer efsaneler yaratır.¹⁴³ Jung, her gerçek yaşam olayını ve objesini karşılayan sayısız arketipin varlığından söz eder ve kişiliğin oluşumu açısından “persona”, “anima ve animus”, “gölge” ve “ben” olarak adlandırdığı arketiplerin önemine dikkat çeker.¹⁴⁴

Tiyatro oyuncularının herhangi bir rolü canlandırırken kullandığı maske anlamına gelen persona, analitik psikolojide insanın dış dünyada toplum beklentilerine uygun bir şekilde taktığı maske ve büründüğü kimliği ifade eder. Persona, bireyin yaşamının devamlılığı için zorunludur ve yararlıdır. Fakat, kendini rolüne çok fazla kaptıran bireylerde aşırı gelişmiş bir personanın oluşumu ile zararlı da olabilir.¹⁴⁵ Jung’a göre her erkek, hangi kadına ait olduğu belirsiz olan bir kadın imgesi taşır. “Bu imge özünde bilinçdışıdır ve erkeğin organik sistemindeki asıl kadın biçiminin, yani bir arketipin, kalıtımsal bir ögesidir. Bu asıl resim, kadınlığın tüm atasal deneyimlerinin ve o güne dek kadınlığın bıraktığı izlerin bir birikiminden oluşur.” Jung, buna dişi imgesi anima der. Aynı bu şekilde her kadın da adma animus (ruh- imgesi) denilen bir erkek imgesi taşımaktadır.¹⁴⁶ “İnsanın kendi cinsiyetini temsil eden ve kendi cinsinden kişilerle ilişkisini etkileyen” gölge arketipi ise, kişiliğin hayvani yönünü yansıtır ve arketiplerin en ilkeli ve en güçlü olanıdır. İnsanın toplum içinde yaşayışını sürdürmesi gölgeden kaynaklanan ilkel eğilimlerin uysallaştırılmasına bağlıdır. Bu da ancak güçlü bir personanın varlığıyla sağlanabilir. Kişiliğin tamamen gölgeden yoksun olması cılız ve ruhsuz bir yaşamın belirtisidir.

¹⁴² Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, 28.

¹⁴³ Frank J. Bruno, *Psikoloji Tarihine Giriş*, (Çev. Gül Sevdiren), Kibele Yayınevi, İstanbul, 1996, 185-186.

¹⁴⁴ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 177.

¹⁴⁵ Geçtan, a.g.e., 178.

¹⁴⁶ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz / Ed. Saffet Murat Tura), Metis Yayınları, İstanbul, 2013, 13.

Çünkü gölge bir takım unsurlar karşısında kişiliğin koruyucusudur ve kişiliğin dinamizmini sağlar. Son olarak ben (öz) ise kolektif bilinçdışıdaki tüm arketiplerin merkezi ve örgütleyicisi konumundadır. Ben arketipi görevini gerektiği gibi icra ederse birey kendini uyum içinde hisseder; aksi bir durumda ise bireyin kişiliğinde çatışma ve dağılma gibi durumların meydana gelmesi kaçınılmazdır.¹⁴⁷

1.3.3. Otto Rank ve Psikoterapi Kuramı

Psikoterapi kuramının kurucusu Otto Rank da psikanalizle ilgilenen Adler, Jung ve diğer araştırmacılar gibi başlangıçta Freud'un çevresinde yer almıştır. Rank'ın diğer psikoterapistlerden farkı, tıp eğitimi görmemiş olmasıdır. "Rank'ın öğrenim ve ilgi alanları, mühendislik, felsefe, psikoloji, tarih ve sanat konuları" üzerinedir.¹⁴⁸ Rank'ın "artistik kişilik üzerine yazdığı makale Freud'un ilgisini çekmiş" ve Freud, onu "psikanalizin kültürel alanlara doğru uzantıların öncüsü" olarak görmüş, hatta Rank'ın üniversite eğitiminde ona geniş imkânlar sağlayarak oldukça destek olmuştur.¹⁴⁹ Aralarında baba-oğul ilişkisine benzer bir bağ oluşan Rank ve Freud'un ilişkileri, başta doğum sarsıntısı olmak üzere Rank'ın geliştirdiği yeni teknikleri Freud'un hoş karşılamaması üzerine bozulur. Sonraki süreçlerde Rank, psikanaliz kavramı yerine psikoterapiyi getirmiş, Freud ve klasik psikanalizi eleştirmiş ve bunun üzerine de Freud takipçileri tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur.¹⁵⁰

Rank'ın psikoterapi kuramı bağlamında verdiği ilk eser, *Doğum Travması*'dir. Kısaca bu eserde Rank, "döl yatağında geçen rahat bir dönemin ardından, çaba ve girişimi gerektiren doğum sonrası koşullara geçişin yeni doğan bebekte yarattığı dehşetin, en sağlıklı insanların bile sonraki yaşamında sürekli olarak var olan birincil kaygı'nın kökeni olduğu görüşünü" savunmuştur.¹⁵¹ Dünya üzerindeki tüm bireyler, doğum sırasında uğradıkları derin sarsıntının etkilerini unutmak için sarsıntıdan kalma "ürkünç izleri" bilinçdışında baskırlar. Rank, buna birincil baskı

¹⁴⁷ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 180-182.

¹⁴⁸ Geçtan, a.g.e., 215.

¹⁴⁹ Otto Rank, *Doğum Travması*, (Çev. Sabir Yücesoy / Ed. Saffet Murat Tura), Metis Yayınları, İstanbul, 2000, 8.

¹⁵⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 216.

¹⁵¹ Rank, *Doğum Travması*, 8.

mekanizması der. Bu “baskıya alınmış birincil anksiyete, sonraki yaşamda, döl yatağına dönme isteği ile bu dönüşün yine aynı acıyla sona ereceği korkusunun yarattığı çatışma sonucu çeşitli olaylarda yeniden yaşanır ve davranışlara etkisini sürdürür.”¹⁵²

Rank doğum travmasından yola çıkarak “yaşam korkusu” ve “ölüm korkusu” kavramlarını geliştirmiştir. Doğumla beraber insanın anne karnındaki bağımlı yaşamı sonlanır ve böylece tüm yaşam boyu sürecek bağımsızlık mücadelesinin ilk adımı da atılmış olur. “Ne var ki insan; bağımsızlığa doğru attığı her adımı ürkütücü bir tehdit olarak yaşar.” Bu bağlamda tüm yaşam boyunca sürdürülen bağımsızlaşma girişimlerinde insan birtakım yenilgilerle karşılaşma korkusu yaşar. Rank, bu korkuyu, yaşam korkusu olarak adlandırır. Ölüm korkusu ise bireyleşme ve bağımsızlaşma sürecinde birtakım yaşam sorumluluklarından kaçınmak adına insanın çevresindeki unsurların denetimi altına girmesi gibi bir durumda bireyselliğini yitirmek ve tamamen çaresiz bir duruma düşme gibi ihtimallerin insanda yarattığı korku ve suçluluk duygusudur. “Ölüm korkusu kişiyi yaşam çabasına güdüler, yaşam korkusu ise bu çabaların ketlenmesine neden olur.”¹⁵³

Rank, kişiliğin bütünleştirme görevini üstlenen “istem” olarak ifade ettiği bir güçten söz eder. Buna göre, “varoluşun özünde, kendisiyle ve çevresiyle kurmuş olduğu etkin ilişkisi ya da bir başka deyişle, istemi bulunur.” Rank, insanın dürtülerinin ve çevresinde gelişen olayların bir esiri olmadığını, kendi bilinçli iradesiyle seçim yapabilen, kendine yön verebilen kısaca gerçekleştirdiği etkinliklerin sonucunda varoluşunu sağlayabilen bir varlık olduğunu vurgular. Rank, terapinin asıl amacının hastanın isteminin etkinleştirilmesi olduğunu ve istemin gelişmesine bağlı olarak da hastanın çatışmadan kurtulmasının ve uyum sağlamanın gerçekleşeceğini ifade eder.¹⁵⁴

Rank’a göre, “ortalama insan”, “nevrotik” ve “artist” olmak üzere üç kişilik tipi vardır. Bunlardan ortalama insan, “bilinçli olarak kendi çıkarları için toplumla uzlaşan” bireylerdir. Bu tip bireyler, kendi istemlerini çocukluklarında ana-

¹⁵² Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 218.

¹⁵³ Geçtan, a.g.e., 220-221.

¹⁵⁴ Geçtan, a.g.e., 221-222.

babalarının ile “özdeşleştirilenin, kendilerini, ayrılık suçluluğundan ve kendilerine özgü bir istem yaratacağı sıkıntılardan kurtaracağını fark eder.” Bu tarz kişiler, gelecek yaşamlarında toplum beklentilerinin esiri olurlar. Artist tipleri Rank, “yaratıcı bütünleşmeye” ulaşmış insanlar olarak tanımlar ve onları ayrıca ölküleştirir. Rank’a göre nevrozikler ve artist kişiler arasında “toplum beklentilerinden ayrılmamanın yarattığı” sıkıntıyı göze almaları yönüyle bir benzerlik bulunur. Artistin izlediği yol çetrefillidir ve dengesini sağlamak için bazen nevroziklere özgü davranışlar sergileyebilir. Rank, nevrozikler için “engelenmiş artist” tabirini kullanır. Nevrotik, “yaşamın karşıt eğilimlerini birleştirebilmek için çaba göstermiş, ancak bunu başaramamış kişidir.”¹⁵⁵ Rank’a göre, nevroz kavramının tam olarak anlaşılması, yaratıcı vasfı taşıyan kişilerin incelenmesine bağlıdır.¹⁵⁶

1.4. Freud’un Ardından

1.4.1. Ego Psikolojisi

Freud’dan sonra kızı Anna Freud (1895-1982), Erik H. Erikson (1902-1994), Heinz Hartman (1894-1970), Edith Jacobson (1897-1978) ve David Rapaport (1911-1960) gibi araştırmacılardan oluşan bir grup, Freud’un kişilik kuramına önemli katkılar sağlamış ve ego psikolojisi adı verilen bir akım oluşturmuşlardır. Bu akımın öncüsü Anna Freud, babasının daha çok baskı (repression) mekanizmasına odaklanarak tanımladığı savunma mekanizmalarını genişletip *Ego ve Savunma Mekanizmaları* (1936) adlı eserinde yayımlamıştır. Anna’nın bu çalışması ile egonun görevinin sadece id’den gelen istekleri denetlemek olmadığı, tedavi esnasında ortaya çıkabilecek bir direnç (resistance) karşısında egonun bazı savunma mekanizmaları geliştirebileceği de anlaşılmıştır. Böylece psikanalistlerin görevinin, yalnızca id’in isteklerini belirlemek değil ayrıca tedavi anında egonun geliştirebileceği savunma mekanizmalarını belirleyerek buna göre bir tedavi şekli geliştirmek olduğu anlaşılmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Geçtan, a.g.e., 223- 225.

¹⁵⁶ Geçtan, a.g.e., 216.

¹⁵⁷ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 66-67.

1.4.1.1. Anna Freud'un Ego Savunma Mekanizmaları

Savunma mekanizmaları (defensive behavior), “organizmanın psikolojik bütünlüğünü ve dengesini korumayı amaçlar.” İnsanlar aynı anda birden fazla savunma mekanizmasına başvurabilirler. Bu mekanizmaların gelişip uygulandığı yer bilinçdışıdır. Bu da bireyin gösterdiği savunma tepkisinin farkında olmadığı anlamına gelir. “Psikolojik bütünlüğü sürdürmek ve benliğin değerini korumak” için kullanılan bu mekanizmalara kaygının ve korkunun olduğu her durumda başvurmak bireyi sağlıklı olmayan nevrotik bir ruh haline sürükleyebilir.¹⁵⁸ Ego savunma mekanizmalarına yönelik kavramlar şöyle açıklanabilir:

Bunların en önemlisi bastırmadır ve diğerleri onunla birlikte hareket ederler.¹⁵⁹ Bastırma, “uygun görülmeyen istek ve anıları bilinçten uzaklaştırma” mekanizmasıdır.¹⁶⁰ Bir istegın ya da bir fikrin bastırılması onun tamamen yok olması anlamına gelmez, bastırılanın enerjisi ruhun içinde gezinip durur, sonunda kaygıya dönüşür ve birey artık dünyanın kendisine sunduğu her neyse ona bağlanır.¹⁶¹

Yüceltme (sublimation), “ilkel nitelikteki eğilim ve isteklerin doğal amaçlarından çevrilerek, toplumca beğenilen etkinliklere dönüştürme” girişimidir.¹⁶² Örneğin, Mikelanj’ın homoseksüellik eğilimini sanat yapıtlarında sergilemesi yüceltme mekanizmasının bir izdüşümü olarak görülür.¹⁶³

Yadsıma (denial), bir tehlike, güç bir felaket ve yenilgiyle karşılaşan bireyin bunlarla yüzleşmek yerine bunları yok saymasıdır. Bu bireyler, “Bu olanlar gerçekten benim başıma gelemez!” gibi bir tutum içindedirler.¹⁶⁴

Neden bulma (rationalization) mekanizması, iki ana savunma ögesine dayanır. Bunlardan biri bireyin yaptığı davranışı haklı göstermeye yardımcı olan öge, diğeri de ulaşılmamış hedeflerin yarattığı hayal kırıklığının etkisini hafifleten

¹⁵⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 73.

¹⁵⁹ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında Iris Mursoch'un Romanları*, 38.

¹⁶⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 78.

¹⁶¹ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 66.

¹⁶² Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 77.

¹⁶³ Craib, *Psikanaliz Nedir?*, 63.

¹⁶⁴ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 79.

öğedir.¹⁶⁵ Neden bulma çoğunlukla dışlaştırma (externalizasyon) mekanizmasıyla beraber çalışır. Dışlaştırma; bireyin “kendi düşünce, duygu ya da algılarını dış çevreye ilişkin görme” eğilimidir. Nevrotiklerde bu durum, kendilerinden kaynaklanan herhangi bir sorunu dış etmenleri sorumlu tutma şeklinde görülür.¹⁶⁶

Yansıtma (projection), bireyin “kendi eksikliklerinin ve yenilgilerinin sorumluluğunu ya da suçunu başkalarına yüklemesi; suçluluk duyguları uyandıracak nitelikteki dürtülerini, düşüncelerini ve isteklerini diğer insanlara mal” etmesi olarak tanımlanır. Yansıtma, günlük hayatta egonun en çok başvurduğu mekanizmadır. Sınavda başarısız olan bir öğrencinin, öğretmenin adil davranmadığına inanması; oyuncak atından düşen bir çocuğun atını tekmelemesi gibi durumlar yansıtmaya örnek verilebilir.¹⁶⁷

Ödünleme (Compensation), bireyin birtakım eksikliklerinden dolayı yaşadığı yetersizlik duygusuna karşı geliştirdiği bir mekanizmadır. Engelli bir birey, yoğun çabaları sonucu olimpiyat şampiyonu olarak; çelimsiz bir delikanlı, akademik çalışmalarında üstün bir başarı sağlayarak bedensel yetersizliklerini ödünleyebilir. Ödünleme tepkilerinin her zaman olumlu ve yararlı olmadığı vurgulanması da gerekir.¹⁶⁸

Özdeşleşme (identification), çocuğun normal gelişim sürecinde kendi hemcinsi olan ebeveynine ya da belirlediği kişilere benzeme aktivitesi iken yetişkinlikte kişinin değerini koruma ve arttırmaya yönelik başvurulan bir savunma mekanizmasına dönüşür.¹⁶⁹

İçselleştirme (introjection), “kişinin bir diğer insanın ya da grubun bazı özelliklerini ve inançlarını kendi benliğine katarak kişiliğin parçası durumuna getirmesidir.” İçselleştirme mekanizması, yansıtma mekanizmasıyla zıt karakterlidir. İçselleştirmede “dıştan olaylar içe alınırken yansıtma ise iç yaşantılar dış dünyaya mal edilirler.” İçselleştirmenin diğer bir türü içe alma (incorporation)

¹⁶⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 81.

¹⁶⁶ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 77

¹⁶⁷ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 84.

¹⁶⁸ Geçtan, a.g.e., 86-87.

¹⁶⁹ Geçtan, a.g.e., 93.

“mekanizmasında ise kişi, kendisini terk eden ya da ölüm nedeniyle yitirdiği kişiyi ya da kişileri kendi ego yapısına mal eder.”¹⁷⁰

Yön değiştirme (displacement), belli “bir uyarının neden olduğu tepkinin açığa vurulması tehlikeli olduğunda, tepkinin o uyarandan bir başkasına yöneltilmesine ya da o tepkinin yerine başka bir tepki” gösterilmesidir.¹⁷¹

Duygudaşlık (sympathy), “Eğer (insanlar) beni severlerse beni incitmezler”¹⁷²düşüncesine dayanır ve bireyin etrafındakilerin sevgisini kazanmak adına onların her istediğini yapma, hayır diyememe ve sonuçta kendi kişiliğinden ödün verme şeklinde açıklanabilir.

Duygusal Soyutlanma (emotional insulation), bireyin “diğer insanlardan bağımsızlık kazanarak, duygusal ihtiyaçlarının onlar tarafından etkilenmesine karşı önlem almasıdır.”¹⁷³

Yapma-bozma (undoing), “suç cezayla, ceza bağışlanmayla sonuçlanır” ilkesine dayanır ve çocuk eğitiminin temel yapı taşı olarak kabul edilir. “Ceza ebeveynin sevgisini yitirmeyi, bağışlanma bu sevgiyi yeniden kazanmayı simgeler.” Günlük yaşamda çok kullanılan bu mekanizma, “kişinin kendisi ve çevresi tarafından onaylanmayacak düşünce ya da davranıştan ve eğer böyle bir söz ya da eylem dışa vurmuşsa, ortaya çıkan durumu onarmasıyla belirlenir.” Yapılan hatalardan sonraki özürler, işlenilen günahlara binaen verilen sadakalar ve zaman zaman hissedilen pişmanlık duyguları hep yapma-bozma mekanizmasıyla ilgilidir.¹⁷⁴

Karşıt-tepki oluşturma (reaction-formation), suçluluk duygusu oluşturacak isteklerini bastırmakta zorlanan bireyin kendini korumak adına bu isteklere karşı tutum ve davranış geliştirmesidir. Örneğin açık saçık reklamlara tepki gösteren biri, aslında cinsel dürtülerini denetim altında tutmakta zorlanıyor olabilir.¹⁷⁵ Bu mekanizma, “kişilik yapısında kesin ve kalıcı bir değişiklik yaratarak, diğer baskı

¹⁷⁰ Geçtan, a.g.e., 94-95.

¹⁷¹ Geçtan, a.g.e., 96.

¹⁷² Geçtan, a.g.e., 97.

¹⁷³ <https://www.aktuelpdr.net> (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

¹⁷⁴ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 100-101.

¹⁷⁵ Geçtan, a.g.e., 102.

mekanizmalarının kullanılmasına gerek bırakmaz. Karşıt-tepki oluşturma, ülküleştirilmiş benliği gerçek benliğe en çok yabancılaştıran savunma mekanizmasıdır.”¹⁷⁶

Gerileme (regression), bireyin yıkıcı dış ya da iç çatışmalarla yüzleşmesi sonucu, özellikle bebeklik olmak üzere eski dönemlerine özgü düşünce, his ve davranış yapılarına dönmesidir.¹⁷⁷

Dönüşme (conversion), bireyin ruhsal bir “çatışmayı ya da kompleksi, motor (felç gibi) ya da duyuşsal (lokal uyuşukluk veya ağrı gibi) bir yapıdaki bedensel semptomlara” dönüştürerek çözümlemesidir.¹⁷⁸

Somatizasyon (somatization), “hipokondri” nevrozunda rastlanan bu savunma mekanizmasında saldırgan dürtüler iç organlara yöneltilmektedir.¹⁷⁹

1.4.1.2. Erik H. Erikson ve Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı

Amerikalı psikanalist Erik H. Erikson’un (1902-1994) psiko-sosyal (psycho-social) gelişim kuramı, Freud’un gelişim kuramıyla paralel olarak ilerler. Fakat, Erikson, Freud gibi insanın gelişimini doğumundan genç yetişkinliğine kadar geçen süreyle kısıtlamaz; genç yetişkinlik sonrasını da temel alır ve kişiliğin gelişimini çocukluğun ilk dönemleriyle sınırlandırılmasını reddeder. Erikson’a göre her açıdan sağlıklı bir kişilik geliştirmenin yolu ego’nun görevlerini yerine getirmesine bağlıdır. Ego, görevlerini yerine getirdiği sürece kendini iyi hisseder, böyle bir durumda nevrotik bozuklukların da önü alınmış olur. “İnsan, olmak istediğini olabildiği ve yaşamak istediğini yapabildiği oranda kendini iyi hisseder.” İnsanın yaşamında bir yandan aşırı ve yıkıcı istekler diğer bir taraftan “ana-babanın ve toplumun benliğine mal edilmiş kısıtlamaları egoyu sıkıştırırlar.” Gücünü yaşam deneyimlerinden alan ego, yaşamın çok ileri safhalarında belli bir dengeye ulaştığında bile olumsuz bir durumla yüzleştğinde sarsılabilir.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Geçtan, a.g.e., 103.

¹⁷⁷ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 318.

¹⁷⁸ Budak, a.g.e., 227.

¹⁷⁹ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışalar*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997, 98

¹⁸⁰ Geçtan, *Psikanliz ve Sonrası*, 106-107.

Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre, insan yaşamında "her birinin kendine özgü gelişimsel hedefleri" olan sekiz farklı dönem vardır. Birtakım çatışmaların yaşandığı bu dönemlerden herhangi birinde yaşanmış bir olumsuzluk diğer bir dönemde telafi edilebilir.¹⁸¹ Bu da Freud'un gelişim kuramını Erikson'un kuramından ayıran en temel unsurdur.¹⁸² Erikson'un "insanın sekiz çağı" olarak da tanımlanan kuramının sekiz dönemi şöyle sıralanmaktadır:

Oral-duyum dönemi: Güven ya da güvensizlik (0-1); Freud'un oral dönemine karşılık gelen bu dönemde bebekte güven duygusunun gelişmesi, başta anne olmak üzere bakımıyla yükümlü kişilerin bazı gereksinimlerini karşılamalarına bağlıdır.¹⁸³ Bu dönemin sağlıklı atlatılmasıyla çocukta sosyal güven duygusu oluşmaya başlar.¹⁸⁴

Anal-kas dönemi: Özerklik ya da Utanç ve Kararsızlık (1-3); Freud'un anal dönemine karşılık gelen bu dönemde çocuk, eylemlerinin kendisine ait olduğunun bilincindedir ve yaptığı eylemlerden dolayı ana-babadan göreceği olumsuz bir tepki karşısında kuşku ve utanç duygusu yaşayacaktır, fakat "çevresini keşfetmesine izin verilir ve desteklenirse kazanacağı duygu 'özerklik'tir."¹⁸⁵

Cinsel- devinsel dönem: Girişim ya da Suçluluk (3-6); Freud'un fallik dönemine karşılık gelen bu dönemde çocuk, merak duygusundan dolayı bazı girişimlerde bulunur. Yaptığı girişimler sınırlandırılıp desteklenmezse çocukta "bulunduğu girişimlerden ötürü suçlanma eğilimi gösteren bir kişilik" gelişir.¹⁸⁶

Gizil dönem: Beceri ya da Aşağılık Duygusu (7-11); Freud'un gizil dönemine denk gelen bu dönemde çocuk, "yaşantılarından bazı sonuçlar çıkarabilecek biçimde düşünmeye başlar."¹⁸⁷ Bu bağlamda sürekli bir şeyler üretme çabası içindeki

¹⁸¹ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişimin Önemi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 2011, C. 20, 155.

¹⁸² Geçtan, *Psikanliz ve Sonrası*, 107.

¹⁸³ Geçtan, a.g.e., 106.

¹⁸⁴ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m., 155.

¹⁸⁵ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m., 156.

¹⁸⁶ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m., 156.

¹⁸⁷ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m., 156.

çocuğun çabaları desteklenmelidir aksi takdirde çocukta ürettiklerini değersiz bulma ve aşağılık duygusu oluşacaktır.¹⁸⁸

Erinlik ve Ergenlik Dönemi: Ego kimliği ya da rol karmaşası (11-17); bu dönemde ergen, kişiliği için bir kimlik arayışı içindedir. Bu bağlamda “kahramanlara, öğretilere, karşı cinsten kişilere” tutulan¹⁸⁹ ergen, rol model edindiği biriyle özdeşim kurarak onu taklit girişimlerinde bulunur.¹⁹⁰ Bu açıdan birçok çatışma yaşayan ergen, bu dönemde “çocuklukta öğrenmiş olduğu kurallarla, yetişkinin geliştirmesi gereken değer yargıları arasında bocalar.”¹⁹¹

Genç yetişkinlik dönemi yakın ilişkiler ya da soyutlanma (17-30)döneminde; bir önceki dönemde tüm enerjisini kimlik kazanmak için harcayan kişi için artık yakın ilişkiler, dostluklar kurmak ve evlilik, bir işte kariyer edinme gibi unsurlar önem kazanır. Bu dönemin sağlıksız bir şekilde atlatılması ile kişi “toplumdan yalıtılmış ve terk edilmişlik” gibi duygular geliştirir.¹⁹²

Genç yetişkinlik dönemi: Üretkenlik ya da kısırlık (30-60); bu dönem yetişkin için neslini devam ettirecek bir çocuk sahibi olmak ve gelecek nesillere fayda sağlayacak katkılar sağlamak önem kazanır. Bu dönemde bir iş edinmemiş, evlenip çocuk sahibi olmamış, herhangi bir üretkenlik sağlayamamış kişilerin sonu, verimsizlik duygusudur.¹⁹³

Olgunluk dönemi: Ego bütünleşimi ya da umutsuzluk (60- ?); yaşlılığın hüküm sürdüğü ve artık ölümün beklendiği bu dönemde kişi önceki dönemleri sağlıklı bir birikim kazanarak atlattığına dair bir inanç kazanmışsa benlik bütünlüğünü bulur. Aksi takdirde tüm ömrünü anlamsız geçirdiğine dair bir düşünceye sahipse büyük bir hezeyana kapılarak umutsuzluğa sürüklenir.¹⁹⁴

Erikson, birey için ileri sürdüğü bu sekiz dönem ile değişen kültürel, sosyal çevre (değişen roller) arasında bir etkileşim bulur. Ona göre, başarılı bir gelişim ve

¹⁸⁸ Geçtan, *Psikanliz ve Sonrası*, 110.

¹⁸⁹ Geçtan, a.g.e., 110-111.

¹⁹⁰ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, agm., 157.

¹⁹¹ Geçtan, *Psikanliz ve Sonrası*, 111.

¹⁹² İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m. 158.

¹⁹³ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m. , 158.

¹⁹⁴ İbrahim Gürses / M. Âkif Klavuz, a.g.m., 159.

olgunlaşma ancak bu dönemlerin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasıyla mümkündür.¹⁹⁵

1.4.1.3.Melanie Klein ve Nesne İlişkileri

İngiltere psikanalizinin temelini oluşturan nesne ilişkileri ekolü (object-relations theory), M. Klein (1882-1960), R. D. Fairbairn (1884-1964), Otto Kernberg, D.W. Winnicott (1896-1971) ve Heinz Kohut (1913-1981) gibi teorisyenlerin katkılarıyla psikanaliz geleneğe dâhil edilmiştir. Bu isimlerin bu bağlamda yaptıkları çalışmaların sonucunda, dürtü unsuru yerine ilişki ve ilişki arayışı gibi unsurlar ön plana çıkmıştır.¹⁹⁶ Teoriye göre; “erken dönem ebeveynlerle kurulan ilişki neticesinde gelişen kişinin kendine ve diğerlerine dair içsel temsilcilerinin, ileriki yaşamında önemli diğerleriyle önemli olan ilişkilerinde, beklentilerini, davranışlarını, duygu ve düşüncelerini yaşam boyu belirlemesi ve hem bilinçli, hem de bilinçdışı düzeyde yaşamını etkilemesidir.”¹⁹⁷

Nesne ilişkileri teorisinin öncü ismi Melanie Klein’e göre, “ ‘nesne’ yaşamın başlangıcından itibaren vardır ve dış dünyadaki ‘gerçek ötekiler’ doğuştan gelen imgelerin değişmesinde önemli rol oynar.”¹⁹⁸ Başlangıçta nesnelere parçalı olarak algılayan bebeğin dünyayı algılayış şekli “tümünden iyi” ya da “tümünden kötü” şeklindedir. Bu, bebeğin dış dünyayı algılamak için kullandığı “bölme savunma” mekanizmasıyla ilgilidir. Aynı şekilde bebek, kendisi için ilk nesne olan anneyi de “iyi meme” ve “kötü meme” olarak parçalı bir şekilde algılar. Bu bağlamda Klein, yaşamın ilk yılının ruhsal gelişim açısından kritik bir öneme sahip olduğunu belirtir.¹⁹⁹ Klein’e göre; bebeğin yaşamının ilk bir yıllık sürecine iki devre hâkimdir. Bunlardan ilki, doğumdan yaşamın 3. ve 4. aylarına kadar geçen süreci kapsayan “paranoid- şizoid konum”dur. Bu evrede, bebeğin zihnine ölüm içgüdüsünden

¹⁹⁵ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 262.

¹⁹⁶ Akif Hayta, “Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, İstanbul, 2010, C. 8, 41.

¹⁹⁷ Hejan Epözdemir, *Seri Evlilik Yapan Bireylerin İlk ve İkinci Evliliğini Yapmış Bireyler İle Nesne İlişkileri, Yansıtmacı Özdeşleşim, Savunma Mekanizmalarının Düzeyi, Psikolojik Belirtiler ve İlişki Doyumu Açısından Karşılaştırılması: Nesne İlişkileri Çift Terapisi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014, 8.

¹⁹⁸ Epözdemir, a.g.y., 8.

¹⁹⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 112.

beslenen saldırgan dürtülerin yarattığı kaygı hâkimdir. Bebek, bu kaygıdan doğan “kötü” parçaları anneye yansıtır. Anne, “yansıtmacı özdeşim mekanizması” aracılığıyla bebekten gelenleri alıp duygusal süzgeçten geçirerek bebeğe iade eder. Böylece bebek, anneden aldığı yansıtımlarla özdeşim kurarak kaygıyla başa çıkmanın yolunu bulur. Anneden gelen yansıtımlar olumlu ise bebek için “iyi ve kötü nesnelere birleşmeye başlar, kötü içsel parçaların yarattığı kaygı ile bölme ve yansıtımlı özdeşimin katı kullanımını azalır.”²⁰⁰

İkinci evre ise 3. ve 4. aylardan sonrasını kapsayan “depresif konum”dur. Bebek 4. veya 5. aylardan itibaren bilişsel gelişiminin ilerlemesi ve anneye yaşadığı olumlu yaşantıların getirisiyle “kendini ötekenden ayırmaya ve iyi kötü parça ve nesnelere bütünleştirmeye başlamaktadır.” Bu dönem önceki evrede önemli olan “parça- nesne” ilişkileri yerini “bütün- nesne” ilişkilerine bırakır. Bebeğin yaşadığı deneyimlerden olumlu olanlar, yıkıcı olanlara baskın gelirse “ideal nesnesi ve libidinal içgüdüleri, kötü nesne ve kötü dürtülerden daha fazla olmaktadır.” Kaygıyla baş edebilen bebek için artık anne, salt bir memeden ibaret değil, iyi ve kötü yanlarıyla bütünleşmiş bir nesnedir. Böylece “kendiliğin ve nesnenin iyi ve kötü yanları bütünleşerek, bütün ve kendilik ve nesne temsilleri oluşabilmektedir. Buna bağlı olarak da, bölme ve yansıtmacı özdeşleşimin aşırı ve katı kullanımını azalmaktadır.” Bu iki konum, kendi içinde yaşam boyu kaygı ve savunmaların bir bütünü olarak tekrarlanır, fakat erken dönem ilişkilerin belirlediği içselleştirilmiş nesne bireyin yetişkin çağlarında da insanlarla olan ilişkisini etki altına alır.²⁰¹

1.4.2. Heinz Kohut ve Benlik (Self-Kendilik) Psikolojisi

Benlik (self- kendilik) psikolojisi, çağdaş psikanalizin büyük isimlerinden Heinz Kohut tarafından geliştirilmiş kuramlardan biridir.²⁰² Benlik psikolojisinin de nesne ilişkileri kuramında olduğu gibi odak noktası “oedipal dönem öncesi”dir. Buradan hareketle denilebilir ki çağdaş psikanaliz, yönünü “pre-oedipal” sorunlara

²⁰⁰ Epözdemir, a.g.y., 8-9.

²⁰¹ Epözdemir, a.g.y., 9-10.

²⁰² Yener Özen, “Kendilik, Kendilik Algısı ve Kendilik Algısına Bağlı Psikomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış”, Akademik Bakış Dergisi (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi), 40.

çevirmiştir. “[P]sikoza yakın ‘sınır durumu’ kişileri ve başta narsistik kişiler olmak üzere, genel olarak ‘kişilik bozukluğu’ olarak adlandırılan kategoriler bu kapsamda yer alır.”²⁰³

Khout, yazdığı *Kendiliğin Analizi* (1971) ve *Kendiliğin Yeniden Yapılanması* (1977) adlı iki eser vasıtasıyla psikanalize farklı bir söylem getirmiş ve insan ruhunu yeniden değerlendirmiştir. Khout’a göre “ ‘benlik’ (kendilik) içinde kendisini oluşturan unsurlara ait dürtü ve savunmaların da bulunduğu bir” üst-sistemdir.²⁰⁴ Bu bağlamda benlik bütünlüğünün korunması ve dış ilişkilerin sağlam nitelikte olması gerekmektedir. Kişi, anksiyeteye yakalandığında temelde bir benlik dağılmasıyla karşı karşıyadır. Kohut’un bütünlüğünü sağlayamamış narsistik hastaların üzerinde yaptığı gözlemler sonucunda, bu hastaların çocukluğun ilk yıllarında anne-babanın yetersiz ve olumsuz davranışlarına maruz kaldıklarını ve benliklerinde parçalanma yaşadıklarını belirlemiştir.²⁰⁵ Bu hastalar, ayrıca tedavi süresince iki tür transferans geliştirmektedir. Bunlardan “ayna transferansı” (mirror transference); hastanın seanslar sırasında hekimden gelecek bir beğeni ve onay beklentisi, tıpkı annenin ilgisini ve beğenisini üzerine çekmek için çabalayan çocuğun, anneden gelebilecek olumlu tepki arayışına benzetmesiyle açıklanır. Çocuğun bu arayışı anneden gelecek yansılama tepkilerle karşılanmadığında çocuk, bütünlük duygusunu kaybeder ve kendisine olan saygıyı dengeleyemez.²⁰⁶ Bu durumda anneye “duygudaşlık” kuramayan çocuk, benliğini dürtülerin doğurduğu arzulara esir eder. Dürtü çatışmaları içindeki çocuğun gelişemeyen benliği, “benlik nesnesi”yle de olan dengesiz etkileşiminden dolayı parçalanma riski taşır. Böyle bir durumda çocuğun narsistik öfke duyma ve oedipus öncesi dönemlere ait duyulara gerileme gibi durumları yaşaması olasıdır. Bu duyular, çocukta benlik nesnesiyle bir etkileşim içindeymiş gibi bir etki bırakarak geçici bir doyum sağlar. “Bu durumda, benlik (kendilik) sorunu olan kişilerin ‘eyleme vurma’ (acting out) nitelendirilebilecek olan cinsel aşırılıklarını, ya da aşırı yemek yeme, içki içme, uyuşturucu kullanma gibi davranışlarını, Winnicott’un tanımladığı ‘geçişlilik olgusu’ kavramı çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Buna göre, sapkın eylemin yarattığı izlenim, geçici bir

²⁰³ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 243

²⁰⁴ Cebeci, a.g.e., 266.

²⁰⁵ Epözdemir, a.g.y., 47.

²⁰⁶ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 112.

süre için, yokluğundan acı çekilen benlik nesnesiyle bağlantı kurmaya olanak sağlar.”²⁰⁷

Bir diğer transferans türü olan “idealize ederek transferans” (idealizing transference); hastanın hekimi hastalığını iyileştirebilecek sınırsız güce sahip bir varlık olarak idealize etmesi, tıpkı çocuğun babayı bir benlik nesnesi olarak idealize etmesine benzetmesiyle açıklanır. “(...) ‘idealize edilen benlik nesnesi’yle (babayla) sağlıklı bir biçimde birleşmek isteyen çocuğun, bu beklentilerinin karşılanmaması durumunda, idealize edilen ebeveyn imagosunun parçalanması ve bu imagoyla birleşme isteklerinin cinselleşerek, sözü edilen parçalanmış unsurlara yönelmesi durumudur.” Bu bağlamda “pre-oedipal” dönem kökenli kişilik bozukluklarında dürtüler, “dağılma ürünleri” olarak belirir ve öznel hedeflerinin dışında “benlik nesnesi”yle birleşme amacı taşırlar. Birtakım sapkın cinsel eğilimlerin (eşcinsellik, sado-mazoşizm) altında da bu amaç vardır. Burada cinselleşmiş davranışın cinsel olmayan zıt bir hedefe yönelmesi, “benliğin bütünleşmesi için ihtiyaç duyulan bir kişiye yönelen birleşme çabası”nın bir sonucudur.²⁰⁸

1.4.3.Karen Horney ve Bütüncü (Holistik) Yaklaşım

Freud’un öğrencilerinden olan Karen Horney (1885-1952) çağdaş psikanalizin önemli isimleri arasında görülür.²⁰⁹ Başlangıçta Klasik Freudçu yaklaşımın izinden ilerleyen Horney, oradan ego psikolojisi ve nesne ilişkileri ekolüne son olarak da benlik psikolojisi içinde değerlendirilebilecek bir kuram geliştirmeye yönelmiştir.²¹⁰ “Horney, kuramında kişiliğin yapısı ve gelişimi ile ilgili fikirlere çok fazla yer vermemiş, daha çok nevroz, psikoterapi ve kadın cinselliği üzerinde durmuştur.²¹¹ Horney, Freud’un insan davranışlarının kökenini içgüdülere dayandırmasına karşı çıkmıştır. Horney’e göre davranışlar, insanın çevresiyle olan ilişkileri içinde geliştirdiği tepkilerin örgütlenmiş örüntülere dönüşmesiyle

²⁰⁷ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 270-271.

²⁰⁸ Cebeci, a.g.e., 270-271.

²⁰⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 234.

²¹⁰ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 238.

²¹¹ Sevgi Kavut, “Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Araştırma: Blue Jasmine Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, S. 55, 513. (www.sosyalarastirmalar.com)

oluşur.”²¹² Bozuk davranışların temeli ise aile içinde yaşanan sorunlardır ve sosyal kültürel olgular da bu bağlamda öğrenme aşamalarını belirlemektedir. O “davranışın biyolojik belirleyicileri”ni göz ardı ederek birey-diğerleri, toplum-birey ve anne/baba-çocuk ilişkilerini vurgular.²¹³ Bu bağlamda Horney’e göre kültürel çevreden aileye, aileden de çocuğa geçen ardı sıra zincirleme bir etkileşim vardır. İşte Horney’in bu tespitleri, psikanalize yapılmış önemli katkılardan biri olarak değerlendirilir.²¹⁴

Horney’ göre, “klinik belirtileri her ne olursa olsun ‘her nevroz’ bir ‘karakter nevrozu’ ”dur. “Bir nevrozun temel nitelikleri de nevrotik kişinin algıları, duyguları ve düşünceleriyle belirlenir.” Bu nedenle Horney, nevrotik davranışların incelenmesinde tutumlar olarak adlandırmış olduğu bireyin diğerlerine karşı geliştirdiği algı, düşünce ve duygu örüntülerinin anlaşılmasının gerekliliğini savunur. Çocukluk yıllarında gelişen ve sonraki süreçlerde bireyin tüm davranışlarını etkisi altına alan bu örüntüler, “kronik ve sinsice gelişen bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle, nevrotik kişinin sorunları gösterdiği klinik belirtilerle açıklanamaz.”²¹⁵

Horney’e göre; çocuklukta anne-babanın kendilerini hatasız ve haklı görme ve gösterme gibi çabalarının sonucunda kişide “kusursuz görünme isteği” gibi duygular gelişir. Horney, bir durum karşısında çıkmaz yaşayan kişinin sergilediği kusurlu davranışların “durum nevrozu” olduğunu ve bunların gerçek nevrozdan farklı olarak aşılmasının mümkün olduğunu belirtir. Horney, nevrotik davranış olarak nitelendirilen normal dışı davranışın tanımının kültürden kültüre farklılık gösterdiğini belirtir. Nevrotik davranışın en belirgin yanı ise “katı ve kompulsif” karakterde oluşudur. “nevrotik kişi kendisinden beklenebilecek düzeyde yaşayan, üretken ve başarılı bir insan değildir.”²¹⁶

Ebeveynlerin çocuğa gösterdiği olumsuz davranışlar, gelecek yaşamda kişinin sergilediği normal dışı davranışların sonucunda ortaya çıkan “temel anksiyete”nin başlangıcını oluşturur. Horney, nevrotik eğilimlerin kaynağı olan çevresel unsurları

²¹² Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 238.

²¹³ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 237.

²¹⁴ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 238.

²¹⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 247.

²¹⁶ Geçtan, a.g.e., 248-249.

zararlı etkiler başlığı altında listeler. Bu etkiler, “baskıcı, aşırı koruyucu, reddedici, ürkütücü, tutarsız vb. ana-babanın” saygı ve sevgiden yoksun tutumlarını içermektedir. İşte bu “kusurlu ana-baba tutumları sonucu çocuklukta oluşmaya başlayan temel anksiyeteyi Horney, düşman bir dünya içinde yalnızlık ve çaresizlik duygusu olarak tanımlar. Temel anksiyetenin üç ögesi, çaresizlik, düşmanlık ve insanlardan soyutlanma duygularıdır. (...) Horney’e göre, düşmanca tepkiler nevrotik anksiyetenin oluşumuna yol açan ana kökendir.”²¹⁷

1.4.4. Erich Fromm

Almanya doğumlu Amerikan psikanalist ve sosyolog Erich Fromm (1900-1980), “hümanist holistik yaklaşımın öncülerindendir.”²¹⁸ Fromm, kendine özgü birçok anlamı içeren “hümanizmi, başka bir anlamda insanın şeylere hümaniter yaklaşımını, onun hayatı boyunca en önemli ödevi olan, kendi içsel güçlerini ve iç potansiyelini ortaya çıkarmak ve geliştirmek olarak tanımlamaktadır.”²¹⁹ Sosyoloji ağırlıklı bir eğitim aldığından dolayı Fromm, çalışmalarında toplumsal sorunları psikanalitik açıdan değerlendirmiştir. Karl Marx’ın görüşlerinden oldukça etkilenen Fromm, Marx ve Freud’un görüşlerini *Düş Zincirlerinin Ötesinde* (1962) adlı eserinde karşılaştırmış ve her ikisinin sentezinden kendi yaklaşımını kurmaya çalışmıştır. Fromm, insanın doğadan ve diğer insanlardan soyutlandığı için sadece kendi türüne özgü ayırıcı özelliği olan bir yalnızlık duygusu içinde olduğunu belirtir. “Örneğin çocuk, ebeveyniyle bağlarını koparıp özgürlüğünü kazanırken, yalnızlık ve çaresizlik duygularını da yaşamaya başlar.” *Özgürlükten Kaçış* (1961) adlı kitabında insanın her geçen gün özgürleşmesine karşılık yalnızlaştığını ifade eden Fromm, bu nedenle insanların özgürlükten kaçmak istediğinin hatta insanların otoriter rejimlere ilgi duymasının bundan kaynaklandığını savunur.²²⁰

Fromm’a göre “psikiyatrinin temel sorunu”; Freud’un savunduğu gibi her hangi bir içgüdüün karşılanması ya da bastırılması değildir. Asıl sorun, “insanın dış

²¹⁷ Geçtan, a.g.e., 249-250.

²¹⁸ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 300.

²¹⁹ Hasan Atsız, *Erich Fromm’un Hümaniter Din Anlayışının Günümüz Toplumu Açısından Değerlendirilmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2006, 2.

²²⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 303-304.

dünyasıyla ilişkilerini” anlayabilmektir.²²¹ 1947-55 arası verdiği eserlerde “Fromm, feodalizm, kapitalizm, faşizm, sosyalizm ya da komünizm olsun, tüm toplum biçimlerinin gerçekte insanın temel çelişkesine çözüm bulma çabaları olduğunu öne sürmüş, bu çelişkinin insanın hem doğanın bir parçası hem ondan ayrı, hem hayvan hem insan olmasından doğduğunu anlatmıştır.”²²² İnsanın aynı anda hem hayvan hem de insan özelliklerine sahip olması “onun varoluşunun temel koşuludur.” Fromm, insanın varoluş koşullarının birtakım ihtiyaçları olduğunu dile getirerek bunları beşe ayırır:²²³ Bunlardan ilişki ihtiyacı, “hayvanın doğa ile var olan birincil beraberliğinden insanın yoksun olmasıdır;”²²⁴ aşkınlık ihtiyacı, “insanın, hayvan özelliklerinin üzerine çıkma ve bir yaratık olarak kalmayıp, yaratıcı bir varlık olma ihtiyacından kaynaklanır.” Yaratıcılık yönelimini engellenen insan, yıkıcı bir varlığa dönüşür. Fromm, sevgi ve nefretin karşıt duygular olmadığını, insana özgü ve insanı hayvandan ayıran en temel duygular olduğunu vurgular. Kimlik ihtiyacı, insanın tüm diğer varlıklardan farklı olarak kendine özgü bir kimlik edinme isteğinden; köklülük ihtiyacı, kökenini arayan insanın dünya üzerinde tamamlayıcı bir unsur olarak bir yere ait olma duygusunu yaşama isteğinden; algı dayanağına duyulan ihtiyaç ise insanın “yaşadığı dünyayı tutarlı bir biçimde algılamasını sağlayacak” algı dayanağına ihtiyaç duymasından kaynaklanır.²²⁵

Fromm, *Özgürlükten Kaçış* adlı eserinde “üretken bir tutum geliştirememiş” insanların yalnızlık, önemsizlik gibi duygulardan kaçınmak adına geliştirdiği mekanizmaları “ortak yaşam ilişkisi” ve “çekilme” olarak adlandırdığı iki grupta toplamıştır. “Ortak yaşam ilişkisi, mazoşist bir bağımlılığı ya da sadist bir egemenliği, ya da daha sık görülen biçimiyle, bu iki eğilimin sadist-mazoşist bir karaktere dönüşmesini içerir. Çekilme ise insanı yalnız ve güçsüz bırakan dünyaya karşı aşırı bir ilgisizlik ya da yıkıcılık biçimlerinde yaşanır.”²²⁶ Fromm, sonradan bu mekanizmaları (yönelimleri) dört gruba ayırır. “Alıcı”, “sömürücü”, “istifçi” ve “pazarlayıcı” olarak adlandırılan bu yönelimlerin hiçbiri birbirinden bağımsız yalın

²²¹ Geçtan, a.g.e., 304.

²²² Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışalar*, 38.

²²³ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 307.

²²⁴ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışalar*, 38.

²²⁵ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 307-308.

²²⁶ Geçtan, a.g.e., 311.

değildir. Ancak, üretken olamayan bir insanın kişiliğine tek bir yönelimin hâkimiyeti söz konusudur. Alıcı yönelimli tip, sürekli çevrelerindeki kişilerden yardım alırlar ya da bunun beklentisi içinde olurlar. Yalnız kaldıklarında ise bu kişiler çaresizlik duygularına kapılılar. Fromm'un "ağız açık" tabiriyle tanımladığı bu kişiler Freud'un oral-edilgin karakteriyle benzerlik taşımaktadır. Fromm'un "ısıran ağız" olarak nitelendirdiği sömürücü yönelimli tip, "istediğimi elde ederim" ilkesine göre davranır. Bu yönüyle Freud'un oral- saldırgan tipiyle benzerdir.²²⁷ İstifçi yönelimli tip, Freud'un anal karakteriyle benzerlik gösterir. Bu tip insanlar, " 'biriktirdikleri ve sahip oldukları' oranda kendilerini güven içinde hisseder, harcamayı ürkütücü bir tehdit olarak yaşarlar. Pazarlayıcı yönelimli tipte ise kişinin insan olarak nitelikleri önem taşımaz. (...) Pazarlayıcı yönelim, çağdaş insanın kendisiyle ve diğer insanlarla derinliğine ilişkiler kurabilmesini engeller." Fromm, sonraki süreçlerde üretken olmayan kişilere Freud'un yaşam ve ölüm içgüdüleriyle benzerlik taşıyan iki tip daha ekler. Bunlar, "ölümü çekici bulan nekrofil ve yaşama âşık olan biyofil"dir.²²⁸

Fromm'a göre, bir toplumun varlığının devamı, ancak içinde yetiştirilen çocukların karakterlerinin toplum beklentilerinin karşılayacak şekilde geliştirilmesine bağlıdır. Bu da ebeveynlerin çocuklarını bu doğrultuda yetiştirmeleriyle sağlanabilir. Fromm, "insan varoluşunun temel ihtiyaçlarını" karşılamayan "hasta toplumlar"dan söz der ki bu ihtiyaçları karşılayacak bir toplum modelinin de henüz oluşmadığını vurgular. Fromm, "Olmak ya da Sahip Olmak adlı eserinde çağdaş toplum insanındaki sahip olma tutkusunun onu kendi varoluşuna ne kadar yabancılaştırdığını tartışır."²²⁹

Kısaca Fromm, öğretilerinde "özgürlüğü, özgür iradeyi ve insanın seçim yapabilme yetisini, üretkenliği ve sevgiyi öne çıkarmaya çalışmıştır."²³⁰ Şüphesiz Fromm'un sosyal bilimlere en büyük katkısı, psikolojik ve toplumsal olgular

²²⁷ Geçtan, a.g.e., 312.

²²⁸ Geçtan, a.g.e., 313.

²²⁹ Geçtan, a.g.e., 314.

²³⁰ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 300.

arasındaki etkileşim üzerine getirdiği açıklıktır.²³¹ O, Freud'un bireyler üzerinde uyguladığı psikanalizi bir bütün olarak topluma uygulamıştır.²³²

1.5. Jacques (Marie Emile) Lacan'la Freud'a Dönüş

Psikanalizin “yeniden kurucusu” olarak adlandırılan ünlü Fransız psikanalist Jacques Lacan, (1901-1981) Freud'dan sonra psikanalizin en önemli ikinci ismi olarak kabul edilir. “Lacan, yirminci yüzyılın düşünsel başarıları Freud'unkiyle herhangi bir biçimde karşılaştırılabilir tek” psikanalistedir. Lacancı psikanaliz, günümüzde birçok disiplinin çalışmalarında uygulanmaktadır. O, kendi psikanaliz yaklaşımını “Freud'a Dönüş” olarak tanımlamış ve aleyhtarlarına karşı Freud'u savunmuştur. Lacan'ın diğer Freud “takipçilerinden farkı, psikanalizi klinik bir sınıflandırma toplamı olarak gören ve buna indirgeyen her türlü görüşe karşı” mesafeli duruşudur.²³³

Lacan'ın yegâne amacı, Freud'a itibarını iade etmek ve psikanalizi, felsefi kavramlar aracılığıyla daha anlaşılır kılmaktır. O, buna binaen Fransa'da Kojeve'in Hegel üzerine verdiği dersleri izlemiş ve Heidegger'i okuyup yorumlamaya çalışmıştır. Lacan, Hegel ve Heidegger'den daha fazla dilbilimin ve yapısalcılığın etkisinde kalmıştır. “[Ö]zellikle dil üzerinde duran ve psişik yapının incelenmesinde simgesel olana büyük önem veren Lacan, bu sayede Freud'un öğretisini yeniden düzenlemiş ve yapısalcı bir çerçeve içinde yeni bir özne teorisi” geliştirmiştir. Lacan'ın psikanaliz kuramının bir bölümü, yapısalcı antropolojiye diğer bir bölümü de dilbiliminin keşiflerine dayanır. Lacan'a göre; bilinçdışının yapısı, dilinkine benzer ve dil, dünyanın, başkalarının ve benliğin bilgisinin belirleyicisidir.²³⁴

Kısaca “Bilinçdışı, bir dil gibi yapılaşmıştır,”²³⁵ diyen Lacan'ın teorisine göre, bilinçdışı, psikanalizin tek nesnesidir ve psikanaliz bilinçdışının bilimidir.²³⁶ Dil ise bu özgün nesneyi araştırmak için kullanılan tek araçtır. “Psikanaliz bütünüyle

²³¹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 317.

²³² Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 300.

²³³ Arıkan, *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında Iris Mursoch'un Romanları*, 54.

²³⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, 541.

²³⁵ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 97.

²³⁶ Tura, a.g.e., 96.

dil'de ve dil aracılığıyla geçer." Yani hem üzerinde çalışılan nesne dilseldir hem de bu nesneyi inceleyen araç dildir.²³⁷

²³⁷Tura, a.g.e., 97.

2. KÂMURAN ŞİPAL HAKKINDA

2.1. Hayatı

Kâmuran Şipal, 24 Eylül 1926 yılında Adana’da dünyaya gelir. İlk ve ortaokul eğitimini Adana’da tamamlar.²³⁸ Ardından Lise eğitimini görmek için gittiği İstanbul’da İstanbul Pertevniyal Lisesi’ni bitirir (1946).²³⁹ Lise eğitiminin ardında Askerlik görevini de yerine getiren Şipal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olur (1955).²⁴⁰ Bu bölümdeki iki yıllık asistanlık sürecinin ardından Almanya Münster’de Kaiser Wilhelm Üniversitesi’nde burslu olarak iki yıl akademik çalışma yapar.²⁴¹ Türkiye’ye dönüşünden sonra İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu’nda Almanca okutmanlığı görevinde bulunur (1960). Buradan da emekli olur.²⁴² Şipal, emekliliği sonrasında da Almanca ve edebiyatla arasındaki iletişimi sürdürerek²⁴³ “yazarlık ve çevirmenliği birlikte yürüteceği, Alman edebiyatına adanmış bir yaşama biçimi seçer.”²⁴⁴

Özel hayatıyla ilgili ketum bir tavır sergileyen Şipal’in Ingrid adlı bir kadınla evlendiği, Behçet Necatigil (1916-1979) hayattayken Necatigil ile sıkı bir dostluk içinde bulunduğu bilinmektedir. Yazar, halen İstanbul’da tek başına yaşamakta ve hiç kimsenin görüşme talebini kabul etmemektedir.²⁴⁵

2.2. Edebî Kişiliği

Daha çok çevirmen kimliğiyle tanınan Şipal, aynı zamanda şiir, öykü ve roman türünde de eserler veren bir yazardır. Yazın hayatına 1949’da *Varlık* dergisinde

²³⁸ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, 2010, C. 2., 962.

²³⁹ a.g.e.

²⁴⁰ Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, 364.

²⁴¹ *Dar Bir Çember İçinde* (Behçet Necatigil-Kâmuran Şipal), (haz. Serenad Demirhan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 20018, 23.

²⁴² *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 962.

²⁴³ Nilüfer Kuruyazıcı, “Deutsch-Türkischer Übersetzerpreis/Almancadan Türkçeye Çeviri Ödülü”, İstanbul, 2011, <https://dergipark.org.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

²⁴⁴ Kuruyazıcı, a.g.y.

²⁴⁵ Ruşen Eşref Bayraktar, *Kâmuran Şipal’in Hayatı- Eserleri- Sanatı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013, 1.

yayımlanan “Bir Sonbahar Şiiri”yle girer.²⁴⁶ Ardından ilk öyküsü, “Karpuz Ticareti” yine *Varlık* dergisinde yayımlanır (1951). Şipal’in birçok çeviri, öykü ve incelemeleri 1949 ile 1970 yılları arasında *Varlık*, *Türk Dili*, *Yelken*, *Ataç*, *Yeni Dergi*, *Dönem* gibi çeşitli dergilerde yayımlanır.²⁴⁷ Edebî camia tarafından bir yazar olarak tanınması ise “Sucu İsmail” adlı öyküsüyle 1953 TDK Öykü Ödülü’nü almasıyla gerçekleşir.²⁴⁸

Günümüze kadar Almandan yaptığı birçok çevirisi, yayımladığı birçok romanı ve öykü kitapları olan Şipal, mizacı gereği göz önünde bulunmaktan çekinmiş, ortaya koyduğu çalışmalarla var olmayı yeğlemiştir. O, kadim dostu Necatigil’e yazdığı bir mektupta (1966) bu tercihini şöyle ifade etmektedir; “Behçetçğim, biliyorsun bizim çalışma sistemimizi, kendimiz geride, yaptığımız iş önde olsun istiyoruz, yani işimizin gerisinde saklanıyoruz”²⁴⁹ Bu her iki kadim dostun saklanma çabası, uzun yıllar sürer.²⁵⁰ Necatigil bu dünyadan ayrılır, Şipal ise yarım asır önce dile getirdiği bu ifadelerin yankısını tüm yaşamında hisseder. Selim İleri, “Kâmuran Şipal’e Mektup” adlı yazısında Şipal’in bu tutumuna ve edebiyatımızdaki duruşuna dair şu ifadeleri kullanır: “Edebiyatımızdaki onurlu duruşunuza dair, uzakta var olmayı tercih ettiğiniz, kendi uzlet köşenizde kalışınıza dair ne çok şeyler belirtmemiz gerekiyor. Ve sessiz, çekingen ‘dik duruş’unuza bugün büsbütün ihtiyacımız var.”²⁵¹

Benzer mizaca sahip olan Necatigil ve Şipal’in edebî açıdan da birbirlerini etkilenmeleri kaçınılmaz olur. Bu iki edebiyat kurdu, eserlerini yayımlamadan önce birbirleriyle yaptıkları fikir alışverişlerinin ve kıyasıya eleştirilerin sonucunda eserlerini oluşturur. Bu da onların eserlerinin nitelik olarak zenginleştiren bir unsurdur.

Şipal, özellikle öyküleri olmak üzere eserlerinde mekân olarak ev içlerini seçmiştir. Şüphesiz bunda da Necatigil’in etkisi büyüktür. Nasıl ki Behçet Necatigil

²⁴⁶ Ruşen Eşref Bayraktar, a.g.y., 1.

²⁴⁷ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 962.

²⁴⁸ *Dar Bir Çember İçinde*, 9.

²⁴⁹ a.g.e, 64..

²⁵⁰ Selim İleri, “Unutulmayacak Mektuplar” , 2018. (<http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019))

²⁵¹ Selim İleri, “Kâmuran Şipal’e Mektup”, *Dünyanın Öyküsü*, 6, İstanbul, 2012, 97.

şiiirlerinde ev içlerini anlattığı için “evler şairi” olarak adlandırıldıysa Kâmuran Şipal’in de yazarlığı için buna benzer bir adlandırma yapmak mümkündür.

Şipal, ilk ödülü olan 1953 TDK Öykü Ödülü’nün ardından ortaya koyduğu eserleri ve Almancadan yaptığı çevirilerden ötürü birçok ödülün de sahibi olmuştur.

2.2.1. Öykücülüğü

İyi bir öykücü olmasına rağmen öykücülüğü hak ettiği değeri görmeyen Şipal’in *Beyhan*, *Elbiseciler Çarşısı*, *Büyük Yolculuk*, *Buhûrumeryem*, *Köpek İstasyonu* adlı beş öykü kitabı vardır. Bu kitaplar *Gece Lambalarının Işığında* adı altında bir araya getirilerek Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi’nde Şipal’in öykülerinde “yalnızlık, tedirginlik, mutsuzluk, çaresizlik, ayrılık ve pişmanlık gibi temaları geleneksel öykü düzeni içinde, Kafkavarî bir anlatımla işlemeye” çalıştığı²⁵² vurgulanmaktadır. Ömer Lekesiz ise Şipal’in öykülerinde Kafka estetiğine çok yaklaştığını; anlatım olarak ise tam olmasa da ona yakın bir anlatım kullandığını, fakat bunun Şipal’in öz anlatımını etkilemediğini, zaman zaman Kafka’nın anlatımının çekim alanına girmekle birlikte bundan çabuk kurtulmayı başardığını ifade etmektedir.²⁵³ Şüphesiz ki bu şekilde Şipal’in Kafka’yla uzaktan yakından bağdaştırılma çabası, yazarın Kafka’nın tüm eserlerini çevirmesiyle ilgilidir. Fakat Kafka etkisi, Şipal’in eserlerinde neredeyse yok denecek düzeydedir. Kafka’nın eserlerinde varoluşsal bir bunalımın izlekleri sürülürken Şipal’in eserlerinde yenilgiyle sonuçlanan bir bunalımın izlekleriyle karşılaşmaktayız. Şipal’in eserlerinde varoluşçuluk düşüncesine aykırı olarak bireylerin hayatında kaderine boyun eğmişlik ve sürü psikolojisinin hâkimiyeti söz konusudur.

Necatigil, Şipal’in 1968’e kadar (*Beyhan*, *Elbiseciler Çarşısı*) “orta halli insanlar arasından seçtiği kişilerin dış-ıç yaşantıları arasındaki ilişki ve duraksayışları inceleyen, gerçekçi ve düşsü bir tutumla olayların nedenlerine yönelen [hikâyereri]”; 1968 sonrası ise (*Büyük Yolculuk*, *Buhûrumeryem*, *Köpek İstasyonu*) “kültür

²⁵² *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 962.

²⁵³ Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, Kaknüs yayınları, İstanbul, 1999, 414.

tarihinden katkılarla beslenen çağrışım-bileşim [hikâyereri]" kaleme aldığını belirtir.²⁵⁴

Lekesiz'e göre Şipal'in öykücülüğü, Feyyaz Kayacan ve Bilge Karasu'nun öykücülüğü gibi gelenekten ayrılan, aykırı, akıl ve mantık düzlemine başkaldırmış bir sanat anlayışı taşımaz. Klasik öykü düzenine uyan yazarın öykücülüğünde yeni bir şey yoktur ve yeni görünmek eğilimi de taşımaz. Şipal, Tanzimat'tan günümüze süregelen öykücülüğün dışına çıkmamıştır. Oysa onun Batı'ya dönük eğitimi, yetişmesi, orada zaman zaman yaşaması tutumunun farklı olmasını gerektirmektedir.²⁵⁵ Kervanın bir üyesi olmak yerine "Batı'nın sanat anlayışının bir temsilcisi, yeni akımlardan birinin izleyicisi kimliğinde görünmek" Şipal'in kimliğine daha çok yakışmaktadır.²⁵⁶ Lekesiz'in bu sözleri, Şipal'in ilk öyküleri için kısmen geçerli olabilir. Fakat Türk öykücülüğüne yeni bir şey katmadığıyla ilgili kanısı, Şipal için oldukça önyargılı bir tespittir. Özellikle Şipal'in *Buhhûrumeryem* adlı eseri, gerek nitelik olarak gerekse barındırdığı birtakım yeniliklerden ötürü Türk Edebiyatı'nın en iyi öykü kitaplarından biri olmaya adaydır.

Lekesiz, Şipal'in öykücülüğünü değerlendirirken çelişkiye düşecek ifadelere de yer vermiştir. Bir yandan Şipal'i yererken bir yandan da övmüştür. Ona göre Şipal'in yerli öykücülükteki yeri önemlidir ve tartışılmazdır. Hemen her öykücüyü karşılamak adına belirli bir nesne, renk, simge kullanılmaktadır. Tanpınar'a turkuaz, Esendal'a pamuk, Hisar'a kum saati, Kutlu'ya gökyüzü, İleri'ye yağmur denk düşer. Kâmuran Şipal'e denk düşen sözcük ise derinliktir, "hiç belli olmayan sessiz, sakin akışlı bir ırmağın derinliğine bir derinlik."²⁵⁷

Selim İleri de Şipal'in öykülerindeki derinliği vurgulayarak Şipal'in öykücülüğü için şu ifadeleri kullanır; "Öyle sanıyorum ki içleniş, yazıklanış, Kâmuran Şipal hikâyesinde başat özellik. Fakat dediğim gibi, hep derinlerde, dışa vurmaksızın."²⁵⁸ Gerçekten de Şipal'in bireyi, her bir duyguyu iç dünyasında yaşar; sevgisini, nefretini, kıskançlığını, pişmanlığını, üzüntüsünü içte en derinlerde gizli

²⁵⁴ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, 267.

²⁵⁵ Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 410-411.

²⁵⁶ Lekesiz, a.g.e., 410-411.

²⁵⁷ Lekesiz, a.g.e., 427.

²⁵⁸ Selim İleri, "Beklediğim Kitap", 2009, <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

tutar. Bu da öykü kişilerinin çevresiyle olan iletişimini olumsuz yönde etkileyerek iletişim yoksunu bireyler olmalarına neden olur.

Şipal'in beş öykü kitabıyla öykücülüğümüzün soy bir damarını temsil ettiğini vurgulayan ²⁵⁹ Necip Tosun, onun öykülerini şöyle yorumlamaktadır:

Onun öyküleri, derinden, sessiz, gösterişsiz akan ama kaynağı çok sağlam, mümbit bir nehir gibidir. Beş öykü kitabıyla, bunalım, aile, din, cinsellik, büyük yolculuklar tema ve metaforları etrafında oldukça yetkin, nitelikli bir öykü evreni kurmuştur. Anlattıkları sadece bir duygu izlenimi olarak değil, özümsemiş, içleştirilmiş bir deneyimin yansıması olarak dışlaşır. ²⁶⁰

Şipal, öykülerinde hiçbir zümreyi, hiçbir ideolojiyi benimsetme gibi bir eğilim taşımaz. Şipal'in derdi, modern dünyanın bunalıma sürüklediği orta tabakadan insanın yaşamını gözler önüne sermektir. Bunu yaparken küçük ayrıntılardan ve çağrışım yüklü bir anlatımdan beslenir.

2.2.2. Romancılığı

Şipal, günümüze kadar *Demir Köprü*, *Sırrımsın Sırdaşımsın*, *Dua Çiçeği*, adlarında üç roman yayımlamıştır. İlk romanı *Demir Köprü*'yü yayımladıktan sonra hiçbir öykü kitabı yayımlamamıştır. Şipal'in romanlarında da, tıpkı öykülerindeki gibi, "ayrılış, kopuş, geriye dönüş izleklerinin (...) ana eksenini oluşturduğu" ²⁶¹ görülmektedir. Ömer Türkeş'in ifadesiyle:

Şipal'in her üç romanında düşlediği geçmiş ile şimdiki zaman arasında gelip giden anlatıcılar yalnızlık, mutsuzluk ve pişmanlık çekiyorlar. Geçmişteki huzurlu hayatın bir daha gelmemecesine uçup gitmesinden mi, onları ellerinden kaçırmalarına neden olan hatalarından mı yoksa şimdiki zamanla baş etmekte zorlandıklarından mı, bilemiyoruz. Ancak elde kalan hep hüznün oluyor. ²⁶²

Şipal'in romanlarında en öne çıkan unsurlardan biri, geçmişe saplanıp kalan roman karakterleridir. Geçmiş ve bugün arasında mekik dokuyan karakter, geçmişe duyduğu müthiş özlemin içinde bazı geç kalınmışlıkların pişmanlığını yaşar. Bu bağlamda Şipal'in romanlarını geçmişe yollanan mektuplar olarak

²⁵⁹ Necip Tosun, "Bir Olgunluk, Uсталık Ürünü Sırrımsın Sırdaşımsın", Yeni Şafak Kitap Eki, 2010, <https://www.yenisafak.com> (Erişim Tarihi: 07. 06.2019)

²⁶⁰ Tosun, a.g. y.

²⁶¹ Sezer Ateş Ayvaz, "Sırrımsın Sırdaşımsın...", *Dünyanın Öyküsü*, 6, İstanbul, 2012, 105.

²⁶² A. Ömer Türkeş, "İlk Aşk", 2018, <http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

değerlendirebiliriz.²⁶³ “Fakat bu mektuplar, söylemek istediklerini asla geçmişle sınırlı tutmuyor. Şipal, modern romanların kendine özgü sadeliğinde ‘mazi, hâl, istikbal’ çerçevesini tümüyle kuşatan bir zaman çerçevesine konuşuyor yazdıklarıyla.”²⁶⁴

Şipal’in eserlerinde öne çıkan unsurlardan biri duygu ve düşüncelerin dile geliş biçimidir. Şipal, her üç romanında da anlatıcıların ruh halini mükemmel bir dille kuşatmıştır.²⁶⁵

Kâmuran Şipal’in eserleriyle ilgili dikkat çeken unsurlardan biri de eserlerin Şipal’in yaşamından izler taşımasıdır. Eserler dikkate alındığında gerek mekân ve kişilerin özellikleri gerekse kişilerin yaşamı ve hayata bakış tarzı bir şekilde Şipal’le bağdaştırılabilmektedir.

Yazar, hiç kimsenin röportaj talebini kabul etmediği için onunla görüşmek isteyenler ancak telefonla irtibata geçebilmekte ve bu da bir nevî Şipal usulü röportaja dönüşmektedir. Şipal ile bu şekilde görüşme yapanlardan biri, Şipal’in erleri üzerine yapılmış tek tez çalışmasını yapan Ruşen Eşref Bayraktar’dır. Bu görüşmede Şipal, öykülerinde yer alan kişilerin kendisinden izler taşıdığını kabul etmektedir.

Yine Şipal, *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanı üzerine röportaj yapmak isteyen bir muhabiri reddetmiş, fakat telefonda sorduğu soruları cevaplamakta sakınca görmemiştir:

Muhabir: *Adana doğumlusunuz. Romanınız da Adana’da geçiyor. Yıllar sonra şehre dönen kahramanınız ne kadar sizi yansıttıyor? Okur onda sizi bulabilir mi?*

Şipal: *İnsan ne yazarsa kendini yazar denir. Elbette yazdıklarım da ben de varım. Birebir kendim olmasa da yaşadıklarım, etkilendiklerim satırlarda bulunabilir.*

²⁶³ Eray Ak, “Kâmuran Şipal’den ‘Dua Çiçeği’”, Cumhuriyet Kitap Eki, 2018, <http://www.cumhuriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019)

²⁶⁴ Ak, a.g.y.

²⁶⁵ A. Ömer Türkeş, “İlk Aşk”, 2018, <http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

Muhabir: *Yazılarınız, sanatınız hayatınızdan besleniyor tabii.*

Şipal: *Elbette, hayat sanattan, sanat hayattan beslenir.*

Muhabir: *Öyleyse “Son kitabınızda doğduğu şehre dönen kahramanımızın çocukluğu, hatıraları sizin yaşamınızdan örnekleri de kapsıyor” diyelim mi? Okur, bu romanınızda anlatılanlarda sizi bulabilir mi?*

Şipal: *Yazılanlar yaşamın yansımasıdır.*²⁶⁶

Şipal’in bu ifadelerinden hareketle diyebiliriz ki onun kendi eserleri de yaşamın birer yansıması gibidir. Bu yansımaların en belirgin unsuru ise hiç şüphesiz onun çocukluğunun geçtiği Adana’nın birçok roman ve öyküsünde ana mekân olarak belirlenmesidir. Şipal, kendisine *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanı için verilen 2011 Orhan Kemal Roman Ödülü’nü alırken tüm yaşamının en belirleyici rolünü üstlenen Adana’ya dair şu ifadeleri kullanır:

Adana denince ırmak gelir aklıma, Demir Köprü, Taş Köprü gelir, sonra bedesten Yağ Camii, Bebekli Kilise ve kentin daha başka nirengi noktaları, simgeleri. Ama Adana denince hepsinden çok Kale Kapsı düşer aklıma. Kentin bütün simgelerini elimin tersiyle itip, ben varken söylemiyle öne çıkan, bir yükselti üzerindeki tulumbaşıyla Kale Kapısı. Yaz gelip de pamuk tarlalarındaki pamukların toplanacağı zaman Güneydoğu’dan, Doğu’dan çalışmak için kente gelen binlerce insanı, birkaç günlüğüne geniş meydanında misafir eden Kale Kapısı. Çoluk çocuğunu bırakıp birkaç kuruş için uzak yerlerden gelenler arasından gözlerine kestirdiklerini kamyonlara yükleyip götüren elçiler, pamuk tarlalarının sahibi ağaların elçileri. Kendilerini alıp götürecek bir elçi çıkmayanlar, yeniden yorganlarını sırtlarına vurup, başları önünde, düşünceler içinde, geldikleri yerin yolunu tutan saz benizli, sıska, çelimsiz insanlar. Bir-iki kez gelip, sarı sıtmaya yakalanarak bir daha gelemeyenler. Bir lokma ekmek için çekilen onca çile, onca acı. Çırçır fabrikalarında boğaz tokluğuna tüketilen ömürler.²⁶⁷

2.2.3. Çevirmenliği

Şipal, Franz Kafka (1883-1924), Hermann Hesse (1877-1962), Alfred Adler (1870-1937), Wolfgang Borchert (1921-1947) gibi birçok yazarın eserlerini

²⁶⁶ Fügen Ünal Şen, “Sırrımsın, Sırdaşımsın”, <https://fugenunalsen.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

²⁶⁷ Sevdâ Aydın, “‘Demir Köprü’den Çocukluğa Uzanan Nefessiz Bir Koşu”, 2011, <https://www.evrensel.net> (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019)

Almancadan Türkçeye çevirmiştir. Selim İleri, kendi kuşağına mensup bireylerin Şipal'i ilk önce Kafka çevirileriyle tanıdığını vurgulamaktadır.²⁶⁸ Gerçekten de Şipal, Kafka'nın tüm eserlerini çevirmiş, bu da onun "Kafka çevirmeni" olarak ün salmasına yol açmıştır. Şipal'in Almancadan çevirdiği diğer isimler ise şöyle sırlanabilir:

Ingeborg Bachmann (1926-1973), Heinrich Böll (1917-1985), Alfred Brauchle (1898-1964), Bertolt Brecht (1898-1956), Max Brod (1884-1968), Elias Canetti (1905-1994), Gustav Janouch (1903-1968), Klaus Wagenbach (1930), Sigmund Freud (1956-1939), Stefan Schank (1931-1911), Gustav Hans Graber (1893-1982), Günter Grass (1927-2015), Carl Gustav Jung (1875-1961), Thomas Mann (1875-1955), Rainer Maria Rilke(1875-1926), Robert Musil (1880-1942), Bernhard Zeller (1919-2008), Hans Zulliger (1893-1965), Stefan Zweig (1881-1942), Wolfgang Weyrauch (1904-1980), Werner Hofman (1928-2013).²⁶⁹

Şipal'in çevirileri bu isimlerle sınırlı kalmamış, ayrıca *Eskimo Masalları*, *Çin Masalları*, *Mısır Masalları*, *Moğol Masalları* ve dünyaca ünlü Alman masallarını, *Grimm Masalları*'nı da Türkçeye kazandırmıştır.²⁷⁰ Şüphesiz Şipal'in yaptığı en büyük çeviri çalışmalarından biri, Alman dilinin 20. yüzyılda dünya çapındaki öykücü ve anlatıcılarını bir araya getirdiği *Çağdaş Alman Öykü Antolojisi*'dir. Eserle ilgili tanıtım yazısında Yüksel Pazarkaya, Şipal'e "Edebiyatımızın yüce gönüllü emekçisi"²⁷¹ olarak seslenir.

Tabii ki Şipal'in emekleri bunlarla sınırlı değildir. Tüm bunların dışında ayrıca birçok radyo oyununun çevirisini de yapmıştır. 1963-1973 arası Almancadan Necatiğil 15, Şipal 10 radyo oyununu çevirirler. Bu doğrultuda her iki arkadaş, "Seçme Alman Radyo Oyunları" adıyla bir antoloji çıkarmak amacındadır. Fakat yayınevleri böyle bir antolojinin satılmayacağı düşüncesiyle buna yanaşmamışlardır.²⁷²

²⁶⁸ Kuruyazıcı, "Deutsch-Türkischer Übersetzerpreis/Almancadan Türkçeye Çeviri Ödülü".

²⁶⁹ Bayraktar, *Kâmuran Şipal'in Hayatı- Eserleri- Sanatı*, 13-15.

²⁷⁰ Kuruyazıcı, "Deutsch-Türkischer Übersetzerpreis/Almancadan Türkçeye Çeviri Ödülü".

²⁷¹ Yüksel Pazarkaya, "Kâmuran Şipal'in Çevirisiyle Büyük Bir Yapıt Çağdaş Alman Öykü Antolojisi", 2014, <http://www.cumhuriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 2.06.2019)

²⁷² Nursel Duruel, "Karınca Çalışkanlığı, Ermiş Sessizliği", *Dünyanın Öyküsü*, 6, İstanbul, 2012, 98.

Necatigil'in kızı Ayşe Sarısayın, Şipal'in çevirmenliğinin kendi üzerinde yarattığı etkiyi şu ifadelerle dile getirmektedir: “Tıkandığımda, Almancanın yetersiz kaldığı durumlarda ‘Kâmuran Amca’nın çevirileri yetişiyordu imdadıma. Üstelik okuduklarımı tartışabildiğim, Kafka’nın boğuntulu dünyasından en az benim kadar etkilenen Kafka’yla yetinmeyip Max Brod’un da peşine düşen bir can arkadaşım vardı üstelik.”²⁷³

Şipal, Sarısayın’la bir araya geldiği kimi zamanlarda ona “Çeviri insanın kanına girer” demiştir.²⁷⁴ Gerçekten de çeviri, bir kere Şipal’in kanına girmiş ve onun doksan iki yıllık yaşamının bitmek bilmeyen bir tutkusu haline gelmiştir. Nihayetinde Şipal’in bin bir emekle örülmüş çevirmenlik tutkusu karşılıksız kalmamış ve Şipal, 2011 yılında Alman-Türk Kültürel Ortaklık Projesi kapsamında verilen Tarabya-Yaşam Boyu Çeviri Ödülü’nün sahibi olmuştur.

Son olarak Şipal’in çevirmenliği ile ilgili şunu belirtmekte yarar vardır: Şipal’in eserlerinde yaptığı çevirilere dair izleri bulmak mümkündür ki bu da Şipal’in eserlerine çağrışımsal bir zenginlik katmaktadır.

2.2.4. Şairliği

Muhtemelen Şipal’in en bilinmeyen yönlerinde biri şairliğidir. Şipal’in henüz 23 yaşındayken *Varlık*’ta yayımlanan “Bir Sonbahar Şiiri”²⁷⁵ onun edebî hayata ilk adımı olarak kabul edilir. Bu şiirden sonra Şipal’in şiir yazıp yazmadığıyla ilgili bilgilere ise Necatigil ile karşılıklı mektuplaşmalarının *Dar Bir Çember İçinde* (2018) adı altında yayımlanmasıyla haberdar olmaktadır. Şipal, 1950’ye kadar gönderdiği mektuplarda şiir denemelerini Necatigil’e göndermiş ve ondan fikir edinmeye çalışmıştır. Necatigil de bu şiirler üzerinde kısmi düzeltmeler yapmış ve şiirlerin bir kısmı *Varlık*, *Kaynak* gibi çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Şipal, bu mektuplardan birinde kendi şiir ve sanat anlayışına dair şu ifadeleri kullanır:

Tabîî insanın şiir yazabilmesi için bakışlarını bir müddet dış âlemden ayırıp kendi iç âlemine çevirmesi icap ediyor.(...) Bu bakımdan yalnızlık, bütün bir

²⁷³ Ayşe Sarısayın, “‘Kâmuran Amca’ya Bir Mektup Denemesi”, *Dünyanın Öyküsü*, 6, İstanbul, 2012, 102.

²⁷⁴ Sarısayın, a.g.y., 102.

²⁷⁵ Yaşar Öztürk, “Kâmuran Şipal 90 Yaşında”, (<http://www.butundunya.com> (Erişim Tarihi: 29.05.2019)

hayat müddetince devam eden yalnızlığı kastetmiyorum, sanatkârın yaratmak için muhtaç oldukları şartların başında gelmekte. Ben modern bir sanatkârı bir akümülatöre benzetiyorum. Cemiyet tarafından doldurulan sonra içindekileri cemiyete eser halinde boşaltan bir akümülatör.²⁷⁶

2.3. Eserleri

Yazarlık kimliği çevirmenlik kimliğinin gölgesinde kalan Şipal; şiir, öykü, roman ve inceleme türünde nitelikli eserler ortaya koymuştur. Şipal, ilk eserlerinin yayımlandığı günden itibaren neredeyse altmış yıla yakın bir süredir seyrek aralıklarla da olsa yazma eylemini sürdürmüş istikrarlı yazarlarımızdan biridir.

2.3.1. Öyküleri

2.3.1.1. *Beyhan*

Şipal'in ilk eseri ve öykü kitabı olan *Beyhan*, ilk olarak 1962 yılında Ataç Kitapevi tarafından yayımlanmıştır. Kitap; “Köstebek”, “Sucu İsmail”, “Beyhan”, “Kurban Eti” , “Bir Cenaze Töreni”, “Filizî Yeşil”, “Dönüş”, “Bahşiş” ve “Cam Fanus” adlarını taşıyan dokuz öyküden oluşmaktadır. Şipal, bu kitapla aynı dönemde yazılan “Kadın ve Kocası” adlı öyküyü, *Gece Lambalarının Işığında* adlı toplu öykülerini yayımladığında *Beyhan* kitabının bünyesine eklemiştir.

Şipal, “Beyhan”da, büyük olaylara entrikalara değil, küçük insana, küçük olaylara eğilir. Öyküler, ‘insanı sevip sevmeme’ sorunları etrafında gelişir. Küçük tereddütler, saplantılar, kuşkular öykülerin temel çıkış noktası olur.(...) Evrensel insani duygular ve hümanist yaklaşım öykülerde baskındır.”²⁷⁷

2.3.1.2. *Elbiseciler Çarşısı*

Şipal'in ikinci öykü kitabı olan *Elbiseciler Çarşısı* ilk olarak 1964 yılında Ataç Kitapevi tarafından yayımlanmıştır. Kitap; “Gece Lambalarının Işığında”, “Bilinmez ki”, “Bir Nikâh Töreni”, “Onbaşının Bavulu”, “Büyük Oğul”, “ ‘Bu Tayınlar Kaçınıcı Manganın?’ ”, “ ‘ Tohtor mu ki?’ ”, “Rebeka” ve “Elbiseciler

²⁷⁶ *Dar Bir Çember İçinde*, 23.

²⁷⁷ Necip Tosun, “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”, *Kitap-lık*, İstanbul, 130, Eylül 2009, 92.

Çarşısı” adlarında dokuz öyküden oluşmaktadır. Şipal, *Elbiseciler Çarşısı* adlı öykü kitabıyla 1965 Sait Faik Hikâye Armağanı’nın sahibi olmuştur.

Beyhan, Şipal’in öykücülüğü için sağlam bir çıkış belgesi olarak değerlendirilirken *Elbiseciler Çarşısı* bu düzeyin altında kabul edilmektedir.²⁷⁸ *Elbiseciler Çarşısı*’nın öykü sanatı adına Şipal için bir sıçrama olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulayan Tosun, bu kitapla Şipal’in “anlatım” düzleminde belli bir düzeye çıktığını belirtir. Ona göre, “kekeme olmayan, akıcı, hatasız bir dil kullanan Şipal, kurmacayla ilgili sorunlarını halletmiş bir öykücü portresi çizer.”²⁷⁹

Elbiseciler Çarşısı’nda yer alan öykülerde ağırlıklı olarak bir aydının ilk gençlik yıllarından itibaren yaşamı, İstanbul’un bir kenar semtinde sokak-kahve-ev üçgeni arasında çevresiyle olan “mesafeyi kapatmaktan tedirgin”liği ve iç dünyasında yer etmiş suçluluk duygusu anlatılır.²⁸⁰

Eserin içeriği için Selim İleri şu değerlendirmelerde bulunmuştur; “Elbiseciler Çarşısı’nda İstanbul hemen hep kenar semtleriyle, belki ‘tek’ bir anlatıcının gözleminden, duyusundan yansır. İlkgençlikteki kimi kıpırtılar, cinselliğe açılışlar (“Rebeka”), askerlik dönemi (“Bu Tayınlar Kaçınıcı Manganın”) uzak hatırlayışlara dönüşmüştür.”²⁸¹

2.3.1.3. *Büyük Yolculuk*

Şipal’in yayımlanan üçüncü öykü kitabı olan *Büyük Yolculuk*, ilk olarak 1969 senesinde Ataç Kitapevi tarafından yayımlanmıştır. Kitapta “Büyük Yolculuk”, “Ve Karşıdaydı”, “Bol Uykular”, “Gülümsedi Az”, “Dört Duvar” ve “Kurban” adlarında altı öykü yer almaktadır.

Büyük Yolculuk’ta yer alan ve daha çok yalnızlık üzerine yazılmış öykülerde “özel bir mizacın, bir sakınışın, sonsuz bir mutluluk özleminin, ama ona ulaşmaya

²⁷⁸ Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 412.

²⁷⁹ Tosun, “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”, 92.

²⁸⁰ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, 174.

²⁸¹ İleri, “Beklediğim Kitap”, 2009, <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

yetmeyen bir irade eksikliğinin bunalımı”²⁸² ele alınmaktadır. Selim İleri *Büyük Yolculuk* için “bir ‘giz’ler, ‘gizem’ler kitabıdır”²⁸³ demiştir. Tosun, kitaptaki “Büyük Yolculuk” öyküsünde zaman zaman büyülu gerçeklik atmosferi yaratıldığını iddia etmektedir.²⁸⁴

2.3.1.4. *Buhûrumeryem*

Kâmuran Şipal’in *Buhûrumeryem* adlı öykü kitabı, ilk kez 1971’de Cem Yayınları tarafından çıkarılmıştır. Toplam sekiz öyküden oluşan kitapta “Bebekli Kilise”, “Hüsnü Yusuf”, “Diyoptri Yirmi”, “Kamalar”, “Saflarınızı Sıklaştırmız”, “Yed-i Beyza”, “Salih’in Devesi” ve “Nar Çiçeği” adlarında sekiz öykü yer almaktadır. Fakat Şipal’in *Gece Lambalarının Işığında* adlı toplu öykülerinde yedi öyküye yer verilmiştir. Şipal, “Diyoptri Yirmi” adlı öyküyü kitaptan elemiştir. Bunun nedeni ise tema ve içerik olarak öykünün *Buhûrumeryem*’deki diğer öykülerden farklılık arz etmesidir.

“Felsefi, tarihsel, dini boyutlarda kadın erkek ilişkileri ana”²⁸⁵ temlerinden oluşan *Buhûrumeryem*’de genellikle cinselliğin tabulaştırılması karşısında bunları aşamayan bireylerin arzularını tatmin edemeyişi ile nasıl hastalıklı bir duruma geldikleri anlatılmaktadır.²⁸⁶

Selim İleri, *Buhûrumeryem*’in hayatındaki en güzel hikâye kitaplarından biri olduğunu belirterek²⁸⁷ kitap için şu ifadeleri kullanır: “Yalnızca bir hikâye kitabı mı, belki de çok yenilikçi bir roman. “Salih’in Devesi”ni ve “Nar Çiçeği”ni bugün de aşılmamış, kolay kolay aşılmayacak metinler arasında sayıyorum.”²⁸⁸ Gerçekte *Buhûrumeryem*’de aşılması güç olan öyküler, sadece “Salih’in Devesi” ve “Nar Çiçeği” ile sınırlı değildir. Çünkü *Buhûrumeryem* baştanbaşa aşılması güç öykülerle

²⁸² Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 412.

²⁸³ İleri, “Beklediğim Kitap”, 2009, <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019)

²⁸⁴ Tosun, “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”, 93.

²⁸⁵ Tosun, a.g.y., 93.

²⁸⁶ Necip Tosun, *Öykümüzün Sınır Taşları*, dedalus kitap, İstanbul, 2017, 250.

²⁸⁷ İleri, “Kâmuran Şipal’e Mektup”, 97.

²⁸⁸ İleri, a.g.y., 97.

doludur. Bu bağlamda Şipal'in geniş kültür ve bilgi birikimine dair izleri, en çok *Buhûrumeryem* kitabında görmekteyiz.

2.3.1.5. Köpek İstasyonu

Şipal'in son öykü kitabı olan *Köpek İstasyonu*, ilk kez 1988'de Cem Yayınları tarafından basılmıştır. Kitapta “Köpek İstasyonu”, “Kıskançlık”, “Sizin Ev”, “Café Royal” ve “Recep'in Nikâhsız Karısı Aysel” adlarında beş öykü yer almaktadır.

Küçük insanların aile yaşantılarının sunulduğu²⁸⁹ bu öykülerde “mutlu aile yuvası, evlilik kurumu sürekli övülür, yüceltilir.”²⁹⁰ Necip Tosun *Köpek İstasyonu*'nu şöyle değerlendirmektedir: “[C]oşkulu, atak, arayış içerisindeki bir öykü arayışından çok, dingin, oturmuş, tekdüze bir öykü anlayışını yansıtır. Çerçevesi tümüyle belirginleşmiş, risk almayan, tutarlı bir öykünün izdüşümleridir.”²⁹¹

Şipal, 1988 TYB Hikâye Ödülü'nü kazandığı *Köpek İstasyonu* ile çok sevdiği temaları bir final atmosferinde son bir kez anlatır gibidir.²⁹²

Sonuç olarak şunu belirtmekte yarar vardır ki Şipal'in *Buhûrumeryem*'e kadar nitelik olarak tırmanışa geçen ve *Buhûrumeryem*'le zirve noktaya ulaşan öykücülüğü, *Köpek İstasyonu* ile sekteye uğramış; tema, yapı ve içerik olarak *Buhûrumeryem* öncesine bir dönüş yaşamıştır.

²⁸⁹ Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 415.

²⁹⁰ Tosun, “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”, 93.

²⁹¹ Tosun, a.g.y., 93.

²⁹² Tosun, a.g.y., 93.

2.3.1. Romanları

2.3.1.1. *Demir Köprü*

Şipal'in ilk romanı olan *Demir Köprü*, 1998 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanır. Romanda annesinin ölümü üzerine doğup büyüdüğü şehre giden bir adamın yaptığı uçak yolculuğu boyunca özellikle ana-oğul ilişkisi bağlamında çocukluk yaşantısına dair anıların zihninde canlanmasıyla birlikte yaşadığı içsel yolculuğu anlatılmaktadır.

2.3.1.2. *Sırrımsın Sırdaşımsın*

Şipal'in *Demir Köprü*'den sonra yayımlanan *Sırrımsın Sırdaşımsın* adlı romanı 2010 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bu romanla Şipal, 2011 Orhan Kemal Roman Ödülü'nün sahibi olmuştur. *Sırrımsın Sırdaşımsın*, bir olgunluk, ustalık ürünüdür, diyen Necip Tosun romanı şöyle değerlendirmiştir: “Derinlikli, kusursuz, iyi kurgulanmış bir ustalık ürünü olan roman, anne sevgisi, hayat, ölüm, zaman üzerine yazılmış, giderek çocukluk destanına dönüşen Türk romanının başyapıtları arasında olmaya aday”dır.²⁹³

Romanda aynı bireyin hayat dolu çocukluğu ve yorgun yaşlılığı arasında gidiş gelişleri hüzünlü bir anlatımla aktarılmaktadır.²⁹⁴ *Sırrımsın Sırdaşımsın* Şipal'in “içten duyarak özenle yazdığı, bütün deneyimini ve bilgi birikimini geleceğe miras bıraktığı, şiir tadında yazılmış başarılı bir” eserdir.²⁹⁵

2.3.1.3. *Dua Çiçeği*

Şipal'in yayımladığı son eseri ve son romanı *Dua Çiçeği* 2018 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanır. Doksan bir yaşını sürdürdüğü sıralarda yayımladığı bu roman ile Şipal, 2018 Sedat Simavi Ödülü'nün sahibi olmuştur.

²⁹³ Tosun, “Bir Olgunluk, Ustalık Ürünü Sırrımsın Sırdaşımsın”. Yeni Şafak Kitap Eki, 2010, <https://www.yenisafak.com> (Erişim Tarihi: 07. 06.2019)

²⁹⁴ A. Ömer. Türkeş, “Vakti Geldiğinde...”, Radikal Kitap, 2010, <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019)

²⁹⁵ Mehmet Sadık Medin, “Anne İçin Yazılmış Şiir Tadında Bir Roman”, 2010, <http://www.edebiyatevi.com>, (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019)

“Dua Çiçeği tıpkı Demir Köprü ve Sırrımsın Sırdaşımsın gibi çocukluğun yoğurduğu bir geçmişı merkezine almış bir roman”dır.²⁹⁶

Diğer romanlarda olduğu gibi *Dua Çiçeği* romanında da “anımsamalar ve anımsamalar üzerine yapılan yorumlarla, küçük ayrıntıların yarattığı çağrışımlarla, zaman zaman sarf edilen sözler ve itiraflarla anlatıcının iç dünyasına nüfuz eden şipal, anımsama mekanizmasının çalışmasını çok iyi yakalamış[tır].”²⁹⁷ Bu romanıyla birlikte şipal, yazarlığının karakteristik yansımalarını bütünüyle ortaya koyar.²⁹⁸

²⁹⁶ Ak, “ ‘Kâmuran şipal’den ‘Dua Çiçeği’ ”.

²⁹⁷ Türkeş, “İlk Aşk”, 2018, <http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

²⁹⁸ Türkeş, a.g.y.

3. KÂMURAN ŞİPAL'İN ESERLERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

3.1. Bilinçdışının Keşfine Doğru: Rüyalar

İnsanlık tarihinin oldukça eski bir sorunu olan rüyalar, kadrajını bilinçdışının derinliklerine odaklayan psikanaliz kuram için de oldukça önemli bir araştırma konusu olmuştur. Başta Freud olmak üzere bireyin bilinçdışının²⁹⁹ keşfi açısından rüyalar, hemen her psikanalist için dikkate değer görülmüş ve bu doğrultuda birçok çalışma ortaya konulmuştur. “Freud, rüyayı zihindeki tedirginlikler sonucu ortaya çıkan bir ürün olarak görmüş ve hastalarının nevrozlarını gördükleri rüyaları analiz ederek anlamaya ve iyileştirmeye çalışmıştır. Jung bu anlamda Freud’dan tamamen ayrılır: ona göre, rüya bilinçaltının normal ve yaratıcı bir etkinliğidir. Rüyaların işlevi, çeşitli nedenlerle bozulabilen psikolojik dengeyi yeniden kurmak için, bilinçaltından rüya materyali üretmektir.”³⁰⁰ Jung’un rüya mefhumuna dair düşünceleri dört ilkeyle açıklanmaktadır: “1) Rüya, bilinç halinin bir tavır ya da durumunu tamamlamaya, ya da telafi etmeye yönelir. 2) Rüya, görüldüğü sırada, rüya görenin bilinçaltının gerçek durumunu gösterir. 3) Rüya, bilinçaltından bilince bir mesaj taşır; bir amacı vardır. 4) Rüya, psikolojik kompleksler arasındaki alış verişi gösterir.”³⁰¹

Adler’e göre ise rüyalar; “rüya görenin kişiliğinin bütünlüğünü yansıtır ve problem çözmeye özellikleri taşır. (...) Adler, rüyaların bir amaca yöneldiğini, yalnızca bilinçaltı çatışmalar üzerinde yoğunlaşmakla kalmadığını, aynı zamanda rüya görenin motivasyonlarını, gelecekle ilgili beklentilerini ve kaygılarını da ifade ettiğini düşünmüştür. Adler’e göre rüyalar, rüya görenin kişiliğinin ve yaşama biçiminin yansıması olup, geleceğe yönelik provalar olma niteliği de taşır. Yani rüya

²⁹⁹ **Bilinçdışı**; “bilinçten uzaklaştırılarak bilince itilen yaşantıların bulunduğu” düzeyken **bilinçaltı**; “bilinç düzeyinin altında bulunan ve bilinçli olmayan, ancak kolayca bilinç düzeyine çıkarılabilen malzemelerin bulunduğu” düzeydir. Yani bilinçaltı, aslında önbilinçtir. Buna rağmen bilinçaltı ve bilinçdışı kavramlarını birçok kişi eş anlamlı olarak kullanır. Nitekim tezde kullanılan bazı birbir alıntılarda bilinçdışı mefhumunun bilinçaltı olarak adlandırıldığı görülmektedir. Tezde bu her iki kavramın bu şekilde iç içe geçmiş bir şekilde kullanımı bundan kaynaklanmaktadır. (Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 128)

³⁰⁰ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 323.

³⁰¹ Cebeci, a.g.e., 326-327.

görenin gece gördüğü rüyada, sonraki günün etkinliklerini prova ettiğini söylemek mümkündür.”³⁰²

Birçok toplumun ve dinin mitlerine, yazılı ve sözlü eserlerine hatta kutsal kitaplarına dahi konu olan rüyaların daha çok gelecekte haber verme yönü üzerinde durulur. Geçmişten bugüne yayılan bir etkiyle rüyalar, gerek dünya gerekse Türk edebiyatında verilen edebi eserlerin de ilgi odağı haline gelmiş ve yazarlar eserlerinde rüya pasajlarına yer vermişlerdir. Freud, rüyaların yorumlanmasının bilinçdışının tanınması açısından bir “Kral Yolu” (Via regia) ve psikanalizin en sağlam temeli olduğu tezini savunur.³⁰³ Freud’dan hareketle diyebiliriz ki rüyalar, bilinçdışına dair birçok olgunun bilince ulaşmasının en temel bileşenidir. Bu bağlamda bir yazılı metinde ya da bir anlatıda yer verilen bir rüya, o rüyayı gören bir karakter, kişi ya da kahramanın bilinçdışına dair bilgi vermektedir.

Kâmuran Şipal’in eserlerinde de azımsanmayacak kadar rüya pasajı yer almaktadır. Psikanaliz açısından bu rüyalar değerlendirildiğinde bireylerin bilinçdışına dair birtakım arzu ve isteklerin gün yüzüne çıktığı görülmektedir. Rüyalar üzerinde en kapsamlı çalışmalar Freud kaynaklıdır ve bu nedenle Şipal’in rüya pasajlarını Freud’un rüya yorumlarını temel alarak değerlendirmeye çalıştık.

Şipal’in rüyalara yoğun olarak *Buhûrumeryem* adlı öykü kitabında yer verdiği görülür. Eserde dikkat çeken ve psikanaliz rüya yorumu için zengin bir malzeme sunan rüya, “Yed-i Beyza” adlı öyküde yer almaktadır. Öyküde eşi Fransa’da olduğu için yalnız yaşayan kır saçlı bir adamın, otuzlarındaki bekâr arkadaşıyla cinsellik, evlilik gibi konular üzerine konuşmalarına ve kır saçlı adamın bu yönde zihninde canlanan çağrışımlarla yüklü bilinç dünyasına yer verilir. Öyküde rüyanın verildiği kısım şöyledir:

Bir adam, saçlarında kır, tek başına kaldığı evde, kendini soyunmadan üzerine attığı yatakta arkaüstü uzanırken bir ara dalar gibi oluyor. Ve tuhaf düşler görüyor. Bir kadın yüzünü pek seçemediği bir kadına göğüslerinin, daha doğrusu iki göğsü arasındaki oluşun gittikçe küçüldüğünden ve aşağılara kaydığından yakınıyor. Bir ara bir kahvede buluyor kendini. Dışardan biri girip oradakilere sorular soruyor. Derken birine geliyor sıra ve bu biri sorulan

³⁰² Cebeci, a.g.e., 336.

³⁰³ Freud, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, 58.

sorunun cevabını dışarıda vermek istediğini söylüyor. Soruyu soranla cevabı verecek olan dışarı çıkıyorlar. Arkalarına takılıyor. Bir kaldırımında yürüyor, tam köşeyi dönerken iki arkadaşı görüyor kendisini; arkadaşları onun öyle kar altında yürümesine acıyorlar. Bir başka sahne: Bağlık bir yer. Bir çardak. Yüksek bir merdiven. Merdiven başında bir kalabalık. Merdivenden çıkılması yasaklanmıştır ama çıkıyor. Yukardan bakınca bıçaklar görüyor, aşağıda, bir sürü bıçak, bağ bıçaklarına benziyor. Bıçakların yanında ne olduklarını pek seçemediği bir sürü renkli şeyler. Teker teker bunları alıp merdiven altındaki havuzda yüzdürüyorlar. Bunlardan en sonuncusu bir medüze benziyor ve ayaklarını çekip çekip bırakıyor suda. Derken gösteri sona eriyor ve medüzün bacakları gövdesinden ayrılıyor. Bacaklardan biri el oluyor. Başparmak oluyor. Afişlerdeki el gibi uzanıyor parmaklar. Medüzün öbür ayakları dibe çöküyor, dipteki kumlar içerisine gömülüyor. Bunun üzerine merdivenin basamaklarını daha yukarılara tırmanıyor. Aşağıda eski Romalılardaki gibi bir takızafer. Kendisine bakan yüzü altın yaldızlı, ışıltılı. Birden annesini görüyor kalabalıkta ve burada ne aradığını bilemiyor. Elinden bir bıçak düşüyor aşağı, aşağıdakiler bıçağı ele geçirmek için koşuyorlar. Yukardan bunu yapmamalarını sesleniyor. O anda daha yukarılardan, adeta bir ağacın tepesinden düşen bir başka bıçak. Aşağıdakiler eğilip alıyorlar yerden: Bir balık. Bir genç adam ihanete uğramışlar gibi başını kaldırıp hınçla yukarıya, kendisine bakıyor, adeta öç alır gibi havuzun suyunu hışımla ha bire karıştırıyor. Havuz sanki bir niyet kuyusudur. Bir prizmadan kırılarak gelen güneş ışığı gibi renk renk içi. Yanıp dönüyor, aşağıdakilerin görmeyi diledikleri suratlar beliriyor içinde. Dilek kuyusu. Birden kızıyor, bağırmağa başlıyor merdivenin üzerinde ama niçin kızıp bağırıldığını bilemiyor. Derken medüze benzeyen o yeşil şey çıkıyor yine ortaya. Dayanamayarak merdivenlerden iniyor. Fecr-i bahir, diye söyleniyor kendi kendine. Deminki genç adam (ansızın hep kadın olduklarını fark ediyor oradakilerin) dilek kuyusundakilere. Sonra bunun bir cinayet olacağını söyleyerek vazgeçtiğini bildiriyor. Merdivenlerden iniyor ve hemen önünde, havuz başında çömelen bir kızın arkasına gelip dikiliyor. Sonra kendisi de çömeliyor. Kız önce kızar gibi yapıyor, sonra sesini çıkarmıyor. Yeşil medüzü yakalamak ister gibi parmaklarını ileri doğru uzatıyor. Kaygan, ıslak, yeşil bir medüz. Yumuşak dokunuşlarda sertleşiyor parmakları, kabarıyor, kalınlaşıyor. Kız yüzünü kendisine çeviriyor. Yüzünü yüzüne dayıyor. Birden ince bir bıyık beliriyor kızın yüzünde. İrkiliyor. Dehşetle uyanıyor, ter içinde uyanıyor ve durgun gözlerle tavani seyrediyor.³⁰⁴

Rüyanın görünür içeriğinde kısmi ayrıntılarda beliren cinsellik temi, rüyanın gizil içeriğine oldukça hâkimdir. Rüyanın oluşumundaki etken de eşinden uzakta yalnız yaşayan kır saçlı adamın cinsel ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucu yaşadığı cinsel dürtünün uyku halindeyken uyanmasıdır. Başkişi, bu rüya ile bilinçdışındaki cinsel açıdan birtakım gizil duygu ve ihtiyaçları, bilince ulaştırmış ve bu yolla kısmen doyum sağlamıştır. Rüya yer alan simgeler, oldukça dikkat çekicidir ve

³⁰⁴ Kâmuran Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, 324-325.

rüyanın gizil içeriği, psikanaliz açıdan değerlendirildiğinde az önce ortaya attığımız tezin temellendirilmesi mümkün olacaktır.

Rüyada kahvedeki iki adamın konuşmak için dışarı çıkması ortada iki kişi arasında bir anlaşmanın varlığını ve başkişinin dışarıda karın altında tek başına yürümesi ise bu anlaşmanın dışında tutulduğunun bir göstergesidir.

Diğer bir sahne bağlık bir alanda ve bir çardakta geçmektedir. Burada başkişinin çıkılması yasak olan bir merdivenden çıkması ve yukarıdan aşağı bakınca da birçok bıçak görmesi, psikanaliz açıdan rüya simgeleştirmesine göre şöyle yorumlanabilir: “Merdiven, rampa, hatta basamakları tırmanma eyleminin, vs. cinsel ilişkileri ifade”³⁰⁵ eder, hatta tırmanmanın adım adım ilerleyen heyecana tekabül ettiği de söylenir.³⁰⁶ Erkek cinsel organı, rüyalarda kendine benzer nesnelere simgelenir, “örneğin; değnek, şemsiye, sopa, ağaç vs. gibi. Bunların yanı sıra bir vücudun içine girebilen ve yaralanmalara neden olabilecek nesnelere de; her türlü sivri uçlu silah, bıçak, çakı, kılıç gibi, ya da ateşli silahlar, tüfek, tabanca”³⁰⁷ gibi nesnelere sayılabilir. Rüyada başkişinin merdivene tırmanması cinsel birleşme anında duyulan hazzı simgeler. Fakat merdivene çıkmak yasaktır ve bu, cinsel birleşmenin bir şekilde engellendiği şeklinde yorumlanabilir. Buradaki yasağın yani engelin başkişinin eşiyle arasındaki evlilik bağı olduğu ve başkişinin bilinçdışında eşini aldatma gibi bir düşüncenin bilince rüya yoluyla ulaştığı söylenebilir. Bıçaklar ise merdivenin aşağısında birçok erkeğin olduğu fikrini uyandırır. Ve bıçakların yanında bulunan ve aralarında bir medüzün yani denizanasının bulunduğu renkli nesnelere ki bunların balık olduğu düşünülebilir, havuzda yüzdürülmektedir. Erkek cinsel simgeleri arasında sürüngenler, balıklar ve yılanlar da vardır.³⁰⁸ Bu açıdan bakıldığında yine nesnelere suda yüzdürülmesi cinsellikle ilgili gibi görünmektedir. Medüzün bacaklarını suya daldırıp çıkartması, bacaklarının gövdesinden ayrılarak bunlardan birinin sırayla ele ve bir başparmağa dönüşerek afişlerdeki gibi uzaması, erkeğin cinsel uyarım haliyle ilgilidir. Medüzün diğer ayaklarının kuma gömülmesi ve

³⁰⁵ Sigmund Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, (Çev. A. Can İdemen), Cem Yayınevi, İstanbul, 2014, 89.

³⁰⁶ Freud, a.g.e., 89.

³⁰⁷ Freud, a.g.e., 85.

³⁰⁸ Freud, a.g.e., 86.

başkişinin bunun üzerine merdivenin daha da yukarısına çıkması, cinsel ilişkide duyulan heyecanın zirve noktası olarak yorumlanabilir. Başkişinin bütün bunların üzerine bir de annesini görmesi onu şaşkına çevirir. Cinsel arzuların kol gezdiği bir rüyada annenin varlığı, başkişi tarafından rüyasında bile yadırganmıştır. Fakat bu, başkişinin bilinçdışında oedipus kompleksine dair bir kalıntının bilince çıkması olarak da yorumlanabilir. Başkişinin, elinden merdivenin aşağısındaki insanlara doğru bir bıçak düşmesi ve daha yukarılardan bir ağaçtan daha büyük bir bıçak düşmesi başkişinin aşağıdakilere cinsel bir yönelimde bulunması olarak yorumlanabilir. Aşağıda bir genç adamın, bu olanlardan sonra ihanete uğramış gibi yukarı bakması ve havuzun suyunu karıştırıyor olması, başkişinin kendisinden başka birileriyle bir ilişki içerisine girmesinden duyduğu hoşnutsuzluktan kaynaklanır. Bu rüyayı gören başkişinin hemcinsi olan bu genç adamla bir cinsel iletişim içinde olduğunu akla getirmektedir. Başkişinin merdivenden inerken aşağıdakilerin hepsinin kadın olduğunu fark etmesi ve genç adamın dilek kuyusunu elde etmek adına başkişiyi öldürmeyi dilemesi, başkişinin cinsel yöneliminin karşı cinse yöneldiğini ve bu yüzden kıskançlık duygusuna kapılan genç adamın bundan rahatsızlık duyması olarak yorumlanabilir. Rüyanın sonuna doğru yeşil kaygan medüzün tekrar ortaya çıktığı esnada yine cinsel birleşmeyi simgeleyen merdiven ve buradan iniş sahnesi gerçekleşir ki bunun ardından başkişi, aşağıdakilerin hepsinin kadın olduğunu anlar. Havuz başında çömelen kızla başkişi arasında bir cinsel birleşme gerçekleştiği anlaşılır ve ardından kızın yüzünü başkişiye dönmesiyle kızın yüzünde ince bir bıyık belirir.

Rüyanın son sahnesinin gerçekleşmesiyle birlikte rüyanın gizil içeriği tamamen gün yüzüne çıkar. Başkişi, bilinçdışında cinsel ihtiyaçlarını karşılama arzusu taşımaktadır; fakat bu arzu, evli olmasından dolayı yasak ve engellere takılmaktadır. Rüyanın tüm simgelerinin altında yatan gizil anlamlar dikkate alındığında şöyle bir yorum ortaya çıkmaktadır: Başkişi, cinsel arzularını karşılamak isteyen ve bu uğurda cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir biseksüeldir. Rüyada merdivenin aşağısındaki topluluğun erkekler sanılırken birden kadına dönüşmesi, genç adamın ihanete uğramış gibi başkişiye kızgın olması, bazı medüzlerin yani denizanalarının çift cinsiyetli olması ve öyküde medüze yer verilmesi, son olarak rüyanın sonunda başkişinin cinsel birliktelik yaşadığı kızın yüzünde ince bir bıyık

belirmesi rastlantısal değildir. Bu olguların tümü, öyküde bütüne yayılan bir biseksüalitenin varlığına dair yorumu kanıtlar niteliktedir. Bu rüya, Freud'un da belirttiği gibi “çatışma halindeki dürtülerin etkisiyle ortaya” çıkmış³⁰⁹ ve bireyin bilinçdışına dair birçok çelişkiyi ortaya koymuştur.

Kâmuran Şipal, *Buhûrumeryem*'de yer alan “Saflarınızı Sıklaştırınız!” adlı öyküde iki rüya pasajına yer vermiştir. Öyküde yalnız yaşayan bir adamın gün içerisinde arkadaşlarıyla kahvede, misafirlikte, sinemada yaşadıkları, gece evine dönüşü anlatılır. Öyküde yer verilen ilk rüya şöyledir:

Ve geceleyin düş görüyor biri. Uzun bir koridor. Sağında ve solunda bir daire kapısı. Bir merdiven sahanlığına benziyor koridor. Karşılıklı kapılar arasında ince uzun uzanıyor. Kapalı kapılar arkasına dikilen iki kişi. Her kapı arkasında biri; gözlerini gözetleme penceresine dayamış, pencereyi bir silah gibi kullanıyor adeta, onu sağa sola yöneltiyor. Tıpkı bir periskop gibi gözetleme penceresini eliyle sağa sola oynatıyor. Gözetleme penceresini sağa sola oynatarak birbirlerine göre ve birbirlerini karşılıklı gözetliyor iki kişi. Biri bir düş görüyor ve kapı arkasında dikiliyor ve karşı dairenin kapısının arkasında dikilen ve kendini gözetleyen birini gözetliyor. Tıpkı bir göz biçiminde olduğunu fark ediyor pencerenin. Daha doğrusu sivri bir dar açığa benziyor. Bir yay, iki bacağı birbirine bağlıyor açının. Etlı tombul bacaklar. Gözetleme pencereleri birbirini gözetliyor. Sağa sola, ileri geri kayıyorlar kendiliklerinden. Biri bir düş görüyor ve düşünde terliyor.³¹⁰

Öyküdeki bu ilk rüya, fazla gizil bir içeriğe sahip değildir ve birkaç simgenin açılımıyla rüyanın yorumuna kolayca ulaşılmaktadır. Bu rüyada da cinsellik teması öne çıkmaktadır. Rüyada bir koridorun her iki ucunda kapalı kapılar arkasında birbirlerini gözetleme pencerelerinden gözetleyen iki kişi vardır. Bu iki kişi bu gözetleme pencerelerini silah ve periskop gibi nesnelere sağa sola sallayarak birbirlerine çevirerek gözetleme eylemini gerçekleştirirler. Psikanaliz rüya simgeciliğine göre; kapı, pencere gibi “odanın giriş ve çıkışlarının vücudun girişlerini, çukurlarını temsil” ettiği söylenir³¹¹ ve bunlar kadın cinsel organını simgesi olarak kabul edilir. Daha önce değindiğimiz gibi erkek cinsel organı, rüyalarda kendine benzer nesnelere temsil edilmektedir ve rüyadaki silah ve periskop buna karşılık gelmektedir. Rüyanın devamında pencerenin bir göz biçiminde olduğu hatta sivri bir açığa benzer olduğu anlaşılır ve bunun için iki

³⁰⁹ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 292.

³¹⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 346.

³¹¹ Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, 88.

tombul bacağı birbirine bağlayan bir yay vurgusu yapılır. Burada yine kadın cinsel organından söz edildiğine dair bir yoruma ulaşılmaktadır. Rüya bir bütün olarak değerlendirildiğinde rüyanın gizil içeriği şöyle yorumlanabilir; rüya iki kişi arasında gerçekleşen cinsel bir birlikteliğin simgesel anlatımıdır. Öyküdeki diğer rüya pasajı ise şöyledir:

Bir düş. Bekâr bir adam. Kocaman bir oda. Bir kadın. Dolgun kalçaları var. Kadını kucaklıyor, boynuna sarılıyor, akçıl gerdanlarında gezdiriyor dudaklarını. Sonra saçlarında, sonra yüzünde. İlk uyarılar. İlk uyarılmalar. Hazlar, buğulu bir esriklikten içerlere kayış. Derken kapı vuruluyor. Genç bir kız giriyor içeri. Kadını bırakıp kızını kucaklıyor bu kez. Öncekinden de büyük bir haz dalgası, bir tüy gibi onu havaya kaldırıyor. Birden bir çocukluk arkadaşı olduğunu fark ediyor kızın. Hazlar, uyarılmalar. Bunca yıl sonra. Güçleniyor, dudakları düşsü vücudun dört bir yanında dolaşiyor. Derken kızın annesi sesleniyor ordan. Kızın kocası. Evet, kızın bir kocası var. Saklanmak gerekiyor. Son bir haz dalgası çarçabuk geçip gidiyor üzerinden. Saklanmak gerekiyor. Kocasının çok kıskanç olduğunu söylüyor kız. Odanın medrese pencerelerini anımsatan derin pencerelerinden birine girip oturuyor, bacaklarını içeri çekiyor. Ayakkabılarının bağlarına iliştiriyor gözü: Bağlar çözüktü. Bağlamaya çalışıyor. Beceremiyor. Uğraşılıyor. Beceremiyor. Korkular. Bir türlü bağlanmayan bağlar. Başını dizlerinin arasında bekliyor. Uzayan, esneyen ve sündükçe sünen bir bekleyiş. Korku. Ayakkabı bağlarının bir türlü bağlanamayışı. Ve uyanış. Terli ve ıslak bir vücut. Elini apış arasında gezdiriyor. Ter. Boşanmadan kalmış bir sıvını yapışkan ıslaklığı. Son anda kurtuluş. Son anda yıkılış. Islak apış arasında gezinen eller. ³¹²

Bu rüya, fazla gizil bir içeriğe sahip değildir ve görünür içeriğinin yorumlanmasıyla hemen anlaşılabilir. Yalnız yaşayan bekâr adam, düşünde öncelikle bir kadınla cinsel bir birliktelik yaşar, ardından kapının çalınmasıyla içeri giren çocukluk arkadaşıyla sevişmeye başlar. Bu sevişme, kızın annesinin seslenmesi ve kızın bir kocasının olduğunu farkına varılmasıyla son bulur. Başkişinin rüyasında çocukluk arkadaşıyla seviştiğini görmesi ve bunun anne engeline takılması, başkişinin çocukluğunda bu kızla birtakım cinsel deneyimler yaşadığı ve bunun kızın annesi tarafından engellendiği gibi bir yorumu düşündürmektedir. Burada başkişinin cinsel arzularının çocukluk arkadaşına yönelmesi, arzusunun rüyalarda geçmişi “hatta kayıpları, en eski hayalleri” aradığı³¹³ varsayımını doğrular niteliktedir. Kızın bir kocasının olduğunu anlaşılması ise başkişi ve kız arasındaki engele yani kızın şu an evli olduğuna tekabül eder. Son olarak başkişinin medrese

³¹² Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 350.

³¹³ *Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, 72.

penceresini anımsatan bir pencereye oturarak ayakkabı bağlarını bir türlü bağlayamaması, şöyle yorumlanabilir: Öykünün geneline bakılınca başkişi dindar bir kişiliğe sahiptir ve göz zinasından bile sakınmaktadır. Pencerenin medrese penceresine benzemesi onun dindar yönünün vurgulanmasıdır ayrıca pencerenin kadın cinsel organını simgelediği unutulmamalıdır. Başkişinin bu pencerede otururken bir türlü ayakkabı bağlarını bağlayamaması, onun dinî kuralları ve bilinçdışında yatan cinsel arzuları arasında kalmışlığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Freud'un rüyaların en "temel işlevinin arzu doyurulması olduğu"³¹⁴ tezini de hatırlatarak diyebiliriz ki "Saflarınızı Sıklaştırınız!" öyküsündeki bu her iki rüya vasıtasıyla başkişinin bilinçdışında bastırılmış cinsel arzuları, bilince çıkararak tatmine ulaşmıştır. Cinsel bir hayatı olamayan başkişinin bu yöndeki ihtiyaçlarının rüyalarda karşılanmasıyla ve başkişinin ikinci rüyadan uyanmasıyla birlikte cinsel bir boşalma da sağlanmaktadır. "Cinsel dürtülerin karakteristikliğinin bir sonucu olarak rüyadaki tatmin, açlık ve susuzluğunu aksine, istemsiz bir boşalma ile gerçek bir tatmine dönüşebilir"³¹⁵ diyen Freud'un kastettiği de tam olarak budur. İslam inancında Freud'un bu tarz yorumlarının aksine cinsel içerikli rüyalar üzerine soru bile sorulmamaktadır. "[K]işi eğer cinsel içerikli bir rüya görüyorsa ve daha sonra bir boşalma yaşıyorsa buna yorum yapılmamaktadır. Çünkü rüyaya 'şeytan karıştığına' ve insana şeytanın görüldüğüne inanılır."³¹⁶

Bireyin bilinçdışına dair ipuçları veren diğer bir rüya pasajına da yine *Bûhurumeryem* öykü kitabında rastlanmaktadır. Rüya, "Sâlihın Devesi" adlı öyküde yer alır. Öykü, uzaklarda olduğu için karısıyla ayrı yaşayan bir adamın, kahvede herkesten bağımsız olarak din kurallarını içeren bir kitabı okurken cinsel açıdan yaşadığı birtakım gelgitler üzerine kuruludur. Öyküde yer verilen rüya pasajı şöyledir:

Parmakları kitapta kaldığı yeri arayıp bulmaya kalmadan anımsamaların ağı serpiliyor üzerine. "Pecere-i dehr-i mercan." Kopuk bir tül parçası. Gece görülmüş düştün bir dilim. Ve daha başka tül parçaları; aralıklarda

³¹⁴ *Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, 72.

³¹⁵ Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, 62.

³¹⁶ *Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, 111.

anımsamalar: Bulanık, buğulu. Pencere bir kahve fincanıdır, öyle olduğu aranıp bulunmuştur düşsel sözcüklerde. Ve “dehr”, dünya. Bir mercan kahve fincanı penceresinden dünyaya bakış. Sonra bir kadeh. Bir kadın ayakkabısına benziyor. Üzerinde çeşmibülbüllerdeki gibi ince ve kıvrak yollar. Birine armağan olarak alınmış bir kadeh, zarif bir hanım iskarpini. Ve sonra... Anımsamak istemiyor, anımsatılıyor, gittikçe daha açık seçik, gittikçe daha diri gözler önüne getirilip konuyor. Bir kayak? Benzemiyor değil. Bir araba? Belki. İçerisinde uzanmış yatan bir kadın. Birden kendi eşi olduğunu görüyor kadının. Ve kadın bir başka kadına soruyor: “Bundan sonra böyle mi olacak?” Sorunun yöneltildiği kadın, yüzü seçilemiyor pek, mahzun ve sevecen cevaplıyor: “Aldırmayın o kadar!” Sonra, “Neden yapmayacaktınız sanki!” diyor çıkışır gibi; “Ey Floransa geceleri, siz ne kadar sıcak ve ne kadar muhabbet dolusunuz. Tıpkı bir baba gibi seviyorum sizi, tıpkı bir baba gibi dersiniz, tamam” diyor. “O zaman sizin için daha kolay olur” diye ekliyor. Bir başka sahne: Bir kayak? Benzemiyor değil; hafifçe sağa sola kımıldıyor, sallanıp oynuyor yerinde. Giden bir araba? Belki. Bu kez kendisi eşinin yanına uzanmış, eşiyile yekvücut olmuş yatıyor. Ve terliyor ve daha sıkıca kucaklıyor eşini. Ansızın dışarıdan bir çanta getirip uzatıyorlar. Eşinin çantası. Bir başka yerde bir başkasıyla beraberken unutulmuş bir çanta. Bir kıskançlık duygusu tomurcuklanıyor, filizlenip başkaldırıyor içinde. Bir diğer sahne: Eşi bir başkasının eşidir; bir başkasının eşi olan kendi eşiyile yatmak üzere bir salonda bulunuyor. Salonun sahipleri, belki de bir otel buldukları yer, böyle bir şeyin kendi salonlarında olamayacağını bildiriyorlar. Eşi kızıyor. Çantasını açıp içinden bir sürü kâğıt çıkarıyor, hırslından parça parça edip oracıkta bir masa üzerinde duran sigara tablasına yığıyor bunları. Ama kâğıtların içindeki bir kağıdı bir türlü yırtıp atamıyor. Hırslandıkça hırslanıyor. Ah, kocama bir haber verebilsem, diyor. Kocama bir haber verebilsem! Kendisini bir başkasıyla yatmaktan alıkoydukları için kocasına haber vermekle adamları korkutuyor. Ah bir kocama haber verebilsem!³¹⁷

Rüyanın ilk sahnesinde bir mercan kahve fincanı penceresinden dünyaya bakmaktan söz edilir. Burada bir kahve falına bakılmış gibi bir izlenim uyanmakla birlikte pencerenin, kadın cinsel organını simgelediği unutulmamalıdır. Sonra üzerinde çeşmibülbüllerdeki ince ve kıvrak yollar olan bir kadın ayakkabısına benzeyen hediye alınmış bir kadehten söz edilir. Bir kayak ya da araba mı olduğu tam olarak tanımlanamayan bir yerde başkişi, eşini uzanırken görmüştür. Geminin kadının cinsel organını temsil ettiği düşünüldüğünde kayak da aynı yorumlamaya tabi tutulabilir. Başkişinin karısının başka bir kadına “Bundan sonra böyle mi olacak?” diye sorması, başkişinin bilinçdışında eşiyile ayrı yerlerde kalma zorunluluğunun böyle devam edip etmeyeceği kaygılarının bilince çıkışı olarak yorumlanabilir. Diğer bir kadının ise “ ‘Aldırmayın o kadar!’, ‘Neden yapmayacaktınız sanki!’, ‘Ey

³¹⁷ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 359-360.

Floransa geceleri, siz ne kadar sıcak ve ne kadar muhabbet dolusunuz. Tıpkı bir baba gibi seviyorum sizi, tıpkı bir baba gibi dersiniz, tamam” diyerek üstüne“O zaman sizin için daha kolay olur” demesi de şöyle yorumlanabilir: Başkışının muhtemelen başka bir ülkede bulunan eşiyle ayrı yaşıyor olması, başkışının bilinçdışında eşinin onu aldatacağına dair korkuların varlığı gibi yorumlanabilir. Rüyanın bu sahnesine kadın ve cinselliği simgeleyen pencere, kayık, ayakkabı, kadeh ve kırmızıya benzerliğiyle mercan rengi gibi kullanımların ardından karısının rüyaya girmesi ve bir kadın tarafından baştan çıkartılıyormuş gibi bir izlenim uyandırılması, bu yorumu destekler gibidir.

Rüyanın diğer sahnesinde az önceki yorumların desteklendiği görülmektedir. Başkışı, kayığa benzer seyahat halindeki bir arabada eşiyle sevişmektedir ve birden eşinin bir başkasıyla beraberken unuttuğu bir çanta uzatılır ve bunun üzerine başkışı, kıskançlık duygusuna kapılır. Rüyanın bu sahnesi, apaçık başkışının bilinçdışında yatan eşi tarafından aldatılma korkusunun bilince yansımış şeklidir. Diğer bir sahnede ise başkışı, eşini bir başkasının eşi olarak görmekte ve onunla yatmak üzere bulunduğu salonda kendilerine böyle bir durum için izin verilmemektedir. Bu, yine başkışının aldatılma korkusundan ileri gelmekte ve bu da başkışının bilinçdışının böyle bir durumun bir otelde mi yoksa herhangi bir mekânda mı gerçekleşeceğiyle meşgul olduğunu göstermektedir. Başkışı, eşini bir kadın olarak başka bir ülkede yalnız bırakmakla bir nevi eşine bir koca olarak sahip çıkmamış ve eşinin kendisini aldatmasına zemin hazırlamıştır. Rüyada kocasını aldatmasına engel olanları kocasına şikâyet etme gibi bir durumdan söz edilmesi, başkışının karısını yalnız bırakarak ona böyle bir hak tanımış olmasının onun bilinçdışında yer edindiğinin göstergesidir. Bu rüyanın görülmesinin altında yatan etmen, başkışının uzaklardaki karısının kendisini aldatma korkusunun yanı sıra kendisinin de cinsel yöndeki arzularını tatmin arayışıyla ilgilidir.

Şipal’in eserlerinde bir rüya pasajına da *Büyük Yolculuk* adlı öykü kitabında yer alan “Gülümsedi Az” adlı öyküde yer verilmiştir. Öyküde sürekli korkulu düşler gören yalnız yaşayan karamsar bir adamın gece gördüğü güzel bir düşün ve güneşli bir güne uyanmanın verdiği mutlulukla bir Ramazan günü evde, kahvede ve çoğunlukla sokaklarda karşılaştığı her olaya ve olguya az bir gülümsemeyle tepki

vermesi anlatılır. Başkişi, sürekli huzursuz uykuların ve korkulu düşlerin, karabasanların ağında gezinmekte olan umutsuz ve mutsuz biridir. Fakat bir sabah gördüğü güzel bir düşün esrikliğiyle uyanır ve bu, onu mutlu kılar. Öyküde yer verilen rüya pasajı aynen şöyledir:

Umulmadık bir memnurluk, bütün gece içinde kök salıp tomurcuklanmış, şimdi nadide bir çiçek gibi olağanüstü bir güzellik ve görkemle açivermişti. Bir an, çok kısa bir an bu memnurluğunun nedenini, azıcık açılıp kapanan kapı aralığında ele geçirir gibi oldu. Bir düş gördüğünü, daha doğrusu gördüğü düşün belli bir yerini anımsadı: Bir kadınla el ele tutuşmuştu. Ve derken geniş bir odada –başkaları da vardı- kollarını kadının boynuna dolamıştı. Düşün daha başka sahnelerini de anımsamak istediye de bir türlü olmadı. Ama seziyordu, birbirinden güzel sahnelerle sürüp gitmiş bir düşü. Geride böyle bir rahatlık, hafiflik, boşluk duygusu bırakan bir düşü son zamanlarda görmemişti pek. Birbirinden tatsız kokulu düşlerdi hep: Yangınlar, kovalamalar, gırtlaklanmalar ve karabasanlar, karakoncoloslar.³¹⁸

Bu rüyanın da bundan önce incelediğimiz rüyalar gibi bir cinsel ihtiyacın karşılanma isteği üzerine dayalı olduğu aşikârdır. Başkişi, yalnızdır, bir kadının ve çocukların içinde yaşadığı bir ailenin özlemiyle tutuşmaktadır. Öyküde her ne kadar başkişinin cinsel bir yalnızlık içerisinde olduğunun vurgusu bulunmasa da başkişi bu açıdan da yalnızdır. Bu tarz ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Gördüğü rüya, onun tatmin edemediği duyguyu bir nebze karşılamış gibidir. Rüyada dikkat çeken husus ise cinsel bir doyumun hatırlanmasından çok bir kadınla el ele tutuşma ve sarılma gibi sahnelerin hatırlanmasıdır. Bu da başkişinin tatmin etmek istediği cinsel bir ihtiyaçtan daha çok yalnızlığını paylaşabileceği bir eşin varlığına duyduğu özlem olarak yorumlanabilir. “[R]üyaların tatmin olanağı olamayan arzuların tatmin edilmesi üzerine kurulu olduğu”³¹⁹ tezine dayanarak başkişinin bu rüyanın, ardından ulaştığı tatmin ile hayata biraz daha ılımlı baktığı söylenebilir.

Görüldüğü üzere şimdiye kadar irdelediğimiz rüyalar, tematik olarak tatmin edilememiş cinsel arzuların ve yönelimlerin bir şekilde tezahürü şeklindedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki rüya mefhumu aracılığıyla tatmin bulamamış arzular, tatmine ulaşmıştır. Yani id’in istekleri kimseye zarar vermeksizin, beden pasif durumdayken

³¹⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 237.

³¹⁹ Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, 60.

tatmin edilmiş; böylece birikmiş olan enerji harcanarak³²⁰ ruhsal yapının dengesi korunmuştur.

Bir rüya pasajı da Şipal'in *Demir Köprü* adlı romanında yer almaktadır. Romanda annesinin ölümü üzerine doğup büyüdüğü şehre giden bir adamın yaptığı uçak yolculuğu boyunca özellikle ana-oğul ilişkisi bağlamında çocukluk yaşantısına dair anıların zihninde canlandırması konu edilir. Romanda başkişinin çocukluk yıllarına dair unutamadığı bir anısı, annesinin geçim sıkıntısından dolayı dikiş dikmesi üzerine başkişinin sürekli bakmak zorunda bırakıldığı küçük kardeşinin ölmesidir. Kardeşinin yokluğunu bir türlü kabullenemeyen başkişiyi, annesi kardeşinin bundan sonra meleklerle kalacağını, gökyüzünden yıldızların arasından kendilerini seyrettiğini ve "İleride bir gün. Bir gece gökyüzünden bir salıncak sarkıtılır bize. Biner, gideriz." diyerek teselli eder. Bunun üzerine çocuk, bir salıncığın gelip annesiyle onu kardeşine götüreceği anı beklemeye koyulur. Çocuk, bu bekleyişi, bir saplantı haline getirerek o dönemki yaşamının bir parçası haline getirir. Artık rüyaları ve hayalleri bu düşüncenin ağında gezinmektedir:

Gece olunca, annemin söylediklerine inanmış gibi gözlerim açık bekliyorum. Uyumamak için zorluyorum kendimi. Gökyüzünde annemin hep gösterdiği yere bakıyorum. Bir ara baktığım yerden bana doğru bir yıldız kayıyor. Çok yakınlarıma kadar gelip kayboluyor sonra. Ardından bir yıldız daha. Bir yıldız yağmuru gökten. Korkuyor, heyecanlanıyorum. Derken yıldız yağmuru arasından bir salıncak ışıl ışıl havada süzülerek iniyor aşağı. Anneme seslenmek istiyorum: "Anne! Anne! İniyor salıncak, iniyor!" Ama sesimi duyuramıyorum bir türlü. Annem uyuyor, işitmiyor beni. Salıncak geldiği gibi yavaş yavaş uzaklaşıyor yine. Arkasından koşup yakalamak istiyor, ama yerimden kıvıldayamıyorum. Ağlamaya başlıyorum derken. Sarsıla sarsıla ağlıyorum. Çok uzaktan annemin sesi geliyor kulağıma. "Aç gözlerini," diyor ses. "Aç gözlerini, uyan!"³²¹

Bu rüya pasajı, Şipal'in eserlerinde şimdiye kadar yorumladığımız rüya pasajlarından tema ve içerik olarak oldukça farklıdır. Bu defa rüyayı gören diğer yetişkinlerin aksine küçük bir çocuktur. Rüya, Freud'un "çocuksu rüyalar" diye tabir ettiği rüya kategorisine girmektedir. Bu tarz rüyaları anlamak için ne analize ne yönteme ne de çocuğun sorgulanmasına ihtiyaç vardır. Yalnızca çocuğun yaşamına

³²⁰ Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, 17.

³²¹ Şipal, *Demir Köprü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, 26.

dair bilgiler, rüyanın yorumlanması için yeterlidir,³²² diyen Freud, çocuksu rüyalar için şöyle der: “Aslında çocuksu diye nitelendirdiğimiz rüyalar gün içinde pişmanlıktan, üzüntüden, bir isteğin tatmin olamamasından oluşan olaylara gösterilen tepkidir. Kısaca rüya bu arzunun örtülü değil direkt gerçekleşmesinin” sonucudur.³²³

Freud’un bu tespitleri dikkate alındığında çocukta derin bir buhrana neden olan kardeşinin ölümünden sonra annesinin ve kendisinin kardeşine kavuşmasının tek yolu olarak gördüğü gökten bir salıncağın sarkıtılması fikri, çocuğun muhayyilesini sürekli meşgul etmektedir. Bu durum çocuğun rüyalarında sürekli salıncağın aşağı sarkıtıldığını görmesine neden olur. Çocuğun bu rüyaları görmesi, kardeşine olan kavuşma arzusundan ileri gelmektedir:

Gözlerimi gökyüzünden ayırmamaya çalışıyor, salıncağı bekliyorum hep. Her akşam iskarpinlerimi aşağıdan dama çıkarıyor, tahtın altına saklıyorum. Her sabah soruyorum anneme: “Salıncak bu gece inmedi mi?” Annem, “Hayır,” diyor. “Ama kardeşin yukardan göz kırptı bize. Çok iyiymiş, kendisini hiç merak etmemeliymişiz. Ağabeyim güzel güzel derslerine çalışsın, okulunu bitirsin diyor. Geceleri uyumayıp salıncak beklemesin diyor ayrıca. Çünkü böyle bir şey gereksizmiş. Zaten hep bizimle berabermiş kendisi. Bizi uykumuzda salıncakla alıp gökyüzüne çıkarıyor, sonra yine getirip yatağımıza bırakıyormuş. Ama bizim bundan hiç haberimiz olmuyormuş.” – “Ama benim haberim oluyor,” diye karşılık verip anneme geceleri gördüğüm düşleri anlatıyorum. Sık sık düş görüyorum. Sık sık salıncaklar iniyor düşümde; annemle içine biniyor, yıldızlara doğru yol alıyoruz. Sabah uyanınca kendimi her seferinde yine yatakta buluyorum. Her seferinde annemi arıyor gözlerim. Bir sabah uyandığımda yanımda bulamayacağımdan korkuyor, akşamları uyumadan önce anneme sımsıkı sarılıyorum. Sımsıkı.³²⁴

Çocuksu rüya diyebileceğimiz bir rüya pasajı da Şipal’in *Köpek İstasyonu* kitabına adını veren öyküsünde yer alır. Öykü, kayınvalidesinin müdahalelerinden dolayı iki aydır eşinden ayrı yaşayan bir adamın kızını alıp gezdirdiği cumartesilerden birinde kızıyla birlikte yanlış trene binerek yanlışlıkla Köpek İstasyonu’na varışları, geldikleri trenle gerisingeri dönüşleri ve bu sırada baba-kız arasında güçlenen sevgi bağının etkisiyle babanın tekrar eve dönme kararı üzerine kuruludur. Daha önceki buluşmalarında da kızını hayvanat bahçesine götüren baba, yine götürmek istemiş ve kızı bu fikre pek sıcak bakmamıştır. Çünkü hayvanat

³²² Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, 54.

³²³ Freud, *Psikanalize Giriş Rüya*, 55.

³²⁴ Şipal, *Demir Köprü*, 27.

bahçesinde gördüğü aslan, rüyasında minik bir yavru kuşu yemiştir. Küçük kızın önceki gün hayvanat bahçesinde gördüğü aslanla ilgili olan bu rüyanın görülme nedeni, küçük kızın, heybetli ve zaman zaman ürkünç bir görüntüye sahip olan aslana karşı duyduğu korkuyla ilgilidir:

“Hayvanat bahçesinden dönmüştük ya, ben o gece uyudum. Ormanlık bir yere geldim. Baktım bir aslan. Ama kocaman. Sürüne sürüne yaklaştı. Oracıkta küçük bir ağaç vardı. Dallarından birine sarı, ama sapsarı bir kuş konmuştu. Cık cık ötüyordu. Seninle hayvanat bahçesinde görmüştük ya, o kuşlara benziyordu... Ben ‘Uç kuşum, uç! dedim. İlk uçmadı, sonra bir daha söyledim, bir daha söyledim, o zaman uçtu. Ama aslan hemen atıldı üzerine, kuşu pençesiyle yakaladı, kötü kalpli, çok fena bir aslandı! Görünce çok, ama çok korktum ben, hemen bir ağacın arkasına saklandım! Sonra aslan kırmızı dilini çıkardı; uzun, ama upuzun bir dili vardı. Minik kuşu diliyle alıp ağzına attı. Aslanın kırmızı dilinin üzerinde zıp zıp zıpladı kuş, çırpındı, açıp açıp kapadı kanatlarını ama bir türlü kendini kurtaramadı. Sarı bir kuştı, ama sapsarı. Sonra da uyandım... Uyanmadan bir adam geldi yanıma. Bana dedi ki: ‘Peki sen neden uç kuşum uç dmedin?’ Ben de dedim ki: ‘Uç kuşum, uç!’ dedim ama uçmadı ne yapayım... O zaman adam saçlarımı okşadı ben de uyandım.”³²⁵

Sonuç olarak Şipal’in başta *Bûhurumeryem* öykü kitabı olmak üzere eserlerindeki rüya pasajlarının bireyin bilinçdışının bilince çıkmasında işlevsel bir rol üstlendiği görülmektedir. Teker teker yorumlanan bu rüyalar, barındırdıkları ortak tema, kullanılan ortak sansür mekanizmaları göz önünde bulundurulduğunda, eserlerde yer alan kişilerin cinsel açıdan bir tatmin arayışı içinde oldukları görülür. “Freud’un her düşün bir istek doyurmayı temsil ettiği biçimindeki görüşü, düş kuramının temelidir”³²⁶ ve yorumlanan rüyalar da bize bu tespitin ne kadar yerinde olduğunu kanıtlamıştır. Freud’un düş kuramını baz aldığımız bu başlıkta dikkat çeken birkaç unsuru paylaşmakta yarar vardır: Öncelikle Freud’un rüya kuramı, neredeyse tüm rüyalar için cinsellik ağırlıklı bir yorumu gerekli kılar ki bu her rüyanın yorumlanması açısından pek de sağlıklı olmayacağı gibi düşünceleri doğurmaktadır. Fakat Şipal’in eserlerinde yer alan rüya pasajları, başta tema ve simgeleştirme sansür mekanizması olmak üzere Freud’un rüya kuramıyla birebir örtüşmektedir.

³²⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, s. 395.

³²⁶ *Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, 15.

Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı kitabında modern sanatçıların Freud, Jung etkisinde kalarak psikanalist öğretiyi eserlerine uyguladıklarını dile getirmektedir.³²⁷ Moran'ın bu tespitini de dikkate alırsak özellikle psikoloji ve psikanalize dair birçok kitabı Türkçeye çevirmiş Kâmuran Şipal'in de böyle bir etki altında eser vermesi çok tabii bir durumdur.

3.2. Cinsiyet Karmaşası

Her birey ya dişil ya da eril özelliklerden birine sahip olarak dünyaya gelmektedir. Bu özellikler, cinsiyet kavramıyla karşılanmaktadır. Cinsiyet kavramı, Türk Dil Kurumu'na ait sözlükte “[b]ireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks”³²⁸ olarak ifade edilir. Bu gibi farklı kelimelerle karşılanan kavrama, cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda da farklı anlamların yüklenmesi, birçok güçlük doğurmuştur. Batı'da ve bizde farklı kavramların benzer anlamlar yüklenerek kullanılması dikkat çekmektedir. Örneğin; cinsiyet kavramı, Batı'da “sex” kavramıyla karşılanmakta ve bireyin hem biyolojik durumunu hem de anatomik özelliklerini ifade etmektedir.³²⁹ Bizde ise kavram, “cinsiyet özelliğinden çok cinsellik, cinsel aktivite ve cinsel ilişki anlamında kullanılmaktadır.”³³⁰ “Cinsiyet”i “sex” kavramıyla ifade eden Ann Oakley'in sosyolojiye kazandırdığı “gender” kavramı, “sosyal ve kültürel rollerin temsilini” ifade etmektedir. Bizde bu konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacıların da bu kavramların kullanımı üzerinde mutabık olmadıkları görülmektedir.³³¹

Her bireyden, taşıdığı dişil ya da eril özelliklere göre toplumsal cinsiyet rolünü üstlenmesi beklenir. Birey, toplumsal cinsiyetin gerektirdiği gibi dişil ya da eril bir surete bürünmelidir. Fakat, bazen gerek biyolojik gerekse de ruhsal gerek yaşantısal durumlardan dolayı birey, toplumsal cinsiyet normlarına aykırı düşer ve farklı cinsel eğilimlere yönelir. Freud, farklı cinsel eğilim gösteren bireylerin

³²⁷ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 140.

³²⁸ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 30.12.2018)

³²⁹ Erhan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği(Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2009, C.19, 2, 210.

³³⁰ Ersoy, a.g.y, 211.

³³¹ Ersoy, a.g.y., 210.

Cinsiyet ve Psikanaliz adlı eserinde “dönükler” kavramıyla adlandırıldığını vurgulamaktadır. Çalışmamızda “dönük” kavramı yerine “farklı cinsel eğilim gösteren bireyler” kullanımının daha uygun düşeceği kanısındayız. Freud, eserinde psikanalizin perspektifinden bu bireyler için şu ifadeleri kullanır:

Psikanaliz, dönükleri, yaratılış bakımından büsbütün farklı kimseler olarak görerek, öteki insanlardan kesin olarak ayırmaya, kesin olarak karşı durur, Tam anlamıyla cinsel olan uyarımlardan başka uyarımları da incelemek yoluyla, psikanaliz, bütün insanların homoseksüel nesne seçimi yapabileceklerini ve bu seçimi bilinçdışında yapmakta olduklarını ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de, aynı cinsten kimselere karşı duyulan erotik ilginin bir faktör olarak normal psişik hayatta küçümsenmeyecek bir rol oynadığını ve hastalıklar söz konusu olunca, bu ilgilerin etkileyici faktör olarak, öteki, cinsten kimselere karşı duyulan ilgilerden daha önemli bir rol oynadıklarını ileri sürebiliriz. Psikanalize göre, cinsi göz önünde tutulmaksızın nesnenin seçilmesi ve hem dişi, hem de erkek nesnelere eşit biçimde bağlanabilmek (çocuklukta ve ilkel insanda gördüğümüz gibi) en ilkel ve temel durumdur ve ancak, şu ya da bu yönde kısıtlanması dolayısıyla normal ya da dönüklük haline girmiştir. Psikanaliz açısından, erkeğin sadece kadına karşı ilgi duyması da açıklanması gereken bir olaydır ve bu alay kimyasal çekim kavramı ile açıklanabilecek açık bir olay değildir. Son ve kesin cinsel davranış, ancak ergenlikten sonra belirlenir. Bu davranışın belirlenmesi bir kısmı doğuştanlık, bir kısmı da sonradan edinilmişlik niteliği taşıyan ve henüz gözlemi yapılmamış faktörlerin sonucudur. Bu faktörlerden bazısının, çok önemli bir rol oynayarak sonuç üzerinde etkili olması mümkündür. Ama insanların görünürdeki cinsel davranışının çeşitliği, belirleyici faktörlerin ne kadar çeşitli olduğunu açığa vurmaktadır. Dönüklerin arkaik bir bünyenin ve ilkel psişik mekanizmanın etkisinde oldukları söylenebilir.³³²

Gerek toplum gerek din kurumları tarafından tecrîd edilen bu bireyler, cinsel yönelimlerine göre birtakım adlarla anılmaktadır. Bu bağlamda “temel cinsel, duygusal, fiziksel ve sosyal ilgisi haz arayışı kendi cinsine yönelik”³³³ olanlar “eşcinsel” (homosexual); karşı cinse yönelik olanlar “heteroseksüel”; hem kendi hem de karşı cinse yönelik olanlar “biseksüel” kavramlarıyla karşılanmaktadır. Bu bağlamda Freud, insanlar için “çok biçimli sapıklar” ifadesini kullanmaktadır. Bununla Freud, “insanların çok çeşitli cinsel zevkleri olduğunu” vurgulamaktadır.³³⁴

³³² Sigmund Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, (Çev. Zeki Yıldırım), Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2003, 47.

³³³ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 267.

³³⁴ Anthony Giddens, (Editörler: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), *Sosyoloji*, (Çev: Hüseyin Özel, Talip Kabadayı, Mine Turhan Kara, Nursen Oral, Işıl Bayar, Hamdi Bravo), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, 107.

Kâmuran Şipal'in eserlerinde çoğunlukla heteroseksüel bireylere yer verilmeyle birlikte farklı cinsel eğilimlere yönelen bireylere de rastlanmaktadır. Eserlerde ele alınan bu bireyler, "hem kendi cinsini hem de karşı cinsi arzulayan" biseksüel sınıfına girmektedirler. Şipal'in biseksüalitenin belirgin bir şekilde öne çıktığı eseri, *Buhûrumeryem* adlı öykü kitabıdır. Eserde biseksüel özellikleriyle öne çıkan kişilerden biri, "Nar Çiçeği" adlı öyküde yer almaktadır. Öyküde tüm gün sokaklarda narçiçeği gömleğiyle dolaşan ve kendini güç bela evine atan erkek karakterin geçmiş ve aynı anda yaşadığı cinsel anlamdaki yalnızlığı, bunalımları, çelişkileri ve saplantılı hâlleri dile getirilmektedir.

"Nar Çiçeği" öyküsünün kişisi, toplumsal cinsiyet rolüne göre eril özellikler taşımakta; fakat bilinçdışında biseksüel eğilime dair duygular taşıyıp bu bağlamda davranışlar sergilemektedir. O, korkunç yüzlü komşusu yaşlı kadının göğüslerindeki döş etlerinden, sokaktaki kadınların bacaklarından, iplerde asılı kadın çamaşırlarından, parkta çocuğunu emziren falcı çingene kadının memesinden, odasını süslemek amaçlı astığı çıplak kadın fotoğraflarından cinsel bir haz duymaktadır. Hatta öykünün bir kesitinde kadınlarla cinsel birliktelik kurabileceği bir eve bile gider. Bunların hepsi onun libidosunun karşı cinsce yönelten bir eril olduğunu düşündürmektedir. Fakat o, ayna karşısında giydiği narçiçeği gömleğinin kendisine kattığı güzellik karşısında 'Boeotia'lı delikanlılar ve 'Nymphe'ler'in³³⁵ kendisine kavuşmak için can attıklarına dair bir düşünceye kapılır. Buradaki vurgu dikkat çekicidir; çünkü karakter bir erkektir, hem delikanlıların hem de "ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların" dişisi³³⁶ 'Nymphe'ler'in cinsel anlamda ilgisini çekmektedir. Buradan hareketle "Nar Çiçeği"nin kahramanı için libidosunu hem kendi hem de karşı cinsce yönelten bir "biseksüel" olduğunu söyleyebiliriz:

Bu nar çiçeği gömleği giydiniz ve aynaya baktınız ve kendinizi güzel buldunuz. Kendinizi tanıdınız aynada. Kollarınızı boynunuza dolamak istediniz. Durgun ve berrak bir pınar gibiydi ayna. Henüz yaylalarda ve kırlarda otlayan hiçbir hayvanın, havada uçan hiçbir kuşun ağzı ve hiçbir yaprağın dokunuşu sularını bulandırmamıştı. Nar çiçeğiyle donatılmış boyun,

³³⁵**Nympha:** *Aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen nympha kırlarda, sularında, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dişisi olanlarına verilen addır. Homeros'a göre nympha'lar Zeus'un kızlarıdır. Olympos'ta toplantıya çağrılınca tanrılar, nympha'lar da gelir katılırlar.* (Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 219.)

³³⁶ Erhat, a.g.e., 219.

bal rengi gözler ve yasemin beyazlığında dişler ve seyrek rastlanır bir mermerden yontulmuş esmer bir yüz karşısında vecde daldınız; birçok defa içinizi yakıp kavuran bir arzuyla kendi kendinizi sarmak istediniz. Ama her seferinde aynanın yüzü aşılmaz bir duvar gibi dikildi karşınıza, sizi kendinizden çekip aldı. Utandınız aşağılamaların utancını nerelerde sakladınız? ‘Boeotia’lı delikanlılar ve ‘Nymphe’ler size kavuşmak için can attı ama nar çiçeği güzelliğinizin mağrur duvarı karşısında size ellerini dokunduramadan, ateş karşısında bir balmumu gibi eriyip gittiler.³³⁷

Yine başkişinin ilgi çekmek adına giydiği gömleğin renginin erkeklerin pek tercih etmediği narçiçeği renginde olması, narçiçeği rengindeki diktirdiği bir giysiden arta kalan kumaşla aynı odayı paylaştığı arkadaşının ilgisini çekmek adına çıplak kadın fotoğraflarını süsleyerek duvarlara asması, delikanlı erkekleri gördüğünde yürüyüşüne bir düzensizlik gelerek saklanması, hep başkişinin biseksüel olmasından kaynaklanır. Aynı zamanda başkişinin diktirdiği giysinin türünün de ne olduğu bir belirsizlik taşır. Yürüyüşüne gelen düzensizliğin nedeni ise hemcinsi olduğu delikanlılar tarafından fark edilme arzusundan ileri gelmektedir: “Dar pantolonlar giymekten sakınırdınız. Neden yolda bir tanıdığa rastlayınca iki kat yerlere eğilirdiniz. Delikanlı erkeklerle karşılaştığınız zaman neden yürüyüşünüze bir düzensizlik gelir, koşup kaçar, kuytulara saklanırdınız.”³³⁸

Başkişinin farklı cinsel eğilimlerinin ve saplantılarının ağındaki çırpınışları, adeta bir nevrozluğun halini anımsatmaktadır. Kendi kendisini narsist bir duyguyla arzulayan başkişi, cinsel arzularını tatmin edememenin hezeyanıyla son çareyi “asıl cinsel tatminlerin yerine geçen”³³⁹ mastürbasyonda arar. Burada Freud’un dönükler için cinsel olarak “çoğu zaman mastürbasyonun biricik amaç” olduğuyla³⁴⁰ ilgili tespitini vurgulamak gerekir. Öykünün bu sahnesinde başkişinin giydiği narçiçeği rengindeki gömleğin üzerine uzandığını düşleyerek cinsel tatmine ulaşmaya çalışması, onun gömleği fetiş bir nesne olarak algıladığının ve libidosunu gömleğe yani fetiş nesneye yönelttiğinin bir göstergesidir. Öyküde narçiçeği rengindeki gömlek, başta rengi olmak üzere hem cinselliği hem de çift cinselliği simgelemektedir:

³³⁷ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 338.

³³⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 341.

³³⁹ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 28.

³⁴⁰ Freud, a.g.e., 49..

Aynaya sırtını döndü. Üzerindeki nar çiçeği gömleği çıkarıp sandalyenin arkasına geçirdi. Kendini yüzüstü yatağın üzerine attı. Bir ara nar çiçeği gömleğin üzerinde yatar gibi bir duyguya kapıldı. Tuhaf bir ürperti belirti vücudunda. Gözlerinde nar çiçeği bir bluz canlandı. Bluzun peşine takıldı. Sokaklar içinden geçti. Nar çiçeği bluz durdukça durdu, yürüdükçe yürüdü. Derken aradaki açıklığı iyice kapattı. Bütün bedeni titriyor, oynuyor, kımıldıyor, kasların ve sinirlerin gerilmesinden yatak gıcırdayıyordu. Ansızın bir boşluktan düşer gibi oldu. Yastıklara yorganlara sımsıkı tutundu. Bir nar şerbeti; biraz giderildi. “Nafile sevdiğim çocuk.” Kendi vücudunu saran kollar gevşedi.³⁴¹

“Nar Çiçeği” öyküsünde dikkat çeken hususlardan biri de başkişinin cinsel arzularını tatmin etmek adına sınırsız bir tutku ve hırsla sahip olduğudur. Adler, bir eşcinselin karakterinin en belirgin özelliklerinin “sınırsız tutku ve olağandışı belirginlikte sakınma ya da yaşam korkusu” olduğunu vurgular. Burada Adler’in eşcinseller için yaptığı bu tespitin tüm farklı cinsel eğilim taşıyan bireylere de mal edilebileceği kanısındayız. Adler’in eşcinseller hakkındaki görüşleri şöyledir:

Hiçbir zaman doyuma ulaşabileceğini umut edemeyeceği bir hırs ve bu hırsı doyuma ulaştırmak için daha ilk adımları atar atmaz bu eylemi felç eden bir korkaklık. Şu ya da bu şekilde, daha hafifçe ifade edilmesine karşın, her nevrotik bu iki özelliğe sahiptir. Eşcinselin karakter fizyonomisine daha dikkatli baktığımız zaman, bunun nevrotik bir adamın belirgin hatlı bir resmini verdiğini görürüz; onun sinirliliği kendisini açıkça ifade etmez. Çünkü eşcinsellik yoluyla eylemini sınırlı bir adamın ancak nevroz yoluyla geliştirdiği bir tipin dar sınırları içinde toplamıştır. Bu dar çember içinde sinirsel semptomlar kendilerini çok iyi sergileyemezler. Kural olarak, eşcinsel, güçlülere neden olan koşulları dışlayarak, ya oldukça uyum sağladığı ya da karşıcinsten daha kolay izleyebileceği bir var oluş türü yaratmayı başarır; bu, sürekli olarak yaşamın akışının içine atar ve onu toplumsal var oluşun tüm sorunları, talepleri ve güçlükleriyle ilişki içine sokar. Ama eylem alanı çok daralmış çoğu eşcinselde, bazı ilginç semptomlara rastlarız. Bu semptomlardan önde gelenler zorlanım tezahürleridir.³⁴²

Buhûrumeryem öykü kitabında biseksüel eğilim gösteren bir kişi de “Sâlih’in Devesi” adlı öyküdeki başkişidir. Başkişi, kahvede otururken din içerikli bir kitapta yer alan özellikle oğlanlardan sakınılmasının vurgulandığı göz zinasına dair satırları okumaktadır. Başkişi, tam da bu sırada hemcinsi olan genç garsona cinsel bir arzusuyla bakmaktan kendini alamaz. Karısı uzaklarda olan başkişinin cinsel ihtiyaçlarının tatminini sağlayamamış olması, onun libidosunun kendi cinsine yönelmesine yol

³⁴¹ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 342.

³⁴² Adler, *Bireysel Psikoloji*, 239-240.

açmıştır. Başkişinin hem bir kadınla evli olması hem de kendi cinsinden birine anlık bile olsa cinsel bir yönelim duyması her iki cinsle ilgi duyan bir biseksüel olduğunun kanıtıdır. Bu sahnede garson gencin başkişinin gözünde cinsel bir nesneye dönüşümü ve ardından garsonun başkişiye “abi” diye hitap etmesiyle yaşanan anlık duygu değişimi, oldukça ilginçtir:

Ağzında külü uzamış bir sigara. Bu genç yaşta. Bıyıkları yeni terliyor. Körpe bir yüz. Pembeliği uzaktan seçilen ince dudaklar. Biraz zorlanışta kırılacakmış izlenimi uyandıran ince uzun parmaklar. Masadan masaya seğirtip dururken önlüğünün cebindeki bozuk paraları adeta bile bile şingırdatıyor. Göz bakıyor, fazla uzun süreli bir bakış. Birden başını çeviriyor garson, başını çeviriyor ve görüyor. Sesleniyor hemen, ‘Bir çay!’ Garson işitiyor, henüz körpeliğini koruyan bir ses: ‘Biraz bekleyeceksin abi.’ Abi sözü rahatlatıyor, pürüzleri düzleyen bir sünger gibi geçiyor üzerinden. ‘O halde işin temeli gözleri korumaktır.’³⁴³

Buhûrumeryem öykü kitabında biseksüel eğilim gösteren bir kişi de daha önce rüyaları ele aldığımız başlığın altında değindiğimiz “Yed-i Beyzâ” adlı öykünün kır saçlı başkişisidir. Öyküde görülen rüyanın ayrıntılarında daha önce de değindiğimiz gibi bir biseksüelite söz konusudur. Eşi uzaklarda olan erkeğin rüyasında cinsel açlığını tatmin için bir kıza yönelmek üzereyken aniden kızın yüzünde bir bıyık belirmesi ve bunun dışında rüyada biseksüelliği çağrıştıran birçok ayrıntının varlığı, Freud’un rüyaların insanların bilinçdışı arzularının bir yansıması olduğuyla ilgili savını da temel aldığımızda başkişinin bilinçdışında biseksüel eğilim taşıdığına dair bir tespitin doğruluğunu kanıtlamaktadır:

Merdivenlerden iniyor ve hemen önünde, havuz başında çömelen bir kızın arkasına gelip dikiliyor. Sonra kendisi de çömeliyor. Kız önce kızar gibi yapıyor, sonra sesini çıkartmıyor. Yeşil medüzü yakalamak ister gibi parmaklarını ileri doğru uzatıyor. Kaygan, ıslak ve yeşil bir medüz. Yumuşak dokunuşlarda sertleşiyor parmakları, kabarıyor, kalınlaşıyor. Kız yüzünü kendisine çeviriyor. Yüzünü yüzüne dayıyor. Birden ince bir bıyık beliriyor kızın yüzünde. İrkiliyor. Dehşetle uyanıyor, ter içinde uyanıyor ve durgun gözlerle tavanı seyrediyor.³⁴⁴

Yine *Buhûrumeryem*’de olmak üzere farklı cinsel eğilim taşıyan bir kişi “Saflarınızı Sıklaştırmız” adlı öyküde yer almaktadır. Yalnız yaşayan adamın arkadaşıyla bir havuz başında sohbet ederken aniden arkadaşının parmağındaki

³⁴³ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 356.

³⁴⁴ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 325.

alyansa gözünün takılması ve gözünü birden kaçırmaması, arkadaşının etli dudaklarına yoğunlaşarak bakması ve yine gözlerini kaçırmaması onun arkadaşına karşı bir cinsel arzu hissettiğine dair bir izlenim uyandırmaktadır. Son olarak tekrar alyansa takılan gözlerini kaçırmaması başkişinin bilinçdışında arkadaşına cinsel bir ilgi duyduğu ve taktığı alyansı da bu duyguya bir engel olarak gördüğü gibi bir düşüncenin varlığını hissettirmektedir. Öyküdeki pasajlardan birinde geçen bu olaydaki kişinin diğer pasajlarda yer verilen kişilerle aynı kişi olduğunu varsayarsak, karakterin kadınlara da ilgisi vardır. Bu bağlamda “Saflarınızı Sıklaştırmız” öyküsünde yer alan karakter, şimdiye kadar *Buhûrumeryem*’de tespit ettiğimiz diğer bireyler gibi biseksüel kategorisine girmektedir:

Birden arkadaşının sol elindeki alyans yüzüğe ilişiyor gözü. Gözlerini kaçırıyor. (...) Başını kaldırıyor, arkadaşının dudaklarına takılıyor gözü. Biraz dışa kıvrık, etli dudaklar. Arkadaşı düzgün dişlerini alt dudağına bastırıyor, boyuna çiğniyor alt dudağını. Dudağının sol köşesinde küçük bir yara izi var, ince deri bu yerde kalkmış, altında kırmızı et görünüyor. Ve konuşurken boyuna dudağını çiğniyor arkadaşısı. Gözlerini kaçırıyor, gözleri kayıyor. “Birkaç güne kadar kırlar gelincikle dola.” “Dolar” diye cevaplıyor. Sonra konuyu değiştirmek ister gibi sert ve uyarıcı, “Sen dudaklarını çiğniyorsun!” diye ekliyor. “Evet” diyor arkadaşısı. “Çiğneme, yara yaparsın.” Arkadaşı dudaklarını birbirine bastırıyor. İnceliyor, içe doğru kıvrılıyor dudaklar. Gözleri yine arkadaşının parmağındaki aylan yüzüğe kayıyor. Gözlerini kaçırıyor.³⁴⁵

Şipal’in farklı cinsel eğilim gösteren bir kişisi de *Beyhan* adlı öykü kitabında yer alan “Bahşiş” adlı öyküdeki başkişidir. Öyküde garsonlara bahşiş vermeyi kompleks haline getirmiş ve buna binaen kıyı köşelerdeki bahşiş gerektirmeyen mekânlarda yemek yiyen bir adamın, kendini aniden bulduğu lüks bir lokantada yemek yeme süresince kendisine hizmet eden on dört-on beş yaşlarındaki garson çocuğa yönelik geliştirdiği birtakım duygu ve tutumlar aktarılmaktadır. Öyküde başkişinin lokantaya girer girmez garson çocuğun sesinden etkilenmesi, çocuğun yüz ve vücut hatlarını tüm ayrıntılarına kadar dikkatle incelemesi, başkişinin garson çocuğa yönelik bir cinsel arzu taşıdığını göstermektedir. Nitekim başkişi, bu arzuyu açığa vurmamak ve bastırmak adına, çocuğa karşı ilgisiz tavırlar sergilemiş ve bahşiş bile bırakmamıştır. Başkişinin garson çocuğa karşı geliştirdiği bu duygu ve

³⁴⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 348-349.

tutulardan yola çıkarak başkişinin libidosunu hemcinsine yönelten bir homoseksüel olduğu anlaşılmaktadır:

O servis yerine doğru seğırtirken, elimde olmadan başımı çevirip arkasından baktım. Gözlerim kalçalarına takıldı; kendilerine çizilmiş sınırı çok gerilerde bırakmış gibi dışarı fırlamış, yumuşak löpür löpür kalçalar. İçimde bu kalçalara ve onların sahibine karşı bir içerleme duydum. (...) Paravanayla çeviri lavabo yönünden keskin gıcirtıdan bardağı titizlikle yıkadığını anladım. Gözlerimin önünde pişmiş karidesler gibi kırmızı, tombul elleri canlandı. Sonra birden şişman kadınlar geldi aklıma; tombul vücutlarını sürüyemeyen, şehvet düşkününü kadınlar.³⁴⁶

Sonuç olarak Şipal'in eserlerinde heteroseksüelliğin dışında farklı cinsel eğilim gösteren bireylere de rastlanmaktadır. Bu bireyler, çoğunlukla hem karşı cinslerine hem de hemcinslerine ilgi duyan biseksüel kategorisine girmektedirler. Bu bireylerin biseksüel yönelim ve düşünceleri, gerek toplum gerek din kurumları tarafından aykırı kabul edildiği için hiçbir zaman tam olarak eyleme geçmemekte ve bilinçdışının karanlık dehlizlerine gömülmeye mahkûm bırakılmaktadır.

3.3. Bireyin Yaşamsal Dürtüsü: Cinsellik

Türk Dil Kurumu'na ait sözlükte cinsellik (sexuality) kavramı, “cinsel özelliklerin bütünü” ve “sevişme duygusu”³⁴⁷ olarak tanımlanmaktadır. Freud'un içgüdüler kuramına göre cinsellik, temelde insan yaşamını sürdürmeye yönelik yaşamsal içgüdülerden biridir. Çalışmamızın kuramsal kısmında değindiğimiz gibi cinsellik, Freud'un kuramlarının temel yapı taşını oluşturmaktadır. “Her nevrozun ardında toplumca kabul edilmeyen bir cinsellik arzusu vardır”³⁴⁸ diyen Freud, toplumdaki nevrozlu bireylerin çoğalmasının bireylerin cinsel yaşamına getirilen kısıtlamalardan doğduğunu *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir:

Sinir hastalıklarını belirleyen nedenleri kavrayan bir kimse, bu hastalıkların içinde yaşadığımız toplumda gittikçe çoğalmasını, cinsel kısıtlamaların şiddetlendirilmesinden doğduğunu kolayca anlar. (...) Cinsel perhizin, kendine güvenen enerjik insanların ya da büyük düşünürlerin veya gözü pek devrimcilerin ortaya çıkmasına yararlı olabileceğini sanmıyorum. Cinsel

³⁴⁶ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 88.

³⁴⁷ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 14.05.2019)

³⁴⁸ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 114.

perhiz daha çok, halk kitlesinin içine girip kaybolan ve güçlü insanların peşinden istemeye istemeye giden zayıf kimseler ortaya çıkartır.³⁴⁹

Kâmuran Şipal, başta *Buhûrumeryem* olmak üzere cinsellik olgusunu eserlerinde işlemiş bir yazardır. Bu bağlamda Ömer Lekesiz, Şipal'in cinsel konuları ele alarak, öykü konusu yapan tek kişi olmadığını, fakat konuyu Kafka estetiğine uygun bir düzlemde anlattığı için diğerlerinden ayrıldığını³⁵⁰ vurgulamaktadır. Çalışmamızın daha önceki kısımlarında Şipal'in farklı cinsel eğilimler taşıyan ve hastalıklı cinsel saplantıları olan bireylerine değinmiştik. Bu kısımda ise daha çok birtakım olgulardan dolayı cinsel bastırmaya maruz kalan bireyin kendi iç çatışmalarından doğan hezeyanlarını psikanalizin perspektifinden değerlendirmeye çalışacağız.

3.3.1. Cinsel Arzunun Din Olgusuyla Çatışması

“Din” (religion) kavramını, Selçuk Budak, “İnsan davranışına yön, yaşama anlam veren kutsal veya doğüstü bir (veya birden çok) güç ve yaratıcı kavramına dayanan bir inançlar, semboller ve törenler sistemi”³⁵¹ olarak açıklar. Mehmet Doğan dini “Allah tarafından konulan ve Allah'ın vazifelendirdiği peygamberler vasıtasıyla akıl sahibi insanlara tebliğ edilen, onlara dünya ve ahirette saadet yollarını gösteren sistem...”³⁵² olarak tanımlar. Ahmet Cevizci ise din kavramı için “insan varoluşunun (...) insanın doğasının ve yazgısının kaynağı insanın değerler cetvelinin belirleyicisi ve gündelik yaşamdaki yol göstericisi olarak Tanrı kavramıyla yanıtlayan inanç sistemidir.”³⁵³ der.

Freud, dini, insanlığın elbet bir gün kurtulacağı kitlesel bir nevroz olarak değerlendirmiştir. Jung ise bilinçdışının dini bir işlevi olduğunu ve dinin “içgüdüsel bir temele” dayandığını belirtmiştir. Ona göre, “din içgüdüsel enerjiyi kültürel etkinliğe” çevirmektedir.³⁵⁴ Din, insan yaşamının her alanında baskın bir denetim mekanizması kurmaktadır. İnsanın cinsel yaşamını da denetim altına alan din, bireyin

³⁴⁹ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 21-25.

³⁵⁰ Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, 414.

³⁵¹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 207.

³⁵² Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 261.

³⁵³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 240.

³⁵⁴ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 207.

kendi kural sistemine göre hareket etmesini bekler. Din kurallarına göre cinsel dürtülerini dizginleyen bireylerin zamanla nevrotik sorunlar yaşaması ise kaçınılmazdır. Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde bireyin cinsel dürtü gibi güçlü bir isteği dizginleyebilmesi için tüm enerjisini harcaması gerektiğini, bunu başarmayanların çoğunun ise ya sinir hastası olduğunu ya da başka problemler yaşadıklarını belirtir.³⁵⁵

Şipal, çoğunlukla *Buhûrumeryem*'de olmak üzere öykülerinde din ve cinsellik olgularını bir arada işler. Öykülerde din, bireyin cinsel arzularını kısıtlayan bir olgu olarak öne çıkar. Necip Tosun, *Buhûrumeryem*'i bu açıdan şöyle değerlendirir: “[L]irik, şiirsel bir yaklaşım ve bilinç akışı tekniğiyle özellikle cinsellik temalarını başarıyla öyküleştirebilir. Şehvetin gücü ve onunla mücadele yolları dinî yaklaşımlarla tartışılır. Farklı arzuların baskısını, çelişkisini yaşayan kahramanların dinle karşılaşmaya çalıştıkları savunmalarını dile getirir.”³⁵⁶

Tosun'un da vurguladığı gibi *Buhûrumeryem*'deki bireyler, farklı yöndeki cinsel arzuları ve çelişkilerini bastırma eğilimlerini, din olgusuyla açıklamaya çalışır. Bu da onların ruhsal olarak birtakım problemlerle karşılaşmalarını kaçınılmaz kılar. “Salih'in Devesi” adlı öyküde bu durum başkişinin okuduğu gazetenin bir başlığında şöyle dile gelir; “Çapa Akıl ve Ruh Hastalıkları Kliniği Direktörü'ne göre, gençlik bir seks bunalımı içinde.” Bu ifadeyi gayet kayıtsızca okuyan başkişi, gazeteyi usulca yerine bırakır. Ardından din içerikli bir kitabı eline alarak rastgele bir sayfasını okumaya başlar. Sayfada göz duyu organının kadın ve oğlanlara bakmaktan sakınılması gerektiği vurgulanmaktadır. Öyküde gençliğin cinsel bir bunalım içinde olduğuna dair vurgunun ardından zinadan kaçınılması gerektiğiyle ilgili satırlara yer verilmesi; başkişinin cinsel arzuları ve dinin bireyin cinsel yaşamına koyduğu kurallar arasında yaşadığı çelişkiyi göstermek adınadır. “O halde işin temeli gözleri korumaktadır. Çünkü tesadüfen göz birine bakarsa... Resûllullah buyurdu: ‘ Allah korkusundan gözünü koruyandan öyle bir iman verilir ki, tatlılığını kalbinde duyar. (...) ‘Göz de ferc gibi zina yapar. Gözün zinası bakmaktır.’ ”³⁵⁷

³⁵⁵ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 21.

³⁵⁶ Tosun, *Öykümüzün Sınır Taşları*, 249.

³⁵⁷ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında Toplu Öyküler*, 354.

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi İslamiyet'te göz duyu organının kişiye mahrem olarak belirlenen herhangi bir nesneye bakması, haram kılınmıştır. Bunun nedeni, öyküde de vurgulandığı gibi göz de ferc³⁵⁸ gibi zina yapmakta ve bu zina, gözün bakmasıyla gerçekleşmektedir. Benzer şekilde Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde röntgencilik ve teşhircilik gibi durumlarda gözün erojen bölge görevini üstlendiğini vurgulamaktadır.³⁵⁹

Başkişinin okuduğu kitapta herhangi bir kadına bakılması halinde şehvet uyanırsa o kişi gitsin hanımıyla sohbet etsin, “Başkalarının hanımında olan sizin hanımınızda da vardır”³⁶⁰ ibaresi geçmektedir. Bunu okuyan başkişi, uzaklarda olan eşini ve cinsel açıdan yalnız olduğunu anımsar, fakat din olgusu, onun eşinden başka bir cinsel nesneye yönelmesini yasak kılınmıştır. O, bu düşüncelerden doğan çatışmaların ağında gezinirken kısa bir an için kahvede çalışan garson çocuğa cinsel bir yönelim duyar. Fakat başkişi, az önce kitaptan şu ifadeleri okumuştur; “[g]üzel yüzlü, parlak oğlanlardan gözünü koruyamayanın uğrayacağı zarar daha büyüktür... Meşâyihten biri der ki: ‘Bir müridime kükremiş aslanın saldırmasından, parlak oğlana bakması kadar korkmam...’”³⁶¹ Okuduklarının gayet bilincinde olan başkişi, çocuğun da kendisine abi diye hitap etmesiyle “O halde işin temeli gözleri korumaktadır” ifadesini anımsayarak gözlerini oğlandan çevirir. Bu ifade, tüm öykü boyunca başkişinin cinsel dürtülerinin, düşüncelerinin uyandığı anlarda onun bilincinde dinî bir uyarı mahiyetinde tekrarlanır: “Başkalarının hanımında olan sizin hanımınızda da vardır. Yoksa. Hanımınız. Bunca bekâr. Bunca yıl. Bunca evli-bekâr. Kitaptan kalkıyor baş. ‘O halde işin temeli gözleri korumaktadır.’ Göz, ocak kapısı önünde dikilen garsona takılıyor. Genç bir oğlan”³⁶²

Öykünün sonunda başkişi, kitaptan rastgele bir sayfayı okuduğunda ise şimdiye kadar okuduklarının aksine insanın nefesine yumuşak davranması gerektiğiyle ilgili ifadelerle karşılaşır. Başkişi, okuduğu bu hadiste bir çelişki bularak hadisi, cinsel arzuların özgür bırakılmasıyla ilgili yorumlar:

³⁵⁸ **Ferc:** Araplarda kadın ve erkeğin avret yeri anlamına gelmektedir.(D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989, 352)

³⁵⁹ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 71.

³⁶⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 356

³⁶¹ Şipal, a.g.e., 354.

³⁶² Şipal, a.g.e., 354.

Elini, Muzaffer Abi'ye içinden parçalar okuduğu kalın kitaba uzatıyor. Rasgele bir yer; okuyor: 'Resûllü Allah (Sallâllahü aleyhi ve selem) bir hadis-i şeriflerinde buyuruyor ki: Ey insanlar, nefislerinize karşı yumuşaklıkla davranınız. Ve bir başka hadis-i şeriflerinde buyuruyor: Ey nefislerine zulmedenler...' ³⁶³

“Saflarınızı Sıklaştırmınız!” adlı öyküde yalnız yaşayan adam, cinsel arzularını bastırarak görmezden gelen dindar bir kişiliğe sahiptir. Yalnız adamın, cinsel arzularını bastırmasının nedeni, din kurallarıdır. Öyküde yer verilen hadis ve dualar adamın cinsel yalnızlığını en çok duyumsadığı anlarda vurgulanmaktadır.

Başkişi, evinin bahçesinde otururken geçmişte biriyle yaşadığı günleri hasretle anarak yalnızlığını duyumsamaktadır. Elindeki kitaptan rastgele açtığı bir sayfadan hamam adabının nasıl olması gerektiği ile ilgili dini kuralları okur. Burada, kimsenin avret yerine bakılmaması gerektiğine dair uyarılar vardır. Bir süre de birbiriyle oynayan bir dişi ve bir sürü erkek serçenin oynayışını izler. Bu esnada bitişik bahçede oturan dul kadın, kuyudan su çeker ve adamın gözü kadının açılan göğüslerine ve avret yerine takılır, gözünü birden çevirir. Burada cinsel anlamda çok yalnız olan, hatta birbiriyle oynayan serçelere bile imrenerek bakan adamın dul kadına bakmasını engelleyen din kurallarıdır. Başkişi, günahattan sakınmak adına cinsel arzularını görmezden gelmiştir:

Hamama giden kimseye dört farz ve on sünnet gereklidir. İki farz avret bölgesiyle olup göbekten dizine kadar olan yerini başkalarının görmesinden saklamalıdır. Tellak da almamalıdır yıkanırken: Onların insanın vücudunu ovması görmekten daha fenadır. Öbür iki farz ise, başkalarının avret yeriyle ilgilidir. Kendini başkalarının avret yerine bakmaktan korumalıdır. (...) Birden başını çeviriyor adam ve görüyor. Kadın kovayı almak için kuyu üzerine eğildiğinde öne doğru sarkan dolgun ve iri göğüslere, önde iki bacağın keşiştiği avret yerine iliştiriyor gözü. Gözlerini kaçırıyor. ³⁶⁴

Daha önce de değindiğimiz gibi başkişi, dindar bir kişiliğe sahiptir ve cinsel dürtülerini din olgusuna sığınarak dizginlemektedir. Onun cinsel yöndeki arzuları, gördüğü rüyalarda, izlenilmediği objelerin odaklandığı ayrıntılarında gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda diyebiliriz ki başkişi, ego savunma mekanizmalarından “yüceltme”ye başvurmuştur. Yani, cinselliğe aşırı merakını, dindar bir kişiliğe bürünerek yüceltmıştır.

³⁶³ Şipal, a.g.e., 367.

³⁶⁴ Şipal, a.g.e. 347-348.

Marx, “dini insanoğlunun gerçek ıstırabının bir ifadesi, reel acı ve sıkıntıya karşı bir protesto, söz konusu ıstırabı hafifletme veya meşrulaştırma çabası ve halkın afyonu olarak değerlendirmiştir.”³⁶⁵ Marx’ın bu yorumu, dinin bireyi afyon gibi uyuşturarak kaderci bir anlayışa sürükleyip her şeyi kabullenir kılmasıyla ilgilidir. Dinin bireyi avutucu itkisi, onu sorgulama, irdeleme gücünden yoksun kılar. Birey, tam bir teslimiyet içerisinde kendine sunulan her şeye razı olur. Din ile ilgili görüşlerinde Marx’a benzer ifadeler kullanan “Freud, her ne kadar bireysel düzlemde bir din teorisi geliştirmiş olsa da,”³⁶⁶ din için uyuşturucu ve nevroz ifadelerini kullanır. Freud, bununla nevrozlu bir hastanın kriz halindeki durumuyla bireyin ibadet esnasında vecde kapılarak kendini kaybetmesi arasında bir bağlantı kurar gibidir.

Yine “Saflarınızı Sıklaştırmınız!” öyküsünün karakteri, gece yatmadan önce yatağında dua eder ve aynaya bakarak “beni güzel yarattın” diyerek Allah’a şükür eder. Fakat aynadan hiç de estetik olmayan bir görüntü yansımaktadır. O, bastırdığı cinsel duygularla ve aynadaki gerçeklikle yüzleşmemek adına “pollyannacılık” oynamaktadır. Burada Marx’ın dinin toplumun afyonu olduğuyla ilgili öğretisini hatırlayarak şöyle bir yorumda bulunabiliriz; , “Saflarınızı Sıklaştırmınız!”ın kişisi, din olgusunun güdümünde uyuşmuş ve kendi gerçekliğini yitirmiştir:

Sonra aynaya bakıyor. Bir kümbet gibi öne çıkmış bir karın, yer yer kıvrımlar yapan bir göbek. (...) Birkaç gecedir geç yatmaktan gözlerine kan yürümüştür, yüzü sanki kendi yüzü değilmiş gibi bir dağınıklık içinde. Aynaya bakıyor ve aynaya bakınca şöyle diyor: ‘ Allahütealâ’ya hamdolsun ki, beni güzel yarattı ve bana güzel biçim verdi.’ Sonra yatağa giriyor ve yatağa girerken bir başka dua mırıldanıyor: ‘Yarabbi! Senin ismin ile yanımın üstüne yatıyorum ve isminle kalkacağım. Bu benim canımdır, sen de onu alansın. Yaşamam, ölmem seninledir. Eğer onu alırsan, affet; bıcarsan sâlih kullarını koruduğun gibi bunu da koru.’³⁶⁷

Tosun, “Saflarınızı Sıklaştırmınız!” öyküsü için şu ifadeleri kullanır; “yalnızlık, evlilik, cinsellik üzerine bir öyküdür. Dinî inançları kuvvetli kişilerin cinselliğe bakışları hikâye edilir. Bir yanda inançları ve kurallar, bir yandan cinsellik kokan

³⁶⁵Ejder Okumuş, “Toplumsal Değişme ve Din”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 2009, C.8, 30, 328.

³⁶⁶ Okumuş, a.g.m., 329.

³⁶⁷ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 352.

düşleri arasında kalan dindar insanların bu durumu oldukça nesnel bir bakış açısıyla verilir.”³⁶⁸

3.3.1.1. Bir Toplum Eleştirisi ve Cinsel Dürtülerin Dinî Çağrışımlar Üzerinden İfade Buluşu

Freud’a göre, toplum baskısı, insanın saldırgan ve cinsel enerjisinin boşalmasına engel olduğu için nevrozlu insanlar türemektedir. Bu öğretisini Freud, “uygarlığın bedeli nevrozla ödenir” ifadesiyle dile getirmektedir.³⁶⁹ Şipal’in “Yed-i Beyzâ” öyküsünde bireyin cinsel yaşamına getirdiği kısıtlamalardan ötürü toplum kurumunun eleştirisi yapılmaktadır. Öyküdeki kır saçlı adamın otuz yaşlarındaki arkadaşı, toplumun bireyin cinsel yaşamına getirdiği tabuların gereksizliğini savunarak bir horozun bile cinsel yöndeki arzularının kutsal olduğunu ve yerine getirilmesi gerektiğini belirtir: “Otuzundaki toplumun seks alanında koyduğu yasakları, bunların saçmalığını ve yersizliğini örneklerle göz önüne sermeye çalışıyor. Bir kırmızı ibikli horozun arzularının bile kutsal olduğunu, bunu yerine getirmek gerektiğini söylüyor.”³⁷⁰

Kır saçlı adam ise bu yasakların çok eski olduğunu halen ilkel kabilelerde sürdürüldüğünü söyleyerek bazı toplumlardaki yaşantılardan örnekler verir. Kır saçlı adamın verdiği örneklerdeki ifadeler, Freud’un *Totem ve Tabu* adlı eserinde birebir geçmektedir.³⁷¹ Bu ifadelerde eski toplumların evlenme biçimleri ve yasak seviden (ensest) nasıl korundukları yer almaktadır:

Öbürü gülüyor, yaşanmamış yaşantıların zırhtan giysisi üzerine geçirip saldırıya geçiyor. ‘Sizin bu sözünü ettiğiniz yasaklar yeni değil ki!’ diyor; ‘Bugün bile örf ve âdetlerini yitirmemiş birçok ilkel kabilede bu yasakları görürüz’ diye ekliyor. ‘Biliyorsunuz, ilk insan topluluğu olan kılânlarda her

³⁶⁸ Tosun, *Öykümüzün Sınır Taşları*, 250

³⁶⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 71.

³⁷⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 325-326.

³⁷¹ Daha sık rastlanması gereken bir kaçınma kuralı, İngiliz Doğu Afrika’sındaki A-Kamba (veya Wa-kamba) kabilesinde görülür. Kızın, ergenlikle evlilik arasındaki dönemde babasından kaçınması gerekir. Yolda karşılaşmaları halinde, kız babası geçinceye kadar saklanır ve hiçbir şekilde ona yakın oturmaz. Bu nişana kadar devam eder. Evlendikten sonra babasından hiçbir şekilde kaçınmaz. (Sigmund Freud, *Dinin Kökenleri(Totem ve Tabu, Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar)*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, 64)

kılanın bir totemi vardı. Bir toteme mensup bir erkek aynı toteme mensup bir kadınla evlenmez, onunla sevişemezdi ve bunun tersi bir davranış ölümlerle cezalandırılırdı. Buluğa erer ermez oğlanlar aile yuvalarından ayrılır, kendilerine ayrılmış evlerde toplu olarak yatıp kalkarlardı. Yemek yemek için evlerine geldiklerinde kız kardeşleri varsa ve kız kardeşleri evdeyse, yemek yemeden dönüp giderlerdi. Sonra Doğu Afrika’da bir kabileden kızlar buluş çağından başlayarak evleninceye kadar babalarından kaçır, yolda babalarına rastladıkları zaman saklanır, asla onun yanı başında oturmazlardı. Bugün bile birçok kabileden kız kardeşle erkek kardeş birbiriyle el sıkışamaz, birbirine hediye alıp veremez, ancak birkaç adım uzaklıktan birbiriyle konuşabilir.”³⁷²

Öyküde eleştirilen toplumsal bir olgu bekârettir. İki arkadaş yoldan geçen on beş-on altı yaşlarında mini etekli bir kızını izlerler. Kızın belindeki iri tokalı siyah kemer, otuzundaki adamın ilgisini çeker ve ona bekâret kemerini hatırlatır. Bekâret kemerinden habersiz olan arkadaşına kemerin bizim kültürümüze nasıl geçtiğini anlatır. Buna göre bekâret kemeri, Haçlı Seferleri’ne katılan Avrupalı erkeklerin seferden dönene kadar eşlerinin kendilerini aldatmasını engellemek için icat ettikleri, eşlerinin cinsel organlarını örterek kilitleyen çelik bir kemerden gelmektedir.

Öyküde eleştirilen toplumsal bir olgu da evlilik kurumudur. Kır saçlı adam, arkadaşısıyla bir havuzun içindeki kırmızı balıkları izlemektedir. Balıklar, kır saçlı adamın bir sevgiliyi denemek adına denize atılan bir yüzükten Polikrates’in³⁷³ yüzüğü ve Hz. Süleyman’ın mühürlü yüzüğüne³⁷⁴ kadar uzanan bir çağrışımlar silsilesine iter. Kır

³⁷² Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 326.

³⁷³ **Polikrates’in Yüzüğü:** Zalim bir Samos kralı (M. Ö. 532-522) olan Polikrates, çok şanslı biridir. Ellişer kürekli yüz gemi ve bin okçuya sahiptir. Mısır Kralı Amasis ile bir dostluk antlaşması imzalamışlardır. Polikrates’in her geçen gün başarıları artmaktadır. Bunun farkında olan Amasis ona bu durumun Tanrıları kıskandırabileceğini, bu yüzden kendisine ait çok değerli bir şeyi Tanrılara fırlatması gerektiğini yazar. Amasis’in haklı olduğunu düşünen Polikrates, kendisi için çok değerli olan zümrüt mühür yüzüğünü denize fırlatır. Birkaç gün sonra bir balıkçı tuttuğu güzel bir balığı satmaya kıyamaz ve Polikrates’e sunar. Ve balığın karnından yüzük çıkar. Polikrates, olanları Amasis’e yazar. Amasis, Tanrıların bile kendilerine olan hediyeyi iade ettiğini bu yüzden Polikrates’in sonunun kötü olacağını ve bu durumdan kendisinde etkileneceğini düşünerek dostluk antlaşmasını bozar. (<http://mustafaaydemir.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2019))

³⁷⁴ **Hız. Süleyman’ın Yüzüğü:** Hz. Süleyman’ın ateşe, suya, kuşlara, havaya ve tabiata hükmetmesini sağlayan mühürlü bir yüzüğü vardır. Bu yüzük cennette Hz Adem’in iken Cebrail tarafından Hz. Süleyman’a getirilmiştir. Yüzüğün altıgen motifinin üzerinde isim-i azam yer aldığı için Hz Süleyman yüzüğü, abdesthaneye giderken ya veziri Asaf’a ya da karısı Âmine’ye verir. Hz. Süleyman, yine bir gün yüzüğünü eşine emanet edip abdesthaneye gider. Bu sırada bir sahra cini (dev veya ifrit), Hz. Süleyman’ın kılığına girip onun karısından yüzüğü alır. Hz. Süleyman’ı kendi kılığına girdiği iftirasıyla saraydan attırır ve sarayda hüküm etmeye başlar. Hz. Süleyman ise bir sahil kasabasında balıkçıların yüklerini taşır. Aradan kırk yıl sonra cin, kimsenin eline geçmemesi için yüzüğü denize atar ve kendine karşı ayaklanan hayvanlar ve cinler tarafından öldürülür. Bu sıralarda hizmetinde bulunduğu bir balıkçı, Hz. Süleyman’a para yerine bir balık verir. Akşam balığı pişirmek üzere karnını yaran Hz. Süleyman, içinden çıkan yüzüğü parmağına takar ve sarayına dönerek eski

saçlı, *Kur'an-ı Kerim*'de Hz. Süleyman'ın geçtiği “Neml”, “Enbiya” ve “Sad” sürelerindeki ayetleri anımsar. Bu ayetlerden biri “Neml” Süresi'nin kırk dördüncü ayetidir. Ayette Saba Melikesi Belkıs'ın Hz Süleyman'ın sarayına girdiği sahne yer almaktadır: “Belkıs'a saraya gir denildi, saray camdan yapılmış, duru ve şeffaf idi. Kapıdan girerken yeri su sandı Belkıs, eteğinin ıslanmaması için bacaklarını açtı, paçalarını sıvadı.”³⁷⁵ Kır saçlı anımsadığı bu ayetten sonra arkadaşına Belkıs'ın saraya girdiği esnadaki halini soran ilginç soruları sıralar. Bunlar cinsel saplantılı bir insanın nevroz halindeki sayıklamalarını hatırlatmaktadır:

Peki ben size bir soru sorayım” diyor; “Saba Melikesi Belkıs, Hz. Süleyman'ın yaptırdığı sırça köşkten içeri girerken yerdeki camı su sandı, bacaklarını açıp paçalarını sıvadı. Acaba bacakları cam üzerinde yansıdı mı? Güzel miydi Belkıs'ın bacakları? Cam üzerinde Belkıs'ın bacakları güzel miydi? İçinde bir giysi var mıydı Belkıs'ın? Sonra parmaklarında bir yüzük var mıydı? Göz biçiminde bir yüzük Yılan biçiminde ya da anahtarlı bir yüzük. Bir nişan yüzüğü? Bir evlilik yüzüğü? Ak altından, boz altından, donuk altından, dövme ya da haddeli altından. İngiliz altından, kırmızı ya da külçe altından som altından, toz altından yeşil altından on sekiz ayar, yirmi ayar, yirmi iki ayar, yirmi dört ayar. Bir nişan yüzüğü, bir evlilik yüzüğü...”³⁷⁶

Görüldüğü gibi kır saçlı, Belkıs'ın bacaklarının güzel olup olmadığı ve parmağında bir evlilik yüzüğü olup olmadığını merak etmektedir. Psikanaliz bağlamda değerlendirdiğimiz zaman diyebiliriz ki; kır saçlının Belkıs'ın bacaklarına karşı duyduğu merak, onun bastırıldığı cinsel arzularının bilince sızmış halidir. Tüm öykü boyunca kır saçlı tarafından bir şekilde vurgulanan evlilik yüzüğü ise onu uzaklardaki karısına bağlayan tek nesnedir ve cinsel arzularını dizginlediği için onun tarafından düşman bir nesne olarak algılanmaktadır.

Kır saçlı ve otuzlarındaki arkadaşı, bir sahil kenarında yürümektedirler. Bir süre sonra kayıkta bulunan bir çifti izlemeye koyulurlar, onların merak ettiği öpüşüp öpüşmeyecekleridir. Bu, kır saçlıya, Fransa'da tren garında eşinin onu öpmek istemesi üzerine onun gardaki şeften çekinerek eşini reddettiği günü hatırlatır. Bir süre sonra arkadaşından ayrılan kır saçlı, yokuşta bir genç kadınla karşılaşır. Kadının kulağındaki el şeklindeki küpeler ona Hz. Meryem'in doğum esnasında tuttuğuna

yaşamına kavuşur. İnsanlar arasında “Mühür kimdeyse Süleyman odur” atasözü bu söylenceye dayanır. (*Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2006, C. 31, 525-526)

³⁷⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 327-328.

³⁷⁶ Şipal, a.g.e., 328.

inanılan el biçimindeki buhûrumeryem çiçeğini hatırlatır.³⁷⁷ O, cinselliği, kişinin cinsel yaşamını dizginleyen evlilik yüzüğünü ve bekâret olgusunu tamamen bir saplantıya dönüştürmüştür. Bu yüzden de kendince bu saplantılarının bütünü simgeleyen buhûrumeryem çiçeğini benimsemiştir. Öyküde Hz. Meryem'i simgeleyen bir çiçeğin kullanılması, şüphesiz Hz. Meryem'in bakire olmasıyla ilgilidir. Öyküde “Bakire Meryem Ana” ifadesiyle, bunun vurgusu da yapılmaktadır:

Genç bir kadın; beyaz bir etekliği var. Birden kulaklarındaki küpelere ilişiyor gözü: El biçimindeki küpeler. Çağrışım: Buhûrumeryem. Bu nasıl küpeler! El biçimindeki küpeler. El bebek, gül bebek. El değmemiş. El işi. Elde etmek. Eline eteğine sarılmak. Buhûrumeryem. Düğünlerde üzerinde el resimleriyle oradan oraya gezdirilen renkli bayraklar. Korkunç yaşantı. Bekâret kemeri. Bakire ormanlar. Bakire Meryem Ana. Kutsal Ruh. İsa. Meryem Ana'nın eli. Doğum sancılarında bir ağaca tutundu el ve ağaç, el biçiminde çiçeklendi. Buhûrumeryem. El biçiminde küpeler. Peki, bu el? Bir kitap üzerinde gezinen ince, zarif ve uzun parmaklı ve beyaz. Yed-i Beyzâ satırlar üzerinde geziniyor. Özellikle bir parmak. Yüzükparmağı. Tek tek sözcükler üzerinde geziniyor. Korkunç yaşantı başlıyor. Ne zaman başlamıştı?³⁷⁸

Öyküde kır saçının “ne zaman başlamıştı” şeklindeki sorusu üzerine bilinç akışı şeklinde verilen anımsamalarının içinde bir hastaneye ve doktora dair ayrıntılar, muğlak bir şekilde verilir. Buradan kır saçının nevroitik sorunları olduğu ve bir süre hastanede tedavi gördüğü ile ilgili bir yorum çıkmaktadır. Bu anımsamalarda, kır saçının düşman nesne olarak algılandığı evlilik yüzüğünü nasıl korkulu bir kompleks haline getirdiği görülür. Kır saçlı, yüzüklü parmağını ikide bir koynuna koyup çıkarmakta ve *Yed-i Beyzâ* “Uzat ellerini ya Musa ve onlara de ki!” şeklinde olan ifadeyi tekrarlamaktadır. *Yed-i Beyzâ* (beyaz el), Hz. Musa'nın *Kur'an*'da ve *Tevrat*'ta bahsi geçen peygamberlik mucizelerinden biridir. *Kur'an*'a göre; Allah, Hz. Musâ'yı bir elçi olarak seçtiğini bildirdiğinde elindeki asayı yere at der, asa yılanı dönüşür. Elini koynuna koyup çıkarttığı takdirde de parlak ve bembeyaz olacağını söyler.³⁷⁹ Kır saçının bu ifadeyi saplantılı bir şekilde tekrar ederek elini koynuna sokup çıkarması, onun ellerini Hz. Musa'nın mucizevî elleriyle özdeşleştirmesiyle ilgilidir. Psikanaliz açıdan değerlendirdiğimizde onun

³⁷⁷ Meryemana eli olarak da bilinen çiçek, efsaneye göre buhûrumeryem çiçeği şöyle oluşmuştur: *Hz. Meryem, İsa Peygamberi doğururken zorlanmış ve bir çiçeği tutmuştur. Çiçek sonradan el şeklinde belirmiştir.* (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, 72.)

³⁷⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 330-331.

³⁷⁹ *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2013, C. 43, 376.

bilinçdışında şöyle bir arzu yattığını söyleyebiliriz: O, bombeli ve açık yeşil alyanslı elini koynuna koyduğunda elinin bembeyaz alyanssız çıkmasını arzulamaktadır. Böylece onun cinsel arzularının önünde bir engel olarak gördüğü evlilik yüzüğü ortadan kalkacaktır:

Sonra yüzüklü el uzanıyor. Yüzük uzanıyor. Bir büyümlü halka. Halkalar büyüyor, halkalar ellerine, kollarına, boynuna dolanıyor. Ayaklarına takılıyor halkalar. Bir büyü. Büyüyor, genişliyor, sonra daralıyor. Bir yüzük, bombeli ve açık yeşil koridorda kendisiyle yuvarlanıyor. Kapıdan yuvarlanarak kendisiyle çıkıyor.³⁸⁰

Kır saçlı, hastanenin bahçesinde bir bankta gözleri kapalı oturmaktadır. Yanı başındaki banka gelip oturan hastabakıcılar, bir hastanın unuttuğu dini içerikli kitabı sesli bir şekilde okumaya başlarlar. Kitaptan okunan yerler, günahattan sakınan kimselerin Cennet'te ne gibi mükâfatlarla ödüllendirileceğiyle ilgilidir:

Onlara mühürlü halis bir sudan içirilecek. Yeşil döşekler bulunan beyaz inciden çadırlar içinde kırmızı yakut minberlerde oturacaklar. Bal gibi suları bulunan nehirlerin kenarına kurulmuş tahtlara yerleşecekler. (...) Çevreleri gılmanlarla, iri gözlü ve güzel hurilerle süslenecek...³⁸¹

Aslında hastane odasında din içerikli kitabı unutan, kır saçlıdan başkası değildir. Geçmişinde dinî bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan kır saçlı, bir takım psikik sorunlardan dolayı hastanede yatmış iyileşince de kendisinde çatışma yaratan din yaptırımlarını içeren kitabı almayı da lüzumsuz görmüştür. Kitaptan okunanları dinledikten sonra kır saçlı, Hz. Musa'nın Firavun'un karşısında bembeyaz elini uzattığı gibi uzatır ve Polikrates'in parmağındaki yüzüğü denize attığı gibi o da alyansı çıkartıp hastane bahçesinin havuzuna atar ve böylece düşman nesneden sonsuza dek kurtulduğuna inanır:

“Yed-i Beyzâ. ‘Uzat ellerini ya Musa ve onlara de ki!’Ellerini uzatıyor, parmağındaki yüzüğü çıkarıyor, bahçenin ortasındaki havuza yaklaşır bırakıyor yüzüğü. (...) Yüzük ağır ağır suların karanlık ve kirliliğini boyluyor. Polikrates'in yüzüğü. Polikrates'in yüzüğü.³⁸²

³⁸⁰ Şipal, , *Gece Lambalarının Işığında* 332.

³⁸¹ Şipal, a.g.e., 333.

³⁸² Şipal, a.g.e., 333.

Fakat başkişi, fiilen yüzükten kurtulduğunu düşünürken yüzük onun zihninde bir saplantıya dönüşmüştür. Nitekim Polikrates'in denize attığı yüzüğünün bir balık içerisinde ona dönüşü gibi onun da yüzüğü, zihninde dönüp durmuştur.

Kâmuran Şipal'in tarihî, dinî, mitsel olaylardan çağrışımlar aracılığıyla yararlanma yetisinin ne kadar mükemmel olduğu "Yed-i Beyzâ" öyküsünde gün yüzüne çıkmaktadır. Ömer Lekesiz, Yed-i Beyzâ adının bir öykü adı olarak güzel olduğunu fakat öykünün içeriği itibariyle adının büyük, öykünün küçük kaldığını belirtir.³⁸³ Buna sebep olarak da "Kur'ani bir kavramın, peygamber mucizesini belirten bir simgenin cinsel saplantıları içeren, ifşa eden bir metne ad olarak seçilmesi"³⁸⁴ olduğunu vurgular.

Burada Lekesiz'in objektif olmadığını, ideolojik bir söylemde bulunduğunu, öykünün gerek tema gerek yapı gerekse içerik olarak Şipal'in en iyi öykülerinden biri olduğunu vurgulamak gerekir. Fakat dini sembol ve isimlerin cinsel saplantıların anlatılması adına bir malzeme olarak kullanılması, insanların dinî hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulmadığı gibi bir izlenim de uyandırmaktadır.

Şipal'in *Köpek İstasyonu* kitabındaki "Café Royal" adlı öyküsünde de cinsel arzular, dinî çağrışımlar üzerinden ifade edilmeye çalışılır. Öyküde zaman zaman karısıyla yaptığı tartışmaların sonucunda evi terk eden bir adamın, bir hafta sonra karısı ve oğluyla buluşmalarında yaşadığı birçok iç çatışmanın ardından karısından bir çocukları daha olacağını duymasıyla birlikte eve dönme kararı alması anlatılır. Öyküde başkişi, karısı ve oğluyla buluşmalarında Café Royal adlı kahvede bir süre otururlar. Bu süre zarfında başkişinin dikkati, siparişleri almaya gelen garson kızın vücut hatları ve devinimlerine kayar. Burada başkişinin, karısı yanında olmasına rağmen garson kızı, cinsel bir nesne olarak algıladığı görülür. Fakat, başkişi için libidosunu tatmine ulaştıracak bu nesneye ulaşmak hiç de kolay değildir. Çünkü, başkişi evlidir ve parmağında bunun emaresi olan bir alyans taşımaktadır. İşte bu yüzden başkişi, kendisinin evli olduğunu hatırlatan evlilik yüzüğü ve garson kıza yönelik duyguları arasında anlık bir mücadele yaşar:

³⁸³ Lekesiz, *Yeni türk Edebiyatında Öykü*, 423.

³⁸⁴ Lekesiz, a.g.e., 427.

Daracak bir bel. İnce bir bel? Ne kadar ince? Bir kol tümüyle sarabilir beli. Sonra adamın bakışları aşağılara kaydı. Narin bir vazo gibi vücudu saran siyah eteklik altında yay biçiminde iki çizgi. Adam başını çevirince gözü karşı duvardaki aynaya ilişti: Yanı başında karısı, önündeki tabakta duran küçük küçük parçalar koparıp oğlana yedirdiyordu. Çatalı tutan eli havaya kalktıkça, kenarları tırtıllı, ortası çukur bir altın yüzük adamın yüzüne doğru yaklaşıyor, sonra yine çatalla birlikte uzaklaşıyordu. Adam başını eğip masanın altında, dizlerinin üzerinde kenetlenmiş duran kendi ellerine baktı. Parmakların birbirine geçtiği yerler, yukardan aşağı zikzak bir çizgi halinde iniyor, çizginin boğumlarından birini sarı bir maden oluşturuyordu, Yüzüğü hafifçe döndürüp sıyırdı parmağından, sonra yine eski yerine taktı. Yüzüklü elini kaldırıp karısının görmesini ister gibi, masanın beyaz örtüsünün üzerine koydu.³⁸⁵

Bir ara garson kızı aynadan izleyen başkışı, yere düşürdüğü kalemi almak için eğilen kızın eteğinin havaya kalktığını görür. Bu ona Hz. Süleyman ve Saba Melikesi Belkis hakkında söylenen kıssayı çağırıştırır. Buna göre; annesi peri kızı, babası cin olan Belkis'in bacaklarının tüylerle kaplı olduğu söylenir. Hz. Süleyman bunun doğruluğunu anlamak adına sarayının girişinde altından sular akan billur bir döşeme yaptırır. Saraya giren Belkis, döşemeyi su zannederek eteklerini kaldırır ve bacaklarının tüysüz olduğu anlaşılır. Hz. Süleyman ve Belkis'a mal edilen bu kıssanın *Kuran-ı Kerim*'de karşılığı yoktur. Bu kıssa, İslamiyet'in çıkışından sonra yazılan ve içinde *Kuran-ı Kerim*'de olmayan birçok eklemenin yapıldığı Ahd-i Atık'in Ester kitabının Ârâmîce şerhinde geçmektedir.³⁸⁶

Aynanın önünden siyah önlüğüyle garson kız geçti bir ara. Adam, aynadan izledi kızı. Kısa külotunun alt kenarları etekliğinin altında açık seçik belli oluyor, yürüdükçe dolgun kalçalarının üstünde iki yarım ay inip inip çıkıyordu. Kız, bir masanın önüne gelip durdu; kalkmak üzere olan müşterilerden hesap alırken elinden yere düşürdü kalemi, eğilip almak istedi, etekliği arkasından az bir şey yukarı kalktı. Hazreti Süleyman'a Belkis'ten bahsederken, belden yukarısının melek kadar güzel, belden aşağısının ise keçi gibi kıllı olduğunu söylediler. Hazreti Süleyman da sarayının kapısının giriş yerine cam döşetti. Belkis'i sarayına çağırttı. Belkis, pırıl pırıl kristal zemin üzerinde yürürken camı su sandı, eteklerini çemirledi. O zaman Hazreti Süleyman gördü ki, Belkis'in bacakları dedikleri gibi kıllı değil, süt gibi beyazdır.³⁸⁷

Tosun, Şipal'in din ve cinsellik konularını, popüler/küresel edebiyattan çok önce 1970'lerin henüz ortasındayken keşfettiğini, şaşırtıcı olanın ise bu konuyu

³⁸⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 481.

³⁸⁶ *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1992, C. 5, 421.

³⁸⁷ Şipal, a.g.e., 482.

kimseyi kullanmadan “birini diğereine sömürmeden incelikli ve derinlikli” işlemesi olduğunu belirtir. Ona göre; Şipal, “cinselliğin en uç noktalarıyla kutsal göndermeleri iç içe anlatırken, niyetinin bizzat insanlık durumu ve estetik olduğunu gözler önüne seren dengeli bir dil” kullanır.³⁸⁸

Sonuç olarak Şipal’in eserlerinde din olgusu, bireyin cinsel yaşamı üzerinde belirleyici bir denetim mekanizmasıdır. Bundan dolayı da öykü bireyleri cinsel arzularını baskı altında tutmakta, bu da onları birtakım ruhsal çatışmaların içine sürüklemektedir.

3.3.2. Libidinal Dürtünün Uyanışı: Ergenlik

Çalışmamızın kuramsal kısmında değindiğimiz gibi Freud’un çocuk cinselliğini konu edindiği “psikoseksüel gelişim”in son aşamasını, bireyin ergenlik döneminden genç yetişkinliğe kadar geçen süreyi kapsayan “genital evre” (genital stage) oluşturmaktadır. Gizil (latent) evrede uykuya geçen libido bu evrede yeniden faaliyete geçmektedir. Budak, bu evrenin çocukta yarattığı değişikliği şöyle ifade eder: “Bu evrede çocuk fiziksel olarak olgunlaşır, cinsel dürtüler etkisini tekrar ve bilinç düzeyinde güçlü bir şekilde hissettirir, çocuğun enerjisi tekrar cinsel organlarına odaklanır ve çocuk, cinsel arzularının doyumu için karşı cinsten insanlara yönelir.”³⁸⁹

Şipal’in *Demir Köprü* adlı romanı, yıllardır uğramadığı memleketine annesinin ölüm haberi üzerine dönen bir adamın yaptığı uçak yolculuğu boyunca çocukluk anılarını anımsayışı üzerine kuruludur. Başkişinin çocukluk yıllarına dair anımsamalarının içinde ergenlik dönemine özgü yaşadığı değişim de yer almaktadır. Başkişi, ergenlik çağını sürdüğü sıralarda annesi ve yengesi tarafından çocuk muamelesi görmüştür. Fakat, başkişi, kendisinde yetişkin bir erkeğe özgü birtakım cinsel dürtüleri duyumsamaktadır. Bu yüzden gerek annesi gerek yengesi olsun çevresindeki kadınların kendisinde cinsel bir dürtü uyandırmasına engel

³⁸⁸ Necip Tosun, a.g.e., 250.

³⁸⁹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 552.

olamamaktadır. O, ensest yasağına takılan anneye yönelik bu tarz duygularını yenge üzerinden tatmin etmeye çalışır:

Evde annem ve yengem bana hâlâ çocuk gözüyle bakıyorlar, ama ben artık büyümüş hissediyordum kendimi. Vücudumun orasında burasında olağanüstü kıpırtılar duyuyor, meme uçlarımda inceden inceye sızılar algılıyordum. Haftanın kimi günleri avluda, kuyu başında yengem çamaşır yıkıyor, çamaşır leğeninin önünden geçerek merdivenleri çıkıp inerken gözlerimin pek kısa bir süre yengemin aralanmış bacaklarına ilişmesini önleyemiyordum. Onların gözünde ben henüz bir çocuktum benden çekinmelerine gerek yoktu.³⁹⁰

Şipal'in çocuk cinselliğini konu edindiği diğer bir eseri de *Elbiseciler Çarşısı* adlı kitabındaki “Rebeka” adlı öyküsüdür. Necip Tosun, kitapta yer alan en iyi öykülerden birinin Şipal'in çocuk cinselliğini anlattığı “Rebeka” olduğunu vurgulamaktadır.³⁹¹ Öyküde uzun bir ayrılıktan sonra annesinin trafik kazası geçirmesi üzerine doğup büyüdüğü kente dönen bir adamın, çocukluğuna dair anıların peşinde kenti dolaşması anlatılmaktadır. Başkişi, kenti dolaşırken çocukken satmak için şeker aldığı dükkânın hiç değişmediğini görür. Dükkâna girer ve küçük bir kızdan şeker alır. Böylece başkişi, ergenlik çağlarını sürdürdüğü sıralarda uğradığı bu dükkânın sahibinin on bir-on iki yaşlarındaki kızı Rebeka'yla arasında gelişen duygusal ve cinsel yakınlığı hatırlar: Başkişi, Rebeka'nın dükkânda yalnız olduğu bir gün dükkâna girmiş ve her zamanki gibi şeker istemiştir. Fakat bu defa Rebeka ile fiziksel bir temas kurma amacındadır. Nihayet amacına ulaşan başkişiyi, birden kulağını tutarak kapı dışarı eden dükkân sahibi durdurur. Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde “ergenlikle birlikte, çocuk cinsel hayatının son şekline getirecek olan değişiklikler ortaya çıkmaya başladığını o çağa kadar otoerotik karakter taşıyan cinsel içgüdünün cinsel nesneye” yöneldiğini³⁹² belirtmektedir. İşte başkişi de libidosunu, kendisi için cinsel nesne olarak belirlediği Rebeka'ya yönlendirmiş ve böylece kısmi cinsel hazza ulaşmıştır:

Rebeka terazinin gözüne karamelayı doldururken hemen arkasında durdum. Vücudum hafifçe vücuduna dokunuyordu. Şekerler sandığın sadece dibinde kalmıştı ve Rebeka'nın sandığın içine iyice eğilmesi gerekiyordu. Bir ara vücudumu Rebeka'nın vücuduna yapıştırıp onunla birlikte sandığın içine eğildim. Rebeka yana çekilmek ister gibi bir hareket yaptı. Bırakmadım.

³⁹⁰ Şipal, *Demir Köprü*, 47.

³⁹¹ Tosun, “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”, 93.

³⁹² Sigmund Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 109.

Terazinin gözüne şeker doldurmuş doğrulmak isterken, “Bu şeker az, bir kilo olsun!” dedim.(...) Ellerini sandığın dibinde sağda solda gezdirirken, “Bak ama satamazsan...” diye tekrarladı Rebeka. O anda dünyanın en pahalı, en satılmayacak şekerini gider, bir solukta satıp gelebilirdim. Tüm varlığımı kuşatan, karşı durulmaz, kımıl kımıl bir haz dalgası içinde, “Satarım!” dedim yeniden...³⁹³

Şipal’in *Köpek İstasyonu* adlı kitabındaki “Sizin Ev” ve “Recep’in Nikâhsız Karısı Aysel” adlı öykülerinde de çocuk cinselliğine dair izlekler görülmektedir. Fakat *Demir Köprü* romanından ve “Rebeka” öyküsünden farklı olarak bu her iki öykünün bireyleri, ergenliğin genç yetişkinliğe yakın yaşlarını sürmektedir. “Sizin Ev” öyküsü, bir arkadaşını ziyarete evine giden bir adamın, arkadaşının birlikte yaşadığı kadının geçmişte duygusal bir yakınlık duyduğu Güzin Abla’sının kızı olduğunu öğrenmesiyle birlikte lise öğrenimi ve üniversite yıllarını geçirdiği evde başta Güzin Ablası’yla yaşadığı anıları hatırlaması üzerine kuruludur.

Başkişi, öğrenimini sürdürmek için geldiği İstanbul’da Mersin’den komşuları Halime adında bir kadının evinde kalır. O, lise öğrenimini, üniversite öğrenimin ilk yıllarını bu evin sandık odasında geçirir. Halime’nin Güzin adında şuh ve güzel bir kızı vardır. Başkişi, Mersin’de komşu oldukları zamandan bu yana kendisinden yaşça büyük olan Güzin Abla’sına karşı içten içe bir duygu beslemektedir. Bu yüzden Güzin Abla’sını başka erkeklerle gördüğünde günlerce içine kapanıp suskunluklara bürünür. Güzin Abla, günün birinde zengin bir halı tüccarının oğluyla evlenir ve annesinin evine yerleşir. Böylece başkişi, duygusal ve cinsel bir çekim hissettiği Güzin Abla’sı ve onun kocasıyla aynı çatıyı paylaşmak zorunda kalır.

Başkişinin bu evde kaldığı dönemde tango oldukça moda bir dandır. Bu yüzden Güzin Abla’sı başkişiye tango öğretmeye çalışır. Her akşam radyoda tangonun çalınmasıyla birlikte başkişiyi, odasına çağırarak onunla tango yapar. Burada “aşkın ve tutkunun dansı olarak efsaneleşen”³⁹⁴ tangonun evli bir kadın ile ergenlik çağını süren bir erkek tarafından icra ediliyor olması, hiç de masumane değildir. Çünkü tango, hareketleri itibariyle çiftler arasında bedensel temasın yoğun

³⁹³ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 161-162.

³⁹⁴ Büşra Özbelli, “Tango aşkın değil, acının dansı”, 1997, <http://www.milliyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 17.07.2019)

olduğu cinselliği çağrıştıran bir danstır. Nitekim Güzin Abla'sıyla her tango yaptığında başkişide libidinal bir dürtünün uyandığı görülür:

Güzin Abla'sız tangoların zevk vermeyeceği kuşkusuzdu. Güzin Abla'nın narin ve sıcak ellerine yüreği küt küt atan bir kuş gibi kendini bırakır, az sonra ellerinin terlediğini, Güzin Abla'nın bir mengene gibi sıkıp koyvermeyen ellerinden sıcacık duyguların vücudundan içeri aktığını hisseder, tangoların bitmemesi, hep birbirini sürüp götürmesi, araya fokstrot gibi güç parçalar girmemesi için dua ederdi. Ve spiker tango orkestrasının programının bitirdiğini haber veriri vermez üzerine bir mahzunluk çöker, sanki incitmekten korkar gibi Güzin Abla'nın belini yumuşacık saran kolunu gönülsüz oradan çekip alırdı.³⁹⁵

Güzin Abla'nın başkişiyle yaptığı tangonun psikanaliz açıdan açıklaması şöyle yapılabilir: Güzin, başkişinin kendisine karşı geliştirdiği duyguların ve hayranlığın farkındadır. Onun ergenliğini süren bir erkekle tango yapıyor olması, cinsel dürtülerin kışkırtılması gibi bir amaç taşır. Çünkü, bir kadın olarak güzelliğinin ve şuhluğunun, kendisinden yaşça küçük bir erkeği baştan çıkarıyor olması, onun kadınlık gururunu okşamaktadır. Yine bir akşam Güzin Abla, başkişiyi tango yapmak üzere odasına çağırır, fakat bu defa çok farklı bir durum söz konusudur. Güzin, her zamankinden daha baştan çıkartıcı ve şuhtur. Her ikisi, o geceye kadar yaptıklarının hiçbirine benzemeyen bir tango yaparlar:

Tangolar içinde bir tango. Ama bir başka tango. Şimdiye kadar yapmadıkları, aradan bunca yıl geçtikten sonra bile unutamadığı, uçları havada birbiriyle kavuşan sağlı sollu iki dizi kılıç arasında yapılan bir tango. İki vücut arasında su sızmayan bir tango. Bir süre Güzin Abla'nın güvenilir ellerinde o zamana kadar tanımadığı hoş duygular içinde yüzerek geniş odada ordan oraya taşındı, bir süre Güzin Abla'nın yakıp kavuran vücudunun keskin hatlarının bir balmumundan farksız kendi vücudunun alabildiğine derinliklerine gömüldüğünü hissetti.³⁹⁶

Başkişinin tüm ömrü boyunca bilincinde çakılı kalan bu tango, aslında Güzin Abla için farklı bir amaç taşır. Çünkü, Güzin Abla'yı kocası, yakın zamanlarda iki çocuklu karşı komşusuyla aldatır. Bunu bir türlü sindiremeyen Güzin Abla'nın kadınlık gururu incinmiş ve egosu yara almıştır. Onun başkişiyle cinsellik kokan bir dansı icrasında ve aynı gecenin ilerleyen saatlerinde tekrar başkişiyi odasına

³⁹⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 446.

³⁹⁶ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 448.

çağırmasındaki amaç, onun bilinçdışında yatan eşinden intikam alma düşüncesinden başka bir şey değildir. O, böyle davranarak ego bütünlüğünü sağlama amacındadır.

“Recep’in Nikâhsız Karısı Aysel” adlı öykü, on yıldır uğramadığı İstanbul’a dönen bir adamın, lise yıllarını kiracı olarak geçirdiği ahşap eve doğru yol alırken o yıllara dair anılarını anımsayışı ve eve vardığında yaşadığı hayal kırıklığı üzerine kuruludur. Başkişi, lisenin son sınıfında bütünlemeye kaldığı matematik dersinden dolayı memleketine gitmemiş ve yazı, ahşap evde geçirmiştir. Başkişinin bu döneme dair unutamadığı anıları arasında evin sahiplerinden biri olan Recep’in on dokuz yaşlarındaki nikâhsız karısı Aysel ve başkişi arasında gelişen örtük bir cinselliğe ve aşka dayanan ilişkileridir. Başkişi, genital evrenin genç yetişkinliğe doğru uzanan yaşlarını sürmektedir. Bu yüzden de çevresinde cinselliğe dair gelişen her olay ve olgu onun dikkatini çeker. Aysel’in açıkta kalan bacaklarından ve göğüslerinin devinimlerinden cinsel bir uyarım hisseder. Recep ile Aysel’in, üst kattaki demirci ustası ve kızın arasında yaşanan kavgaların, cinsel bir yakınlıkla sonuçlanmasından içten içe bir haz duyarak imrenir:

Aysel Recep’in kucagından kurtulmak için çırpınıyor, ayaklarını sağa sola savuruyor, üzerindeki pembe etekliğin orası burası açılıp sütümsü bacakları görülüyordu. Koşuştuktan sonunda yorgun düşüp odalarına çekiliyorlar, bir süre sesleri solukları kesiliyordu. Derken orasına burasına çimdik atılıyormuş gibi Aysel’in tiz perdeden koyverdiği çığlıklar, alçak sesli fısıldaşmalar, canımlı ve cicimli sözler geliyordu kulağıma ya da ben öyle sanıyordum. Varlığında hoş bir kıpırtı duyuyor, inceden bir sızı vücudumun bir yerlerinden gelip bir yerlerine uzanıyordu. Aklım Recep’le karısı Aysel’e gidiyor, okuduklarımı doğru dürüst anlamıyordum.³⁹⁷

Başkişi, libidosunun Aysel’e yönelmesini bir türlü önünü alamaz. Nitekim hiçbir zaman libidosunun tatmini için de bir girişimde bulunmaz. Çünkü Aysel, Recep’in nikâhsız da olsa nihayetinde karısıdır ve başkişi, Recep’ten çekindiği için Aysel’in kendisini cinsellik ve aşkla dolu bir beraberliğe çağırın söz ve eylemlerini karşılıksız bırakır:

Oturmak için geldiği belliydi Aysel’in. Sandalyeye oturunca bacakları arlandı, ilkin bacaklarını kapamak ister gibi yaptı, sonra vazgeçti. Gözlerim takıldı bir ara; beyaz bir külot giymişti. (...) “Siz diyelim birini seviyorsunuz, o sizi sevmese ne yapardınız?” (...) Soru üzerine irkildim. Recep geldi

³⁹⁷ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 489.

aklıma. Recep hergelenin biri, ipsiz sapsızın biriydi. (...) “Bilmem,” diye cevapladım. “Böyle bir şey hiç başıma gelmedi de.” (...) Bu kez: “Siz hiç kimseyi sevmediniz mi, Ahmet Abi?” diye sordu Aysel. Böyle bir soru beklemiyordum, Şaşırdım. Sorunun soruluşunda siteimli bir hava sezdim. (...) “Sevmedim gibi bir şey,” dedim. O zamana kadar kimseyi sevmemiş, kimseyi kollarımla sarmamış, kimseyle bir yatakta yatmamıştım. Böyle bir şeyin özlemini çekiyor, özlem günden güne içimde büyüyor, büyüselliğini ve çekiciliğini hep koruyordu. Çocukluk yıllarımda mahallemizdeki kimi kızlara gönül vermemiş değildim. Kızlardan bazısının haberi olmuştu bundan, bazısının olmamıştı. Ama saman alevi gibi sonradan sönüp gitmişti hepsi, çarçabuk unutulmuştu. Çekingen öpmeye yeltenmeler, göz göze gelmeler, ellerin ellere dokunması, hepsi, hepsi unutulmuştu. Aysel karşısında içimde uyanana duygu bambaşkaydı; bir türlü tanımlayamadığım bir duyguydu bu. Sel gibi kabarıp üzerimden aşıyor, ayaklarımı yerden kesiyor, başımı olanca hızıyla döndürüyordu.³⁹⁸

Gerçekte başkişide Aysel’e karşı libidinal bir isteğin yanı sıra aşk duygusu da gelişmiştir. Onu yıllar sonra ahşap eve sürükleyen de Aysel’e geçmişte hissettiği bu aşkın bir yansımasıdır. Onun ahşap eve dönmesindeki asıl amaç, Aysel’in akıbetine dair bir ize rastlama ihtimalidir.

3.3.3. Cinsel Nesnenin Saplantılı Hâlleri: Fetişizm

Fetişizm (fetishism) kavramı, ruh bilimindeki yüklenen anlamıyla Türk Dil Kurumu’na ait sözlükte “karşı cinsin giysi vb. şeyleriyle cinsel coşku ve doyunluk sağlama” şeklinde ifade edilir.³⁹⁹ Daha ayrıntılı bir şekilde fetişizm, cinsel ilginin belli bir beden bölgesi veya herhangi bir cansız nesne üzerine yoğunlaşmasıdır. Coğunlukla erkeklerde görülen bu saplantı, odağa alınan nesne ya da beden bölgesi, saçtan ellere, iç çamaşırından ayakkabıya kadar ve karşı cinse ait eşyalar olmak üzere değişiklik gösterir.⁴⁰⁰ “Bu eşyaların cinsel haz ya da doyum amacıyla kullanılışları, eşyayı öpme, okşama, tutma, koklama ve bazen de onunla mastürbasyon yapma biçiminde olabilir.”⁴⁰¹

Şipal’in *Buhûrumeryem* adlı kitabında yer alan “Kamalar” adlı öyküdeki başkişi, cinsel açıdan birtakım saplantılara sahip bir bireydir. O, çevresindeki her

³⁹⁸ Şipal, a.g.e., 489-490.

³⁹⁹ <http://tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 3.01.2019)

⁴⁰⁰ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 2000, 232.

⁴⁰¹ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 2000, 232.

nesneye ve eyleme cinsel bir anlam yüklemektedir. Oğluyla oynadığı sarı ve kırmızı balonların birbirlerine temasından bile cinsel bir uyarım hissetmektedir. Sokakta, parkta gördüğü kadın bacaklarına karşı fetiş duygularla bakmaktan kendini alamamaktadır. Onun kadın bacaklarına yönelen bu saplantısı öyle bir dereceye varır ki eşiyle olan iletişimine bile yansır. O, eşiyle herhangi bir konu üzerine konuşurken bile fetiş duyguların ağına kapılarak sadece karısının açıkta kalan bacaklarına dikkat kesilmektedir:

Kırmızı-sarı döndü duvarlar, kırmızı-sarı döndü masa, döndü sandalye, kırmızı-sarı döndü aynada, kırmızı-sarı bir horoz döne döne havada yükseldi, kırmızı balon sarı balonun, sarı balon kırmızı balonun çevresinde çemberler çizdi, kırmızı balonun ağzı sarı balonun ağzına dokundu, sarı balonun karnı kırmızı balonun ağzına dokundu, sarı balonun karnı kırmızı balonun karnına değdi, biri öbürünün üzerine çıktı, öbürü diğerinin altına kaydı, sonra attaki üstte, üstteki alta geçti⁴⁰²

Nereye baksa. Bakıyor ve görüyordu. Göz açıp kapayınca kadar kısa süreler. Ama yetiyordu. Bir çift bacak. Yan yana bacaklar. Banklar üzerinde. Kaygan kayalar, biraz tırmanıp güçsüz aşağılara kayıyordu. Çok ilerde tutuyorlar, gözlerinin dibine kadar uzatıyorlardı. (...) “Sıcak mı oda?” diye sordu karısı birden. “Neden sordun?” “Terliyorsun da” dedi karısı. Elini alında gezdirdi. Sahi, terliyordu. Çapraz iki bacak. Terliyordu. Neden terliyordu? Tomurcuk tomurcuk terler. “Neden terliyorsun?” Sıcak sıcak terler. “Terliyor muyum?” Çapraz iki bacak. “Evet terliyorum.” Sıcak hava. (...) Sonunda dayanamayıp kalktı. “Niye kalktın?” diye sordu karısı. “Otur haydi, otur! Birkaç laf ediyoruz.” Evet birkaç laf. Çapraz çapraz birkaç laf. Oturdu. “Bir çay daha?” Karısının elinden alıp bir çay daha doldurdu. Hep çapraz. Birden karısının elinin gerilere kaymış etekliğin üzerinde gezindiğini gördü. Etekliği düzeltti, tutup biraz öne çekti el. Kaynar sular.⁴⁰³

Şipal’in eserlerinde şimdiye kadar değindiklerimizin dışında cinsel açıdan değerlendirilmesi gereken bir kişi de *Büyük Yolculuk* kitabındaki “Ve Karşıdaydı” adlı öyküde yer alır. Öyküde yalnız yaşayan bir adamın, üvey kardeşinin Almanya’ya gitmeden önce kendisine vedalaşmak için uğramasıyla yaşadığı duygusal değişimlerle birlikte yıllardır çocukluğundan kaçmasının ve uzaklarda sürdürülen bir yaşamın anlamsızlığını algılayışı anlatılmaktadır.⁴⁰⁴ Başkişi, beş yıldır karısından boşanmış ayrı yaşayan bir yazardır. Bunaldığı kimi zamanlar karşı evin penceresinden görünen gergef işleyen genç bir kızı izlemektedir. Bir gün kızın

⁴⁰² Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 319-320.

⁴⁰³ Şipal, , a.g.e, 308-321-322.

⁴⁰⁴ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1992, 89.

pencerede olmadığını fark eder ve kızın avluda küçük kardeşiyle seksek oynadığını görür ve kızı izlemeye koyulur. Burada başkışı, kızı izlerken kızın vücut hareketlerine odaklanmakta ve kendisinde birtakım cinsel dürtülerin uyandığını hissetmektedir. Onu, libidosunu çocukluktan yeni çıkmış bir genç kıza yöneltecek kadar çaresiz kılan şey, onun tatmin edemediği ve bastırıldığı cinsel arzusundan başka bir şey değildir:

Pencereye daha çok yaklaşınca kızı gördü: Küçük kardeşleriyle avluda seksek oynuyordu. Betonun üzerinde tebeşirle çizilmiş hanelerin birinden öbürüne sıçırıyor, her sıçrayışta yeni tomurcuklanmaya başlayan göğüsleri usulca kalkıp iniyordu. Hafif bir heyecan yürüdü içine. Yuvarlak ve esmer bir yüzü, arkadan iki uzun kol halinde inen siyah saçları vardı kızın. Narin boynu sarı bir zincirin ucundan sarkan yürek biçimli bir kolyeyle süslenmişti. Bu kolyeyi kızın boynuna kendisinin takmış olduğunu düşündü bir an.

Bir üşüme hissederek pencereden çekildi.⁴⁰⁵

3.4. Bireyin İksel Acısı: Doğum Travması

Doğum travması, “doğumun, travmatik bir deneyim olduğu” ve bu deneyimin kaygı nevrozlarının asıl kökeni olduğu görüşüne dayanmaktadır.⁴⁰⁶ Rank’ın ileri sürdüğü bu öğretiyi, Freud’un doğum sarsıntısının insanların sonraki yaşantılarındaki kaygıların başlangıcı olduğu savını hatırlatmaktadır. Fakat, Freud, sarsıntıdan sonraki yaşamda oluşabilecek kaygıların nedenini, cinsel niteliklere bağlarken; Rank ise bu “kaygıların çoğunu, doğum anında yaşanan ayrılık kaygısının tekrarı” olduğunu vurgular.⁴⁰⁷ Erich Fromm’un *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı eserinde yer verdiği şu ifadeler, bireyin doğum esnasında yaşadığı dehşetin şiddetinin ne derece olduğunun anlaşılması için kâfidir; “eğer, tanrısal bir lütufla anadan ve ana rahminin derinliklerinden ayrılmanın verdiği ürküntüden bebek, korunmasa, doğum anında ölüverirdi.”⁴⁰⁸

Doğum travmasını şöyle özetleyebiliriz: Anne karnında huzur ve güven içinde yaşayan birey, doğum olayının gerçekleşmesiyle güven içinde yaşadığı yerden ayrılır. Bu ayrılma sırasında yaşadığı travmanın etkisini tüm yaşamı boyunca

⁴⁰⁵ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 212.

⁴⁰⁶ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 215.

⁴⁰⁷ Rank, *Doğum Travması*, 8.

⁴⁰⁸ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (Çev. Işıtan Gündüz), Say Yayınevi, İstanbul, 1985, 45.

hisseden birey, yaşadığı her zorluk karşısında doğum travmasını yeniden yaşar. Böyle bir durumla yüzleşen bireyin arzusu, kendisine kaygı veren bu dünyayı bir an önce terk etmek ve en güvenli yer olan anne karnına dönmektir.

Kâmuran Şipal'in eserlerinde doğum travmasının etkisinden kurtulamamış bireyin anne karnına dönüş arzusu, belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu bireylerden biri, annesinin ölümü üzerine son bir kez onu görmek amacıyla yola koyulan *Demir Köprü*'nün başkişisidir. Başkişi, tüm yaşamı boyunca annesinin saplantılı denilebilecek sevgi ve ilgisine maruz kalmış ve her ne kadar bu sevgiden ve ilgiden sıkılıp sıyrılmaya çalışmışsa da başaramamıştır. Nitekim tüm yaşamı boyunca bir dikiş tutturamamış ve karşılaştığı zorluklarla mücadele etmek yerine, yenilgiye boyun eğmiş ve her defasında anne kucağını özlemiştir:

Annem bir kerevetin üzerine uzanmış beni bekliyor. Ben olmadan bir yere gitmeyecek. İle benim de gelmemi istiyor. Dudaklarındaki alaycı son gülümsemeyi bana buyur edecek, haklı çıktığımı, kendisi yanımda olmadan her şeyi yüzüme gözüme bulaştıracağını, bunu kendisinin önceden bildiğini, ama inatçılığımın bana sözünü dinlemediğini bu son gülümsemeyle açığa vuracak; dönüp dolaşıp yine kendisine geldiğimi anımsatacak bana. Sonra gülümseme yine yavaş yavaş yüzünden silinip gidecek, olup bitenlerin bütün suçunu benim üzerime yıkıp kendisi aradan sıyrılacaktı. Sanki iki kişi arasında hayli uzun zaman bir oyun oynanmış da, ikisinden biri kısa bir süre önce mızıkçılık yapıp oyundan çekilmişti.⁴⁰⁹

Şipal'in doğum travmasını atlatamayan ve anne karnına dönmek için çırpınan diğer bir roman kişisi de *Sırrımsın Sırdaşımın* adlı romanda yer alır. Birçok yönden *Demir Köprü* romanıyla benzerlik taşıyan romanda, yalnız yaşayan bir adamın her akşamüzeri yapmış olduğu yürüyüşlerden birinde etrafında gelişen olayların ve durumların onu çocukluk günlerine ve annesine dair anılara götürmesiyle duyumsadığı müthiş özlemlerle birlikte yıllardır uğramadığı doğup büyüdüğü kente gitmesiyle çocukluk anılarının dehlizlerinde kayboluşu ve son olarak annesinin mezarına gidişi anlatılmaktadır. Necip Tosun, roman kahramanının doğup büyüdüğü kente, çocukluğuna dönüş yolculuğunu şöyle yorumlamaktadır:

Kahraman çocukluğun o saf, masum, bozulmamış duygularına doğru, zihinsel içsel bir yolculuğa çıkar. Onca yaşanan şeyden, kirlenmeden, acılardan sonra bozulmamışlığın kapısını çalar. Aslında anne üzerinden en başa doğru,

⁴⁰⁹Şipal, *Demir Köprü*, 101-102.

inançların safiyetine doğru ilerlemektedir. Burada yerini alan saf inanca ulaşır, başladığı yere, sadece bedenen değil, zihin olarak da en başa, yuvaya, hatta ölüme döner. Bu sadece çocukluğa dönüş değil giderek ana rahmine dönüş olarak dışlaşır. O vakit masalların hayattan daha gerçek, yıldızların, çiçeklerin insanlardan daha vefalı olduğunun ayırımına varır. Çocukluğun masumiyeti büyümüşlüğü kirlenmişliği arasındaki mesafeyi açık eder, yalan, kirlenmiş hayatın kaybettirdiklerini gün yüzüne çıkarır.⁴¹⁰

S. A. Ayvaz ise kahramanın çocukluğunun büyüdüğü kentine dönüşünü şöyle yorumlamaktadır: “İlksel olana, anneye gidiş sadece acı-tatlı yaşantıların canlandırılması için değil, geçmişteki ben ile şimdiki benin sürekliliğini, yani kişiliğin bütünlüğünü bulmak içindir.”⁴¹¹

Başkişi, annesi hayattayken onu ihmal etmiş ve ölümünden sonra da değişen bir şey olmamış, annesinin mezarının bulunduğu memleketine bile uğramaz olmuştur. Fakat yaşı ilerledikçe ölümün nefesini ensesinde hissetmiş ve annesine karşı tuttuğu tavırlardan ve onu ihmalinden büyük pişmanlık duymuştur. Öyle ki başkişi, kendisini *İncil*'de bahsi geçen “Müsrif Oğul”a benzetir. Kıssaya göre; iki oğlu olan bir adamın oğullarından küçüğü, babasından kendi payına düşen malı alıp uzak bir ülkede gününü gün ederek malını tüketir. Ülkede çıkan kıtlık üzerine domuzların yediği yemeğe bile muhtaç kalır, fakat onu bile bulamaz. Nihayet babasının kapısında bir işçi olmayı düşünerek pişmanlık içinde babasına döner ve af diler. Babası bunun üzerine onu affederek ziyafet verir.⁴¹² Müsrif oğulun babasının kendisine bıraktığı malı tükettiği gibi başkişi de ömrünü müsriflikle tüketmiş ve yaşadığı pişmanlığın ardından doğup büyüdüğü kente, ana evine dönmek için kendince bin bir bahaneler uydurmuştur. Fakat başkişinin dönüşünün asıl nedeni, onun bilinçdışında gizlediği anne karnına dönüş arzusundan başka bir şey değildir:

Böyle bir bedesten gerçekten var olmuş muydu çocukluğunda? Kimi vakit içine bir kuşku düşüyor, sanki bedestende geçenleri bir başka kişi yaşamış da hepsini ondan dinlemiş ya da bedesten olayını bir yerde okumuş da nerden okuduğunu anımsamıyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu. Yoksa gurbet elde yudumlanmış onca sefaletten doğup büyüdüğü kente dönmeye karar veren “müsrif oğul” misali, dönüş yolundaki tüm engelleri temizleyip, “ana evine” dönüşü kolaylaştırmak için belleğinin ve süsleyip püsleyerek kendisine buyur ettiği bir çocukluk yaşantısı mıydı bu? Böyle de olsa kabulüydü ve baş önde,

⁴¹⁰ Necip Tosun, “Bir Olgunluk, Ustalık Ürünü Sırrımsın Sırdaşımsın”, (<https://www.yenisafak.com>).

⁴¹¹ Ayvaz, “Sırrımsın Sırdaşımsın...”, 105.

⁴¹² Luka 15: 11-32 (<https://halkdilinde.com>) (06.04. 2019)

mağçup, yıllar önce gözünün yaşına bakmadan bırakıp gittiği çocukluğuyla kucaklaşmanın bir an önce keyfini çıkarmak için acele eder gibiydi.⁴¹³

Benzer şekilde *İncil*'deki "Müsrif Oğul" kıssasına bir gönderme de Şipal'in *Buhûrumeryem* eserinde yer alan "Bebekli Kilise" adlı öyküsünde vardır. *Demir Köprü* ve *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanlarıyla birçok yönden benzerlik taşıyan öyküde, yıllar sonra çocukluğunu geçirdiği kente dönen başkişinin anılarıyla örülü sokak ve mekânları arayış içerisinde dolaşması ve geçmişe olan özlemi konu edilir. Başkişi, kenti gezerken birden geçmişe dair bir tabelayla karşılaşır ve yaşadığı sevinci kaybolmuş oğla kavuşan babaninkiyile eş değer sayar. Öyküde *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanından farklı olarak görünürde kendini baba yerine koyan başkişinin aslında tam tersine bilinçdışında kendisini kaybolmuş oğul yani "Müsrif Oğul"la özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Doğup büyüdüğü memleketten uzaklarda her şeyi tüketip yaşanmışlıkların ve yaşanmamışlıkların pişmanlığıyla baba ocağına dönen kendisidir: "Gözler anımsar. Az ilerde bir fotoğrafçı olacaktı. Ve üzerinde büyücek bir gözlük resmiyle bir tabelası vardı. Tabela üzerindeki yazıyı okur. Gaston Mizrahi. Kaybolmuş oğula kavuşan baba misali sevinir gözler."⁴¹⁴

Öyküde başkişi doğup büyüdüğü kente dönüşünü bir "sıla-i rahim"e dönüş olarak değerlendirir. Sıla-i rahim, *Kur'an-ı Kerim*'de ve hadislerde yer verilen dikkat çeken bir terimdir; akraba olan kişiler arasında iletişimi sürdürme, iyilik ve yardımda bulunup ziyaret etme gibi bağların devamının gerekliliğini vurgulamak için kullanılmaktadır.⁴¹⁵

Bunca yıl başka kentlerde, yabancı ellerde eğleştikten sonra, yola çıkılırken alınması unutulmuş pek gerekli bir şeyi, onsuz yapılamayacak bir şeyi almak için gerisingeri dönülmüştür. Unutulmuş bir şey ama ne? Yıkık bir duvar, her an çöküvermesinden korkulan harap bir merdiven, sokağa çıkıldıkça karşılaşılan kör bir kuyu, daracık ara sokaklar, sokaklar içinde bir sokak, köşebaşında Şam tatlısı satan hacı, bir dilim karpuz, bir dilim kavun, tulum peyniri, nerde işitildiği bilinmeyen bir ezginin ilk dizeleri: Sütler kaymak bağladı, gelin sabah çayına!

⁴¹³Şipal, *Sırrımsın Sırdaşımsın*, 71-72

⁴¹⁴Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 291.

⁴¹⁵*Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2009, C. 37, 112.

Yıllar sonra, neden sonra, çocukluk günlerinin geçtiği kente dönülür, sılayrahime dönülür. “Yüksüz olmadıkları halde yükü hafif olanlar kurtuldu.”⁴¹⁶

Aynı şekilde *Demir Köprü* romanında da sıla-i rahim kavramına yer verilmiştir. Başkişi, sıla-i rahim çağrısını Tanrı’dan gelen bir buyruk olarak görmüş, fakat sürekli ertelemiş, nihayetinde annesi dünyadan ayrılmış ve geç kalınmış bir ziyareti yapmanın pişmanlığını yaşamıştır:

Sıla-i rahim buyruğu açıkça ortada dururken, ertelemelerin, omuz silkmelerin, burun kıvrımların, dudak bükmelerin, birkaç satırlık mektuplara üşenmelerin, vadesi çoktan dolmuş yolculukların zahmetini bir türlü üstlenmek istemeyişlerin savunulacak yanı ver mıdır! Bereketli topraklar dururken çorak yerlerde kök salmaya yeltenmelerin, uzanan elleri geri çevirmelerin, sonrada oturup ağlamaların ve bu oyunu yıllar yılı sürdürmenin saçmalığı ortada değil midir!⁴¹⁷

Hem *Demir Köprü* romanında hem de “Bebekli Kilise” öyküsünde sıla-i rahim teriminin kullanılmasının ardında, şüphesiz yine doğum travmasına bağlı olarak anne karnına dönüş arzusunun yattığı aşikârdır. Rank, bir kişinin hangi cinsiyetten “olursa olsun, kendine yakın birini yitirdiğinde, bu ayrılış yeniden ilksel ayrılışı, yani anneden ayrılmayı hatırlatır”⁴¹⁸ demiştir. İşte Rank’ın bu ifadelerini karşılar şeklinde *Demir Köprü*’nün başkişisi, annesinin ölümü üzerine büyük bir acı yaşamış ve ilksel ayrılığı yeniden duyumsamıştır. Aynı şekilde Şipal’in *Dua Çiçeği* adlı romanında yer alan genç adamın da ilksel ayrılığı anımsadığı söylenebilir. Roman, her çağrışında çocukluk yıllarına dair anılara gömülen genç bir adamın arkadaşının ricası üzerine matematik dersi verdiği Fadime ile aralarında gelişen üstü örtük duygusal yakınlık ve genç adamın bu duruma kayıtsız kalmasıyla Fadime’nin evlenmesi, aradan geçen yıllara rağmen genç adamın yaşadığı duygu yüklü pişmanlık üzerine kuruludur. Fadime ölmemiş, sadece kararlı bir şekilde genç adamla yollarını ayırmıştır. Fakat bu, genç adamı, çok derin bir şekilde etkilemiş ve onu çocukluk yaşantısına, annesiyle ilgili anılara kadar götürmüştür. Bu anılar içinde son olarak annesinin gömüldüğü mezarlığı ve annesinin ölüsüyle yüzleştiği anı anımsayan genç adam için denilebilir ki Fadime’nin ayrılığından duyduğu derin ıstırap, onun ilksel ayrılığı anımsamasına ve anne karnına dönmeyi arzulamasına yol açmıştır:

⁴¹⁶ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 290.

⁴¹⁷ Şipal, *Demir Köprü*, 104-105.

⁴¹⁸ Rank, *Doğum Travması*, 42

Birkaç kez değişik yerlerden yeniden işitti Fadime'nin sesini. Derken ses giderek yavaşladı, ardından bir boşluk, bir düş kırıklığı bırakarak, bir daha işitmemek üzere sustu.⁴¹⁹ Annesini anımsadı, anımsama öyle duru, net değildi başlangıçta, başka anımsamalarla birlikteydi, adeta onlar tarafından kuşatılmış, öne çıkması engellenmişti. Ama çok sürmedi, sisler puslar arasından yüz gösterdi, tek başına kaldı, elinden tutup bir mezarlığın kapısından içeri soktu onu, ayaklarının geri geri gitmesine bakmayarak bir başka dünyanın kokusu sinmiş çıplak, renksiz ve loş bir odadan içeri taşıdı. Çok sevdiği sarı güllerden bir demetle beyaz bir örtü altından dışarı fırlamış, belli bir şeyi yanında alıp götürmek ister gibi biraz yumulmuştu. Ah o vakte kadar karşılık beklemeden, hoşgörü ve özveriyle yoğrulmuş bir sevecenlikle kendisini sarıp sarmalayıp ayakta tutan elin gün gelip onu apansızın bırakacağını aklından geçirmemişti hiç.⁴²⁰

İlksel ayrılığı yaşayan ve anne karnına dönme arzusu içinde olan diğer bir birey de “Ve Karşıdaydı” öyküsündeki başkişidir. *Demir Köprü* ve *Sırrımsın Sırdaşımın* romanları ve “Bebekli Kilise” öyküsüyle benzer olarak çocukken annesi tarafından tek başına babasız büyütülen başkişi, annesinin sonsuz sevgisine maruz kalmıştır. Fakat bu sevgi, başkişi tarafından karşılık görmemiş, anne sevgisinden sürekli kaçmıştır. Fakat üç ay önce annesinin ölümünü haber veren mektubu almasıyla birlikte, anne sevgisinden kaçış sona ermiş ve başkişide anneye özlem ve sevgi gibi duygular gelişmiştir. Bir gün kardeşinin ısrarı üzerine babasına yazacağı mektupta nasıl bir hitap kullanacağını tereddüdünü yaşadığı anlarda, karşı evin camında gergef işleyen bir kız görür ve annesini hatırlar. Annesine olan özlemi, acı acı boğazına düğümlenir ve bir damla gözyaşı olarak belirir. O, annesine gösteremediği sevgisinin pişmanlığını yaşamakta ve artık bir daha görmeyeceği annesinin özlemini tüm benliğinde hissetmektedir. Bu duygu birikiminin yaşandığı anlarda O, “Anne! Anneciğim!” diye seslenir. İşte tam da bu seslenme anında doğumun travmatik olayını anımsarcasına onun anne karnına dönüş arzusu dışlaşır:

Her zamanki gibi dişini sıktı, gırtlığından yukarı koyvermedi. Bir şey gelip boğazında düğümlenmişti; derken, bütün direnmelere karşın, boğazından yüzünün kaslarına sıçradı, acıyla karıştı yüzü. Acılı şeyin dışarı uğrayabileceği açık kapı bırakmamak istercesine gözlerini yumdu. Bir damla gözyaşı. Bu, ne kadar gözyaşı? Annesi onu çok sevmişti. Bir yaşa kadar üvey baba, sonra babalı babasız büyütülen bir oğulla anne ilişkisinde, bütün sevgileri anne üstlenmiş, ona sadece bu sevgiye katlanmak düşmüştü. Bir sevgi sınavında sevgisizliğe yükümlü bir oğulla sınanmak istemişti anne.

⁴¹⁹ Kâmuran Şipal, *Dua Çiçeği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, 62.

⁴²⁰ Şipal, a.g.e., 77-78.

Geriyeye doğru bakınca ilk gençliğinden bu yana doğup büyüdüğü kentten uzakta geçen yaşamını bir kaçış olarak görüyordu. Sevgiden kaçış anne sevgisinden, kaçışlarla büyüyen anne sevgisinden, Ama artık kaçmalar beklenmedik bir anda sona ermiş, geriye doğru bir dönüş başlamıştı. Gerilen dal, üzerindeki ağırlık kalkınca, bütün gücüyle gerilere savrulmuştu. Savrulmuş, gerilerde bir yerde gözler açılıp yaşanmışlar yeniden, bu kez bir başka türlü yaşamaya başlanmıştı. Üç ay önce alınan birkaç satırlık siyah bantlı bir telgrafla aşılmıştı tüm uzaklıklar. Çocukluğunda çok sevdiği kıymalı börekler tavada kızardıkça annesinin bunları çatalın ucuyla bir taraftan öbür tarafa döndürüşü gibi, bir sözcük, yakın ve sevgi dolu, dilinin üzerine birkaç kez bir yandan öbür yana döndü: “Anne! Anneciğim!”⁴²¹

Daha önce de değindiğimiz gibi, anne karnına dönüş arzusu, en başa dönme arzusu, yani daha dünyaya gelmeden önceki anne karnında geçirilen güven içindeki hayata duyulan özlemden kaynaklanmaktadır. Dünya, bir bireyin güven içinde yaşamını sürdürebileceği dingin bir mekân değildir. Birey, artık bağımsızlığını ve bireyselliğini kazanmak adına birtakım mücadelelerin üstesinden gelmek zorundadır. Bu mücadeleler, bireyin doğum esnasında yaşadığı acıların yaşamdaki birer izdüşümü gibidir. Bu acıdan kurtulmanın yegâne yolu ise dünyayı terk ederek anne karnına dönmektir, fakat bu biyolojik olarak mümkün değildir. Aslında burada bireyin arzuladığı, ölümün ta kendisidir. Rank’a göre; “ölüm düşüncesi baştan itibaren bilinçdışında güçlü bir haz etkisi yaratan anne karnına dönme fikriyle örülmüştür. Bu haz arayışı, bütün insanlık tarihinde, ilksel cenaze törenlerinden ruh çağırma seanslarına kadar çeşitli adetlerde sürüp gitmektedir.”⁴²²

Şipal’in bireylerinin de anne karnına dönüş arzusu olarak yorumladığımız her bir tutum ve davranışın altında onların bilinçdışındaki ölüm düşüncesi yatmaktadır. “Bebekli Kilise” öyküsündeki başkişinin doğup büyüdüğü kentin sokaklarını, doğduğu evi, mahalleyi, okuduğu okulu ve anılarıyla örülü her yeri gezdikten sonra son olarak mezarlığın yolunu tutmasının altında, ölüm düşüncesi yatmaktadır. Bu bağlamda Necip Tosun öykü kişisi için şu ifadeleri kullanır: “Kahraman (...) [b]urada yerini alan saf inanca ulaşır, başladığı yere, sadece bedenen değil, zihin olarak da en başa, yuvaya, hatta ölüme döner. Bu sadece çocukluğa dönüş değil giderek ana rahmine dönüş olarak dışlaşır.”⁴²³

⁴²¹ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 210-211.

⁴²² Rank, *Doğum Travması*, 41

⁴²³ Tosun., *Öykümüzün Sınır Taşları*, 252.

Yine *Dua Çiçeği* romanında genç adamın, Fadime'nin gidişiyle yaşadığı derin ıstırabın üstesinden gelemeyeceğini düşündüğü anlarda göl kenarında dolaşmasının ve bunun üzerine çocukken bir intihar girişiminde bulunmasına dair bir anıyı hatırlamasının (ki burada kısmi bir intihar eğiliminden söz etmek mümkündür), son olarak da annesinin ölümü ve mezarına dair anıları anımsamasının ardında ölüm düşüncesi yatmaktadır. *Demir Köprü* romanında anne-oğul arasındaki sağlam bağın bir simgesi olarak işlenen ve başkişinin çocukluğunda annesinin intihardan vazgeçerek deyim yerindeyse kendisine yaşamı yeniden bağışladığı Demir Köprü'ye varmasının altında ölüm düşüncesi yatar. Nitekim başkişi, annesinin ölümü üzerine, dünyada olup bitenlerle mücadele gücünü yitirdiğine inanarak bir intihar düşüncesiyle o köprüye varmış ve orada yıllar önce annesinin intihar etmek düşüncesiyle sergilediği davranışları, kutsal bir ritüelin canlandırılması gibi tekrarlamıştır:

Birkaç adım atıp yeniden köprünün üzerine oturuyorum; şimdiki yerin kesinlikle aradığım yer olduğuna inanıyor, ayaklarımı bir kez daha korkuluğun altından aşağıya sarkıtıyorum. Aşağıda ırmak bir den büyüyor, kabarıyor, sağır edici bir uğultuyla kulaklarımı dövmeye başlıyor. Kendi kendime işittirmek ister gibi yükseltiyorum sesimi: kendi kendime aşağıları gösterip, “Nasıl?” diyorum, yarım kalan bir işi tamamlayalım mı diye sorar gibi: “Nasıl?” sesim çıkmıyor. Bir kez daha soruyor, kendimden bir yanıt alamayınca, öbür ayağımı da ötekisinin yanına uzatıp aşağıya sarkıtıyorum. Sonra ansızın düşüncemi değiştiriyor, bir zaman annemin yaptığı gibi doğrulup köprü üzerinde geldiğim yönde seğırtmeye başlıyorum. Daha fazla bekletmek istemiyorum annemi. Dudaklarındaki gülümseme solmadan karşısına geçip benden istediği şeyi yapamadığım için bağışlanma dileyeceğim. Gökten inecek salıncağa bensiz tek başına binip bu yolculuğa çıkacağı için annemin ne kadar üzüleceğini biliyorum. Yakında, anne diyorum kendi kendime. Yakında, anne, yakında! Bana inanacak mı bilmiyorum.⁴²⁴

Sırrımsın Sırdaşısın romanında başkişinin yıllardır uğramadığı annesinin mezarına gitmesindeki amaç da ölüm düşüncesidir. Başkişi için ölüm bir vuslattır; çünkü artık hayatta olmayan ve son zamanlarda anılarında onun yakasını bir türlü bırakmayan annesine kavuşmanın tek yolu ölümdür. O, annesini özler ve dört gözle ölümün yolunu bekler. Onun için ölüm, yeniden doğuşun gerçekleştirilme biçimidir:

⁴²⁴Şipal, *Demir Köprü*, 106.

Demir kapısının her iki kanadında yanan fenerlerin biraz ötesindeki gömütlük, az önce koyu bir karanlığa gömülmüş dururken şimdi ıslıl ıslıldı. Ordan oraya devinen, bir aşağı inip bir yukarı çıkan, belli aralarla yanıp sönen, küçük küçük parlak ışıklarla donanmıştı. Sanki ne kadar yıldız varsa, gökten gömütlük üzerine inmiş, her gece yukarıda düzenledikleri şenliği bu kez gömütlükte kutlamaya karar vermişlerdi. Derken ateşböceklerinden bir bölümü gömütlükten kalkıp kahveye geldi, sanki onu da elinden tutup tıpkı küçüklüğündeki gibi şenliklerine katılmaya çağırıyor, yıldız yağmurunun çoktan yağdığını, annesi gibi gözlerini bir an önce kapayıp uyuma vaktinin çoktan geldiğini ona anımsatmak istiyorlardı.⁴²⁵

S. A. Ayvaz'a göre başkişinin romanın sonunda annesinin mezarına varmasıyla birlikte öz-bene ulaşmıştır:

Ve yolculuğun sonunda roman kişisi, içindeki karmaşayı aralayacağı bir alan görür, yıldızlı gökyüzünün altında, gömütlükte, ilksel olanla hayali buluşmayı gerçekleştirir. Bu nokta, bir başlangıç noktasıdır da aynı zamanda. Bütünlük, tamlık, öz-ben, oradadır işte...

Daha önce ulaşılan yere geri dönüştür; ilksele doğaya, anneye geri dönme yolculuğudur ve bütün yolculukların amacıdır. Özgürlük kavramı artık bir uyumu, öz ben'e doğru bir bütünleşmeyi gerçekleştirebilme özelliğidir.⁴²⁶

Romanda anneyle ölüm olgusu arasında metaforik bir bağlantı kurulduğu görülür. Bu bağlamda başkişinin zihninden geçen “Senin annen yok, Narziss, sen nasıl öleceksin!” cümlesi dikkat çekicidir. Hermann Hesse'nin (1877-1962) *Narziss ve Goldmund* (1930) adlı romanından bu alıntı, tüm yaşamı boyunca her yerde ve her kadında annesini arayan Goldmund'un ölmeden önce arkadaşı Narziss'e söylediği son sözlerden bir kesittir.⁴²⁷ *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanının başkişisi, annesini, annesinin ölümünü ve onun kendisini çağırın sesini anımsadığı anlarda, bu sözcükler kafasında yinelenip durmuştur. Bu bağlamda başkişinin kendisini roman kişisi Goldmund ile özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Başkişi de tıpkı Goldmund gibi tüm ömrünce annesini hayatının merkezine koymuştur. Başkişi, Goldmund'un arkadaşına söylediği bu sözlerle şunu ifade etmeye çalıştığını vurgular: ölmek için bir annenin varlığına ihtiyaç vardır, yoksa ölüm nasıl arzulanan bir olguya dönüşür. Narsis'in bir annesi yoktur, bundan ötürü de ölüme gitmek için bir amacı da yoktur.

⁴²⁵Kâmuran Şipal, *Sırrımsın Sırdaşımsın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, 278-279

⁴²⁶Ayaz, “Sırrımsın Sırdaşımsın...”, 107.

⁴²⁷(...)Derken Goldmund bir kez daha açtı gözlerini ve uzun uzun dostu Narziss'in yüzüne baktı. Gözleriyle veda etti Narziss'e. Başını sallamaya çalışır gibi yapıp fısıltı halinde şöyle dedi: “Peki sen bir gün nasıl öleceksin, Narziss, bir annen yok çünkü? Annesiz insan nasıl ölebilir?” (Hermann Hesse, *Narzissve Goldmund*, (Çev. Kâmuran Şipal), AFA Yayınları, İstanbul, 1991, 378-379.)

İşte başkişinin bu romana yaptığı göndermenin nedeni, onun bilinçdışında yatan ölüm arzusunun anneye kavuşmak fikriyle özdeş sayılmasından ileri gelmektedir. O annesine kavuşmak için ölümün soğuk nefesini duymaya bile razıdır:

Sarı bir gül ağacının altında. Annesinin kimi vakit sert, paylayıcı kimi vakit yumuşak, sevecen sesini son günler iki de bir işitir gibi oluyor, kendisine söyleyeceği bir söz, emanet edeceği bir sır varmış da bunu hep ertelemiş, ama artık daha fazla ertelemeye vakti yokmuş gibi onu çağıran yakınmalı sesi ikide bir kulaklarında yankılanıyordu. Her seferinde annesinin, mezarının iki yandan yukarı uzanan, tepede birbiriyle kavuşup adeta bir çardak oluşturan iç içe geçmiş nazlı ve narin dalcıklarıyla sarı gül ağacı altında yattığı aklıma gelir gelmez, ses yavaş yavaş uzaklaşıp sönüyordu. Yine son zamanlar bir yerden aklında kalmış birkaç sözcük yinelenip duruyordu kafasında “Senin annen yok, Narziss, sen nasıl öleceksin!”

Yıllar yılı annesini bir yol gidip ziyaret etmeyi hep ileri bir tarihe ertelemiş, annesine hep yakında gelip kendisini göreceğini yazmış, annesi de daha fazla beklemeyerek, sanki ona hiç aklından çıkaramayacağı bir ders vermek ister gibi günün birinde ansızın bu dünyadan göçüvermişti, Şöyle biraz dalar gibi olunca, annesinin beyaz tülbent dolanmış başıyla gelip karşısına dikildiği, uykusuz geçirilmiş kâbuslu geceleri şimdi anımsamak bile istemiyordu.⁴²⁸

Sonuç olarak Şipal’in bireylerinin doğumun travmatik etkisini atlatamadıkları ve tüm yaşamlarına bu etkinin sirayet ettiği görülür. Annelerine karşı aşırı bağımlılık geliştiren bu bireyler, tüm yaşamları boyunca insan ilişkilerinde başarı sağlayamamış, karşılaştıkları her çıkmazda anne karnına dönmeyi arzulamış, hatta bu arzularının bir sonucu olarak tüm benlikleriyle ölüme ulaşma isteği duymuşlardır.

3.5. Bir Kişilik Bozukluğu: Narsisizm

Narsisizm⁴²⁹, insanların kendi bedenini cinsel bir nesne gibi algılaması ve tam bir tatmin sağlayana kadar bedenine bakması, okşaması ve sevmesi gibi tutum ve davranışları sergilemesi üzerine 1899’da Alman psikiyatru Paul Nacke tarafından seçilmiş bir terimdir.⁴³⁰ Esas olarak narsisizm kavramı, sudaki yansımasını görüp

⁴²⁸Şipal, *Sırrımsın Sırdaşımsın*, 32-33.

⁴²⁹ **Narsisizm:** Çoğunlukla “narsisizm” olarak kullanılan kavramı, Freud, “narsisizm” olarak kullanmayı tercih etmiştir. Freud, bu tercihinin nedenini, “narsisizm” şeklindeki kullanımı daha kısa ve az kakofonik bulmasıyla açıklar. (Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, 25.) Bu çalışmamızdaki bu kavramın farklı kullanımlarının bulunması da bundan kaynaklanmaktadır. Bizim tercihimiz, TDK sözlüğündeki kullanım olan “narsisizm” şeklinde olmuştur.

⁴³⁰ Sigmund Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (Çev. Banu Büyükkal /Saffet Murat Tura / Ötekini Dinlemek), Metis Yayınları, İstanbul, 2017, 25.

kendi suretine âşık olan ve bu yansımasına kavuşmanın arzusuyla yanıp kavru lan ve nihayetinde bu uğurda canından olan bir mitolojik Yunan söylencesi, Narkissos'a dayanmaktadır.⁴³¹

Freud, başlangıçta narsisizmin, tüm özneyi içine alan bir sapıklık olduğunu ve bundan dolayı da tüm sapıklıklarda görülebilecek özellikler içerdiğini ifade eder. Fakat Freud, psikanalist gözlemcilerin ortaya koyduğu yeni çalışmalar üzerine görüş değişikliğine uğrayarak narsisizm için şu ifadeleri kullanır; “narsizm bir sapıklık değil, kendini koruma içgüdüsünün bencilliğinin libidinal bir tamamlayıcısı, her canlı varlığa haklı olarak bir ölçüde atfedilecek bir özellik olarak karşımıza çıkar.”⁴³²

Freud, köken itibariyle insanın annesi ve kendisi olmak üzere iki cinsel nesnesi olduğunu ve aslında nesne seçiminde bazen baskın bir şekilde kendini ortaya koyan birincil narsisizmin herkeste var olduğunu ileri sürer.⁴³³ Freud, kendini önemsemenin üç bölümden oluştuğunu, bunun birincil olan bir bölümünü çocukluk narsisizminden kalanlardan, bir bölümü ise deneyimin (ben idealinin gerçekleştirilmesiyle) güçlüklerinden kaynaklandığını, üçüncü bölümün ise nesne libidosunun tatminiyle ilgili olduğunu vurgular.⁴³⁴

Heinz Kohut, narsisizm üzerine yaptığı çalışmalar nedeniyle bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Kohut, “kötü bir insani özellik, ahlakî bir eksiklik” olarak

⁴³¹ **Narcissos:** Bir nymphe olan Liriope bir gün Cephissus ırmağının onu sarmalaması üzerine ondan hamile kalır. Adını Narcissus koyduğu bir çocuk dünyaya getirir. Liriope, bir kâhine çocuğun ne kadar ömür süreceğini sorar. Kâhin, çocuğun kendi yansımasını görmediği sürece yaşayacağını söyler. On altı yaşına varan Narcissus, tüm erkek ve kızların hatta nymphaların tutkuyla âşık olduğu yakışıklı bir genç olur. Fakat o, kimseye yüz vermemektedir. Bir nymphe olan Echo, bir gün ava çıkan Narcissus'u görür ve âşık olur. Aşkından günden güne eriyen Echo, nihayetinde kemikleri kayalar ve bir yankıya dönüşür. Dağlarda ve kırlarda su perilerinin yaşaması bundan kaynaklanır. Narcissos'a âşık olan biri, onun bir gün birisini sevip kavuşmaması için dilekte bulunur. Ve Tanrıça Nemesis, bu içten dileği kabul eder. Narcissus, ava çıktığı bir gün çok berrak bir suyun yanına varır. Eğilip suyu içer ve kendi yansımasını görüp âşık olur. Bu yansıma kavuşmanın acısıyla günden güne Echo gibi eriyip tükenir. Bir gün suyun yanında yorgunluktan yığılıp kalır. Hayatını kaybeden Narcissos'un etrafına herkes toplanır, acı duyar. Narcissos'un ölü bedeni birden ortadan kaybolur. Ve suyun yüzeyinde “sarı, ak tüycüklü” bir çiçek belirir. İşte bu hikâyeye istinaden sesin yankılanması echo, sularda yetişen sarı, ak tüylü çiçek de nergis sözcükleriyle adlandırılmıştır. (Ovidious, *Dönüşümler*, (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu), Payel Yayınevi, İstanbul, 1994, 80-85.)

⁴³² Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, 25.

⁴³³ Freud, a.g.e., 39.

⁴³⁴ Freud, a.g.e., 50.

görülen narsisizme olan bakış açısını, olumlu yönde değiştirmiştir. ⁴³⁵ Kohut, narsistik kişilik bozukluklarının psiko patolojisini iki maddede şöyle açıklar: “1) kendiliğin psikolojik yapısındaki, çocuklukta edinilmiş eksikler, 2) benzer nitelikteki (ama bazı önemli bakımlardan farklı) iki yoldan biri aracılığıyla birincil eksiklikle ilişkili olan, yine ilk çocukluk dönemine ait ikinci yapılar.”⁴³⁶

Kâmuran Şipal’in eserlerinde narsist kişilik bozukluğu geliştiren bireylerin bazı uç örneklerine rastlanmaktadır. Mitolojik öğelerle örülü *Burumeryem* kitabında yer alan bu bireylerden biri “Nar Çiçeği” adlı öykünün başkişisidir. Bu öyküsünde Şipal, günümüz modern bireyi ambalajının altında Narkissos’un ta kendisini anlatmaktadır. Başkişi, narçiçeği renginde bir gömlek giymiş tüm gün sokaklarda dolaşmış ve böylece birçok bakışı kendi üzerine çekmeyi başarmıştır. Narsist kişilik, kendisine yönelik “yücelik duygusu”nun tatmin edilmesi beklentisi içerisindedir. Bu ancak “aynalama” vasıtasıyla gerçekleşebilir. Bu kişilerin çevrelerindeki kişilere bakma gereksinimleri, çevrelerindeki kişiler tarafında dikkate alınma ve kusursuzluklarının farkına varılmasını isteme duygularından ileri gelmektedir.⁴³⁷ İşte “Nar Çiçeği”nin başkişisinin gömleği giyerek sokaklarda dolaşmasının ardında, çevresindekilerin dikkatini çekme ve onlar tarafından kusursuz varlığının fark edilme arzusu yatmaktadır:

“Peki bu gömleğiniz niçin nar çiçeği kırmızısı?” “Böyle hoşuma gidiyor.” “Böyle mi hoşunuza gidiyor? Böyle hoşunuza gidiyor demek. Koyu ve esmer ve yuvarlak bir yüz, kahverengi gözler, koyu siyah saçlar. Biraz uzun tutulmuş kalın favoriler. Yaş? Önemsiz. Yüksek yaylalarda doğu. Demek bu nar kırmızısı? Evet, bu nar. İki dizi diş. Dizi dizi dişler. Sorulara karşı gülümsemelerde beyaz. Hiçbir şey sezinlemeyen, gene de bir şeyler sezinleyen kuşkusuz, saf. Demek siz beğendiniz. Demek bu nar çiçeği yakalar. Sipsivri. Başkalarının gözüyle aynaya baktığımız, beğendiniz ve giydiniz. Başkalarının dikkatini çekmek için. Tabii nar çiçeği kırmızısı. Başkalarının da elbet beğenmesini istediniz. (...)”⁴³⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi “Nar Çiçeği”nin başkişisi, cinsel açıdan biseksüel eğilimler taşımaktadır. Kendisini Narkissos’la özdeşleştiren başkişi tıpkı

⁴³⁵ Heinz Khout, *Kendiliğin Çözümlemesi*, (Çev. Cem Atbaşoğlu / Banu Büyükkal / Cüneyt Işcan / Ötekini Dinlemek), Metis Yayınları, İstanbul, 2019, 7.

⁴³⁶ Heinz Khout, *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*, (Çev. Oğuz Cebeci / Ötekini Dinlemek), Metis Yayınları, İstanbul, 2017, 24.

⁴³⁷ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 448.

⁴³⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 336-337.

onun gibi hem delikanlıların hem de nymphaların ilgisini çekmektedir. Freud, sapık ve eşcinseller gibi libidinal gelişimde birtakım sorunlar yaşayan kişilerin, sonraki sevgi nesnelarını belirlemede annelerini değil kendilerini model aldıklarını söyleyerek bu tür kişilerin sevgi nesnesi olarak aradıklarının kendileri olduğunu ve bunun narsistik nesne seçimi olarak adlandırılması gerektiğini vurgular.⁴³⁹ Rank da benzer şekilde “homoseksüel sevgi nesnesinin temelde kendi imgesine karşı narsistik bir tavırla seçildiğini” belirtir.⁴⁴⁰ Freud’un sapıklar ve eşcinseller, Rank’ın homoseksüeller için söylediklerinin farklı cinsel eğilim gösteren her birey için geçerli olduğunu baz alırsak “Nar Çiçeği”nin biseksüel kişisini de bu bireyler arasına dâhil etmemiz gerekir. Başkişi, sevgi nesnesini tamamen kendisine çevirmiş ve çevresindeki her şeye umursamaz davranmıştır. O sadece kendisini sever ve kendisini arzular. Onun ayna karşısında vecde dalması, kendi yansımasına kavuşmak için çırpınışları ve yaşadığı çaresizlik tıpkı, Narkissos’un yansıması karşısındaki çırpınışlarını ve çaresizliğini hatırlatır:

Gülümsediniz. Gülümsedi. Ağladınız. Ağladı. Ellerinizi dokunduramadığınıza göre bari yüzünü seyredeyim, diye geçirdiniz içinizden. Nafile sevdiğiniz çocuk. Arada bir ayna olmasaydı. Mermer gibi beyaz kollarınızla göğsünüz dövdünüz. Örselendi vücudunuz. Kızgınlığınız yatıştı. “Adieu!” dediniz. Ses aynalarda yankılandı: “Adieu!”⁴⁴¹

Başkişinin narsistik duygusu öyle bir hâl alır ki kendisini Tanrı’yla özdeşleştirecek boyuta gelir. Gün içerisinde yaşadıklarının sersemliğiyle kendisini yatağın üzerine atan başkişi, “ikiz benliği” ile yaşadığı diyalogda sahil olup olmadığı tartışmalı olan “ben gizli bir hazine idim; bilinip tanınmayı istedim ve bilineyim diye mahlukatı yarattım”⁴⁴² şeklindeki hadisi sayıklar. “Tasavvufta kenz-i mahfi düşüncesine göre Cenab-ı Hak gizli bir hazine iken bilinmeyi dilemiş ve bilinmek için mahlukatı yaratmıştır.”⁴⁴³ “Nar Çiçeği”nin başkişisi de karşısında vecde daldığı güzelliğini bir hazine gibi görür ve bu yüzden de bu hazineden kimseyi mahrum etmemek adına narçiçeği gömleğini giyerek tüm gün sokaklarda dolaşmıştır:

⁴³⁹ Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, 38.

⁴⁴⁰ Otto Rank, *Eş Benlik*, (Çev. Gökçe Metin), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, 123.

⁴⁴¹ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 342

⁴⁴² Engin Söğüt, *İsmâil Hakkı Bursevî’nin Kenz-i Mahfî Risâlesi Muhtevâ ve Tahlili*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, 22.

⁴⁴³ Söğüt, a.g.y., 20.

Göz. İstekle yanıp tutuşuyordu. Göz. Havuz başında oturuyordu. Kırmızı balıklar. Göz. Nar çiçeği gömlek. Daha sonra kırmızı balıklar. Nar çiçeğine konup kalkan gözler. Demek böyle. Evet, böyle. Nar çiçeği gömlek. Evet. Giydiniz. Bir hortum gibi gözleri üzerinize çektiniz. Gözlere battınız. Birilerinin gözleri kamaştı. Bakamadı. Kamaştı. Böyle başladı, evet. Bir havuz kırmızı balıklar ve nar çiçeği, evet. Nar çiçeği, kırmızı balıklar, bir havuz. Gözler kalkmak istedikçe havuza düştü baş. Bundan böyle kesik baş. Nar çiçeğinden kamaştı ve düştü. Bundan böyle, evet. Ellerini sağa sola vurdu, elleri acıdı. Bundan böyle, evet. Sıçrayıp kalktı yataktan. ‘Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi diledim.’ Aynanın karşısına geçti. Aynada nar çiçeği. İrkildi. Bu ne kadar sivri yakalar. İlk giyilen giysi. Bir konuşma, sessiz, içten içe sürüp giden. Sürüp gitti, evet. İlk. Ayna karşısında sürüp giden ilk sessiz.⁴⁴⁴

Ernest Jones, her psikanalistin, kendisini bilinçdışı fantezilerinde Tanrı ile özdeşleştirmiş hastalarla karşılaşmış olabileceğini belirterek Tanrı ve baba arasında kurulan bağlantının herkes tarafından bilinirliğine dikkat çeker. Her çocuğun sevgi nesnesi olarak seçtiği babayla özdeşleştiğini ve babayı taklit ettiğini, model aldığını dolayısıyla “daha kusursuz Cennetsel Baba ile ilgili olarak bir tutumun ortaya” çıkmasının tabii olduğunu⁴⁴⁵ vurgular. Jones, sözlerine şöyle devam etmektedir:

[G]erçekten de, bu, mümkün olduğu kadar ilahi model gibi olmak için çaba sarf etmesi gereken dini öğretilerde doğrudan telkin edilen bir anlamdadır (yani onu taklit için) ve her erkeğin Tanrı’nın bir kopyası olduğu inancında ve onun içindeki ilahi ruhu içermektedir.⁴⁴⁶

Jones, “Tanrı kompleksi” olarak tanımladığı bu kişilik bozukluğunun karakter özelliklerinin ya doğrudan Narsisizmden kaynaklandığını ya da Narsisizmle yakın ilişkide olduğunu vurgular.⁴⁴⁷ Buradan hareketle diyebiliriz ki “Nar Çiçeği’nin başkişisi, narsisizmle bağlantılı olarak “Tanrı Karmaşası” yaşayan bir bireydir. Onun kendisini Tanrı’yla özdeşleştirdiği bariz ortadadır.

Buhûrumeryem kitabındaki diğer bir narsist birey de “Kamalar” adlı öyküde yer alır. Başkişi, evde yalnız olduğu bir anda aynanın karşısına geçerek kravatını bağlamaya çalıştığı anlarda çağrışımların içine gömülür. Eliyle yüzünü kapatır ve parmakları arasında kalan üçgen boşlukları kamaya benzetir. Kamaların bir cam

⁴⁴⁴ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 336.

⁴⁴⁵ Ernest Jones, *Essays in Applied Psycho-Analysis*, The International Psycho-Analytical Press, London, 1923, 204.

⁴⁴⁶ Jones, a.g.e., 204.

⁴⁴⁷ Jones, a.g.e., 207.

kırığı gibi yüzünü parçaladığını hayal eder. Burada ayna karşısındaki başkişi, aslında kendi benliğiyle yüzleşir. Onun benliği parçalanmış, yara almıştır. Başkişinin benliğindeki parçalanmışlık, kama metaforu üzerinden anlatılmaktadır:

Kafesi yaklaştırıp yüzüne oturttu. Ağır ağır yaklaştırıp yüzüne oturttu parmaklarını. Yüzünü üçgenlere böldü kafes. Büyük büyük üçgenler aynanın yüzünden kendisine bakmaya başladı. Sipsivri cam kırıkları gibi aşağı doğru boydan boya uzanıyor, yüzünü parçalara bölüyordu. Parmaklarını gözlerine bastırdı. Sigara kağıdı gibi incelen gözkapakları. Zamanla incelen, arkadan yüklenmelere karşı içe doğru bel veren saydamlaşmış duvarlar. Yer yer göçükler, yer yer gedikler. Parmaklarını daha sert bastırdı gözkapaklarının üzerine. Gözlerini acıttı. Acıdı. Bütün perdelerle karşın perdelenen gözler. Ayna yüzeyindeki üçgenler, her an inmeyi bekleyen havaya kalkık kamalara benziyordu.⁴⁴⁸

“Kamalar” öyküsünün “benlik bütünlüğü”nü sağlayamamış kişisi, çocukken annesi tarafından babasız büyütülmüş ve annesi de yaşadığı sorumluluk duygusunun ağırlığı altında zaman zaman oğluna şiddet uygulamıştır. Çocukluğunda cinsel ve duygusal açıdan birtakım sınırlandırmalara da maruz kalan başkişi, birtakım kişilik bozuklukları geliştirmiştir. Kohut, benlik için biri çocuğun “yansılama” gereksiniminden doğan anneyle; diğeri “idealize etme” gereksiniminden doğan babayla yaşadığı etkileşimlerin belirlediği iki yapıdan söz eder. Bunlardan birinde ya da ikisinde bir sorunun ortaya çıkması, narsisizm ağırlıklı olmak üzere karakter patolojisine neden olmaktadır.⁴⁴⁹ Kohut’un bu öğretisini temel aldığımızda, yansılama gereksinimi anne tarafından yeteri kadar karşılanmamış ve babası olmadığı için de idealize etme gereksiniminden yoksun kalmış başkişinin birtakım kişilik bozuklukları geliştirmesinin nedenleri anlaşılmaktadır. Kohut’un kişilik bozukluklarından narsisizm vurgusu, “Kamalar” öyküsünde bire bir karşılığını bulmaktadır. Başkişi, ayna karşısında kendi yansımasıyla büyük bir haz içerisinde sevişmektedir. Burada başkişinin sergilediği bu davranışlar, narsist bir duygunun dışa vurumudur. O, libidosunu kendi bedenine narsist bir duyguyla yöneltmiştir:

[A]ynanın serin yüzeyinde ellerini gezdirdi. Balsa okşayacağı, sevecenlikle, balsa, yatıştırmak isteyerek ellerini özlemle teninde gezdireceği, elinin altındayken kaybolup giden çok değerli bir şey gibi, aynanın yüzünde dolaştırdı. Çok yakındı daha da yaklaştı. Ve yaklaştırdı yüzünü. Bir yüz gibi aynanın yüzüne, dudaklarını yüzüne, dudaklarını dudaklarına yapıştırdı.

⁴⁴⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 311.

⁴⁴⁹ Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 272-273.

Zaman ölçüsüne sığmayacak bir öpüş. Bir köşede unutulmuş, bağımsız, özgür. Zaman içinden çekilip alınış. Sonsuzluk. Gittikçe büyüyen, engelleri birer birer aşırıp geçen. Onu önüne katıp giden bir haz seli. Onu önüne kattı ve tüm somutluklardan sıyrılıp somut bir dünyanın içine savurdu. Yeniden diriliş kendini unutuş. Bir an. Bir tahterevallı. Fazla ağırlık altında boşanan, tersine dönen kasnaklar. Tersine sarılan bir yumak. Büyüyen kıvanç. Büyüyen korku. Büyüdükçe büyüyen, aynayla yüzü arasına giren korku. Bir sürgü gibi yüzüyle yüzü arasına giren ürküntü. Bu kez yanlamasına, yandan üçgen kamalar.

Dudaklarını avucuna yapıştırdı. Kısa öpüşler. Üçgen kamalar arasındaki öpüşler. Annesinin elini öper gibi olup irkildi birden. Annesinin eli. Bir ölü eli. Vaktinde öpülme bir el. Elini boylu boyunca yüzünde gezdirdi. Bir ölü eli.⁴⁵⁰

Görüldüğü üzere Şipal'in narsist kişilik bozukluğu geliştiren her iki bireyinde de ortak bir durum söz konusudur. Bu, onların libidolarını kendi benliklerine yatırmaları sonucu narsist kişiliklere özgü otoerotizm gibi bir saplantı geliştirmiş olmalarından kaynaklanır. Bu durum, "Nar Çiçeği" nin kişisi için daha saplantılı bir seviyeye yükselerek otoerotizmin doruğunda yani mastürbasyonla sonuçlanır. Burada bireyin cinsel sevgi nesnesini mastürbasyon vasıtasıyla kendisine çevirmesinin daha önce belirttiğimiz gibi biseksüalitenin özeliği olmasının yanı sıra narsistik bir otoerotizmin de yansımasının bir sonucudur. Selçuk Budak, narsistik kişilik için şu ifadeleri kullanmıştır; "narsistik tipte libido ağırlıklı olarak egoya aktarılır; kişi başkalarına veya egonun buyruklarına aldırış etmeden kendini ön plana çıkarır, sapma halinde psikoz veya antisosyal rahatsızlıklar ortaya çıkabilir."⁴⁵¹ Budak'ın bu ifadeleri şimdiye kadar söylediklerimizin bir tekrarı olduğu gibi narsist kişide sapma halinde psikoz ve antisosyal bir durumun ortaya çıkabileceği savı, her iki öykü kişisi için de geçerlidir. "Nar Çiçeği" ve "Kamalar"ın bireylerinde psikoz belirtileri olduğu gibi başta "Kamalar"ın başkişisinde olmak üzere bir antisosyalleşme eğiliminin varlığından da söz edebiliriz.

Sonuç olarak saplantılı bir durum olarak tabir edebileceğimiz narsistik kişilik bozukluğu üzerine yazılmış şu ifadelere de dayanarak narsistik kişi diye tabir ettiğimiz Şipal'in bireylerine dair ileri sürdüğümüz tespitlerin yerini bulduğu kanaatindeyiz:

⁴⁵⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 312.

⁴⁵¹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 472.

Narsisizmin, bireyin o âna kadar oto-erotiklik içinde yer almış olan cinsel dürtülerini, bir sevgi nesnesi elde etmek üzere birleştirdiği; kendisini, kendi bedenini sevgi nesnesi olarak aldığı ve ancak bunun ardından kendinden başka bir insanı nesnesi olarak seçmeye doğru ilerlediği bir evreyi temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, narsisizm, sınırsız ve nesneden bağımsız olan, egonun enerji yatırımı(ca-thexis) olarak görülmelidir. Egonun cinsel karakteristiği, diğer bir evreye, eşcinsel nesne seçimine, ancak ondan sonra zıt cinselliğe gider. Eşcinsel nesne ile ilişki ne kadar çatışmalı, ne ölçüde cinselleştirilmiş olarak kalıyor ise, ego ideali de o kadar çatışmalı, ne ölçüde cinselleştirilmiş olarak kalıyor ise, ego ideali de o kadar fazla soyut ve büyülenmeci bir figüre, en uç noktada Tanrı'nın kendisine yansıtılacaktır.⁴⁵²

3.6. Oedipal Duygunun Yansımaları

Freud'un gelişimsel kuramının evrelerinden fallik'e özgü bir kompleks olarak ortaya konulan Oedipus kompleksinin esin kaynağı, bir Yunan tragedyası olan Kral Oedipus oyunudur.⁴⁵³ Konusu eski bir Yunan efsanesine dayanan oyunda Oedipus,

⁴⁵² Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, 38.

⁴⁵³ **Kral Oedipus:** Laios, Thebainin kralıdır. Laios'un rahipleri bir gün bir çocuğu olacağını ve onu öldüreceğini haber verirler. Bunun üzerine Laios, karısı İokaste doğum yaptıktan üç gün sonra oğlunun ayaklarını bağlatıp bir dağ başına bırakır. Fakat Laios'un kölesi bebeğe acıyıp bir çobana verir. Çoban, bebeği Korinthos kralı Palybos ile karısı Merope'ye verir. Zaten çocukları olmayan çift bebeği evlat edinir. Bağlanan ayakları şiştiği için de bebeğe Oidipus adını verirler. Oedipus, büyüdüktan sonra Korinthos'ta çok sevilip sayılmıştır. Fakat günün birinde bir ziyafette sarhoş biri ona "uydurma evlat" der. Bunun üzerine çok sinirlenen ve içi içini yiyen Oidipus, annesi ve babasından aldığı cevaplardan da tatmin olmaz. Çareyi Delphoi'ye tapınağa gitmekte bulur, tanrı onun evlatlık olup olmadığına dair bir şey söylemez, fakat babasını öldürüp annesiyle evleneceğini ve annesinden çocukları olacağını söyler. Oidipus, bu felaketleri yaşamamak adına Korinthos'u terk eder. Yürüyerek geldiği Kithairon bölgesinde bir üç yol ağzında Laisos ve adamlarıyla karşılaşır. Yoldan çekilmesi için Oidipus'a bağırlar Oidipus sinirlenerek arabaya ve içindekilere saldırır ve onları öldürür. Yoluna devam eden Oidipus, Thebai kapısına yaklaştığında yol üzerinde gelip geçenlere bilmece soran ve cevaplayamayanları parçalayan canavar Sphinks ile karşılaşır. Canavar ona; "Sabahleyin dört, öğleyin iki, akşam üç ayakla yürüyen yaratık hangisidir?" diye sorar. Oidipus ona; "İnsandır; çocukluğunda iki eli, iki ayağıyla yürümeye çalışır; büyüdüğü zaman iki ayağıyla yürür; ihtiyarlığında da bir değneğe dayanır." Canavar yenildiği için kendisini öldürür. Laios öldükten sonra tahta geçen eşinin kardeşi Kreon, canavarı öldüren kişiye tahtı vaat etmiş ve Oidipus da böylece tahta geçerek annesi olan kraliçeyle evlenmiş ve ondan iki kız ve iki erkek çocuğu olmuştur. Oedipus kaçtığı felaketin tam ortasına düştüğünün farkında değildir. Bir süre sonra Thebai'yi kıtlık ve veba kuşatır. Delphoi'deki kâhin, bundan ancak Laios'un katilinin bulunmasıyla kurtulabileceklerini bildirir. Bunun üzerine Oedipus, tüm çabasını katili bulmaya harcar ve nihayetinde kendisinin katil olduğunu anlar. Babasının öldürmenin acısı ve annesiyle evlenip çocuk sahibi olmanın utancıyla kendini kaybeden Oedipus, olup biteni öğrenen annesinin kendisini astığını da görür. İpten indirdiği annesinin elbisesinden altın iğneleri söküp gözlerine defalarca saplayarak kendisini kör eder. (Sophokles, *Kral Oedipus*, (Çev. Bedrettin Tuncel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.)

babası olduğunu bilmediği kralı öldürmüş ve annesiyle evlenmiştir.⁴⁵⁴ Freud'un gayet bilinçli olarak adlandırdığı Oedipus kompleksi, temelde çocuğun karşı cinsten ebeveynine hissettiği cinsel içerikli istekler ve bu isteklere engel olarak gördüğü kendi hemcinsine hissettiği kıskançlık, nefret hatta öldürme gibi duygular üzerinden kurduğu fantezilere dayanmaktadır. Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* adlı eserinde Oedipus'un erkek çocuktaki oluşumunu şöyle ifade etmektedir:

Çocuk çok erken yaşta anne memesinden yola çıkan ve bağlanma tipinde bir nesne seçiminin prototipi olan, annesine yönelik bir nesne yatırımı geliştirir; babasıyla da onunla özdeşleşme yoluyla hesaplaşır. Bu iki ilişki bir süre yan yana ilerler, ta ki çocuğun anneye karşı cinsel istekleri güçlenip, babanın da bu istekler önünde bir engel olduğunun algılanmasıyla Oidipus kompleksi ortaya çıkıncaya kadar. O zaman baba özdeşleşmesi düşmanca bir renk kazanır ve onun annenin hayatındaki yerini alabilmek için babayı ortadan kaldırmaya dileğine dönüşür. O andan başlayarak babayla ilişkiler çift-değerlidir; en başından beri var olan çift değerlilik görünür hale gelmiş gibidir. Babaya karşı çift değerli tutum ve anneye karşı sevgi dolu nesne ilişkisi, oğlan çocuğu için basit, olumlu Oidipus kompleksinin içeriğini oluşturur.⁴⁵⁵

Cinsiyet kimliğinin kazanımında Oedipal süreç hayati bir önem taşımaktadır. Bu sürecin sonunda çocuğun karşı cinsten uzaklaşması ve hemcinsi olan ebeveynle özdeşim kurması gerekmektedir. Bunu başaramayan çocukların ise gelecek yaşamlarında gerek toplumsal cinsiyet kimliklerini benimsemeye gerekse cinsel yaşamlarını sürdürmede birtakım pürüzler ortaya çıkabilir. Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde Oedipus kompleksinin bireyin ileriki yaşamındaki önemi ve etkileri üzerine şu ifadeleri kullanmıştır:

Oidipus kompleksi'nin bütün nevrozların temel kompleksi olduğu ve nevrozların içeriğinde ana bölümü teşkil ettiği söylenebilir. Oidipus Kompleksi, daha sonraki etkileri ile yetişkinin cinselliğini kesin bir biçimde etkileyen çocuk cinselliğinin en yüksek noktasıdır. Her insanın karşılaştığı ve yerine getirmesi gereken ödev, Oidipus Kompleksi'ni egemenlik altına almaktır. Bunu yapamayan, biri nevroza tutulmaya mahkûmdur. Oidipus olmasa insan kültürünün düzenine giremez, Çünkü Oidipus olmaksızın "tatmin-

⁴⁵⁴ Frank J. Bruno, *Psikoloji Tarihine Giriş*, 174.

⁴⁵⁵ Sigmund Freud, (Ed. Saffet Murat Tura), (2001), *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Ali Babaoğlu), Metis Yayınları, İstanbul, 91-92.

früstrasyon” diyalektiğinde geçen biyolojik “anne-çocuk” ilişkisi kültürel bir simgeyi, yani “Baba”yı da içine alacak şekilde dönüştürmez.⁴⁵⁶

Freud’un Oedipus kompleksine dair öğretisi, dönemi için oldukça tepki çekmiş ve birçok kesim tarafından çocuk-ebeveyn arasındaki masum ilişkinin cinsellik boyutunda yorumlanması yadırganmıştır. Psikanalize dair her olguyu cinsellikle bağdaştırmasından ötürü Freud’la yollarını ayıran Jung’a göre; Oedipus kompleksi bir varsayımdan öteye gitmez; çünkü her iki cinsiyet için aynı hipotezlerin iddia edilmesi ona göre uygun değildir. Bu bağlamda Jung, Oedipus’un kız çocuklarda vuzuh bulmuş haline “Elektra Kompleksi” sözcüğünü önerdiyse de Freud bu sözcüğü bir türlü benimsemiştir.⁴⁵⁷ *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz* adlı eserinde Saffet Murat Tura, erkek çocuktaki oedipal karmaşayı şöyle izah eder:

[Ç]ocuğun arzusu, annesiyle bütünleşmek, onda eksik olan şeyin yerini almak, onun arzusunun nesnesi olmaktır. Çocuk böylece dolayimsız tatmin durumuna erişecektir. Ancak anne-çocuk ilişkisindeki früstrasyonların Babanın Adı ile simgeleşmesi ve giderek Babanın Yasası olan ensest yasağı ile ilişkilendirmesi, çocuğun eksiksizlik arzusunu cinsel bir arzu olarak bilinçdışına kodlamasına yol açar. Öyle ki çocuk başlangıçtaki simgeleşmemiş eksiklik arzusunu, annesi için annenin eksikliği fallus olmak şeklinde simgeleştirir. Böylece fallus olarak anneden kastre edilmiş olur.⁴⁵⁸

Jung, annenin koruyucu ve besleyici bir figür olduğunu asla cinsel bir obje olmadığını, nörolojik rahatsızlıkların çoğunun kökeninde ise çocukluk yaşantılarının aksine o an yaşanan psikolojik çatışmaların yattığını belirtir.⁴⁵⁹ Otto Fenichel (1897-1946), Oedipus kompleksinin her kültürde yansımalarının farklı olabileceğini iddia eder. Ona göre Oedipus kompleksi, Batı aile kültürünün bir sonucudur. Erich Fromm’a göre Oedipus kompleksi, evrensel değildir ve ataerkil bir yapıya sahip olmayan toplumlarda görülmemektedir. Harry Stack Sullivan (1892-1949)’e göre; Oedipus, aynı cinsten ebeveynin çocuğun toplumsal cinsiyet rolünü benimsetme sürecinde yaptığı baskı sonucunda çocuğun karşı cins ebeveyne yaklaşarak ona sığınmasının bir sonucudur. Karen Horney ise Oedipus’un “tamamen kültüre özgü aile ilişkilerine” dayandığını vurgular. Lacan’a göre ise Oedipus kompleksi; “kültürel düzenin kökeninde yer alır. Oedipus, biyolojik varlığı kültürel ‘özne’ye dönüştüren

⁴⁵⁶ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 130.

⁴⁵⁷ Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, (Çev. Ender Gürol), Payel Yayınları, İstanbul, 2006, 30.

⁴⁵⁸ Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, 83.

⁴⁵⁹ Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, 50.

simgesel bir karmaşadır; bireyin toplum içindeki ilk kimliği olan cinsel kimliği kazandığı, toplumsal bir üye haline dönüştüğü aşamadır.”⁴⁶⁰

Psikanaliz çalışmalarının ilerlemesinin bir sonucu olarak Oedipus kompleksinin önemi artmış ve kompleksin benimsenmesi veya reddedilmesi, psikanaliz yanlılarını ve karşıtlarını belirleyen bir mihenk taşına dönüşmüştür.⁴⁶¹ Freud’un yaşam öyküsünü kaleme alan Ernest Jones (1879-1958), Oedipus için şu ifadeleri kullanır: “Bütün psikanalizde en karakteristik, en önemli buluş Oidipus Kompleksidir. Psikanaliz kuramının vardığı sonuçların hepsi bu kompleks çevresinde toplaşır; psikanaliz bu bulgunun gerçekliğiyle, ya ayakta durur, ya da devrilir.”⁴⁶² Jones’in psikanaliz bağlamında Oedipus için sarf ettiği cümlelerin ne kadar isabetli olduğunu zaman göstermiş ve Freud’un psikanalize dair en çok ses getiren öğretisi Oedipus kompleksi olmuştur. Çünkü bundan bir asır önce Freud’un insanoğlunun bilinçdışına dair en ilkel duygusunu hoyratça yüzüne vurduğu Oedipus kompleksi, günümüzde halen dikkat çekmeye, tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Oedipus kompleksinin tematik yansımalarına Şipal’in eserlerinde rastlamak mümkündür. *Demir Köprü* romanında anneye karşı aşırı bağlılık geliştirmiş başkişinin çocukluk anılarında Oedipal duygunun varlığı dikkat çekmektedir. Başkişinin annesi ve babası o, doğmadan önce ayrılmıştır. Çocukluğunun bazı dönemlerini öz babası gibi benimsediği bir üvey baba ve otoriter bir dayının gözetiminde geçirmesine rağmen, aslında ideal bir baba figüründen yoksun olarak büyümüştür. Özellikle oedipal dönemde anneye duyduğu birtakım arzulara engel teşkil edebilecek rakip bir babanın yokluğu, onun annesinin tek sevgi nesnesi haline gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu da başkişinin oedipal dönemin sonunda aynı cins ebeveyn ile kurulması gereken özdeşimi sağlayamamasına ve anneye takılıp kalma (fixation) gibi bir saplantıyı edinmesine zemin hazırlamıştır. Anlaşılmaktadır ki oedipal dönemi sağlıklı atlatamayan başkişi, bu döneme takılı kalmış, bu da onun bütün gelecek yaşantısında anneye karşı aşırı bir bağlılık geliştirmesine yol açmıştır. Romanda başkişinin bu bağlamdaki çıkmazlarını dile getiren cümlelerde bu durum şöyle ifade edilir:

⁴⁶⁰ Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, 83.

⁴⁶¹ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 130.

⁴⁶² Jung, *Analitik Psikoloji*, 29-30.

Büyüdükten sonra, çocukluktan çıktuktan sonrada hep sınıksıkı sarıldım anneme. Sonraki yıllarda da annemi bir türlü koyvermek elimden gelmedi, bir türlü ondan kopamadım. Ben kendisinden uzaklaşmaya çalıştıkça annem daha sıkı sarıldı bana. “Anne,” dedim. “Ben büyüdüüm artık.” Annem, “Sana öyle geliyor!” dedi. Arada bir kollarını biraz gevşetir gibi olup ben tam aradan kayıp gitmek üzereyken, sanki farkındayım der gibi kolları yeniden kenetlendi üzerime.⁴⁶³

Daha önce de değindiğimiz gibi *Demir Köprü* romanın başkişisi, doğum travmasının izlerini tüm hayatında taşımış biridir. Rank, *Doğum Travması* adlı eserinde “yakınlarla cinsel birleşme yasağını, doğum boğuntusunun travmatik etkisiyle açıklamaktadır.”⁴⁶⁴ Birçok psikanalist de Rank gibi Oedipus kompleksi ve doğum travması arasında bir bağlantı bulur. Jung, Oedipus kompleksinin kökenindeki cinsel arzuların yalnızca yaşamın başlangıcındaki anneye geri dönme, narsistik kadiri mutlaklığı yeniden elde etme arzularının simgesel bir ifadesi olduğunu vurgular. Lacan da Oedipus kompleksine dair aşağı yukarı Rank ve Jung ile benzer görüşlere sahiptir.⁴⁶⁵ *Demir Köprü* romanı, psikanalistlerin bu tezlerine karşılık bulacak tematik bulguları fazlasıyla barındıran bir eserdir.

Başkişi, ergenlik çağına kadar annesiyle uyumlu bir ana-oğul ilişkisi içerisindeydir. Fakat ergenlikle beraber annesine karşı tutum ve davranışları asi, hoyrat, yıkıcı bir hal alır. Ergenlik çağındaki bireylere özgü kabul edilen bu durum, tamamen ergenliğe mal edilmemelidir. Bu asilik ve hoyratlık, aslında başkişinin bilinçdışında annesine karşı geliştirdiği oedipal duygunun tam zıt bir şekilde tezahürüdür. O, artık annesine kendisini öptürmemekte, annesiyle aynı yatakta yatmaktan ve annesine temas etmekten rahatsızlık duymaktadır. Çünkü o, ergenlik çağını sürmekte ve kendisinde karşı cinse yönelik birtakım dürtülerin uyandığını hissetmektedir. Bu yüzden neredeyse sadistçe denilebilecek bir dürtüyle annesini üzmemekten haz almakta ve ilginç bir şekilde bunun nedenini kendisine bile izah edememektedir:

Annesiyle baba evinin küçük bir odasında yaşamlara karşı içinde bir tiksintinin giderek büyüdüğünü duyumsuyor, annesiyle aynı yatakta yatmak içindeki tiksintiyi giderek çoğaltıyordu. (...) Kimi sabahlar uyandıığında kendini annesine sınıksıkı sarılmış buluyor, o saat kollarını annesinden çözüp alarak yatağın uzak bir köşesine çekiliyordu. Gece uykusunda annesine sarılıp

⁴⁶³ Şipal, *Demir Köprü*, 27.

⁴⁶⁴ Sigmund Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 130.

⁴⁶⁵ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 83.

yattığı için kendi kendine kızıyor, sanki bu davranışından annesi sorumluymuş gibi bütün gün onunla konuşmayarak surat asıyor, her zamankinden inatçı, söz dinlemez bir çocuğa dönüşüyordu. Annesinin seven yaklaşımından elden geldiğince kendini uzak tutuyor, onu yok yere kızdırıp sınırlandırmekten iç yüzünü kavrayamadığı bir haz duyuyordu...⁴⁶⁶

Başkişinin annesi, boşandığında evinden yalnızca sedef kakmalı bir çeyiz sandığını almıştır ve kutsal bir emanet gibi üstüne titrediği sandığı açmaması için defalarca oğlunu uyarmıştır. Fakat başkişi, annesinin evde olmadığı bir gün merakına yenilerek sandığı açmış ve içindeki deri çantayı ve tahta kutuyu fark etmiş, fakat birden yengesi geldiği için sandığın kapağını kapatmıştır. Böylece sandıktaki sır, annesinin sandığı açtığı geceye kadar gizli kalmıştır. Romanda sandığa bu denli bir gizem katılması ve başkişi tarafından dokunulmamasının gerekliliğinin vurgulanmasının altında simgesel bir anlatım vardır. Diyebiliriz ki sandık, anneyi simgelemektedir; başkişi tarafından dokunulmasının yasak olması ise yasak seviden yani ensestten uzak durması gerektiğinin simgesel bir anlatımıdır. Başkişinin sandık ile ilgili kurduğu cümlelerde annesi ve sandık arasında özdeşim kurması da bundan ileri gelmektedir:

Ne zaman anneme baksam, çeyiz sandığının bir köşesinde duran kabarık deri çantayla küçük tahta kutu aklıma geliyor, gözlerimi annemden kaçıyordum. Kutuyla çanta gözümde giderek büyümlü nesnelere dönüşmüş, annem söz konusu nesnelere gerisinden göz ediyor, sanki bana anlamını doğru dürüst kavrayamadığım çağrılar yöneltiyordu. Annemin yüzü sihirli aynalara yansıyor, aynalarda güzelleşiyor, bana aynalardan, ne duruyorsun, gelsene, der gibi el ediyordu; bazen de kaşlarını çatıp bilmediğim bir nedenden içerlemiş, yanına yaklaşmamı istemeyen, beni geride tutan sert bakışlarla beni süzüyor ya da bana öyle geliyordu.⁴⁶⁷

Başkişinin annesi oğlunu yalnız büyütmüş evin geçim yükünü kendisi üstlenmiştir. Bu yüzden de gece gündüz konu komşuya dikiş dikmektedir. Bir müşterisine diktiği giysiyi kendi üzerinde prova etmek için giydiği bir gece, sandığı açıp içinden deri çantayı, tahta kutuyu ve küçük bir bohçayı çıkartır. Oğlunun kendisini izlediğinin farkında olmaksızın, deri çantadan çıkardığı ruj ve allığı kullanır, kutudan bir çift küpe çıkararak kulağına taktıktan sonra da bohçadan kırmızı bir şal çıkarıp sırtına atar ve aynadaki aksini gülümseyerek seyre dalar. Başkişi, annesini ilk kez böyle bir durumda görmeyenin şaşkınlığı içerisinde. O ana kadar

⁴⁶⁶ Şipal, *Demir Köprü*, 61-62.

⁴⁶⁷ Şipal, *Demir Köprü*, 43.

salt bir anne gözüyle baktığı bu varlığın, nihayetinde bir kadın olduğunun ilk kez farkına varmaktadır:

o günkü gülümseme annemi gözümde başka bir kadına dönüştürmüştü. Karşımda, aynanın önünde gömlekle dikilen, bir başkası için diktiği giysiyi kendi üzerinde prova eden, parmaklarını gömleğinin yakasından dışarı taşmış göğüslerine değdirip sonra birden irkilerek geriye çeken ve gülümseyen kadın, annemden bir başkasıydı adeta. Benim daha önce kafamda yaşattığım anne resmini hayli değiştirmişti. Gülümseme annemle beni birbirimize bağlayan bir giz oluşturmuştu sanki. Bu giz, tüm karşı koymaları ayak altı ederek, tüm ağlayıp sızlamalara kulaklarını tıkayarak henüz küçük yaşta tek başına bırakıp uzak bir kentin yolunu tuttuğum, annemin alın teri göz nuruyla kazanıp her ay bana yolladığı üç beş kuruşla öğrenimimin kalan bölümünü sürdürmeye çalıştığım, evlendiğim, boşandığım, annesiz kavruk topraklarda bir türlü yeşerip boy atamadığım bütün sonraki yıllarda gücünden hiçbir şey kaybetmeksizin varlığını sürdürdü. Annemle aramda bir köprü oluşturdu. Ben kaçamaya çalıştıkça, beni, tutup gerisin geri anneme geri getirdi.⁴⁶⁸

Anne, aniden tüm eşyaları kaldırmış yüzündeki makyajı yıkayıp dikişinin başına dönmüştür. Fakat öncesinde oğlunun alnından öpmeyi ihmal etmemiştir. Romanın bu kesitinde başkişi, annesine kendisini yanağından öpmediğinden dolayı içten içe bir kızgınlık duymuştur. O, bütün yaşamı boyunca annesinin hanımeli kokulu öpücüğünün esrikliğini üzerinde taşıyacaktır. Şüphesiz burada oedipal bir duygunun varlığı söz konusudur. Başkişinin bilinçdışında annesine karşı hissettiği oedipal dönemin kalıtı, ilk defa belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. Bir de annesinin etekliğini indirip bacaklarının açıkta kalmasıyla bu durum başkişi için dayanılmaz bir hal alır; fakat başkişi, aniden başını çevirmiş, kendisinde uyanan dürtüleri, bilinçdışının derinliklerine itmiştir:

Annemin alnımdan öptüğü yerden hanımeli kokusuyla karışık bayıltıcı bir şeylerin ışıl ışıl içime aktığını duyumsadım. (...) Hanımeli kokusu bir süre üzerinden gitmedi annemin. Bu koku hayli bir süre benimle annemin arasında sevgiden bir yol oluşturdu, yol beni alıp sık sık anneme götürdü. Annemde bu kokuyu aradım hep, bulamayınca kızdım içerledim.

O gün anneme karşı içimde yaşattığım duyguları ters yüz eden gülümsemenin bir süre daha annemin dudaklarından silinip gitmemesi için neler vermezdim! Ama bu gülümsemeyle sanki o zamana kadar kendisi için yasaklanmış bir başka dünyada yaşayan annem, çok geçmeden kendini toparlamıştı. Dikkatini dikmekte olduğu giysiye yöneltti yeniden. Ama bir an sonra doğruldu, rahat çalışmasını önlüyor gibi etekliğini sıyırıp attı üzerinden, tortop düşen

⁴⁶⁸ Şipal, *Demir Köprü*, 45.

etekliğin içinden ilkin bir ayağını, sonra ötekisini çekip aldı. Kısa gömleğinin altından bacakları göründü. Gözlerimi yummaya çalıştım.⁴⁶⁹

Karen Horney, Oedipus Kompleksi'nin “daha çok ebeveynden kaynaklanan cinsel uyarımlar üzerinde durur.” Ona göre, “çocuk kendisinde cinsel arzular uyaran ebeveyne yaklaşır.”⁴⁷⁰ Horney'in bu tespitinden yola çıkarak diyebiliriz ki başkişinin Oedipal duygularını tetikleyen annenin ta kendisidir. Çünkü o oğlunun yetişkinlik sürecine girdiğinin ve artık onunla aynı yatağı paylaşmaması, önünde soyunup giyinmemesi, yıkanmaması ve sevgisini onun cinsel arzularını uyandıracak şekilde göstermemesi gerektiğinin farkında değildir. Freud'un *Cinsiyet ve Psikanaliz* adlı eserinde bu bağlamdaki sözleri şöyledir:

Kocası tarafından tatmin edilmemiş sinirli bir kadın, bir anne olarak çocuğuna aşırı düşkünlük ve sevgi gösterir. Çünkü, doyurulmamış sevmeye ihtiyacını çocuğuna aktarır ve böylece çocuğunun cinsel hayata zamanından önce girmesine yol açar. Anne ve babanın arsındaki kötü bağlantılar, çocuğun duygu hayatını tedirgin eder ve dada küçük yaşta aşırı derecede sevgi ve nefret duyguları yaşamasını doğurur. Erken yaşlarla uyandırılmış olan bu cinsel hayatın zorunlu kıldığı faaliyetleri önleyen yetiştirilme tarzı, cinsel içgüdüyle engelleyici güçler arasındaki çatışmanın daha şiddetlenmesi sonucunu doğurur ve hayat boyunca sürecektir sinir hastalığının temelleri böylece atılmış olur.⁴⁷¹

Freud'dan hareketle diyebiliriz ki anne, oğlunu tek başına büyütmüş ve bir eş tarafından tatminden uzak doyurulmamış sevmeye ihtiyacını saplantılı denecek bir şekilde oğluna aktarmış ve oğlundaki oedipal dürtünün uyanmasına zemin hazırlamıştır.

3.6.1. Baba İdeali Olan Dayının Oedipal Rakip Olarak Seçilmesi

Demir Köprü romanında başkişinin ideal baba figürünü dayıya yüklediği görülmektedir. Üvey babanın işsiz kalmasıyla başkişi ve ailesi, dayısının evinin alt katına küçük bir odaya taşınmak zorunda kalır. Başkişi, okuldan arta kalan zamanını dayısının şekerçi dükkânında çalışarak geçirmektedir. Henüz fiziksel güç gerektiren işlerin üstesinden gelemeyecek kadar küçük olan başkişi, zorlandığı kimi vakitler dayısının aşağılamalarına maruz kalır. Dükkânda sert ve paylayıcı olan dayı figürü,

⁴⁶⁹ Şipal, *Demir Köprü*, 46.

⁴⁷⁰ Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 82.

⁴⁷¹ Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, 2003, 30.

evde müşfik bir babaya dönüşür. Başkişi, hem dayısından korkup çekinmekte hem de ona büyük bir hayranlık duymaktadır. O, dayısını kendisine rol model seçer ve günün birinde dayısı gibi pazulara sahip güçlü bir erkek olmanın hayalini kurar:

Ne becerikli elleri vardı dayısının! Kıllı, kalın parmaklı, nasırlı eller, sıcaktan bir türlü etkilenmeyen usta eller! Dayısı çalışırken gömleğinin kollarını, pazuları görünecek biçimde iyice çemirlerdi. Ve dayısının pazularının kalınlığı dikkatini çekerek hep. Sanki bilekten başlayarak kalınlaşa kalınlaşa yukarılara kadar çıkardı dayısının kolları...⁴⁷²

Başkişi, annesine karşı kendisinde uyanan oedipal kökenli arzuları bilinçdışına itmiştir; çünkü bunun ensest yasağına takıldığına gayet farkındadır. O da çözüm olarak bu doğrultudaki arzularını, annesi olmasını da çok arzuladığı güzeller güzeli yengesine yöneltir. O, annesinden sakındığı her şeyi yengesine sunmakta bir sakınca görmemiş, bundan da oldukça haz duymuştur. Burada başkişi tarafından yengenin bir sevgi nesnesi olarak seçilmesi, hiç de tesadüfi değildir. Çünkü yenge, baba figürü olarak benimsediği ve müthiş bir hayranlık duyduğu dayının karısıdır. Şüphesiz başkişinin bu yönde hareket etmesinin tek nedeni, onun bilinçdışında dayıyı, oedipal bir rakip olarak benimsemesinden ileri gelmektedir. Başkişinin yengesinin annesi olmasını arzulamasının ve dayısı gibi güçlü bir erkek olmayı istemesinin altında hep oedipusa özgü duygular vardır:

[Y]engesinin annesi olduğunu geçirdi içinden. Genç ve güzel yengesinin. Uzun boylu ipek saçlı, kollarında yürüdükçe şıkır şıkır öten bileziklerle güler yüzlü yengesinin. Bir parmağından hiç eksik olmayan bir yüksükle zaman zaman annesinin okşayıp sevmeye arzusuyla ona uzanan elinin dokunuşundan kendini kaçırmaya karşı, yengesinin ak pak elinin sıcak dokunuşunu hep arıyor, özlüyor, yengesinin bazen sarılıp öperek kendisini bir başka dünyadan içeri taşımasına ses çıkarmıyordu. Pek çok akşam annesinin sofraya çıkardığı yemeğe el sürmüyor, yengesinin onu yemek için yukarıya çağırmasını bekliyordu. Ve yengesi sık sık yemeğe çağırıyordu onu. Bazen aşağıya inip geliyor, "Haydi gel," diyordu. "Senin seveceğin yemekler var. Kitaplarını al, yukarıda çalışırsın." Ardından ekliyordu: "Hem dayın bu akşam geç gelecek. O gelene kadar bana arkadaşlık edersin." (...) Yengesi arada bir gülüyor, başı hızlı hızlı sağa sola sallanıyor, bazen öne dökülen kısa kesilmiş koyu siyah saçlarını ince ve uzun parmaklarıyla uzaklaştırıyordu. "Aman ne komik şey bu anlattığın" der gibi gözlerini süzerek ona bakıyordu. Bazen durup dururken ona sarılıp öpüyor, sonra başını biraz arkaya atıp, "Kızmadın ya!" diyor, ardından ekliyordu: "Annene artık öptürmüyormuşsun kendini, annen öyle söylüyor." Her seferinde yengesinin bu sözü üzerine kızarıyor, vücudunu

⁴⁷² Şipal, *Demir Köprü*, 31.

ne anlam vereceğini bilemediği bir ateş basıyordu, sanki yengesinin bir kez daha kendisini öpmesini bekler gibi sesini çıkarmayarak başının önündeki kitabın, defterin üzerine eğiyordu. Onun sustuğunu görünce, “İnsan kendini annesine hiç öptürmez mi!” diyordu yengesi yarı şaka. Yengesini seviyor, onun hiçbir sözüne gücenmiyor, annesine çok gördüğü şeyi yengesinden asla esirgemiyordu.⁴⁷³

Başkişi, dayısının işten geç geleceği kimi geceler geç saate kadar yengesinin yanında ders çalışmaktadır. Yengesi, bazen uyuya kalmakta ve başını onun omuzlarına dayamaktadır. Yengesinin ipek saçlarının yanaklarına değmesinden içten içe bir haz duyan başkişi, aynı zamanda dayısının gelip onları bu halde görme gibi bir ihtimalin korkusunu da içten içe duyumsamaktadır. Başkişinin burada duyumsadığı korku, oedipal dönemdeki çocuğun annesine karşı hissettiği cinsel arzuların baba tarafından fark edilmesinden ötürü duyumsadığı iğdiş edilme korkusunu hatırlatmaktadır:

Pek çok gece dayısı işten eve dönene kadar yengesine arkadaşlık ediyordu, her seferinde dayısının eve geç dönmesini arzuluyordu. Kulağı kapı sesinde bekliyordu hep. Kimi akşamlar yengesi elinde gergef, yanı başında otururken içi geçip dalıyor, çok geçmeden başı onun güçsüz omuzlarına düşüyordu. Yengesinin saçları ipeksi yumuşaklığıyla yanaklarını okşuyor, içinde bir tuhaf kıpırtılar uyanmasına, bazen de korkuya benzer bir duygunun üzerine çullanmasına yol açıyordu. Derken daha fazla dayanamayıp, “Yenge” diye sesleniyor, sanki aslında yengesini uyandırmak gibi bir niyeti yokmuş gibi hayli kısık çıkıyordu sesi. Yengesi uyurken kapı çalınıp dayısının gelebileceğini düşündükçe, içini tatsız bir duygu kaplıyordu. (...) Ah, yengesini çok seviyor, onun istemediği bir şeyi yapamaya gücü yetmiyordu.⁴⁷⁴

3.7. İki Zıt Olgu: Sevgi ve Şiddet

“Sevgi” (love) kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” olarak tanımlanır”⁴⁷⁵ Erich Fromm *Sevme Sanatı* adlı eserinde sevgi için şu sözcükleri kullanır:

Sevgi, kişiyi diğer insanlardan ayıran duvarları yıkan, onu diğerleriyle birleştiren, insanın içindeki etkin bir güçtür. Sevgi kişinin soyutlanma ve ayrı olma duygularını yenmesini sağlar, kendisi olmasına, bütünlüğünü

⁴⁷³ Şipal, *Demir Köprü*, 67-68.

⁴⁷⁴ Şipal, *Demir Köprü*, 68-69.

⁴⁷⁵ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 08. 05. 2019)

yitirmesine yol açar. Sevgide, bir olan iki varlığın, iki ayrı varlık olarak da kalmalarının ikilemi yaşanır.⁴⁷⁶

Sevginin zıt kutbunda bir duygu vardır ki o da nefret kavramıyla karşılanmaktadır. Bu duygu, zaman zaman şiddet (violence) olarak adlandırılan birtakım tutum ve davranışlara yol açmaktadır. Selçuk Budak, şiddet kavramını *Psikoloji Sözlüğü*'nde şöyle açıklar:

Düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi. Bu haliyle her türlü çatışma ilişkisinde (ailede, okulda, gruplar, ırklar, vb. arasında) rastlanan şiddet, saldırganlığın özgülüğü, insan iradesini hiçe sayan en ileri, en aşırı boyuttur.⁴⁷⁷

Freud, insanın yıkıcı ve olumsuz bir varlık olduğunu bundan dolayı da saldırgan ve cinsel dürtülerinin kontrol altında tutulması gerektiğini savunur.⁴⁷⁸ Freud'un aksine Adler, insan varlığı için olumlu düşünceler taşımaktadır. Ona göre; insan, temelde düşman, saldırgan ve sadist bir varlık değildir. Adler, bu tür duygu ve tepkilerin ancak bireyin yaşam biçiminin ve kişiliğin toplum beklentilerinin aksine yeterince gelişmemesi gibi durumlarda ortaya çıkabileceğini savunur.⁴⁷⁹

Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı eserinde insan eğilimlerinin en kötü, en tehlikeli temeli olarak gördüğü "ölüm sevgisi", "hastalıklı Narsisizm" ve "birlikte yaşayan insanlar arasındaki kandaşla cinsel ilişki saplantısı" olarak adlandırdığı üç eğilimden söz eder. Fromm'a göre, "bu üç eğilim birleşerek insanı yıkmak için yıkmaya, nefret etmek için nefret etmeye götüren 'çürüme belirtisi' "ni oluşturmaktadır. Fromm, çürüme belirtilerinin karşısına "gelişme belirtileri[ni]" koyar. Buna göre, ölüm sevgisinin karşısına "yaşam sevgisi" adlı bir yönelim gelmektedir.⁴⁸⁰ Bu bağlamda sevgi, yaşam sevgisinden beslenirken; şiddet ve nefret gibi olgular da ölüm sevgisinden beslenmektedir.

Şipal'in eserlerinde yer yer sevgi ve şiddet gibi unsurların iç içe geçtiği görülmektedir. *Demir Köprü* romanındaki anne, oğlunu yalnız büyüten ve hayatla tek

⁴⁷⁶ Erich From. (1985). *Sevme Sanatı*. (Çev. Iştan Gündüz). İstanbul: Say Yayınevi, 29.

⁴⁷⁷ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 690.

⁴⁷⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 71.

⁴⁷⁹ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 138.

⁴⁸⁰ Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, (Çev. Yurdanur Salman / Nalân İçten), Payel Yayınevi, İstanbul, 1990, 19

başına mücadele etmek zorunda kalan fedakâr bir annedir. Bütün sevgi ve ilgisini saplantılı denecek bir şekilde oğluna yönelten anne, bütün varını yoğunu, hayatını gözünü kırpmadan oğlu için harcamıştır. Bunun gayet farkında olan başkişi de annesine aynı şekilde derin bir bağlılık ve büyük bir sevgi duymaktadır. Anne, oğlu henüz çok küçükken intihar etmek için vardığı Demir Köprü’de oğluna “seni kimselere vermem” diyerek intihardan vazgeçmiş ve böylece Demir Köprü, anne-oğul arasındaki sarsılmaz bağın ve sevginin bir simgesi olmuştur. Bu simge, başkişinin tüm gelecek yaşamını etki altına almış ve onun insanlarla olan ilişkisinin olumsuz yönde gelişmesine yol açmıştır:

Annem dediğini yapıp beni kimselere vermedi, istersen bir dene benden ayrılmayı dedi hep; denedim, evlilikleri, dostlukları, düşmanlıkları, sevgileri, sevgisizlikleri denedim hep. Her seferinde annem haklı çıktı. Annemden en çok uzaklaştığımda ona her zamankinden daha çok yaklaştım. Bağımsızlığıma en çok kavuştuğuma inandığımda kendisine her zamankinden bağımlı olduğumu gördüm. Her şey demirden köprüde bir daha değişmeyecek gibi saptanmış, tüm yaşantıların izleyeceği doğrultu orada belirlenmişti. Bu doğrultudan asla sapmadım, asla düş kırıklığına uğratmadım annemi...⁴⁸¹

Nice acılara göğüs gererek yaşamın yükünü tek başına sırtlanan anne, kimi zamanlar sinir buhranları geçirerek oğluna şiddet de uygulamıştır. Başkişinin annesinin kendisine uyguladığı şiddet, onun çocuk ruhunda onulmaz derin yaralar açmış ve annesinin ona koşulsuz sunduğu sevgi bile onu onaramamış, annesini bir türlü affetmek istememiştir. O, annesiyle olan sevgi ve şiddete dayanan çelişkili ilişkisi için şu ifadeleri kullanır:

Çocukluğum bir kez daha gözlerimin önünden bir film şeridi gibi geçip gitti. Annemle ilişkilerimi bir kez daha anımsadım. Annemi çok sevmiştim kimi zaman, kimi zaman ona içerlemiş, küsüp darılmış, ona karşı duyduğum kızgınlık günlerce kaybolmamıştı. Annem sık sık paylayıp azarlamıştı beni, seyrek olarak dövdüğü de olmuştu. Ama her seferinde sonradan pişmanlık duymuş, her zamankinden büyük bir sevecenlikle bana kucak açmıştı. Ne var ki, ben kaçmıştım hep, annemi kolay kolay bağışlamak bir türlü elimden gelmemişti.⁴⁸²

Anne, çocukken üvey annesinin şiddet ve baskılarına maruz kalmış, üvey annesinin bir akrabasıyla evlendirilmiş, fakat eşinin kendisine uyguladığı şiddete daha fazla dayanamayarak ayrılmıştır. Daha sonra başka biriyle de evlenmesine

⁴⁸¹ Şipal, *Demir Köprü*, 60.

⁴⁸² Şipal, *Demir Köprü*, 60.

rağmen yine şiddet görmüş, nitekim sonunda ondan da ayrılmıştır. Üvey annenin elinde geçirilen sorunlu bir çocukluk sonrasında bir de sorunlu iki evlilik geçiren annenin zaman zaman oğluna şiddet uygulaması kaçınılmaz olmuştur. Fromm'a göre; “[ç]ocukta yaşam sevgisinin gelişmesi için en önemli koşul onun yaşamı seven insanlarla birlikte olmasıdır. Yaşam sevgisi de ölüm sevgisi gibi bulaşıcıdır.”⁴⁸³ Fromm'un bu öğretisini dikkate aldığımızda annenin çevresel etkilerden kaynaklı gelişen ölüm sevgisi, oğluna da bulaşmış, bundan ötürü de başkışı, tüm yaşamı boyunca yaşam sevgisine vakıf olamamıştır.

Tema ve yapı olarak *Demir Köprü* romanıyla birçok benzerlik taşıyan *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanında da geçim yükünü tek başına yüklenen bir anne ve bakmakla yükümlü olduğu bir oğul vardır. Benzer şekilde bu romanda da anne, kendisine asilik eden oğluna şiddet eylemiyle karşılık vermiştir. Tüm roman boyunca çocukluk anılarının dehlizlerinde dolaşan başkışı, bir çiçekçi dükkânının vitrininde gördüğü gelinciklere dikkat kesilir. Gelincikler ona, çocukluğunda annesinden yediği tokadı ve bunun üzerine evden kaçarken yürüdüğü gelincik tarlalarını hatırlatmıştır. Bu anıyla birlikte çocukluğuna dair birtakım yaşantıların izini sürdükten sonra başkışı, insan yüzlerine dair birçok düşünceyi zihninden geçirir ve sonra “yüzlere vurmayınız!” ifadesini vurgular. Bu ifade, sahil olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen ve tamamı “[ç]ocuklarınızın yüzüne ve sırtına vurmayınız, çünkü yüzünde haysiyet ve onuru, sırtında imanı vardır.”⁴⁸⁴ şeklinde olan hadise bir göndermedir. Başkışının yediği tokadı hatırlaması üzerine bu hadisi vurgulaması, onun yediği tokadın çocukluk haysiyet ve onurunda yarattığı tahribatla ilgilidir. Nitekim evden kaçarken gelincik tarlalarının güzergâh olarak seçilmesi de tesadüfi değildir. Buradan şöyle bir çıkarıma ulaşılmaktadır; haysiyeti ve onuru incinmiş başkışı, kendisiyle hassasiyetin ve kırılabilirliğin bir simgesi olan gelincik çiçeğini özdeşleştirmiştir. Ufacık bir esintinin gelincik çiçeğini darmadağın etmesi gibi başkışının de yediği tokatla haysiyeti tuz buz olmuştur:

Ve her yüz güzeldi. Teker teker her birinin önünde durup insanı sen ne güzelsin yüz demeye ayartan, sevilip okşanmalara istekli, fağfur kâselere benzeyen, sevgisiz, kaba dokunuşlarla bir anda toz buz olan -“yüzlere

⁴⁸³ Erich Fromm., *Sevme Sanatı*. 50.

⁴⁸⁴ <http://www.dinkulturuatolyesi.com> (Erişim Tarihi: 20.03.2019)

vurmayınız!”- sanki bilinmedik bir ülkeden gizli bir misyonla yollanmış, işleri biter bitmez yine geldikleri yere dönecek elçiler gibi yüzler. Kendi değerlerinin bilincinde, bir defalıkla yetinmeyen kötü niyetli, hoyrat bakışlara karşı dokunulmazlık zırhıyla kuşatılmış, onurlu, vakur, içlerindeki güzellikleri, iyilikleri, sevgi ve dostlukları bol keseden dağıtmaya hazır, anlamlı...⁴⁸⁵

Anne evi geçindirmek için dikiş dikmektedir, aşırı titiz bir müşterisi kendisine dikilen giysiyi beğenmediği için parasının tümünü vermek istememiş, anne de müşteriye olan hıncını akşam kendisine asılık yapan oğluna bir tokat atarak çıkartmıştır. Burada annenin müşteriye olan hıncını oğluna yöneltmesi, egonun “yer değiştirme” mekanizmasıyla ilgilidir. Ego, uyaran (müşteri) karşında göstereceği tepkinin tehlikesinden kaçınarak tepkiyi başka yöne (oğul) çevirmiş, böylece psikolojik bütünlük devam ettirilmiş ve benliğin değeri koruma altına alınmıştır.⁴⁸⁶

Geçenlerde bir müşteri aşırı titizlik gösterip diktiği giysiyi beğenmemiş, birçok yerinde haksız kusurlar bularak, ödemesi gereken paranın tümünü ödemeye yanaşmamıştı. Kendisi de buna içerlemiş, bütün gün burnundan solumuş, can sıkıntısından ne yapacağını bilememişti. Akşam da inat edip dişini fırçalamaya yanaşmayınca bir tokat vurmuştu oğluna. Sonradan pişmanlık duymuştu, ama olmuştu bir kez. Bir daha mı?⁴⁸⁷

Demir Köprü ve *Sırrımsın Sırdaşısın* romanlarıyla benzer şekilde *Buhûrümeryem* kitabındaki “Hüsnü Yusuf” ve “Kamalar” öykülerinde de yaşama tek başına mücadele veren anne figürüne rastlanmaktadır. “Hüsnü Yusuf” öyküsünde “Yusuf kıssasından yola çıkılarak güzellik-çirkinlik, rahmet-gazap kavramları işlenir. Mevlâna ve tasavvufun odakta olduğu öyküde insani durumlar dini bakış açısıyla yorumlanır.”⁴⁸⁸ Öyküde başkışının geçmişe dair anıları içinden annesinden şiddet gördüğü ve bunun başkışının körpe ruhunda gedikler oluşturduğu vurgulanmaktadır:

Çocukların sütüne su katmadım, çocukları korkutmadım. Çocuklara kalkan eller, çocukları korkutmak için kalkan ama kalkmışken inen eller. Bir babanın eli. Babasız büyüyen bir bebek. Bir annenin eli. Geçim yükünü kocasız tek başına yüklenen bir annenin ağır eli. Ama kalkmışken geri inmedi, çocukluğunun masalsı örgüsünde yer yer gedikler açtı. Sihirli bir el, gazaba gelince sağını solunu görmeyen, acıtıcı bir el: Annesinin eli.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Şipal, *Sırrımsın Sırdaşısın*, 20

⁴⁸⁶ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 73.

⁴⁸⁷ Şipal, *Sırrımsın Sırdaşısın*, 101

⁴⁸⁸ Necip Tosun, *Öykümüzün Sınır Taşları*, 250.

⁴⁸⁹ Şipal, a.g.e., 301-302.

Başkışının kendisinden üç bin kilometre uzakta olan bebeğiyle ilgili anımsamalarından birinde, bebeği ile arasında bir oyun geliştirmiş ve oyunu bir gün kaynanasının önünde sergilediğinde ise kaynanasının tepkisiyle karşılaşmıştır. Çünkü bu oyun, bebeğe gösterilen sevgiden çok bebeğin canını acıtmaya yöneliktir. Freud, insanların yetişkinlikte sergilediği davranışların “çocukluk dönemlerinde geliştirilen tepkilerin yeniden yaşanması ve onların değişik biçimli anlatımı” olduğunu savunmaktadır.⁴⁹⁰ Freud, açısından değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki başkışının çocuğunu severken canını incitmesi, onun çocukluk yaşantısında annesinden gördüğü şiddetin değişik bir biçimde tezahürüdür:

Bir parmağıyla hafiften dokunuyor yanağına bebeğin. Sonra yine dokunuyor; bu kez biraz sert. Dokunuyor. Bebeksi yüz asılıyor. Biraz daha sert; bebeksi ağız büzülüyor. Biraz daha sert. Ağladı ağlayacak bir bebek yüzü. Ve dokunuyor. Sevdiğinden. Ama çıkışıyor kayınvalide. Son anda görüyor ve çıkışıyor: “Sizin bu yaptığınız!...”⁴⁹¹

“Kamalar” öyküsünün saplantılı kişisi, çocukken annesi tarafından babasız büyütülmüş ve annesi de yaşadığı sorumluluk duygusunun ağırlığı altında zaman zaman oğluna şiddet uygulamıştır:

Körpe bir onura indirilen darbeler. Yaşam kavgasında tek başına bir kadın. Erken başlayan inatçılıklar. Serkeşlikler. Başkaldırı. Yaşam kavgasında sınırları bozulan bir kadın. Annesinin gözbebeği. Annesine karşı. Ne kadar sert elleri vardı. Küçük yaşta başlayan kaçışlar, büyüyen uzaklıklar, teker teker yıkılan köprüler. Ve annesi upuzun yerlere yatırılmıştı. Annesinin kara kuru ve ince kemikli ellerinden öpülmüştü. Neden sonra öpülmüştü. Güherçile kokan eller. Bir ölünün elleri.⁴⁹²

Çocuğuna şiddet gösteren bir diğer anne de Şipal’in *Elbiseciler Çarşısı* kitabına adını veren öyküsünde geçmektedir. Öykü, bir çiftin birbirleriyle olan iletişimsizliklerine ve anlaşmazlıklarına dayanan evlilikleri üzerine kurulmuştur. Öğretmenlik yapan başkışı, okuldaki işinden ayrılır; fakat bu durumu karısına söylemekten kaçınır. Zamanının tümünü evde geçiren başkışı, her gün annesinin evine giden karısının kendisini aldattığından şüphelenir. Bunun üzerine yatağı ve eşinin eşyalarını karıştırır. Evlenmeden önce birbirlerine yazdıkları mektupları ve eşine ait küçük bir cep defteri bulur. Defterden eşinin ona dair düşüncelerini okur ve

⁴⁹⁰ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 238.

⁴⁹¹ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 301.

⁴⁹² Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 310.

içinde bir yumuşama hisseder. Başkişi; inatçı, bencil ve sevgisini ifade edemeyen iletişim yoksunu biridir. Karısı, cep defterinde yazdığı satırlarda bir türlü uzlaşma sağlayamadığı eşinin psikolojik durumunun bozuk olduğuna kanaat getirmiş ve bunu da onun sıkıntı ve zorluklar içinde geçen çocukluğuna bağlamıştır: “Kesin kararımı verdim artık: Kocam akıl hastası. İnsanları sevmiyor. Çocukluğunda sıkıntı içinde, yoksulluk içinde büyümüş, belki ondan. Normal bir insan onun yaptıklarını yapmaz. Besbelli akıl hastası!”⁴⁹³

Karısının bu satırlarını okuyan başkişi, eşine hak vermiş ve doğruluğunu kanıtlamak için çocukluk günlerine ve geçmişine dair anıları yoklamıştır. Başkişinin annesi sinirli, alıngan ve inatçı bir kişiliktir. Başkalarına olan kırgınlığını başkişiyi henüz çocukken sopayla döverek çıkartmış, hatta bir defasında kendi kafasına vurarak saçlarını yolmuştur. Bu durum başkişiyi de sirayet etmiş, ilkokula gittiği çağlarda annesiyle yaşadığı karşılıklı inatlaşmalardan birinde o da annesi gibi bir sinir buhranı geçirmiş, gözüne ve yüzüne tüm gücüyle yumruklar indirmiştir:

Kendisine akıl hastası dediği için dünyada kızmıyordu. Hatta karısının yardımına koşmak, kendisiyle ilgili yargısını sağlam temellere oturtmak gibi, geçmiş yaşamına bir göz attı. Annesi pek sinirli, alıngan bir kadındı. Başkalarına kızmış, öfkesini çocukken ondan çıkarmıştı hep. İki de bir onu dövdüğünü anımsıyordu. Hem de sopayla. Ama bir gün de kendi kendisini dövdüğünü görmüştü annesinin. Elleriyle başına başına vurduğunu, saçlarını yolduğunu görmüştü.(...) İnatçı bir kadındı annesi, çok inatçıydı. Belki de inatçılık annesinden geçmişti. O diretir, annesi diretir, sonunda annesine küser, onunla günlerce konuşmaz, günlerce evde yemek yemezdi. Hatta birinde odaya girmiş, kapıyı arkadan kilitlemişti. Ama pencereler açıktı, dışarıdan odanın içi görülebiliyordu. Sonra kerevetin üzerine oturmuş, ellerini yumruk yapıp hırısından bütün gücüyle yüzüne başına, neresi rast gelirse vurmaya başlamıştı...⁴⁹⁴

Başkişinin anımsamalarından birinde evlendikten sonra eşine annesini görmek için Ankara'ya gideceğini söylemesi ve eşinin de gelmek istemesi üzerine yaşadıkları büyük bir tartışma vardır. Karısını kalması için bir türlü ikna edemeyen ve karısıyla karşılıklı inatlaşan başkişi, nihayetinde hırısından yepyeni gömleğini parçalamış, yüzünü ve başını yumruklamış, başını önündeki masaya defalarca vurmuş, büyük bir sinir krizi geçirmiştir:

⁴⁹³ Şipal, a.g.e., 178.

⁴⁹⁴ Şipal, a.g.e., 179.

İnat göz açıp kapamadan çığ gibi büyümüş, bütün ağırlığıyla karısıyla üzerine çullanmıştı. Sonunda adamakıllı hırslanmış, hırsını kendisinden almıştı. Üzerindeki yepyeni gömleği parça parça etmiş, ellerini tıpkı çocukluktaki gibi yumruk yapıp var gücüyle yüzüne, başına vurmaya başlamıştı. Gene de öfkesini alamamış, başını önündeki masanın tahtalarına küt küt indirip kaldırmıştı. Derken hıçkırıklı bir ağıt tutturmuş, neden sonra sakinleşip kendine gelmişti. Karısının yüzüne bakmaya utanır gibi, kalkıp yatak odasına çekilmişti.⁴⁹⁵

Bu anımsamaların sonunda defteri yerine koyan başkişi, dışarı çıkar ve kendini Elbiseciler Çarşısı'nda bulur. Eve döndükten bir süre sonra karısı da eve gelir ve yatağı dağınık görünce kıskançlıktan öfkeli bir şekilde yatakta kimin yattığını sorar. Başkişi, her ne kadar sakin bir şekilde kimse yatmadı dese de karısı bir türlü ikna olmaz. Başkişi, karısının ısrarlı sorusundan kurtulmak için kendisini dışarı atmaya çalışır, fakat karısı onu arkasından yakalar ve aralarında küçük bir arbede yaşanır. Yaşadıklarına daha fazla dayanamayan başkişi, kızgınlıkla karısına yönelmek üzereyken vazgeçip başını duvara vurmaya başlar. Başkişi, her zamankinden daha büyük bir sinir krizi geçirir, ancak karısının kendisini balkondan atma tehdidine karşın sakinleşir:

Birden kan tepesine çıktı, gözleri karardı. Tam karısının üzerine yürüyecekken ansızın vazgeçti; yatak odasını antreden ayıran tahta duvara başını olanca gücüyle vurmaya başladı. Bir yandan da, “Bırak beni! Bırak beni!” diye yineliyordu boyuna. Neden sonra ayakkabılarını çıkarıp sedirin üzerine oturdu; başını ellerinin arasına alıp kesik hıçkırıklarla ağlamaya başladı: “Allah’ım bu genç yaşta!” Karısı hiç sesini çıkarmıyor, şaşkınlık içinde önüne dikiliyordu. Biraz sonra sakinleşir gibi oldu ama ansızın gelen ikinci bir nöbet dalgasıyla, tekrar başını oturduğu yerden ahşap evin tahta duvarlarına vurmaya başladı. Karısı elinden tutuyor ama o bir silkişte eli kaldırıp atıyordu. “Yeter!” diyordu karısı, rica eder, yalvarır gibi, “Yeter, n’olursun yeter” Ama nöbet sona ermiyor, kararlı kesin sürüp gidiyordu. Sonunda balkon kapısına doğru yürüdü karısı. “Bırak artık, yoksa kendimi balkondan aşağı atacağım!” diye seslendi oradan. Sanki karısının kendini gerçekten aşağı atacağına inanmış, atmasını istemiyormuş gibi, bin bir güçlülle nöbetin önüne geçti; elini bir elini yapma der gibi karısına doğru uzattı. Karısının elini tutup hemen önündeki masanın üzerine koydu; yer yer berelenmiş, başını elin üzerine dayayarak belli belirsiz hıçkırmaya başladı.⁴⁹⁶

“Ve Karşıdaydı” adlı öykünün başkişisi, annesi tarafından çok sevgi görmüş, annesinin vefatına kadar da bu sevgiden sürekli kaçmıştır. Başkişi, bu kaçış eylemini

⁴⁹⁵ Şipal, a.g.e., 180.

⁴⁹⁶ Şipal, a.g.e., 183.

öz babasına karşı da göstermiştir. Çocukluğun belli bir dönemini, öz babası olarak bildiği üvey babasıyla geçirmiş ve üvey babasını çok sevmiştir. Bir gün babası olarak gösterilen öz babasına ise bir türlü ısınmamış, gördüğü her yerde ondan kaçmıştır. Aradan geçen uzun yıllardan sonra annesinin de vefat etmesiyle duygusal değişimler yaşayan başkişiyi üvey kardeşi, Almanya'ya işçi olarak gitmeden önce vedalaşmak için ziyaret etmiştir. Üvey kardeşi, ondan yola çıkacağı günü babasına mektupla bildirmesi için ısrar eder. Başkişi, babasına nasıl hitap edeceğini kestiremediğinden mektubu bir türlü yazamaz. Çünkü aralarında sevgi duygusunun varlığıyla ilgili tereddüt yaşadığı babasına sevgi sözcükleriyle hitap etmekte zorluk çekmektedir:

Mektubun sağ köşesine tarihini atıp yazacağı başlığı düşündü. İlk anda aklına gelen “Sevgili Babacığım” sözünü hayli yapmacık buldu. Doğup büyüdüğü kentten yıllar yılı uzak yaşamış, annesine arada bir mektup yollamış ama sonradan gerçek babası olduğu anlaşılan çocukluğunun bu yabancı adamına birkaç satır bir şey yazmamıştı. “Sevgili Babacığım” Ama nerdeydi sevgi, bunca zaman nerdeydi? Soruya bir cevap arar gibi daktilo başından kalkıp odanın içinde gezinmeye başladı...⁴⁹⁷

Mektubu bir türlü yazamayan başkişi, nihayet öfkesini daktiloya indirdiği yumrukla çıkartır. Burada başkişinin kızgınlık duyduğu aslında kendisidir. Kızgınlığının tepkisini kendisine yöneltmesi gibi bir durum, tehlikeli olacağından çare olarak tepkiyi daktiloya yöneltmekte bulmuştur. Başkişinin egosu, bu şekilde yön değiştirme mekanizmasını devreye sokarak psikolojik bütünlüğünün devamını sürdürmüştür.

Birden sert ve hoyrat daktilonun tuşlarına vurdu. Daktilo karşı koydu, merdane tutukluk yapıp kımıldamadı; “S” harfi birkaç kez aynı yere inip kalktı. Yumruğunu öfkeyle daktilonun siyah gövdesine indirdi. Kırılrsa, darmadağın olsa umurunda değildi ve sevinirdi çok. Hırsla ama elinin acıdığından değildi, hırsla ayağa kalktı. “Allah kahretsin! dedi. “Allah kahretsin!”⁴⁹⁸

Şipal'in *Buhûrumeryem*'deki “Diyoptri Yirmi” adlı öyküsü de şiddet unsurları barındırmaktadır. Öykü, gecenin bir vakti hastanenin göz kliniğine getirilen gözüne muşta ile vurulmuş bir hastanın gözünün bulanık gördüğüne dair direktmesine rağmen, hasta bakıcının göz muayenesinde yanlış camı takmasıyla birlikte asistan

⁴⁹⁷ Şipal, a.g.e., 210.

⁴⁹⁸ Şipal, a.g.e., 212.

doktorun yanlış rapor yazması üzerine kuruludur. Öyküdeki asistan doktor, uzmanlık sınavına hazırlanmaktadır. Fakat iki yıldır klinikte hasta sayısının artışına rağmen asistan sayısı değişmemiş ve asistanın iş yükü çoğalmış bu da onun sınava hazırlanmasını, tezini yazmasını, ailesiyle vakit geçirmesini engellemiştir. Bu yüzden asistan, içinden kendisini gece vakti nöbete kalmasına neden olarak gördüğü şiddet eğilimli insanlara “Ne diye rahat durmazlardı şu insanlar. Ne diye birbirlerinin gözlerini çıkarmak için ellerinden geleni geri komazlardı”⁴⁹⁹ diyerek veryansın eder. Asistanın toplum bireylerinin birbirlerine karşı uyguladıkları şiddete parmak basan bu ifadeleri, Freud’un insanın yıkıcı ve olumsuz bir varlık olduğuyula ilgili tezini hatırlatır niteliktedir.

3.7.1. Bir Nevroz Anı: İntihar

Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*’nde intihar (suicide) kavramını “kişinin bilerek ve isteyerek kendi yaşamına son vermesi”⁵⁰⁰ şeklinde tanımlar. Freud, intiharı “ölüm içgüdüsünün etkinlik kazanarak kişinin kendi üzerine çevrilmesi” olarak açıklamıştır.⁵⁰¹ Psikanalist ve psikiyatri tarihçisi Gregory Zilboorg (1890-1959), intiharın “her tür zihin hastalığı durumunda, hatta ‘normal’ denilen pek çok kimsede ortaklaşa görülen evrensel bir tepki davranışı” olduğunu vurgular.⁵⁰² Fransız sosyolog Emile Durkheim (1858-1917), *İntihar* (1897) adlı eserinde herkes tarafından bireysel bir olgu olarak görülen intihar eylemini toplum tarafından belirlenen “toplumsal bir olgu”⁵⁰³ olarak ele alır.

İntihar eylemi, normal bir birey gerçekleştirse bile bir nevrozdur.⁵⁰⁴ Sonuçta parmağındaki küçük bir çizimin acısına bile tahammül edemeyen insanın hayatına son verme gibi bir düşünceye kapılması, ancak bir nevrozun sonucu olabilir. İntihar nevrozuna tutulan bireylere Şipal’in eserlerinde de rastlanmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi *Demir Köprü* romanındaki anne, intihar girişiminde bulunmak için

⁴⁹⁹ Kâmuran Şipal, *Buhûrumeryem*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 25.

⁵⁰⁰ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 387.

⁵⁰¹ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 1997, 165.

⁵⁰² Emile Durkheim,(2002), *İntihar*, (Çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya), Cem Yayınevi, İstanbul, 11.

⁵⁰³ Gordon Marshall, (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 165

⁵⁰⁴ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 1997, 165.

oğluyla Demir Köprü'ye varmış, fakat sonradan oğlunu kimseye vermemek adına vazgeçmiştir:

Annem o zamanlar kucağında benimle kendini köprüden aşağı atmadı. Bir ayağını o korkuluğun altından uzatıp aşağı sarkıttı, öbür ayağını bir türlü onun yanına getiremedi. Karar verdi ama sonra caydı kararından. Ben olmasam yapabilir miydi düşündüğünü? Belki. Ama bana kıyamamıştı anlaşılan...⁵⁰⁵

Benzer şekilde *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanında da başkişinin çocukluk yıllarına dair hatıralarının gerçekliğini sorguladığı anılardan birinde annesinin intihar etmek için Taşköprü'ye vardığı, fakat oğlunu yetim bırakmamak adına vazgeçtiği gibi bir anı vardır. Her iki romanda da anneyi intihara sürükleyen ortak payda, yaşamla mücadele gücünün yitirilmesidir:

Ayrıca, onu tek başına, babasız, kimselere avuç açmadan bytmeye çalışıp, omuzlarındaki yüke daha çok katlanamadığı bir gün annesinin ırmağın yolunu tuttuğu Taş Köprü'ye gelip arkada yetim bırakacağı bebeğini düşünerek niyetinden caydığı, gerisingeri eve dönüp geldiği oldu mu?⁵⁰⁶

Demir Köprü'nün başkişisi de çocukluğunda ve yetişkinliğinde olmak üzere iki intihar girişiminde bulunmuştur. Yetişkinliğindeki intihar girişimi, annesinin vefatı üzerine yaşadığı derin üzüntünün bir sonucudur. Fakat annesi gibi o da hayatına son verecek gücü kendisinde bulamayarak vazgeçmiştir. ocukluğundaki intihar girişimi ise annesinden gördüğü şiddet üzerine gerçekleştirmek istediği bir eylemdir. Başkişi, on iki yaşlarını sürdüğü sıralarda bir gün dişlerini fırcalaması gerektiğini söyleyen annesine karşı gelmiş annesi de onu acımasızca darp etmiştir. Zaten annesiyle sürekli çatışma yaşayan başkişi, yediği dayağı bir türlü sindirememiş, soluğu Demir Köprü'de almıştır. Sabahleyin evden çıkarken yanına aldığı sarı defterden birer birer yaprakları kopartıp köprüden aşağı bırakmıştır. Başkişinin uğradığı şiddetin ardından soluğu annesiyle arasındaki bağı simgeleyen Demir Köprü'de almasının nedeni, annesinin sevgisine dair inancının sarsılmasından ve onun bilindişinde yatan intihar düşüncesinden kaynaklanmaktadır:

Annesiyle bir arada yaşamalarda saklı tüm güzellikler irkinliklere, tüm sevecenlikler sevgisizliklere dönüştü. Pembeyle kara yer değiştirdi, annesiyle bir arda yaşamalar, annesinin kendisini sevmediği noktasında gelip

⁵⁰⁵ şipal, *Demir Köprü*, 17.

⁵⁰⁶ şipal, *Sırrımsın Sırdaşımsın*, 60.

düğümlendi. Annesine karşı bir süredir içinde varlığını sürdüren hıncı çoğaltmaya çalıştı. Elini arada bir başına götürdü, sağa solda gezdirdi, akşam yediği dayanın yol açtığı yumrular yerli yerinde duruyordu, hatta daha önce fark varmadığı yeni yumrular keşfetti başında. Kimi yumruların üzerine bilinçli olarak bastırды, canı acıdikça annesine karşı öfkesi büyüdü, geçmiş yaşamından annesinin kendisini sevmediğine ilişkin yeni kanıtlar ele geçirmesini kolaylaştırdı. (...) Bir ikinci sayfa daha kopardı defterden, onu da ötekisi gibi buruşturup sulara bıraktı. Sonra bir sayfa daha. Derken bu oyunun bir an önce sona ermesini istiyormuş gibi ikili, üçlü sayfalar kopardı. Sanki her defasında ruhuna yuvalanmış ağır, bunaltıcı, kasvetli bir nesnenden bir parça koparıp alıyor, her defasında Demir Köprü'nün korkuluğu üzerinde suya bırakılan bu parçayla sulara sürükleniyor, her defasında kendini hafiflemiş hissediyordu; içinde o ana kadar birikmiş tüm kırgınlıklar, küsmeler, darılmalar, hınçlar, öfkeler, sevgisizlikleri rüzgârda sağa sola uçuşarak ağır ağır aşağılara inen sayfalar alıp götürüyor, bilinmeyen uzaklara taşıyor ya da suların altına gömüyordu. En son defterin kabı kalmıştı, bir anlık duraksamadan sonra onu da fırlatıp attı aşağılara. Irmağın soğuşunu beraberinde taşıyıp getiren sert rüzgârda üşümüş, ayrıca hava birden bulutlanmıştı. Yüzünde tek tük yağmur damlalarının ıslaklığını hissedince, köprü üzerinde daha fazla dikilmeyi anlamsız buldu. Köprüye gelişinin nedeni olabilecek bir şey aradı ama hiçbir şey gelmedi aklına.⁵⁰⁷

Görüldüğü gibi *Demir Köprü* ve *Sırrımsın Sırdaşımsın* romanlarında intihar, sadece bir düşünce ya da eğilimle sınırlı kalmış, tam olarak eyleme geçmemiştir. *Dua Çiçeği* romanında ise intihar, gerçekleşmiş bir eylem olarak karşımıza çıkar. Romandaki genç adamın çocukluk yıllarını geçirdiği kentte o dönem sıtma hastalığı oldukça yaygındır. Başkişi de sık sık bu hastalıktan muzdarip olduğu için sıtmanın sağaltımında kullanılan “kinin” adlı bir ilaç kullanmaktadır. Bir gün annesinden yediği bir tokat üzerine bir kutu kinin içerek intihar eder. Başkişinin kendi deyimiyle başkişi, ergenliğin getirdiği “her şeye gücü yeterlik duygusu içindeki” dik başlılığın etkisiyle bu intihar girişiminde bulunmuştur. Bu olayla birlikte annesinin bir daha kendisine şiddet uygulamasının da önüne geçmiştir:

Her şey giderek silikleşiyor gözlerinin önünde. Çevresinde gölgeler bir belirip bir kayboluyor, bir kaybolup bir beliriyor. Başka seslere kapanıyor kulakları, yalnızca annesinin sesini duymak istiyor. Annesinin sesini. Sadece annesinin. “Kim içti kutudaki bu kadar kinini?” diyor annesi. Ben içtim, demek geliyor içinden. Sesi çıkmıyor. Çıksa! İçi bulanıyor. Bir bulanıyor ki içi, kusacak. Kusabilse! Bir ağıt sesi, hemen başucunda, bir ağıt sesi. Annesi ağlıyor. “Nereye gitti bu kadar kinini?” diyor annesi, ağlıyor. Ben içtim, ben içtim

⁵⁰⁷ Şipal, *Demir Köprü*, 66-71-72.

hepsini, diyecek. Diyebilse! Sonunda anlıyor annesi. “Ellerim kırılıydı da” diyor, “ellerim kırılıydı da dövmeseydim” diyor. Ellerim kırılıydı da.⁵⁰⁸

Freud’un öğrencisi Avusturyalı psikiyatr ve psikanalist Paul Ferdinand Schilder’a (1886-1940) göre intihar, “bir diğer insana yöneltilmek istenen kızgınlığın kişinin kendi üzerine çevrilmesinin yanı sıra, sevgisini esirgeyen bir insanı cezalandırma ya da onunla bir tür barış yapma isteğinin ve aynı zamanda, baş edilemeyen güçlüklerden kaçışın anlatımıdır.”⁵⁰⁹ Schilder’in bu öğretisini temel aldığımızda *Demir Köprü* ve *Dua Çiçeği* romanlarındaki bireylerin ergenlik çağında yöneldikleri intihar girişiminin altında, kendilerine şiddet uygulayan ve sevgisinden şüphe duydukları annelerini cezalandırma isteği yatmaktadır.

İntihar olarak değerlendirebileceğimiz bir eylem de *Büyük Yolculuk* kitabındaki “Bol Uykular” adlı öyküde gerçekleşir. Öykü, eşinden ayrılmış ve tüm hayatı kahveye gitmek ve evde çeviri yapmaktan ibaret olan Enver adlı bir adamın çevresinden habersizce çıkmak istediği yolculuğun ardından yokluğunun insanlarda yaratacağı etkiye dair düşünceleri üzerine kuruludur. Başkışı, beş yıl önce eşinden boşanmış, sürekli insanlardan kaçan bu yüzden gece karanlık basınca dışarı çıkmayı tercih eden, evine birinin gelme ihtimali gibi bir düşünceye kapılınca kalp atışları hızlanan kendisini toplumdan soyutlamış nevrotik bir kişiliğe sahiptir:

Kimselerle görüşmez, kimselere misafirliğe gitmez, misafir kabul etmezdi. Nasıl biriydi? O kadar korkmalara, ürkemelere karşın nasıl da yaşıyordu... Kapının zili aşağıdan çalacak olsa, neden ansızın parçalanacakmış gibi hızlı hızlı atmaya başlıyordu kalbi?⁵¹⁰

Zaman zaman bazı yolculuklara çıkan başkışı, diğer yolculuklarından farklı olarak kimseyi haberdar etmeden bir yolculuğa çıkmayı planlar. O, tüm öykü boyunca habersizce ortadan kaybolmasının insanlarda oluşturacağı tepkinin tahmini üzerinde yoğunlaşır ve bu açıdan kendince türlü türlü senaryolar kurgular:

Elbet ev sahibiyle gazeteci arkadaşın peşinden ev sahibinin karısıyla kızı da gelmiş olacaktı. Adamlar gazeteci arkadaşını anahtar deliğinden içerisini görmeye çalışırken, kız camdaki deliği fark edip sandalyenin üzerine çıkacak, kabarık duran yorganı görür görmez bir çılgın atacaktı. Sonra hep birden anahtar deliğine bırakıp camdaki deliğin başına üşüşecek ama kızın çılgılığı

⁵⁰⁸ Şipal, *Dua Çiçeği*, 63.

⁵⁰⁹ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, 1997, 166.

⁵¹⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, s. 221.

atmakta acele davrandığı anlaşılacaktı. Bunun üzerine evin arkalarını dolaşacaklardı mutlaka. Çalışma odasından bir kapı koridora açılıyordu. Yatak odasının kapısı önünde oyalanırlarken ansızın biri –bu yine gazeteci arkadaştan başkası olamazdı- ilkin tuvaletin kapısını açıp bakacak, daha sonra da banyoya yönelecekti. Banyonun kapısını aralar aralamaz birden irkilecek ve kapının tokmağının elinden bırakmadan öbürlerine doğru seslenecekti: “Burda!” Ve bir anda koşuşacaklar, annesi kızı elinden tutup geriye çekecekti.⁵¹¹

Başkişi, uykuyu tüm sorunlardan uzaklaşmanın bir yolu olarak görür bu yüzden de öykünün sonunda art arda aldığı uyku haplarıyla sayısız uykulara gömülmeyi arzulamaktadır. Buradan hareketle başkişinin planladığı, sayısız uykulara dalma isteğinin gerçekte onun ölüme ulaşma fikriyle ilgili olduğunu ve bu yüzden de uyku haplarını alarak bir intihar girişiminde bulunduğunu söyleyebiliriz:

Masanın başına geçip oturdu, yüzünü önündeki daktilonun tuşlarına dayadı. Banyo soğuktu. Bir üşüme, hatta hafif bir titreme sardı vücudunu. Göz ucuyla sobaya baktı, gaz sobası sönmüştü. Banyo soğuktu ve yatak sıcaktı ve gazeteci arkadaşına içerliyordu. Üşümesi giderek arttı. Üstünü örtmelerini, üşümemesi için birinin gelip üstünü örtmesini bekler gibiydi. Uyumak geldi aklına. Ama güpegündüz uyuyamayacağını da biliyordu. Zaten son günlerde uyumakta zorlanıyordu. Yatağa yatıyor, saatlerce sağa sola dönüp duruyordu. Tanıdık doktorun biri bir kutu uyku ilacı vermişti, öylece duruyordu, hiç kullanmamıştı. Kutuyu kitaplığın üzerinden alıp geldi, bir bardak da su getirdi. Ama uyuyunca öyle hemen, birkaç saat sonra değil de uzun bir süre, bir gün, hatta ondan da uzun bir süre uyanmak istemiyordu. İlkin bir tanesini biraz suyla yuttu hapların, sonra bir tane daha, uyumakla geçireceği sürenin daha da uzun olmasını isteyerek bir tane daha aldı. Bol uykular istiyordu. Bol uykular, sayısı belirsiz günlerde uykular. Başını biraz şöyle daktilo üzerine dayayacak, haplar etkisini gösterip de uykusu gelir gelmez, hemen kalkıp yatağa girecekti.⁵¹²

“Bol Uykular” öyküsünün kahramanının bu şekilde intihara sürüklenmesinin nedeni onun Erik H. Erikson’un psiko-sosyal gelişim kuramında belirttiği “üretkenlik ya da kısırlık” döneminde olmasıyla ilgilidir. Başkişi, başarısızlıkla sonuçlanan evliliğinin, gerçekleştiremediği insanlık ülküsünün hezeyanı içinde sağlıklı bir birey gibi üretkenlik sağlayamamış, verimsizlik duygusuna kapılmıştır. Bu durumu değiştiremeyeceğinin inancı içerisinde güçlüklerle mücadele gücünü yitirmiş ve intihara yönelmiştir.

⁵¹¹ Şipal, *Gece Lambalarımın Işığında*, s. 235

⁵¹² Şipal, *Gece Lambalarımın Işığında*, s. 235

3.7. 2. Şiddetin Haz Alma Biçimi: Sadizm

Freud'un ölüm dürtüsünün bir temsilcisi olarak kabul ettiği sadizm (sadism),⁵¹³ bir kavram olarak ilk kez Richard von Kraft-Ebing (1840-1902) tarafından 1882'de kullanılmıştır.⁵¹⁴ Sadizm "cinsel uyarımın ve hazzın, karşındaki insana fiziksel veya ruhsal acı çektirmeye bağlı olduğu bir cinsel sapma anlamının yanı sıra başkalarına fiziksel veya ruhsal acı çektirmekten, zarar vermekten başkalarını aşağılamaktan, küçük düşürmekten haz alma" gibi bir durum için de kullanılır.⁵¹⁵ Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı eserinde bir şiddet biçimi olan sadizmi şöyle ifade etmektedir:

[S]adizmin özü başkalarına acı vermek değildir. Sadizmin gözlenebilen tüm değişik türleri tek bir temel dürtüye dayanır: Başka birisinin üzerinde tam bir egemenlik kurmak, onu isteklerimizin çaresiz nesnesi durumuna sokma, onun tanrısı olmak, onunla istediğimiz gibi oynayabilmek. O insanı aşağılamak, tutsak etmek asıl amaca giden yollardır; asıl amaçsa o insana acı çektirmektir; çünkü kendini savunma gücünü yitirmiş bir insan üzerinde ona zorla acı çektirmekten daha büyük bir egemenlik kurma yolu yoktur. Sadist dürtünün özünde, başka bir kişi (ya da öteki varlıklar) üzerinde kesin egemenlik kurmanın getirdiği zevk yatar...⁵¹⁶

Fromm'a göre, sadizmin özünde bir bireyin insan, hayvan ya da herhangi bir canlı üzerinde tam ve mutlak bir hâkimiyet kurma dürtüsü vardır.⁵¹⁷ Fromm'un söylediği bu hâkimiyet kurma dürtüsüne Şipal'in *Beyhan* adlı kitabında yer alan "Köstebek" adlı öyküsünde rastlanmaktadır. Öykü'de bir askerinin yedek subay olmak için bulunduğu bir kışlada, askerlerin eğlenmek adına işkence yaptığı bir köstebeğin başına gelenleri izleyişi ve o anki düşünceleri anlatılmaktadır. Öyküde kışladaki şişman bir adam, yavru bir köstebeğin arka ayaklarından birine bir sicim bağlamış ve etrafına toplanan askerlerin gözleri önünde köstebeğe işkence diyebileceğimiz türlü davranışlarda bulunmuştur. Adamın köstebek üzerinde bu şekilde denetim kurma amacı, şüphesiz onun sadistçe duygularının bir yansımasıdır:

Gözleri, köstebek sahibinin çamurlu suyun içindeki hayvanın telaşlı hareketlerini izleyen sakin gözlerine takıldı. Ona karşı bir küçümseme duydu. Sonra bu duygu, çevresindeki kalabalığa ve oradan da tüm insanlığa yayıldı.

⁵¹³ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, 100.

⁵¹⁴ Geçtan, (1997) *Psikodinamik Psikiyatri ve Normalde Davranışlar*, 1997, 236.

⁵¹⁵ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 626.

⁵¹⁶ Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, 29.

⁵¹⁷ Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, 29.

Öteden beri bilinen bir gerçeğin işte yine, hem de su götürmez bir şekilde doğrulandığı duygusu, içinde gizli bir memnuniyet uyandırıyor. Farkında olmadan, kalabalığın köstebek yavrusuna davranışının daha da sertleşmesini ve hayvanın hayatına son verilmesi işine bir an önce başlanmasını sabırsızlıkla beklemeye başladı.⁵¹⁸

Askerlerden oluşan izleyici kitlesi, adamın köstebeğe sadistçe davranışlarından zevk almış ve onu destekleyen sözcükler sarf etmişlerdir, hatta köstebeğe yapılan işkencenin haklı olduğuna dair gerekçeleri sunmuşlardır. İzleyicilerin bu şekilde yapılanları haklı gösterme çabaları, onların egolarının kendilerini savunmak adına devreye soktuğu “neden bulma” mekanizmasıyla ilgilidir. İzleyicilerin bu şekilde şiddet içerikli bir eyleme destek çıkmaları, onların sadist eğilimli bireyler olduklarının bir göstergesidir. Şüphesiz kışla gibi ortak değerler ve hedefler üzerine birey yetiştiren bir kurumda böyle şiddete yönelik kitlesel bir dürtünün devreye girmesi kaçınılmazdır. Freud, kitle içinde kişiden kişiye değişiklik gösteren ruhsal üstyapıların etkisiz bırakıldığını ve “bireylerin tümünde homojen özellik gösteren bilinçsiz altyapının etkin” duruma getirildiğini vurgulamaktadır.⁵¹⁹ Bu bağlamda buldukları mekân dikkate alındığında askerlerin kitlesel ruhun verdiği bir psikolojiyle hareket ettiklerini söylemek yerinde olacaktır:

Gerilerden doğru, “Köstebek değil mi o?” dedi kalın bir ses, “Bütün buğdayların canına okuyan odur.” Başka bir ses cevap verdi: “Onun yüzünden değil mi ispanağı yüz elli kuruşa yiyoruz!” “Günah yahu!” dedi bir başka ses, “Günah be, bırakın şu hayvanı!” Diğer bir ses buna karşılık verdi: “Ne günahı be zararlı hayvanları öldürmek sevaptır.”...⁵²⁰

Bütün bu olup bitenleri herhangi bir tepki vermeksizin izleyen başkışının insanlığa olan inancını giderek yitirdiği görülür. Freud’un insanın özünde saldırgan ve kötü olduğuna dair ifadelerine benzer bir şekilde başkışı de insanlığın her türlü kötülüğü gerçekleştirebilecek kadar bozuk bir mayaya sahip olduğunu düşünmektedir:

Varlığında hayvana yapılan işkencenin önüne geçilmesi için güçlü bir istek duyuyor, kulakları, kalabalık içinden yükselecek sert, kızgın bir ses arıyordu. Ama böyle bir sesin yükselmeyeceğini de çok iyi biliyordu: Aralarında yürüdüğü şu insan kalabalığı, nasılsa ellerine düşmüş bu köstebek yavrusuna

⁵¹⁸ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 10-11.

⁵¹⁹ Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, (Çev. Kâmuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 2017, 29.

⁵²⁰ Şipal, *Gece Lambalarının Işığında*, 12.

her türlü eza cefayı, her türlü işkenceyi yapacak, böylece mayasını gösterecekti. Kafasında zencilere ilişkin kitaplarda okuduğu birtakım linç olayları canlandı; bu, çevresindeki kalabalığın köstebek yavrusuna daha da zalim davranma isteğini uyandırdı içinde. Köstebek yavrusuna kuşkusuz acıyordu. Ama öte yandan, asılı olduğu ipin ucunda çırpınmasını, ondan kurtulmak için hiçbir denemede bulunmamasını istiyordu. Sakin, suçsuz katlanmalıydı. Her şeyi, insanlar yapmalı, köstebek yavrusu da onların işini kolaylaştırmalıydı. ⁵²¹

Kendisi de kalabalığa karışmıştı. Barakaların arasından geçerken gözlerinin önünden her şey silindi. İçinde insanlığa, insanlığın geleceğine ilişkin umutların gevşeyip çözüldüğünü duydu. “İşte böyle,” dedi kendi kendine, “İşte böyle.” ⁵²²

Başkişi, insanlığa dair olumsuz düşüncelerini pekiştirmek adına köstebek yavrusuna yapılan işkencenin önüne geçmemiş ve olup bitene göz yummuştur. Onun insanlığa karşı böyle bir tutum geliştirmesinin nedeni ise insanlığın yeryüzünde şimdiye kadar acımasız bir şekilde gerçekleştirdiği eylemlerdir.

⁵²¹ Şipal, a.g.e., 10-11.

⁵²² Şipal, Gece Lambalarının Işığında, 13.

SONUÇ

Psikanalizin ilk oluşum yıllarından bu yana dünya edebiyatına özgü birçok eser, psikanalitik kuram aracılığıyla incelenmiştir. Türk edebiyatında da bireyi, onun iç dünyasını ve varoluş sorunlarını konu edinen birçok yazarın eserlerine psikanalitik kuramın uygulandığı görülür. Türk edebiyatında modernist yazarlardan biri olan Kâmuran Şipal'in öykü ve romanları da bu kuramla incelenmeye değer niteliktedir. Kâmuran Şipal'in bütün eserlerinin psikanalitik kurama göre incelendiği bu çalışmada konuya dair yapılan tespit ve değerlendirmeler şöyle sırlanabilir:

Kâmuran Şipal'in eserlerinde psikanalitik kuram açısından ele alınabilecek önemli tematik unsurlardan biri rüyalardır. Psikanalitik kurama göre; rüyalar, bireyin bilinçdışındaki materyalin bilince ulaşmasının bir yoludur. Şipal'in eserlerinde yer verdiği rüyalar, bireylerin bilinçdışında yatan tedirginliklerinin, korkularının, özlemlerinin, pişmanlıklarının, arzu ve isteklerinin bilince sızmış halidir. Freud'un rüya öğretisine göre yorumlanan bu rüyalardan hareketle şunları söylemek mümkündür:

Kâmuran Şipal'in eserlerinde anlatılan rüyalarda en dikkat çeken husus, bunların bireylerin cinsel arzu ve yönelimleriyle ilgili olmasıdır. Gerek toplumsal olgulardan gerek bireylerin içsel çatışmalarından kaynaklanan baskıların bir sonucu olarak cinsel arzu ve yönelimler, bilinçdışının derinliklerine itilmiştir. Uyku halinde bilinçdışına itilmiş bu durumlar, rüya aracılığıyla bilince ulaşır ve böylece bireylerin arzularının tatmini kısmen sağlanır. Bu yolla ruhsal yapıdaki gerginlik azaltılarak ruhsal yapının dengesi bir nebze korunmaya alınır.

Freud'un da ifadesiyle rüyaların en temel işlevi, arzu doyurulmasıdır. Buna uygun olarak Şipal'in bireylerinin ulaşamadıkları istek ve arzuları da rüyalar yoluyla tatmine ulaşır. Eserlerde mahrum kalınmış sevgilerin ve cinselliğin izdüşümü; farklı cinsel yönelimlerin tedirginliği; çocuklukta kalmış arzuların, özlemlerin ve korkuların yansımaları rüyalar aracılığıyla dile gelir.

Kâmuran Şipal'in eserlerinde dikkat çeken yönlerden biri, bireylerin farklı cinsel eğilimler sergilemeleridir. Bu bireylerden en dikkat çekici olanı, "Nar Çiçeği"

adlı öykünün kişisidir. Farklı cinsel eğilim taşıyan bireylere özgü sınırsız tutku ve hırs, sonuca ulaşmak üzereyken korkarak geri çekilme, narsisizm onun kişiliğine dair özelliklerdir. Psikanalizin sapıklık olarak değerlendirdiği birçok unsuru bünyesinde barındıran bu birey, nevrozlu bir kişiliğe sahiptir ve Türk edebiyatının en marjinal karakterlerinden biri olmaya adaydır.

Kâmuran Şipal'in eserlerinde öne çıkan temalardan biri, cinselliktir. Şipal'in eserlerinde cinsellik, toplum, din gibi kurumların denetiminde yaşanır. *Buhûrumeryem*, bu doğrultuda öne çıkan bir eserdir. Eserde yer alan öykülerde bireylerin cinsel arzularını tatmin etme çabaları, çoğunlukla dinî kurallar tarafından dizginlenir. Bireyler, cinselliğe aşırı meraklılıklarını, dindar bir kişiliğe bürünerek yüceltir ve din olgusunun güdümünde uyuşarak kendi gerçekliklerini yitirir. Kimi öykülerde ise bireylerin cinsel saplantılarının dinî çağrışımlar üzerinden ifade edildiği görülür.

Şipal, eserlerinde çocuk cinselliğini de konu edinmiştir. Freud'un "psikoseksüel gelişim" kuramını temel alarak ele aldığımız bireylerin libidinal olarak ilk uyarımları, haz arayışları, temasları "genital evre" ye özgü bir özellik olarak öne çıkar. Şipal'in eserlerinde cinsel nesneye fetiş duygularla yönelen saplantılı bireylere de rastlanır. Bu saplantının ağından bir türlü sıyrılamayan kahramanların her anı, bu duyguyla giriştikleri içsel çatışmalarla geçer.

Kâmuran Şipal'in eserlerinde öne çıkan tematik unsurlardan biri "doğum travması"dır. Bu bağlamdaki tespitlerimize göre; Şipal'in bireyleri, doğumun travmatik etkisini atlatamayan ve tüm yaşamlarında bu etkinin yansımalarıyla mücadele eden bireylerdir. Bu travmanın etkisinin yarattığı kaygıyla bu bireyler, annelerine karşı aşırı bağımlılık geliştirmişlerdir. Bu bireylerin tüm yaşamları boyunca insan ilişkilerinde başarı sağlayamamaları, karşılaştıkları her çıkmazda anneye dönme arzuları ve girişimleri, doğum travmasından kaynaklanan kaygıyla baş edememelerindedir. Şipal'in bireyleri, sıla-i rahim buyruğunun çekim alanında doğup büyüdükları kente *İncil*'deki pişman oğul gibi geri dönerler. İlksel ayrılığın kaygısını yaşamda karşılaştıkları her ayrılıkta hissederler. Bu bireylerin anne karnına dönüş arzusu olarak beliren her bir tutum ve davranışının altında onların bilinçdışındaki ölüm düşüncesi yatmaktadır. Doğum travmasını atlatamayan

bireylere özgü bir tutum olarak onlar için ölümle buluşma, anneye kavuşma yani doğumdan önceki güvenli yaşama dönme ile eşdeğerdir.

Şipal'in eserlerinde narsistik kişilik bozukluğu geliştiren saplantılı bireylere rastlanmaktadır. Bu bireylerden biri "Nar Çiçeği" öyküsünün kahramanıdır. Cinsel açıdan bunalımları ve saplantıları olan bu karakter, Şipal tarafından mitolojik Yunan söylencesi olan Narkissos'tan yola çıkılarak yaratılmıştır. Çünkü, Şipal'in kendi yarattığı kahramana mal ettiği tutum ve davranışlar, Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eserinde anlatıldığı şekliyle Narkissos'la birebir bağdaşmaktadır. "Nar Çiçeği"nin marjinal bireyi, narsizme özgü mastürbasyon, biseksüalite, tanrılaşma arzusu gibi birçok unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Şipal'in narsistik kişilik bozukluğu geliştiren diğer bir kişisi ise "Kamalar" öyküsünün fetiş saplantıları olan kahramanıdır.

Şipal'in eserlerinde "Oedipus kompleksi"ne dair yansımalar rastlanmaktadır. *Demir Köprü* romanında psikanalistlerin birbiriyle bağlantılı bulunduğu "doğum travması" ve "oedipus kompleksi"ne dair izlekler bir aradadır. Bu da psikanalistlerin bu doğrultudaki düşüncelerinin ne derece haklı olduğunu gösterir. *Demir Köprü*'nün kahramanının anneye aşırı bağlılığını, salt "doğum travması"yla açıklamak mümkün değildir. Çünkü romanda bizi Oedipus kompleksine götüren bulgular hayli fazladır. *Demir Köprü*'nün kahramanı, ergenlik çağını yaşadığı sıralarda annesine yönelik oedipal duygularını bastırmak adına aksi davranışlar sergilemektedir. Bu komplekse yönelik her bir duygu, ensest yaşama takılarak bilinçdışına itilir. Kahraman, uyanan libidosunun tatminini ise dayısının eşi üzerinden karşılamaya çalışır. Bu, anneye olan oedipal duyguların yengeye yön değiştirme mekanizması aracılığıyla doğrultulmasıdır. Kahraman tarafından dayı, oedipal rakip olarak belirlenmiş bu yüzden de oedipal istek yengeye yöneltmiştir.

Şipal'in eserleri, sevgi ve şiddet unsurlarının bir arada kullanılması yönüyle de dikkat çeker. Bu temalar, çoğunlukla ana-oğul ilişkisi bağlamında bir arada işlenir. Şipal'in anne figürünü canlandıran bireyleri, bir çocuğu babasız yetiştirmenin zorluğuyla hayatla tek başına mücadele eden kişilerdir. Çocuklarına saplantılı bir sevgi geliştiren anne figürü, mücadele gücünü yitirdiği kimi zamanlar şiddete de başvurmuştur. Şipal'in kahramanlarının yetişkinlikte sergilediği her bir tutum ve

davranış, çocuklukta karşılaştıkları şiddetten izler taşır. Onlar, annelerinden devraldıkları ölüm sevgisini geleceğe taşırlar.

Şipal'in eserlerinde dikkat çeken bir diğer tema da bir şiddet ve nevroz biçimi olan intihardır. Çoğunlukla bir girişimden öteye gidemeyen intihara kahramanların başvurma nedenleri, birine yöneltilmek istenen kızgınlığı, kendilerine çevirerek o kişiyi cezalandırma ve başa çıkılamayan birtakım güçlüklerden kaçmaktır. Şipal'in eserlerinde şiddetin bir haz alma biçimi olduğu sadizme özgü unsurlara da rastlanmaktadır.

Şipal'in Freud, Jung ve Adler gibi psikanalistleri ve bazı psikolojiye dair isimleri Türkçeye çevirmiş olması, onun eserlerini bu etki altında oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Şipal'in eserlerinin psikanalitik okumaya elverişliliği bundan kaynaklanmaktadır.

Şipal'in eserleri ayrıca masallar, dinî, mitolojik anlatılar, dünya ve Türk edebiyatına dair bazı eserlerden beslenir. Şipal'in eserlerini besleyen en güçlü damar ise onun öz yaşamıdır. Bu da onun eserlerini otobiyografik açıdan kayda değer kılar.

Kâmuran Şipal'in eserleri; rüya, cinsiyet karmaşası, cinsellik, doğum travması, narsisizm, Oedipus kompleksi, sevgi ve şiddet gibi unsurların biraradılığı gibi kullanımlar yönüyle psikanalitik kuramla yorumlanmaya uygun bir nitelik taşır. Şipal'in kişileri de toplumsal ve bireysel birtakım unsurların güdümünde arzularını, düşüncelerini, eylemlerini bastırır ve bunun sonucunda nevrotik kişiliklere özgü tutum ve davranışlar geliştirirler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Kâmuran Şipal, eserlerinde ele aldığı konuları, çevirilerini yaptığı psikanalize dair kuramsal eserlerden gelen etkiler ve otobiyografik yansımalar üzerinden, dinî ve mitolojik motiflerle iç içe geçirerek naif ve derin bir söylemle estetize etmeyi başarmış; bu yönüyle de Türk edebiyatında da kendine özgü bir tarz yaratmış kayda değer yazarlardan biridir.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2015). *Bireysel Psikoloji*. (Çev. Ali Kılıçlıoğlu). İstanbul: Say Yayınları.

Adler, A. (2000). *Yaşama Sanatı*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Say Yayınları.

Ak, E. (2018). ““Kâmuran Şipal’den ‘Dua Çiçeği’”. **Cumhuriyet Kitap Eki**.
<http://www.cumhuriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019).

Akot, B. (2005). *Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arıkan, S. (2013). *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında İris Mursoch’un Romanları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Atsız, H. (2006). *Erich Fromm’un Hümaniter Din Anlayışının Günümüz Toplumlari Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Aydın, S. (2011). “ ‘Demir Köprü’den Çocukluğa Uzanan Nefessiz Bir Koşu”,
<https://www.evrensel.net> (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019).

Ayvaz, S. A. (2012). “Sırrımsın Sırdaşımsın...”. *Dünyanın Öyküsü*. İstanbul: S. 6.

Bayraktar, R. E. (2013). *Kâmuran Şipal’in Hayatı-Eserleri-Sanatı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Brenner, C. (1977). *Psikanalizin Temelleri*. (Çevirenler: Işık Savaşır/ Yusuf Savaşır). Ankara: Ankara Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayınları.

Bruno, F. J. (1996). *Psikoloji Tarihine Giriş*. (Çev. Gül Sevdiren). İstanbul: Kibele Yayınevi.

- Budak, S. (2017) . *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Craib, I. (2011). *Psikanaliz Nedir?*. (Çev. Ali Kılıçoğlu). Ankara: Say Yayınları.
- Dar Bir Çember İçinde* (Behçet Necatigil-Kâmuran Şipal). (20018). (haz. Serenad Demirhan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, M. (1989). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. (Çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Duruel, N. (2012). “Karıncı Çalışkanlığı, Ermiş Sessizliği”, *Dünyanın Öyküsü*, İstanbul: S. 6.
- Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Epözdemir, H. (2014). *Seri Evlilik Yapan Bireylerin İlk ve İkinci Evliliğini Yapmış Bireyler İle Nesne İlişkileri, Yansıtmacı Özdeşleşim, Savunma Mekanizmalarının Düzeyi, Psikolojik Belirtiler ve İlişki Doyumu Açısından Karşılaştırılması: Nesne İlişkileri Çift Terapisi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Ersoy, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, C.19, S. 2.
- Evans, D. (2019). *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü*. (Çev. Umut Yener Kara, Turgay Sivrikaya). İstanbul: İslık Yayınlar.
- Fancher, R. E. (1997). *Ruhbiliminin Öncüleri*. (Çev. Aziz Yardımlı) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Ferahlı, B. (2012). “Ruhun Zamanı”, *Dünyanın Öyküsü*. İstanbul: S. 6.

Fordham, F. (2015) *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. (Çev. Aslan Yalçın). İstanbul: Say Yayınları.

Freud, S. (1989). *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*. (Çev. Muammer Sencer). İstanbul: Ara Yayıncılık.

Freud, S. (1983). *Cinsiyet Üzerine*. (Çev. A. Avni Öneş). İstanbul: SAY Kitap Pazarlama.

Freud, S. (1972). *Cinsiyet Üzerine*. (Çev. Selâhattin Hilâv). İstanbul : Varlık Yayınları.

Freud, S. (2003). *Cinsiyet ve Psikanaliz*. (Çev. Zeki Yıldırım). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Freud, S. (1999). *Dinin Kökenleri (Totem ve Tabu, Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar)*. (Çev. Selçuk Budak) Ankara: Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1996). *Düşlerin Yorumu II*. (Çev. Dr. Emre Kapkın). İstanbul: Payel Yayınları.

Freud, S. (Ed. Saffet Murat Tura) . (2001). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. (Çev. Ali Babaoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2017) *Kitle Psikolojisi*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Say Yayınları.

Freud, S. (Ed. Saffet Murat Tura). (2017). *Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası*. (Çev. Banu Büyükkal). İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2014). *Psikanalize Giriş Rüya*. (Çev. A. Can İdemen). İstanbul: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2018). *Psikanaliz Üzerine*. (Çev: Kâmuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2015). *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Say Yayıncılık.

Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı*. (Çev. Işıtan Gündüz). İstanbul: Say Yayınevi.

Fromm, E. (1990). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. (Çev. Yurdanur Salman / Nalân İçten). İstanbul: Payel Yayınevi.

Geçtan, E. (1974). *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*. Ankara: Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Geçtan, E. (2000). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Giddens, A. (Editörler: Hüseyin Özel, Cemal Güzel). (2000). *Sosyoloji*. (Çev. Hüseyin Özel, Talip Kabadayı, Mine Turhan Kara, Nursen Oral, Işıl Bayar, Hamdi Bravo). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gürses, İ., KLAVUZ M. Â. (2011). “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişimin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, C. 20.

Hayta, A. (2010). “Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, İstanbul, C. 8.

Hesse, H. (1991). *Narziss ve Goldmund*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: AFA Yayınları.

İleri, S. (2009), “Beklediğim Kitap”, *Radikal Kitap*. <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

İleri, S. (2012). “Kâmuran Şipal’e Mektup”, *Dünyanın Öyküsü*. İstanbul: S. 6.

İleri, S. (2018). “Unutulmayacak Mektuplar”, *kitapsanat*,
<http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

Jones, E. (1923). *Essays in Applied Psycho-Analysis*. London: The International Psycho-Analytical Press.

Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. (Çev. Ender Gürol). İstanbul: Payel Yayınları.

Jung, C. G. (2013). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz / Ed. Saffet Murat Tura). İstanbul: MetisYayınları.

Jung, C. G. (2001). *İnsan Ruhuna Yöneliş*. (Çev. Engin Büyükinial). İstanbul: Say Yayınları.

Kavut, S. (2018). “Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Araştırma: Blue Jasmine Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 55.
(www.sosyalarastirmalar.com)

Kohut, H. (Ed. Saffet Murat Tura). (2019). *Kendiliğin Çözümlemesi*. (Çev. Cem Atbaşoğlu / Banu Büyükkal / Cüneyt İşcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Kohut, H. (Ed. Saffet Murat Tura). (2017). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*. (Çev. Oğuz Cebeci). İstanbul: Metis Yayınları.

Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. Ankara: Yayınevi.

Kuruyazıcı, N. (2011). “Deutsch-Türkischer Übersetzerpreis/Almancadan Türkçeye Çeviri Ödülü”, İstanbul, 2011, <https://dergipark.org.tr> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

Lekesiz, Ö. (1999). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*. İstanbul: kaknüs yayınları.

Luka 15: 11-32 <https://halkdilinde.com> (Erişim Tarihi: 06.04. 2019)

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Medin, M. S. (2010). “Anne İçin Yazılmış Şiir Tadında Bir Roman”.
<http://www.edebiyatevi.com>, (Erişim Tarihi: 07, 06, 2019)

Moran, B. (1994). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Yayınevi.

Necatigil, B. (1979). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Necatigil, B. (1992). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul, 1979: Varlık Yayınları.

Necatigil, B. (1975) *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul:
Varlık Yayınları.

Okumuş, E. (2009). “Toplumsal Değişme ve Din”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C.8, S. 30

Ovidius. (1994). *Dönüşümler*. (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu). İstanbul: Payel Yayınevi.

Özbelli, B. “Tango aşkın değil, acının dansı”, 2017, <http://www.milliyet.com.tr>
(Erişim Tarihi: 17.07.2019)

Özen, Y. Kendilik, “Kendilik Algısı ve Kendilik Algısına Bağlı Psikomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış”, Akademik Bakış Dergisi (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi), S. 40.

Öztürk, Y. “Kâmuran Şipal 90 Yaşında”, <http://www.butundunya.com> (Erişim Tarihi: 29.05.2019).

Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Pazarkaya, Y. (2014) “Kâmuran Şipal’in Çevirisiyle Büyük Bir Yapıt Çağdaş Alman Öykü Antolojisi”, *Cumhuriyet Kitap*, <http://www.cumhuriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 2.06.2019)

Psikanaliz Yazıları 2 Psikanaliz ve Kadınlık. (2001) Bağlam Yayıncılık. Baharlık Kitap Dizisi -2. İlbahar.

Psikanaliz Yazıları 1 Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu. (2000) Bağlam Yayıncılık, Baharlık Kitap Dizisi -1, Sonbahar .

Rank, O. (Ed. Saffet Murat Tura) (2000). *Doğum Travması*. (Çev. Sabir Yücesoy). İstanbul: Metis Yayınları.

Rank, O. (2016) *Eş Benlik*. (Çev. Gökçe Metin). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Sarı, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Sarisayın, A. (2012) “Kâmuran Amca’ya Bir Mektup Denemesi”, *Dünyanın Öyküsü*. İstanbul: S. 6.

Schneider, M. (2016). *Okumak ve Anlamak*. (Çev. Nazlı Ceyhan Sümter). İstanbul: Kolektif Kitap.

Sophokles. (Hasan Âli Yücel). (2017). *Kral Oidipus*. (Çev. Bedrettin Tuncel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Söğüt, E. (2007). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kenz-i Mahfi Risâlesi Muhtevâ ve Tahlîli*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şen, F. Ü. “Sırrımsın, Sırdaşımsın”. <https://fugenunalsen.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

Şipal, K. (1971). *Buhûrumeryem*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Şipal, K. (2011). *Demir Köprü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şipal, K. (2018). *Dua Çiçeği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şipal, K. (2009). *Gece Lambalarının Işığında*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şipal, K. (2010). *Sırrımsın Sırdaşımsın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tosun, N. (2010). “Bir Olgunluk, Ustalık Ürünü Sırrımsın Sırdaşımsın”. *Yeni Şafak Kitap Eki*. <https://www.yenisafak.com> (Erişim Tarihi: 07. 06.2019)

Tosun, N. (2009). “Ev İçlerinde Yalnız ve Tedirgin: Kâmuran Şipal Öykücülüğü”. *kitap-lık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, S. 130.

Tosun, N. (2017). *Öykümüzün Sınır Taşları*. İstanbul: dedalus kitap.

Tura, S. M. (2005). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.

Türkeş, A. Ö. (2018) “İlk Aşk”, *kitapsanat*, <http://www.hurriyet.com.tr> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

Türkeş, A. Ö. (2010) “Vakti Geldiğinde...”. *Radikal Kitap*. <http://www.radikal.com.tr> (Erişim Tarihi: 07. 06. 2019)

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (1992). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, C. 5.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2006). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, C. 31.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2009). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, C. 37.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2013). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, C. 43.

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://www.dinkulturuatolyesi.com> (Erişim Tarihi: 20.03.2019)

<https://www.aktuelpdr.net> (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

<https://www.tgc.org.tr> (Erişim Tarihi: 30.5.2019)

<https://yersizseyler.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 27. 05. 2019)

<http://mustafaaydemir.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Ankay, Necla
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 27.09.1984/ Çatak
Telefon : -
Faks : -
E-mail : neclankay@gmail.com
neclaankay@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	2015

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Spor yapmak; aileyle ve hayata pozitif bakan insanlarla vakit geçirmek; farklı kültürlerle dair film ve belgeseller izlemek; tarihî mekânları gezmek; öykü, roman, deneme ve şiir okumak.

